

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 23 листопада 2018 р.)

Частина 1. Погляди теоретиків та практиків

Дніпро
Видавець Біла К. О.
2018

УДК 347.23 (477)

Т 33

*Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 08 листопада 2018 року)*

Упорядник:

Юніна М. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

*Матеріали публікуються в авторській редакції.
Оргкомітет науково-практичної конференції
не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів
та не несе відповідальності за зміст
матеріалів, наданих авторами для публікації.*

Т 33   **Теоретичні** та практичні проблеми застосування норм цивільного, трудового та господарського прав в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23 лист. 2018 р.) : у 2 ч. – Дніпро : Видавець Біла К. О, 2018.

ISBN 978-617-645-309-3

Ч. 1. Погляди теоретиків та практиків / упоряд. : канд. юрид. наук М. П. Юніна. – 2018. – 181 с.

ISBN 978-617-645-310-9

У збірнику матеріалів вміщено тези доповідей учасників однойменної науково-практичної конференції. У публікаціях висвітлено актуальні питання цивільного, трудового та господарського права.

Призначено для науковців, аспірантів, здобувачів вищої освіти, юристів-практиків.

УДК 347.23 (477)

ISBN 978-617-645-309-3

ISBN 978-617-645-310-9 (Т. 1)

© Колектив авторів, 2018

ЗМІСТ

Стецюк П.Б. Закон України «про зовнішню трудову міграцію»: проблема конституційності	9
<u>Шишкін В.І.</u> Земля – власність всього українського народу	11
<u>Алексєєнко І.Г.</u> Питання нормативного забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні	14
<u>Божко В.М.</u> Дослідження результатів імплементації Директиви Ради 91/533/єс окремими державами-членами ЄС.....	16
<u>Булат Є.А.</u> Окремі аспекти правової охорони інтелектуальної власності в Україні в контексті євроінтеграційних процесів	18
<u>Кірін Р.С.</u> Проблеми цивільно–правового регулювання надроземельних відносин	20
<u>Козьяков І.М.</u> Наукова рефлексія модернізованих принципів цивільного та господарського судочинства	22
<u>Легеза Ю.О.</u> Природні ресурси як комплексний об’єкт суспільних відносин	24
<u>Манжула А.А.</u> Правове регулювання антимонопольної діяльності.....	26
<u>Патерило І.В.</u> Питання правового регулювання валютних відносин за новим законодавством України ..	27
<u>Рябовол Л.Т.</u> «Господарське право України» як навчальна дисципліна.....	29
<u>Чабаненко М.М.</u> Право на земельну частку (пай) осіб, громадянство України яких припинено	31
<u>Собакарь А.О.</u> Конституційні гарантії прав працівників на безпечні умови праці.....	34
<u>Юнін О.С.</u> Правовий статус помічника дієздатної фізичної особи за Цивільним кодексом України ...	36
<u>Андрієнко І.С.</u> Врегулювання спору за участю судді: правові питання	38

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Аніщенко М.А.

Врегулювання конфлікту інтересів у закладах охорони здоров'я: загроза порушення трудових прав громадян України.....(00)..... 40

Воронова О.В.

Дистанційний договір роздрібної купівлі-продажу як різновид договору роздрібної купівлі-продажу товарів..... 41

Греков В.А.

(Не)компенсація за порушення авторського права або суміжних прав 43

Грекова М.М.

Співвідношення національного та міжнародно-правового регулювання нагляду(контролю) за дотриманням трудового законодавства у судовій практиці 45

Діденко Т.І.

Впровадження екологічних імперативів у зміст цивільного законодавства України 48

Жернаков В.В.

Право на гідний рівень життя: проблеми реалізації в Україні..... 50

Киян В.Я.

Щодо поняття часу вимушеного прогулу 52

Лежнєва Т.М., Черноп'ятов С.В.

«Нетрудові» обов'язки суб'єктів трудового права (на прикладі обов'язків щодо військового обліку)..... 54

Макаренко А.С.

Щодо природи правовідносин із перевезення вантажів автомобільним транспортом 56

Маковій В.П.

Часові категорії в універсальних положеннях зобов'язального права 58

Моїсеєнко Д.М.

Малозначні справи у цивільному процесі : право на касацію 60

Резникова М.О.

Щодо дієвості інституту примірення подружжя у сімейному законодавстві 61

Свистун Л.Я.

Аліменти на дітей: деякі акценти..... 63

Середницька І.А.

Спадкування за заповітом як інститут спадкового права..... 66

Смєсова В.Л.

Проблема зрощення влади і власності в Україні та її вплив на реалізацію прав власності і захист економічних інтересів 68

<u>Філатов В.В.</u> Розвиток теорії інформаційних правовідносин в контексті захисту приватних прав та інтересів.....	70
<u>Чорноус О.В.</u> До питання про обов'язки роботодавця при прийнятті працівника на роботу та відповідальність за їх порушення	71
<u>Щербина Є.М.</u> Правова охорона комп'ютерних програм як об'єктів авторського права.....	73
<u>Якуніна А.О.</u> Права людини і громадянина в Україні.....	76
<u>Ярошевська Т.В.</u> Актуальні питання вдосконалення законодавства України в сфері охорони прав на географічні зазначення.....	78
<u>Мойсак С.М.</u> Електронні докази, як новація у цивільному процесуальному кодексі України	80
<u>Резворович К.Р.</u> Актуалізація проблеми укладання корпоративного договору при створенні юридичної особи	83
<u>Круглова О.О.</u> Особливості правового регулювання банкрутства суб'єктів господарювання в сучасних умовах	86
<u>Юніна М.П., Яшан Ю.Б.</u> Практика Європейського суду з прав людини щодо права на компенсацію моральної шкоди	88
<u>Ярошенко А.С., Костенко О.М.</u> Проблеми судової практики щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів тендерів.....	90
<u>Шурин І.В.</u> Особливості проведення державної реєстрації актів цивільного стану, які відбулися на тимчасово окупованій території України.....	92
<u>Межевська Л.В.</u> Відповідність законодавства України міжнародним нормам при укладенні шлюбного договору.....	94
<u>Золотухіна Л.О.</u> «Презумпція правомірності правової позиції, рішення чи дії працівника» за проектом Трудового кодексу України.....	95

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Нестерцова-Собакарь О.В.

Безготівковий рахунок як форма здійснення платежів..... 97

Новосад А.С.

Щодо деяких особливостей здійснення представництва..... 99

Бондар О.С.

Сучасний стан та проблеми кодифікації трудового права України 100

Калініченко З.Д.

Правовий механізм боротьби зі зловживаннями з боку менеджменту та мажоритарних учасників 103

Поліщук М.Г.

Правові аспекти визначення малозначності справ цивільної юрисдикції 106

Аксютіна А.В.

Добре відомі знаки для товарів і послуг: питання правової охорони 108

Карпенко Р.В.

Еволюція цивільного процесуального законодавства європейських держав та проблеми оптимізації судочинства України..... 109

Косяченко К.Е.

Актуальні проблеми соціального забезпечення інвалідів в Україні..... 111

Сухарєва А.О.

Шлюбний договір: український та міжнародний досвіди..... 112

Брус І.І.

Мета і завдання підготовчого провадження у господарському процесі 114

Долгополова Я.П.

Напрямки державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників..... 116

Дегтяренко О.В.

Характеристика дефініцій «страховик» та «страхова організація»..... 118

Іваненкова Н.М.

Проблемні питання права власності на майно, набуте під час шлюбу або під час проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу 120

Іванова О.М.

Проблемні питання досудового порядку реалізації господарсько-правової відповідальності 123

Козар А.В.

Проблема порушення прав громадян внаслідок відсутності якісного механізму отримання інформації від нотаріусів 124

Мацюк В.В.

Проблеми медіації в Україні. Приклад Італії..... 126

Мірошнікова С.Г.

Вдосконалення законодавства щодо державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: аналіз положень законопроекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» 128

Новікова Л.В.

Деякі аспекти розмежування приватного і публічного римського права 130

Пришляк О.В.

Практичні проблеми захисту цивільних прав у судах 354

Прокопенко А.В.

Особливості примирення сторін за участю судді в цивільному судочинстві 136

Резворович В.О.

Щодо абсолютності права власності 138

Чубко В.А.

Вплив технології blockchain як засіб запобігання злочинності в земельних відносинах в Україні 140

Вилко Т.І., Тимченко В.М.

Ризик як соціальне явище 141

Іванова М.В., Чабаненко М.М.

Проблемні питання права власності на земельні ділянки ОТГ за межами населеного пункту 143

Іванова М.І., Чальцев В.І.

Поняття корпоративного права 146

Кузніченко О.В., Чуприна В.М.

Деякі аспекти професійної підготовки працівників поліції в умовах реформування системи МВС України 148

Іванова М.І., Єфременко В.Д.

Корпоративне право в Україні: поняття, джерела, сучасний стан 150

Іванова М.І., Чанцева Т.П.

«Зняття корпоративної вуалі»: перспективи застосування в Україні 152

Калініченко З.Д., Кільдянкін М.Д.

Проблеми правового регулювання входження в глобальні ланцюги доданої вартості ... 154

Калініченко З.Д., Трубіцин Е.С.

Політичний ажіотаж та правові проблеми трудової міграції в Україні 157

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кононець В.П., Біденчук Т.М.

Цивільно – правовий аспект: порушення порядку продажу алкогольних напоїв та тютюнових виробів..... 159

Нагірна Я.В., Тимченко Л.М.

Юридичне забезпечення процедури банкрутства у країнах Європейського Союзу 161

Мінченко А.О., Візір О.О.

Обмеження доступу до правосуддя в цивільному процесі України крізь призму правових позицій міжнародної спільноти 162

Резникова М.О., Деордієва М.О.

Проблемні аспекти процесуального порядку розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей 165

Резникова М.О., Полив'яна А.В.

Щодо належності свідчень свідків при доказуванні укладення договору позики..... 168

Тимченко Л.М., Іхно М.О.

Штрафні санкції у господарському праві 170

Церковна О.В., Заболотна О.М.

Деякі особливості відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою 172

Ярошенко А.С., Костенко О.М., Бакало В.О.

Особливості правового регулювання екологічних обов'язків громадян в сучасному суспільстві 174

Сидор М.Я.

Договір енергопостачання 176

Огородник Т.В.

Сучасна проблематика трудових правовідносин. Огляд судової практики.....177

Стецюк Петро Богданович,
кандидат юридичних наук,
доцент, доктор права,
Заслужений юрист України,
суддя Конституційного Суду України
у відставці

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗОВНІШНЮ ТРУДОВУ МІГРАЦІЮ»: ПРОБЛЕМА КОНСТИТУЦІЙНОСТІ

1. Важливу роль в процесі становлення України як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави відведено принципу верховенства права, забезпеченню найвищої юридичної сили Основному Закону держави та неухильному дотриманню конституційного припису, за яким закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.[1] Спеціальним органом, який безпосередньо покликаний забезпечувати верховенство Конституції України є Конституційний Суд України. Саме з цією метою він вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів. Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) як чинних актів (їх окремих положень), так і, якщо виникла потреба захисту та відновлення прав особи, актів (їх окремих положень), які втратили чинність, але продовжують застосовуватись до правовідносин, що виникли під час їхньої чинності. При цьому, основоположною засадою діяльності Конституційного Суду України визначено саме принцип верховенства права.[2]

2. Верховна Рада України 5 листопада 2015 року прийняла Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», який вступив в силу з 1 січня 2016 року.[3] Проект Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» було розроблено Кабінетом Міністрів України на виконання «зобов'язань, взятих Україною перед Європейським Союзом, що знайшли відображення у Плані заходів з виконання рекомендацій ЄС, які містяться у п'ятій доповіді Європейської Комісії щодо прогресу України у виконанні Плану дій стосовно лібералізації ЄС візового режиму»; сам же Проект (на думку його ініціаторів) був зумовлений «необхідністю удосконалення механізмів державного регулювання у сфері зовнішньої трудової міграції відповідно до сучасних вимог соціально-економічного розвитку країни, гармонізації міграційного законодавства України з міжнародними правовими нормами».[4]

3. Відповідно до ст.152 Конституції України, закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. При цьому, вітчизняна конституційно-правова доктрина, намагаючись притримуватись європейських традицій конституційного контролю, тезу про «не відповідність Конституції» розглядає значно ширше від її буквального сприйняття. У зв'язку з цим, «діапазон можливостей» Конституційного Суду України при вирішенні ним питання «конституційності/неконституційності» законів чи інших правових актів не обмежується тільки розглядом явних (прямих) фактів порушення конкретної норми Основного Закону держави. Конституційний Суд України може розглядати як питання «невідповідності Конституції» (що не завжди означає безпосереднє порушення конституційних приписів), так і ті питання (ситуації), в яких має місце явне не дотримання, ігнорування базових конституційних принципів та засад.

4. Перше, що може виникнути при розгляді питання відповідності Конституції України Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», це питання дотримання законодавцем при його прийнятті положення ч.2 ст.8 Конституції України за яким «закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України...»[1]. Чинна Конституція України не містить як жодного слова про «зовнішніх (українських!!!) трудових мігрантів», так і жодного конституційного положення, яке б теоретично обґрунтовувало саму можливість появи/виникнення такого вимушеного явища - як зовнішньої трудової міграції українських громадян. Навпаки, доктрина Основного Закону направлена на побудову України як соціальної держави (ст.1), як держави яка визнає «людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

соціальною цінністю» (ч.1 ст.3), держави, яка гарантує своїм громадянам право «на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується /.../ на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом» (ч.1, ч.4 ст.43) тощо.[1] З рештою, саме на підсилення (гарантування) конституційного положення про Україну як соціальну державу, конституцієдавцем прямо зазначено в Основному Законі держави, що остання «забезпечує соціальну спрямованість економіки» (ч.4 ст.13 Конституції України). Це її прямиий конституційний обов'язок як соціальної держави і одночасно одна з її базових характеристик (ознак), яка безпосередньо передбачена Основним Законом України. [5]

5. Згадане вище конституційне положення ч.1 ст.3, відповідно до якого «честь і гідність» людини в Україні визнаються найвищою цінністю в його найпростішому розумінні не гармонізує (якщо не говорити більш відвертіше) як із самою назвою Закону («Про зовнішню трудову міграцію»), так і з його загальною концепцією. Адже, «гідність людини» як конституційно-правове явище в сучасній конституційній державі, як мінімум, має «подвійний вимір – це і право людини, і найвища конституційна цінність /.../ гідність людини як цінність становить основу всієї системи права/.../ вона розміщена поза межами чи, навіть, вище від права /.../ вона слугує всім і кожному, вона є непорушною і не підлягає жодному втручання, і навіть приниження людини не позбавляє її гідності. Гідність людини не можна призупинити чи замінити якоюсь іншою цінністю».[6] Тому, приступаючи до правового врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із трудовою міграцією наших співгромадян за межі своєї держави, український законодавець основний акцент мав би робити в першу чергу власне на збереженні (забезпеченні) гідності українських громадян, а не на констатації самого факту «зовнішньої трудової міграції громадян України» як суспільно-політичного та економічного явища. За такого підходу, цей документ міг би мати назву на взірєць «Про захист прав та свобод вимушених зовнішніх трудових мігрантів (громадян України)».

6. Певна неузгодженість загальної концепції Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» існує і з низкою інших конституційних приписів та положень. Так, було б явним перебільшення стверджувати, що положення цього Закону відповідають ст.11 Конституції України. Адже, відповідно до останніх, «державою сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури». При цьому, обґрунтована в науковій літературі позиція про те, що в даному випадку йдеться про чітко сформульований (конституційний) обов'язок держави, а не її право як таке, сьогодні не викликає жодних сумнівів.[7] Однак, значна частина положень Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» є просто далекими від самої «ідеї консолідації української нації» як такої.

7. Наведені вище декілька прикладів можливої невідповідності Конституції України Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» тільки підтверджують всю складність проблеми правового регулювання питань, пов'язаних із вимушеною зовнішньою трудовою міграцією громадян України. При їх вирішенні, як видається, органи державної влади мали б, насамперед, керуватися положеннями ч.2 ст.3 Основного Закону України, за якими права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, вона відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком [1]. У зв'язку з цим, необхідно кардинально змінити саме ставлення Української держави до своїх громадян, зокрема тих, які вимушено опинилися поза її межами як трудові мігранти. В основу останнього, як видається, можна було б покласти декілька послідовних дій, а саме: 1) оперативне реагування з боку держави – допомога українським трудовим мігрантам у захисті своїх прав, свобод та законних інтересів; 2) тактична дія – подолання причин зовнішньої трудової міграції українських громадян як масового явища; 3) стратегічна мета – прийняття «Національної програми повернення українців в Україну». Останнє, як пропозиція можливого вирішення нагальних проблем українських трудових мігрантів сьогодні активно обговорюється на різноманітних суспільних заходах та наукових форумах [8].

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України. Верховна Рада України: Офіц. вид. Київ: Парламентське вид-во, 2016. 104 с.

2. Про Конституційний Суд України. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. ст.376.
3. Про зовнішню трудову міграцію. Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 49-50. ст.463.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України „Про зовнішню трудову міграцію». URL: http://RADA.GOV.UA/PLS/ZWEB2/WEBPROC4_1?PF3511=55975
5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Стецюка П.Б. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. // URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb03d710-12>.
6. Гранат М. Значення гідності людини у конституційному праві. *Український часопис конституційного права*. 2016. № 1. С. 56.
7. Стецюк П.Б. Сприяння консолідації та розвитку української нації як конституційний обов'язок держави (за змістом статті 11 Конституції України). В кн.: Консолідація українського народу: конституційно-правові аспекти [Текст]: матеріали конференції / упоряд. П.Ф.Гураль, І.Д.Софінська; за редакцією П.Ф.Гурала; Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів: Каменяр, 2013. С.15-20.
8. Другий Форум мігрантів Української Греко-Католицької Церкви країн Центральної та Західної Європи «Діти і молодь в умовах творення новітньої української діаспори у Європі. Виклики і можливість для церкви». URL: <http://pmv.ugcc.org.ua/latest-news/item/829>

Шишкін Віктор Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Конституційного Суду України
у відставці

ЗЕМЛЯ – ВЛАСНІСТЬ ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Відповідно до частини першої статті 13 Конституції України: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу».

Юридична основа приналежності природних ресурсів Українському народу, як носію суверенітету і єдиному джерелу влади в Україні, закріплена Основним Законом держави. Український народ здійснює право власності на природні ресурси через органи державної влади чи місцевого самоврядування, межі компетенції яких у цьому питанні визначаються Конституцією України (статті 13, 14; частина перша статті 17; стаття 19; пункти 3, 5, 6, 29, 36 частини першої статті 85; пункти 1, 3, 4, 5, 7 статті 116; пункти 1, 3 статті 119; пункти 1, 2, 4, 8 частини першої статті 137; пункт 5 частини першої статті 138, частина перша статті 142, стаття 143). Порядок здійснення права власності на природні ресурси визначає поресурсове законодавство, в якому певною специфікою характеризується регулювання здійснення права власності на землю.

Природне середовище, частину якого становить земля, складається із взаємопов'язаної сукупності природних компонентів. Земля як природний об'єкт не може бути відокремленою від інших ресурсів чи вилученою із довкілля, вона становить єдине місце життєдіяльності людей та середовище знаходження всіх живих організмів і є частиною екосистеми планети. Природні властивості землі як репродуктивного ресурсу є обмеженими і на відміну від речей (майна) не можуть збільшуватися.

Земля є основним засобом виробництва в сільських та лісових господарствах, якій у цих галузях нічим не можна замінити, що поряд з роллю природного об'єкту обумовлює її економічні, соціальні, політичні та інші функції. Однією з найважливіших ознак землі, у порівнянні з іншим

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

нерухомим майном, є її абсолютна нерухомість, оскільки вона не може бути перенесеною в інше місце. Вказана особливість землі стала підґрунтям для конституційного регулювання різних аспектів статусу землі як безпосередньо, так і в контексті з більш широкою сукупністю компонентів навколишнього середовища, якими є природні ресурси.

Окремі сфери суспільних відносин, що пов'язані із землею становлять юридичний аспект, який регулюється приписами нормативних актів в різних галузях права, а стійка природна неоднорідність землі зумовлює ще й диференціацію її правового режиму залежно від категорійності земель, окремих угідь та інших особливостей. Виходячи із цього, земля, як об'єкт правової регламентації, виділена законодавчим шляхом із переліку інших природних об'єктів з урахуванням її специфічної особливої ролі та функцій.

Частина перша статті 14 Конституції України розвиває принципів положення, закріплені в статті 13 Основного Закону – землю оголошено основним національним багатством і акцентовано, що це багатство перебуває під особливою охороною держави. Ці доктринальні положення обумовлюють стратегію основних засад земельного законодавства і регулювання земельних відносин як у сучасних умовах, так й на перспективу.

Земля як фізичний об'єкт матеріального світу і основне національне багатство включає всі категорії земель України, які є в її межах і визначені статтею 19 Земельного кодексу України (далі – Кодекс). Цінність цього об'єкта природи у такому статусі пов'язана з його багатофункціональним призначенням, що покликано забезпечувати насамперед загальнонародні та загальнодержавні інтереси, зокрема в умовах наростаючої планетарної продовольчої кризи. У цьому контексті особливого значення набувають землі сільськогосподарського призначення як репродуктивна умова життєздатності і збереження генофонду Українського народу.

Зазначена особливість, відповідно до частини першої статті 17 Конституції України, кореспондується з однією із найважливіших функцій держави, яка спрямована на захист суверенітету і економічної безпеки всього Українського народу. У такому аспекті земля, як єдиний державний земельний фонд (землі відповідних категорій), може розглядатися як об'єкт права державного суверенітету.

Визнання землі основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, обумовлює поєднання таких особливостей використання землі як: **1)** територіального базису знаходження (проживання) народу, **2)** природного репродуктивного ресурсу, **3)** основного засобу виробництва. Це обумовлює: **по-перше**, особливий статус її правового режиму, порівняно з іншими матеріальними та духовними об'єктами національного багатства; **по-друге**, підпорядкованість правового регулювання режиму цих об'єктів правовому режиму землі, як основної матеріальної цінності, що належить на праві власності всьому Українському народові та підлягає особливій охороні державою.

У питанні права власності на землю, особливо сільськогосподарського призначення, може бути підставою для визнання пріоритету права власності на землю Українського народу (суспільства) над правом індивідуума, що може обумовлювати встановлення законом обмежень у розпорядженні таким правом. Така особливість статусу земель сільськогосподарського призначення як пріоритетність щодо інших земель вказана й в статті 23 Кодексу. Надання землі статусу основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави, покладає на органи державної влади, а також на органи місцевого самоврядування загальний обов'язок забезпечити регулювання раціонального використання та охорону земельних ресурсів України.

Конституція України, закріпивши за Верховною Радою України виключне право законодавчого регулювання всіх правовідносин стосовно використання природних ресурсів і встановлення правового режиму власності, зокрема право власності на землю (частина друга статті 14, пункти 5, 7 частини першої статті 92), надала можливість законодавчому органу країни регулювати правові відносини у цій сфері з позиції балансу інтересів індивідуума і суспільства. Про це кажуть і акти Конституційного Суду України (*Рішення: від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 (справа про постійне користування земельними ділянками); від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності); від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності);*

Реалізація права власності на землю пов'язана із здійсненням його суб'єктами наданих їм прав та виконанням кореспондуючих обов'язків, що передбачено статтями 90, 91 Кодексу. Перелік

обов'язків не є вичерпним, оскільки законами для власників земельних ділянок можуть бути встановлені й інші обов'язки. Межі здійснення права власності на землю визначаються колом тих обов'язків щодо раціонального використання та охорони земель, які законодавством покладено на власників земельних ділянок.

Право власності саме на землю має подвійну конституційно-правову природу – об'єкт права власності та основне національне багатство всього Українського народу і право власності конкретного громадянина, юридичної особи та держави, тому логічно постає питання про визначення пріоритетності під час регулювання земельних відносин законами.

Визначення сфери конституційної гарантії власності залежить від її виду, що обумовлює відповідні до конкретного виду підходи (стандарти). Вони можуть максимально забезпечувати право власності, якщо вона є абсолютною для реалізації людиною цілі її набуття, і по іншому застосовуватися до власності, яка виконує важливі суспільні функції. Правила, які стосуються власності на землю сільськогосподарського призначення, що виконує суспільно важливі функції, і є чинними на певний момент часу, визначають, які саме дії можуть бути у розпорядженні (в арсеналі) власника. Якщо такі правила позбавляють власника певних видів поведінки зі своєю власністю, то вони на цей час залишаються поза межами права власника.

Можливість, а в певних ситуаціях і необхідність обмеження реалізації права власності на землю в Україні безпосередньо впливає із положень статті 1 – що Україна є соціальною державою, частини третьої статті 13 – „Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству“ і частини сьомої статті 41 Конституції України, якою передбачено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Виходячи із системного погляду на положення статей 1, 2, 3, 5, 13, 14, 41, 66 Конституції України розпорядження правом власності на землю, особливо сільськогосподарського призначення як репродуктивного базису, може бути обмежено в інтересах суспільства і дбання про збереження сфери життєзабезпечення прийдешнім поколінням Українського народу.

Конституційний Суд України неодноразово висловлював свою позицію, зокрема у Рішенні від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 (*справа про електроенергетику*), що власність гарантує не лише права власників, а й покладає на них певні обов'язки. Для реалізації конституційного права власності потрібні галузеві закони, які встановлюють конкретні норми використання власником належного йому майна з урахуванням інтересів усіх суб'єктів правовідносин. Така позиція корелює із положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, за якими державам-учасницям дозволено за допомогою національного закону використовувати певні регулюючі механізми користування об'єктами права власності відповідно до суспільних потреб, внутрішньої соціальної та економічної політики. У статті 1 Першого протоколу до Конвенції йдеться про те, що „ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів“.

Європейський Суд з прав людини у пункті 46 справи «Джеймс та інші проти Об'єднаного Королівства» (1986р.), у пункті 87 справи «Колишній король Греції та інші проти Греції» (2000р.) зазначив, що він дотримується думки, що національні органи влади, з огляду на безпосереднє знання своїх суспільств та їх потреб знаходяться у кращому становищі ніж міжнародний суддя для оцінки того, що становить «громадський інтерес». Суд вважає природним, що поле розсуду, надане законодавчій владі для реалізації соціальної та економічної політики, має бути широким, тому буде поважати судження національного законодавця щодо того, що становить «громадський інтерес», доки таке судження не буде явно необґрунтованим.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Алексєєнко Ігор Григорович,
кандидат юридичних наук,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри цивільного, трудового
та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

**ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Як свідчить світовий досвід, розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави буде ефективною та результативною лише за умови належного забезпечення відповідних державотворчих і правотворчих процесів та явищ. Одним із них являється економічна безпека діяльності суб'єктів господарювання, яка відіграє особливу роль у системі національної безпеки, високий рівень якої сприяє стабільному розвитку України. Потрібна державна стратегія, щодо забезпечення національної економічної безпеки суб'єктів підприємництва, яка спиратиметься на довгострокові національні інтереси і реалізація якої передбачала б забезпечення економічної стабільності, підвищення рівня загального добробуту, конкурентоспроможності країни та вихід на нові сегменти світового ринку. В цьому сенсі, розвиток умов господарювання, зміни внутрішніх і зовнішніх економічних та політичних факторів посилюють необхідність подальшого дослідження питань економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні.

Науково-теоретичною базою дослідження стали наукові праці вчених в галузях економіки, права та політології. В основу роботи покладені ґрунтовні дослідження, авторами яких є: О.І. Барановський, І.О.Башинська, Гладченко Т.М., І. О. Губарева, Т.Б. Ігнашкіна, М.І.Камлик, О.М. Макеєва, О.А. Кириченко, Ю.Ю.Крегу, В.В. Ортинський, Ф. В. Шиманський та інші відомі вітчизняні вчені.

Метою роботи є системний аналіз правових засад регулювання економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні.

Правостворюючою підставою регламентації системи економічної безпеки бізнесу є Конституція України, загальновизнані принципи і норми міжнародного права, міжнародних договорів України, закони, нормативно-правові акти Президента України та КМУ та інші відомчі акти, які складають ієрархічну структуру в залежності від правової сили актів. Особливе місце в системі актів, щодо забезпечення економічної безпеки займають програмні документи – концепції та стратегії, що становлять систему офіційно прийнятих у державі поглядів, оскільки є установчими. До цих документів належать: Концепція національної безпеки України; Стратегія національної безпеки України; Стратегія сталого розвитку “Україна–2020. Важливою правостворюючою групою джерел, які регулюють правовідносини, що пов'язані з забезпеченням економічної безпеки, є закони України «Про основи національної безпеки», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Звісно, ці документи прямо не впливають на економічну безпеку підприємництва, але мають опосередкований вплив та є засадами для розробки відповідного законодавства в Україні.

Забезпечення економічної безпеки у сфері підприємництва, також регулюють Господарський України, Кримінальний та Кримінально-процесуальний Кодекси України, Кодекс адміністративних правопорушень, відповідні Закони України. К основним нормативним актам можна віднести, Закони України: Про «охоронну діяльність»; «Про захист від недобросовісної конкуренції»; «Про захист економічної конкуренції»; «Про Антимонопольний комітет України»; "Про банки і банківську діяльність»; «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»; «Про інвестиційну діяльність», «Про споживчу кооперацію», «Про кооперацію», «Про інформацію» та інші.

Необхідно також зазначити, що у ВР України зареєстровано і розглянуто у першому читанні Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [4]. Згідно з цим Проектом суб'єктами приватної детективної діяльності визнаються: 1) приватні детективи – громадяни України, які отримали в установленому законодавством порядку свідоцтво про право на заняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю; 2) приватні детективні агентства (бюро,

товариства, контори, фірми), об'єднання приватних детективних підприємств та їх філії, що отримали в установленому законодавством порядку дозвіл на реєстрацію та пройшли державну реєстрацію як суб'єкти господарювання. Приватна детективна (розшукова) діяльність здійснюється задля пошуку, збирання та фіксації інформації, розшуку предметів, майна, людей та тварин, встановлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення клієнтів.

Для досягнення цієї мети суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності надають приватні детективні послуги із застосуванням засобів та методів, що не заборонені чинним законодавством України. Вищезазначеними суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності можуть надаватися такі послуги: 1) збирання відомостей у цивільних справах на договірній основі з учасниками процесу; 2) вивчення ринку, пошук і збір із відкритих джерел інформації з метою підготовки ділових переговорів, з'ясування фінансової, майнової та комерційної спроможності і благонадійності потенційних ділових партнерів (громадян і суб'єктів господарювання); 3) з'ясування обставин неправомірного використання в підприємницькій діяльності фірмових знаків та найменувань, недобросовісної конкуренції, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю; 4) з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (з їх письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів, виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі в регіонах і за кордоном; 5) інші, згруповані Законом у 8 умовних груп [4].

Розглядаючи питання про законодавче забезпечення економічної безпеки, слід звернути увагу на Закон України «Про охоронну діяльність» [3] та на постанову Ради центральної спілки споживчих товариств України «Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України», яка була прийнята 12 листопада 2008 року [2]. Згідно Закону, суб'єкти охоронної діяльності можуть надавати на підставі договору наступні види охоронних послуг: 1) охорона майна громадян; 2) охорона майна суб'єктів господарювання; 3) охорона громадян. Замовник послуг з охорони майна зобов'язаний надати суб'єкту охоронної діяльності для ознайомлення оригінали документів або завірені в установленому порядку їх копії, що підтверджують його право володіння чи користування майном на законних підставах, охорона якого складає предмет договору, а також правомірність знаходження такого майна, транспортного засобу чи особи у визначеному місці охорони.

Слід зазначити, що сьогодні єдиним документом, який якісно та повно розкриває поняття нормативного забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання є постанова Ради центральної спілки споживчих товариств України «Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України», яка була прийнята 12 листопада 2008 року. У цьому документі надано визначення таким поняттям, як: концепція економічної безпеки споживчої кооперації України, система економічної безпеки, економічна безпека, зовнішні загрози, внутрішні загрози, ризики, стан захищеності. Окремий інтерес представляють нормативні положення, пов'язані з цілями та завданнями служби безпеки Укоопспілки. Визначено принципи організації і функціонування системи економічної безпеки. Нормотворець відносить до них: комплексність, своєчасність, активність, законність, обґрунтованість, економічну доцільність, спеціалізацію, взаємодію, вдосконалення діяльності, централізацію управління. У Постанові детально виписано об'єкти захисту та основні загрози економічній безпеці, механізми забезпечення економічної безпеки в цілому та забезпечення безпеки ресурсів зокрема, технічне забезпечення економічної безпеки [1, с.85].

Підсумовуючі, можна сказати, що для забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні робляться великі кроки, як в законодавчому напрямку, так і у науковому пошуку нових засобів створення економічної безпеки. В державі, на законодавчому рівні вжито комплекс заходів, що регулюють відносини в сфері бізнесу, але говорити про всебічне законодавче регулювання безпеки підприємницької діяльності можна тільки в певних межах.

В Україні відсутній єдиний кодифікований (крім Господарського Кодексу України) акт у сфері державного забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємництва. Саме тому, основним завданням законодавця на даний час є створення дієвої та ефективної системи правового забезпечення економічної безпеки господарюючого суб'єкта, а завданням вітчизняних науковців – надання пропозиції щодо інструментарію, який став би основою для формування такої системи. Зокрема, необхідно розробити Концепцію законодавства у економічній безпеці, Програму заходів

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

щодо забезпечення економічної безпеки. [5,с.167]. Особливо бажалось відзначити, що подальша розробка та прийняття Законів України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб» та «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» можуть надати новий поштовх розвитку не тільки для економічної безпеки підприємницької діяльності і окремих суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, а і для економічної безпеки України в цілому.

Бібліографічні посилання:

1. Громова О. М. Правове забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання. Дис.... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 199 с. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51749/2/Gromova_disser...pdf.
2. Про затвердження Концепції економічної безпеки споживчої кооперації України : постанова УІ-х зборів Ради Укоопспілки дев'ятого скликання від 12.11.08 р. URL:http://uazakon.com/documents/date_3с/.
3. Про охоронну діяльність Закон України від 22 березня 2012 року № 4616-VI. URL: <http://zakon.rada.gov>.
4. Про приватну детективну (розшукову) діяльність. Проект Закону України № 6288 від 12 квітня 2010 року. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/>.
5. Шиманський, Ф. В., Кочевой М. М. Нормативно-правові засади забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. 2014. Т. 19, Вип. 1. - С. 163-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2014_19_1_22.

Божко Володимир Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
та адміністративного права і процесу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

**ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДИРЕКТИВИ РАДИ 91/533/ЄЕС
ОКРЕМИМИ ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄС**

Європейський Союз загалом та кожна з його держав-учасниць, зокрема, прагнуть, щоб національні ринки праці під впливом інновацій, цифрових технологій, з одного боку, підвищили конкурентоспроможність ЄС, збільшили прибутковість роботодавців у довгостроковій перспективі, а з іншого – забезпечили більш ефективний захист прав усіх працівників, створили б умови для кращого життя в ЄС. Для цього 14 жовтня 1991 року було ухвалено Директиву Ради №91/533/ЄЕС про обов'язок роботодавця інформувати працівників про умови, що застосовуються до трудового договору чи трудових відносин. Необхідність ухвалення цієї Директиви Ради була зумовлена тим, що відповідно до пункту 9 Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників (Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers), проголошеної 8 грудня 1989 року, «кожен працівник Європейського Співтовариства має право на те, щоб його умови роботи були визначені в законах, колективній угоді або трудовому договорі, відповідно до умов, що застосовуються в кожній країні».

Однак, на момент ухвалення Директиви Ради №91/533/ЄЕС законодавство всіх країн-учасниць ЄС істотно вирізнялося між собою щодо визначення істотних умов трудового договору або щодо тих умов, про які роботодавець мав проінформувати працівника при виникненні у нього трудових правовідносин. То ж задля уніфікації з одного боку – обов'язків роботодавців, а з іншого – прав працівників, і було ухвалено зазначену Директиву Ради.

Відповідно до статті 2 (1) вказаної Директиви, роботодавець зобов'язаний повідомити працівників про істотні умови трудового договору/трудоових відносин, зокрема, проінформувати їх про: сторони договору; робоче місце (у разі відсутності фіксованого або основного місця роботи, роботодавець повинен проінформувати працівників про свою юридичну адресу); посаду та коротку

характеристику виконуваної роботи; дату початку виконання роботи; строк дії трудового договору; тривалість оплачуваної відпустки, на яку матиме право працівник; тривалість строку повідомлення про майбутнє припинення трудового договору, як з ініціативи роботодавця, так і працівника; посадовий оклад, інші складові оплати праці, а також періодичність її виплати; тривалість робочого дня або тижня; про існування чинних колективних договорів, котрі поширюють свою дію на роботодавця.

Зазначену інформацію, згідно із статтею 3(1) Council Directive 91/533/EEC, роботодавець повинен довести до відома працівника у письмовій формі не пізніше двох місяців з початку виконання працівником своїх трудових обов'язків у формі письмового трудового договору, листа про домовленість, одного чи більше письмових документів, якщо один з цих документів містить в собі щонайменше всю інформацію, зазначену вище, або письмову декларацію, підписану роботодавцем, в якій має бути вказана інформація, зазначена в статті 2 (2) Council Directive 91/533/EEC. Якщо ж трудові відносини тривають менше двох місяців, то роботодавець повинен до їх закінчення надати працівникам таку інформацію у письмовій формі.

Держави-учасниці ЄС повинні були не пізніше 30 червня 1993 року привести своє законодавство у відповідність до вказаної Директиви.

У Чеській Республіці з метою імплементації Council Directive 91/533/EEC було внесено зміни до чинного тоді Кодексу праці. Однак від 7 червня 2006 року парламентом Чехії було ухвалено новий Трудовий кодекс, під час прийняття якого також враховували вимоги вказаної Директиви.

Відповідно до §37(1) Трудового кодексу Чеської Республіки, роботодавець зобов'язаний письмово проінформувати працівників про наступні умови їх праці упродовж не пізніше, аніж одного місяця, з моменту початку їх роботи: найменування та юридичну адресу роботодавця, якщо він є юридичною особою, або ім'я та адресу місця проживання, якщо він є фізичною особою; вид виконуваної роботи та робоче місце працівника; тривалість відпустки та святкові дні; періоди повідомлення про майбутнє припинення трудових відносин; тривалість робочого часу та його складові; розмір заробітної плати, способи її обчислення, строки та місце виплати; колективні договори, які регламентують працю працівника та визначають умови найму.

Якщо ж строк дії трудового договору не перевищує одного місяця, то в такому випадку роботодавець звільняється від обов'язку письмового інформування працівника про істотні умови праці (§37(4) Трудового кодексу).

У Німеччині 20 липня 1995 року Бундестаг ухвалив закон про адаптацію положень трудового законодавства до законодавства ЄС, внісши зміни до Закону про тимчасове працевлаштування від 3 лютого 1995 року (Gesetz zur Anpassung arbeitsrechtlicher Bestimmungen an das EG-Recht vom 20/07/1995). Відповідно до статті 1 (§1) вказаного закону, під його дію не потрапляють працівники, які виконують трудові обов'язки за трудовим договором, упродовж менше аніж 400 годин на рік, а також якщо вони працюють в медичних, освітніх закладах Німеччини, або в сімейному господарстві.

Роботодавець зобов'язаний не пізніше одного місяця з моменту початку трудових відносин підписати меморандум та надіслати його своїм працівникам (стаття 1 (§2), інформуючи їх про наступні умови: назву та адресу сторін трудового договору; дату початку трудових відносин; строк дії трудового договору; робоче місце; назву та загальний опис тієї роботи, яку має виконати працівник; структуру та порядок обчислення заробітної плати працівника, включаючи розмір доплат і надбавок, спеціальних доплат і премій; тривалість робочого часу; тривалість щорічної відпустки; строк завчасного інформування іншої сторони трудових відносин про майбутнє їх припинення; інформування про існуючі колективні договори, угоди.

У разі зміни вказаних істотних умов трудового договору (трудових відносин), роботодавець повинен письмово проінформувати працівника не пізніше, аніж за місяць до набуття чинності таких нових умов (стаття 1 (§ 3) Закону Німеччини).

У Швеції задля імплементації Council Directive 91/533/EEC було ухвалено Закон про захист зайнятості. Відповідно до §6с вказаного Закону, не пізніше, аніж через місяць після початку виконання трудових обов'язків роботодавець повинен письмово проінформувати працівника про важливі умови його трудового договору, а саме: ім'я та адреси працівника та роботодавця; дату початку роботи та робоче місце працівника; назву посади та короткий опис роботи, яку має виконувати працівник; умову про встановлення випробувального строку; строк дії трудового договору; розмір заробітної плати та строки її виплати; тривалість робочого дня, робочого тижня й

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

щорічної відпустки; колективний договір, який застосовується до працівника. Якщо ж строк дії трудового договору не перевищує трьох тижнів, роботодавець звільняється від такого обов'язку.

У Великій Британії задля імплементації Council Directive 91/533/ЕЕС було ухвалено два акти: Закон про реформу профспілок та трудові права (The Trade Union Reform and Employment Rights Act, 1993) та Положення про зайнятість (The Employment Regulations, 1994), зміст яких згодом істотно було змінено внаслідок ухвалення парламентом чинного зараз Закону про трудові права (The Employment Rights Act, 1996).

Відповідно до Закону про трудові права, якщо працівник починає працювати на роботодавця, останній не пізніше ніж через два місяці має подати письмову заяву працівнику. Заява має містити наступну інформацію: найменування працівника та роботодавця; дату початку працевлаштування; на який строк укладено трудовий договір; робоче місце працівника; вид роботи, яку виконуватиме працівник; розмір заробітної плати або спосіб її обчислення; строки виплати винагороди за працю; тривалість робочого часу; порядок обчислення тривалості відпустки, оплати святкових та неробочих днів; оплату за час непрацездатності; пенсійні схеми; строк завчасного повідомлення працівником про своє майбутнє вивільнення; дія яких колективних договорів поширюватиметься на працівника.

Якщо ж строк дії трудового договору менший за два місяці, роботодавець зобов'язаний подати письмову заяву працівнику до звільнення його з посади. Якщо змінюються істотні умови трудових відносин, упродовж строку дії трудового договору, то роботодавець повинен у письмовій формі якнайшвидше повідомити про це працівника, але не пізніше ніж через місяць після запровадження таких змін. Якщо ж внаслідок таких змін працівник змушений буде працювати поза межами Сполученого Королівства упродовж більше одного місяця, працівника слід попередити не пізніше того часу, який йому необхідний, аби виїхати за межі країни.

Узагальнюючи вищевикладене можемо зробити наступні висновки. З одного боку чинне трудове законодавство усіх досліджених країн ЄС відповідає Council Directive 91/533/ЕЕС. Але, з іншого боку, це не зумовило його уніфікацію. Кожна країна-член ЄС по-своєму окреслила категорії осіб, котрі охоплюються поняттям «працівник» і на які поширюється дія трудового законодавства. То ж унаслідок такої диференціації поза сферою правового захисту залишилося багато працівників, котрі працюють за не тривалими, або за нетиповими трудовими договорами. Саме через це схвально оцінюємо проект Директиви Європейського Парламенту та Європейської Комісії щодо прозорих та передбачуваних умов праці в ЄС, ухвалений Єврокомісією 21 грудня 2017 року. Адже його дія спрямована на більшу категорію осіб, ніж Council Directive 91/533/ЕЕС і він забезпечує більшу правову визначеність працівників щодо умов їх трудового договору (трудових відносин).

Щоправда, порівняльний аналіз Council Directive 91/533/ЕЕС із трудовим законодавством таких провідних країн світу, як США, Канада, Японія, засвідчив, що в останніх на роботодавця не покладено обов'язку інформувати своїх працівників про основні умови їх трудового договору. То ж рівень гарантій реалізації права працівника на отримання інформації про умови своєї праці в ЄС значно вищий, ніж в інших провідних країнах світу.

Булат Євгенія Анатоліївна,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
Придніпровського наукового центру
НАН України і МОН України,
професор кафедри
цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
патентний повірений України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

На сучасному етапі інноваційного розвитку провідні країни світу розглядають інтелектуальну власність як одну з головних складових національного багатства. У країнах з

розвиненим ринком (Сполучені Штати Америки, Японія, країни Європейського Союзу) інтелектуальна власність розглядається як основний потенціал інноваційного розвитку. Інтелектуальна власність у цих країнах, представлена інноваціями в науковій, технічній, технологічній сферах і є головною складовою інтелектуального капіталу.

Одними з об'єктів інтелектуальної власності є наукові відкриття, які є результатами фундаментальних наукових досліджень. Автори численних наукових відкриттів згодом стають Нобелівськими лауреатами. Зокрема, видатні фізики П. Л. Капиця, Л. Д. Ландау, М. М. Семенов, були авторами наукових відкриттів, а згодом отримали Нобелівські премії. На сучасному етапі у країнах, де інтелектуальна власність належним чином охороняється, невпинно зростає і кількість Нобелівських лауреатів. Так, з 1957 р. китайські вчені отримали дев'ять Нобелівських премій, з яких п'ять – в галузі науки. А досягнення японських вчених ще більш вагомі: 24 лауреата, починаючи з 1949 року [1].

Отже, за 65 років Японія за кількістю наукових досягнень світового рівня випередила такі країни з багатовіковими науковими традиціями, як Канада, Австрія, Італія, тощо. А Китай за 60 років за цим показником намагається позиціонувати себе на рівні Данії, Норвегії, Іспанії і Ірландії [1].

Наведені приклади підтверджують той факт, що у цих країнах рівень охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності сягає досконалого. Адже, наприклад, Японія, яка за способом охорони деяких об'єктів інтелектуальної власності є схожою зі Сполученими Штатами Америки, сьогодні є прихильником охорони і патентування різноманітних результатів творчої діяльності, включаючи і комп'ютерні програми.

В Україні народилося 6 Нобелівських лауреатів, але на жаль, ніхто з них не отримав цю премію як громадянин України.

За даними Всесвітнього економічного форуму у Давосі, Україна потрапила у число ста країн світу, які забезпечують більше, ніж 96% світового валового внутрішнього продукту. Найвищу оцінку Україна отримала за такими показниками, як наявність учених та інженерів, математичної та наукової освіти – почесне 24 місце. За цими показниками лівова частка заслуг належить академічній науці, і тільки завдяки науковій сфері Україні вдається втримуватися на плаву. І це незважаючи на не досить відповідний рівень правової охорони інтелектуальної власності [2].

Зарубіжний досвід у вигляді даних інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard – IUS), що представляє систему показників науково-технічної та інноваційної діяльності і на основі якого розраховується зведений індекс інновацій (SII-Summary Innovation Index) для кожної європейської країни, свідчить про те, що Україна має статус "інноватор, що формується". Загалом же значення зведеного індексу інновацій для України є вдвічі меншим за середнє по країнах Європейського Союзу. Залишаючи без достатньої уваги аспект удосконалення правової охорони відповідних інтелектуальних інвестицій, фактично незахищеними є права творців таких об'єктів; держава несе збитки від неконтрольованого витоку цінної наукової і науково-технічної інформації за кордон, що відбувається на економіці і призводить до істотного зниження конкурентоздатності країни [3].

1 вересня 2017 року набула чинності Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що обумовило, серед інших, інтеграцію України до європейського економічного простору, стрімкого інноваційного розвитку, підвищення рівня її конкурентоздатності [4]. Одним з пріоритетних напрямів Угоди про асоціацію є наближення законодавства України до норм і стандартів Європейського Союзу, що зумовлює переоцінку досвіду і знань, пов'язаних з комерціалізацією інновацій на світовому рівні, та вимагає застосування нових підходів до врегулювання їх на законодавчому рівні. Адже економічні переваги у найбільш високорозвинених країнах світу формуються саме за рахунок ефективної та дієвої правової охорони інтелектуальної власності.

Відповідно, сьогодні завданням, яке потребує нагального розв'язання, є необхідність удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в Україні, що отримуються у науковій та технологічній сферах, з метою їх комерціалізації та залучення до інноваційного процесу. Оскільки найбільш розповсюдженою формою правової охорони об'єктів інтелектуальної, промислової власності сьогодні у світі є механізм патентування, на сучасному етапі розвитку інноваційних відносин постійно вишукуються нові способи і підходи до його удосконалення, у тому числі й стосовно наукових відкриттів, бізнес-методів, комп'ютерних програм і навіть раціоналізаторських пропозицій. Оскільки досвід патентування застосовується і в Україні,

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

визначено доцільним удосконалити механізм правового регулювання цих об'єктів інтелектуальної власності через застосування правового інструментарію, властивого саме інституту патентування.

Бібліографічні посилання:

1. Костюченко Ю. Нобель – 2015: територія изменений и развития. *Наша Газета*. № 184. (2015).
2. В. Соловійов. Оптимізація науки методом перейменування: URL https://dt.ua/SCIENCE/optimizaciya-nauki-metodom-pereymenuvannya-285287_.html
3. А. А. Гальчук Місце інноваційного потенціалу України в міжнародних економічних рейтингах URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=4980&i=13>
4. Угода про асоціацію України з ЄС URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf).

Кірін Роман Станіславович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

**ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО–ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДРОЗЕМЕЛЬНИХ
ВІДНОСИН**

Конституція України (ст. 13) проголошує і землю і надра об'єктами права власності Українського народу. Натомість, в силу надзвичайної важливості цих об'єктів для життєдіяльності людини, суспільства та держави, вони потрапили до об'єктного кола не тільки профілюючих (надrove, земельне право), а й базових, суміжних галузей таких як цивільне, податкове, будівельне право тощо. Проте не всі приписи відповідних галузевих джерел сприймаються однозначно як з теоретичної так і з практичної точки зору, а тому й досі залишаються актуальними для дослідження.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК) у главі 27 «Право власності на землю (земельну ділянку)» закріпив кілька надроземельних положень (ст.ст. 373, 375) про те, що:

- 1) право власності на земельну ділянку поширюється на:
  - 1.1) поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки;
  - 1.2) простір, що є під поверхнею ділянки, глибиною, яка необхідна для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд;
- 2) власник земельної ділянки:
  - 2.1) може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб;
  - 2.2) має право зводити на ній будівлі та споруди, а також дозволяти будівництво на своїй ділянці іншим особам;
  - 2.3) набуває право власності на зведені ним будівлі, споруди та інше нерухоме майно.

При цьому, п. 3 ст. 375 ЦК застерігає, що право власника на забудову здійснюється ним за умови додержання архітектурних, будівельних, санітарних, екологічних та інших норм і правил, а також за умови використання земельної ділянки за її цільовим призначенням.

Практично аналогічні положення встановлено й Земельним кодексом України (далі – ЗК), а саме:

- 1) земельна ділянка - це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами;
- 2) право власності на земельну ділянку:
  - 2.1) поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб;
  - 2.2) розповсюджується на простір, що знаходиться під поверхнею ділянки на глибину, необхідну для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд (ст. 79 ЗК).
- 3) власники земельних ділянок та землекористувачі, якщо інше не передбачено законом або

договором:

3.1) мають право використовувати у встановленому порядку для власних потреб корисні властивості землі (п.1 ст. 90, п.1 ст. 95 ЗК);

3.2) мають право споруджувати жилі будинки, виробничі та інші будівлі і споруди (п. д ст.90 та п. г ст. 95 ЗК);

3.3) зобов'язані своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом (п. д ст. 91 та п. д ст. 96 ЗК).

Зазначені положення цивільного та земельного законодавства загострюють питання про виявлення об'єктних меж та співвідношення видів користування між двома суміжними природними ресурсами, якими є земля і надра.

Першою проблемою, як уявляється, є проблема понятійного забезпечення надроземельних відносин. Так, земля, в розумінні Закону України «Про охорону земель», - це поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею [1], а земельна ділянка - частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, визначеними щодо неї правами. Під час проведення оцінки земельна ділянка розглядається як частина земної поверхні і (або) простір над та під нею висотою і глибиною, що необхідні для здійснення земельних поліпшень [2].

Проте, наведені терміни, окрім понять «поверхня суші» та «земна поверхня», не розкривають в повній мірі аспекти єдності та диференціації цього геопривного угруповання, тому необхідно розширити аналіз складових елементів, які задіяні у згаданих дефініціях.

По-перше, поняття «ґрунти», на підставі аналізу термінів, що розкриваються у Державному стандарті України ДСТУ Б А.1.1-25-94 «ґрунти. Терміни та визначення» (затверджений наказом Міністерства України у справах будівництва та архітектури від 12.04.1994 р. № 83) та Державному стандарті України ДСТУ 4362:2004 «Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів» (затверджений наказом Держспоживстандарту України від 9 грудня 2004 р. № 273), запропоновано поділити на два підвиди – агроземельні (рослинні) та надроземельні (будівельні) [3]. Очевидно, що перший підвид ґрунту і є тим поверхневим (ґрунтовим) шаром на який поширюється, згідно зі ст. 79 ЗК, право власності на земельну ділянку, а другий – є простором, що знаходиться під поверхнею ділянки на глибину, необхідну для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд (ст. 79 ЗК) і на який також розповсюджується право власності на земельну ділянку.

По-друге, щодо зв'язку із землею корисних копалин, то логічним буде висновок, що йдеться про право власників земельних ділянок та землекористувачів (ст.ст. 90, 95 ЗК) на використання у встановленому порядку для власних потреб наявних на земельній ділянці загальнопоширених корисних копалин і торфу, адже дійсно корисні копалини, як природні мінеральні утворення органічного і неорганічного походження, можуть залягати, у тому числі, й на поверхні землі [4]. При цьому слід враховувати, що згідно ст. 23 Кодексу України про надра (далі – КпН), землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів. Результати дослідження про співвідношення загальнопоширених корисних копалин та корисних копалин місцевого значення викладені в окремій роботі [5].

По-третє, відносно «земельних поліпшень», що можуть здійснюватися в просторі під земельною ділянкою, то той таки землеохоронний закон розуміє під ними результати будь-яких заходів, що призводять до зміни якісних характеристик земельної ділянки та її вартості. До земельних поліпшень належать:

1) матеріальні об'єкти, розташовані у межах земельної ділянки, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення;

2) результати господарської діяльності або проведення певного виду робіт (зміна рельєфу, поліпшення ґрунтів, розміщення посівів, багаторічних насаджень, інженерної інфраструктури тощо).

Нарешті, не менш актуальними для розуміння цивільно-правового регулювання надроземельних відносин є ще три поняття, з'ясування суті яких покликане сприяти вирішенню науково-практичних проблем співвідношення правових режимів земельної ділянки та підземного простору під нею, а саме:

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1) поняття «глибина простору, яка необхідна для зведення», що є під поверхнею земельної ділянки, на якій розповсюджується право власності на земельну ділянку;

2) поняття «зведення» (ЦК, ЗК) будівель і споруд та його співвідношення із поняттями «будівництво» (ЦК) та «спорудження» (ЗК);

3) поняття «житлові, виробничі та інші будівлі та споруди», які має право зводити власник чи користувач на земельній ділянці (ЦК, ЗК) з використанням підземного простору та їх співвідношення із поняттям «підземні споруди, не пов'язані з видобуванням корисних копалин», для будівництва та експлуатації яких надаються у користування надра відповідно до ст. 14 КпН.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про охорону земель». *Офіційний вісник України від 01.08.2003*. 2003 р., № 29, стор. 9, ст. 1431.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 р. № 1442 «Про затвердження Національного стандарту № 2 "Оцінка нерухомого майна"». *Офіційний вісник України*. 2004 р., № 44, стор. 31, ст. 2885.
3. Кірін Р.С. Поняття ґрунтів як об'єктів надроземельних відносин // Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах : матеріали наук.-практичн. конф. (Харків, 20 квіт. 2018 р.) / за заг. ред. А.М. Статівки. Харків : Юрайт, 2018. 414 с. С. 180 – 184.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 травня 1997 р. № 432 «Про затвердження Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр». *Офіційний вісник України*. 1997 р., № 19, стор. 104.
5. Кірін Р.С. Правовий режим корисних копалин місцевого значення: генеза, проблеми, перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. №7. 2017. С. 46 – 51.

Козьяков Ігор Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
начальник відділу
науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності
поза сферою кримінальної юстиції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України

**НАУКОВА РЕФЛЕКСІЯ МОДЕРНІЗОВАНИХ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ТА
ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА**

Законом України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» уведено в дію нові редакції ЦПК і ГПК України.

Унаслідок модернізації кодифікованих актів з питань цивільного та господарського судочинства по суті оновлено систему нормативного регулювання процесуальних механізмів, спрямованих на забезпечення ефективного, справедливого, неупередженого та своєчасного захисту прав і свобод особи в суді. У зв'язку з тим в українській науці процесуального права постала потреба у проведенні комплексного дослідження теорії та практики реалізації системи принципів судочинства, що створена в результаті уніфікації процесуального законодавства України.

Відділом науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності поза сферою кримінальної юстиції визначено дослідницькі завдання, які були спрямовані на наукове обґрунтування концептуальних положень теорії принципів модернізованого цивільного та господарського судочинства, ретроспективного огляду генезису доктрини і законодавства про основні засади правосуддя, діагностування проблем реалізації основоположних принципів у цивільному та господарському процесі та їхнього впливу на оптимізацію моделей судового правозастосування у відповідних юрисдикційних видах судочинства в Україні, визначення

перспектив їх розвитку, а також напрацювання рекомендацій щодо вдосконалення законодавства.

За результатами проведених наукових розвідок [1] визначено й розкрито закономірності та основні напрями розвитку теоретичних знань щодо правової природи загальних засад правосуддя та принципів цивільного та господарського судочинства, основними з яких є:

а) з'ясування загальнотеоретичної сутності принципів цивільного й господарського судочинства;

б) системний аналіз норм модернізованого процесуального судочинства;

в) виявлення ознак уніфікації підходів до правового регулювання судочинства відповідних юрисдикцій та роль в ньому принципів;

г) дослідження окремих принципів цивільного та господарського судочинства;

г) висвітлення галузевих особливостей цих принципів.

Проблеми, пов'язані з осмисленням принципів цивільного та господарського судочинства в механізмі правового регулювання правосуддя, в процесі наукової розвідки розглянуто на двох взаємодоповнюючих рівнях – методологічному та теоретичному.

З метою реалізації цього задуму нами проведено узагальнення та систематизацію основних методологічних підходів до визначення поняття загальних принципів права, засад (принципів) правосуддя, галузевої інтерпретації цих понять. У зв'язку з цим обґрунтовано, що залежно від обраного методологічного підходу до трактування досліджуваного правового явища визначаються місце та роль принципів у правовій системі.

Вважаємо, що потреба в здійсненні на фундаментальному рівні наукової розробки понятійних аспектів принципів судочинства зумовлена:

– по-перше, неоднозначністю наявного доктринального визначення поняття «принципи судочинства», що обумовлено плюралізацією сучасного праворозуміння, наявністю досить широкого спектру авторських підходів до трактування принципів судочинства як теоретико-правового плану, так і галузевого;

– по-друге, практичними потребами у виробленні поняття «принципи судочинства», в якому було б відображено особливості поточного стану розвитку принципів судочинства як наукознавчого феномену, як об'єкта правового регулювання та явища, що отримує практичну реалізацію і має бути реалізоване в практиці судочинства;

– по-третє, неоднозначним науковим розмежуванням поняття «принципи судочинства» та інших суміжних понять юридичної науки, зокрема таких, як «принципи права», «принципи юридичної діяльності» тощо;

– по-четверте, наявністю недоліків судової практики в Україні в частині стану реалізації принципів судочинства, про що неодноразово наголошувалось у наукових колах та серед юристів-практиків.

У процесі проведеного дослідження з урахуванням запропонованої С.О. Іваницьким [2] типології нами виявлено та описано характерні ознаки принципів цивільного та господарського судочинства, зокрема: соціальна обумовленість, ідеологічна усталеність, засадничість (тобто здатність бути засадами, підвалинами), найвищий рівень абстракції, що відповідає філософському значенню категорії, внутрішня збалансованість, єдність, системність, формальна визначеність, нормативна закріпленість, спрямованість на забезпечення упорядкування правосуддя.

Варто зазначити, що принципи цивільного та господарського судочинства відрізняються від інших феноменів правової системи сукупністю якісних ознак, що загалом характеризують це явище як соціально обумовлені, найстабільніші, базисні положення процесуальних законів, які закріплено у формі законодавчо визначеної системи норм, що в найзагальнішому вигляді визначають організаційні та функціональні умови здійснення правосуддя в цивільних і господарських справах.

Відповідно, система принципів артикулюється як необхідна та достатня сукупність органічно взаємопов'язаних принципів цивільного та господарського судочинства, що визначають фундаментальні основи забезпечення міжнародних і національних стандартів здійснення правосуддя судами цивільної й господарської юрисдикції.

У процесі дефінування поняття принципів цивільного та господарського судочинства склалося їх розуміння як обумовлених загальнолюдськими цінностями, загальновизнаними нормами міжнародного права та стандартами здійснення правосуддя, Конституції та законів України, найбільш загальні і засадничі положення системоутворюючого характеру щодо порядку

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

здійснення цивільного та господарського судочинства, що відображені й закріплені в сукупності відповідних процесуальних норм ЦПК і ГПК України.

За функціональним призначенням принципи цивільного та господарського судочинства утворюють основу відповідного механізму процесуального регулювання. Не будучи самостійним елементом вказаного механізму (утвореного нормами права, правовідносинами, актами реалізації прав і обов'язків, актами застосування права тощо), принципи повною мірою впливають на кожен із цих компонентів і взаємодіють з ними та взаємозумовлюють їх існування й дію.

Відтак процесуальні норми формуються під впливом принципів і не можуть їм суперечити, адже засобами нормативного регулювання упорядковуються процесуальні правовідносини та правові зв'язки між їхніми учасниками, реалізуються суб'єктивні права і обов'язки сторін цивільного, господарського судочинства, приймаються проміжні або остаточні процесуальні рішення.

Соціальна значимість формалізації принципів судочинства у положеннях кодифікованого процесуального законодавства полягає в тому, що особи, які застосовують норми процесуального права або керуються ними у відповідній правовій процедурі, так само й ті, що вступають чи залучаються до цивільних або господарських процесуальних правовідносин, отримують юридичну можливість співвіднесення та порівняння прийнятого рішення або здійсненої процесуальної дії з базовими вимогами, закладеними в основу конкретної галузі процесуального права та судової юрисдикції.

Основним прийомом юридичної техніки, що застосована під час сучасної уніфікації судочинства різних юрисдикцій, є закріплення системи принципів у статтях ЦПК і ГПК України.

Варто підкреслити, що кожен із принципів, закріплених у конкретних положеннях процесуального законодавства, має системоутворюючий характер, тому визначення його змісту не може бути встановлено за допомогою окремо взятої процесуальної норми (хоч якою б об'ємною вона не була), а можливе лише з урахуванням їхньої сукупності, де принципи судочинства постають як найзагальніші, гранично абстрактні положення й вимоги, які не спрямовані на безпосереднє правове регулювання відповідних процесуальних відносин.

З огляду на зазначене пропонується під системою принципів цивільного та господарського судочинства розуміти комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих положень, необхідних і достатніх для побудови оптимальної правової процедури здійснення правосуддя у цивільних, господарських та адміністративних справах.

Бібліографічні посилання:

1. Принципи цивільного, господарського та адміністративного судочинства: монографія / кол. авт.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Козьякова І.М. К. : Національна академія прокуратури України, 2018. 258 с.
2. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / С. О. Іваницький ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. К. : [б. в.], 2017. 36 с.

Легеза Юлія Олександрівна,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільного, господарського
та екологічного права
НТУ «Дніпропетровська політехніка»

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Взаємодія людини і природи, забезпечення екологічної безпеки є одним з першочергових завдань, які стоять перед державою. Загальновідомо, що природні ресурси як основа матеріально-товарного виробництва вимагають спеціального комплексного правового регулювання. Природні ресурси мають стати національною основою екобезпечного (сталого) розвитку держави на благо теперішнього і майбутніх поколінь.

Правове забезпечення використання природних ресурсів здійснюється нормами екологічного, адміністративного, цивільного, господарського, кримінального законодавства. В межах екологічного законодавства робиться акцент на забезпеченні раціонального використання природних ресурсів в цілому. Нормами адміністративного законодавства визначаються процедури отримання спеціальних дозволів на цільове використання природних ресурсів, забезпечення державного контролю та нагляду за їх експлуатацією. Норми цивільного та господарського законодавств є основою для врегулювання договірних відносин, що виникають у сфері використання природних ресурсів. Окремі норми кримінального законодавства застосовуються для притягнення до відповідальності осіб, що вчинили найбільш суспільно небезпечні діяння у сфері використання природних ресурсів. Однак поняття «природні ресурси» будучи загальноживим у наукових дослідженнях у сфері економіки, екології, юриспруденції, на законодавчому рівні не визначено. Розуміння сутності такої категорії як «природні ресурси» для поглиблення понятійного апарату національного законодавства та юридичної науки стало метою даної наукової роботи.

Використання природних ресурсів залежить від природних умов, що існують в окремій місцевості країни. При цьому під природними умовами розуміють «тіла і сили природи, які мають істотне значення для життя людини і діяльності суспільства, проте безпосередньо або побічно не залучені до виробничої чи невиробничої сфер» [1]. При цьому такі природні умови продовжують взаємодіяти з людиною, впливаючи на стан їх здоров'я, формують флору та фауну регіону, і в цілому створюють сприятливий чи несприятливий ландшафт. Отже, в якості природних ресурсів розглядаються і природні умови як найважливіші компоненти навколишнього природного середовища, які використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних, культурних, рекреаційних, естетичних та інших інтересів суспільства [2].

Природні ресурси можуть бути класифіковані за рядом критеріїв.

Передусім, за характером походження природні ресурси поділяються : 1) мінерально-сировинні; 2) агрокліматичні; 3) біотичні (зокрема, лісові, морські); 4) земельні; 5) водні; 6) рекреаційні; 7) людські.

За сферою використання природні ресурси поділяються на: 1) ресурси матеріального виробництва (сільського господарства; лісового господарства; рибогосподарства; геологічного освоєння та промислової розробки надр тощо) 2) ресурси невиробничої сфери (установи рекреаційного, оздоровчого призначення; історико-культурні організації тощо).

Природні ресурси можуть бути одноцільового та багатocільового призначення (наприклад, допустимим є надання у користування ділянки надр для її геологічного вивчення з подальшою промисловою розробкою родовища, та для видобування корисних копалин водночас).

За критерієм здатності до відновлення природні ресурси поділяються на вичерпні (які не відновлюються у поточний момент або відновлюються зі швидкістю, значно меншою, ніж швидкість їх безпосереднього використання (ці ресурси можуть бути повністю виснажені – питна вода, кам'яне вугілля, нафта й газ, ґрунти тощо); ресурси, що відтворюються з великою інтенсивністю (живі організми, кисень), і вони можуть не зменшуватися в обсягах, якщо підібране правильне співвідношення інтенсивності використання та швидкості їх відтворення; ресурси, які постійно отримує планета Земля із космосу – сонячна та припливна енергія [3].

Висновки. На вирішення нагромаджених за останні два століття проблем на планеті у людської спільноти залишається щораз менший ресурс часу [4]. Найважливішою проблемою сучасності залишається проблема часу, що залишився людству для вирішення глобальних екологічних проблем сучасності, для консолідації зусиль для спільного виживання і збалансованого розвитку. В цьому аспекті хотілося б звернути увагу на необхідність при здійсненні публічного управління сферою використання природних ресурсів, враховувати природні умови (існуючі і перспективні), що визначають природоресурсний потенціал країни, як особливий об'єкт правового регулювання.

Бібліографічні посилання:

1. Гнатів П., Хірівський П., Зинюк О., Корінець Ю., Панас Н., Лопотич Н. Природні ресурси України: актуальні аспекти оцінки й вивчення / П. Гнатів, П. Хірівський, О. Зинюк, Ю. Корінець, Н. Панас, Н. Лопотич // URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21CNR=20&Z21ID=

2. Экологическое право : Учебник для вузов / Н. Д. Эриашвили, Ю. В. Трунцевський, В. В. Чучков и др. / Под ред. В.В.Чучкова. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 415 с.
3. Гавриленко О. П. Екогеографія України / О. П. Гавриленко. К. : Знання, 2008. 646 с.
4. Природні ресурси України / [П. С. Гнатів, П. Р. Хірівський, О. Д. Зинюк та ін.]. Львів : Камула, 2012. 216 с.

Манжула Андрій Анатолійович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри галузевого права
та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За умов ринкових відносин, що розвиваються в Україні, важливе місце займає економічна та правова політика протидії монополізації ринку, запобігання зловживанням монополічним становищем, недопущення недобросовісної конкуренції та сприяння розвитку конкуренції. Основні засади цього напрямку закріплені в Конституції України та в законах, які є основою законодавства України про захист економічної конкуренції.

Специфічність правовідносин та особливості порушень законодавства України про захист економічної конкуренції, а також складність самої процедури розгляду справ за цими видами правопорушень, викликають об'єктивну необхідність в удосконаленні процесу розгляду справ та конкретизації повноважень Антимонопольного комітету України щодо розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції. На сьогодні спірним і невирішеним є питання визначення правового статусу (компетенції та повноважень) Антимонопольного комітету України, а також ряд інших питань, які стосуються процесуальних особливостей розгляду справ антимонопольними органами України.

Діяльність, яку здійснює суб'єкт господарювання-монополіст, - є монополістичною і визначається як дії суб'єкта господарювання-монополіста, що пов'язані із виробництвом, реалізацією, придбанням або виробничим використанням продукції (товарів), виконанням робіт, наданням послуг. Монополістичними же правопорушеннями будуть дії (або бездіяльність) суб'єкта господарювання, який займає монополічне (домінуюче) становище на ринку, та які прямо заборонені законодавством.

Між монополістичними правопорушеннями та правопорушеннями у вигляді недобросовісної конкуренції можна провести розмежування, а саме:

- монополістичні правопорушення вчиняються у сфері публічного регулювання господарських відносин, а недобросовісна конкуренція вчиняється у сфері приватного регулювання цих відносин;
- монополістичні правопорушення мають місце в межах одного товарного ринку, у той час як недобросовісна конкуренція може мати прояв на різних ринках.

Важливою частиною конкурентної політики, що проводиться в державі, є Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції", який захищає добросовісну конкуренцію на ринку і гарантує споживачам можливість реально оцінювати товар (послуги), тобто дає можливість вільного вибору товару (послуг). Недобросовісною конкуренцією будуть протиправні дії, які вчиняються у конкурентних відносинах (відносинах змагальності) суб'єктами господарювання і спрямовані на обмеження діяльності окремих суб'єктів господарювання (порушення їх прав та законних інтересів) або отримання певних переваг завдяки чужим досягненням. Недобросовісна конкуренція наносить збитки як суб'єктам господарювання, так і фізичним особам - споживачам.

Причини правопорушень у сфері конкуренції, на нашу думку, обумовлені такими чинниками, як посилення конкурентної боротьби серед суб'єктів господарювання, ігнорування чесної репутації (оскільки окремі підприємці не планують свою комерційну діяльність на

тривалий строк), складність оцінки споживачами або суб'єктами господарювання окремих рекламних пропозицій, відсутність повної інформації про товари або послуги. Крім того, однією з причин дискримінації суб'єктів господарювання є поєднання в одному органі функцій державного управління та господарської діяльності.

Добросовісною конкуренцією буде правомірна, з дотриманням норм чинного законодавства, торгових та інших чесних звичаїв, змагальність суб'єктів господарювання, метою якої є отримання найбільш вигідних умов виробництва та реалізації товарів. Причому дотримується принцип "Дозволено все, крім забороненого законом". На ринку добросовісної конкуренції споживачі мають можливість вільного вибору серед товарів (послуг) і можуть придбавати ті товари, які найкращим чином відповідають їх потребам.

Бібліографічні посилання:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-12. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20161102>.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст.472.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст.164.
6. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст.238.
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст.260.

Патерило Ірина Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, трудового
та господарського права
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН ЗА НОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Як відомо, влітку поточного року Верховна Рада України прийняла новий Закон № 2473-VIII від 22.06.2018 року «Про валюті і валютні операції»[2] (далі – Закон про валюту). Вказаний нормативний акт набере чинність у лютому наступного року чим припинить дію низки нормативних документів у сфері валютного регулювання. А саме: Декрет КМУ від 19.02.1993 р. № 15-93 “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, [1] Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” від 23.09.1994 р. № 185 та інші Укази Президента, які регулювали зокрема питання повернення в Україну валютних цінностей, порядок одержання резидентами кредитів в іноземній валюті від нерезидентів.

Прийняття Закону про валюту багато вчених та фахівців називають справжнім проривом у здійсненні валютного регулювання. Ці абсолютно нові принципи, що закладає новий закон будуть сприяти більш активному розвитку валютного сегмента в нашій країні. Звичайно, основним чинником для оновлення валютного законодавства в нашій державі є євроінтеграція. Законодавець цим документом значно спростив проведення валютних операцій і скасував певні обмеження у цій сфері, що існували до тепер. По суті відбулася лібералізація валютного регулювання Національним банком України. Серед основних причин прийняття цього Закону називають наступні:

- існуюча система заважає припливу капіталу в Україну;
- підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС (з 2021 року Україна повинна домовитися з ЄС щодо нових валютних правил);

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

- для реалізації вищезазначеної Угоди необхідна адаптація законодавства під Директиву Ради ЄС 88/361/ЄЕС про свободу руху капіталу (суть – члени ЄС забороняють обмеження руху капіталу, що здійснюється між громадянами, які постійно проживають в державах-членах ЄС).

Отже, розглянемо основні зміни, що відбулися у валютному регулюванні, згідно нового Закону про валюту:

1. Раніше абсолютно усі валютні операції підлягали валютному контролю. Тепер валютний контроль замінюється словосполученням «валютний нагляд», який не розповсюджується на операції менше еквіваленту 150 тис. грн.
2. Скасовано термін 180 днів припинення контрактів зовнішньоекономічної діяльності. По цьому законодавець повністю скасував обмеження.
3. Раніше була обов'язковою реєстрація кредитів від нерезидентів, закон її відміняє.
4. Ще згідно чинного валютного законодавства існує обов'язковий продаж виручки іноземної валюти (50%), у новому законі такої вимоги не існує.
5. Існувала законодавча вимога щодо необхідності мати індивідуальні валютні ліцензії НБУ фізичним (з певними виключеннями) та юридичним особам для відкриття валютних рахунків у закордонних банках. Новий закон скасовує дану вимогу.
6. Новий закон відміняє обов'язкове нині декларування валютних цінностей за кордоном.
7. Резидентів та нерезидентів новий закон урівнює в правах.
8. Зараз для захисту фінансової стабільності Нацбанк може вводити тимчасові валютні обмеження на невизначений термін. Новий документ вводить термін для такого заходу — 6 місяців. Його продовження вимагає підтвердження від Ради НБУ, а конкретне обмеження не може діяти більше 18 місяців протягом 2 років.
9. І, як підсумок, слід сказати, що Закон про валюту систематизує розгалужену систему законодавчих актів валютного регулювання[1,2].

Як бачимо, Закон про валюту зробив дійсно революцію у валютному регулюванні. Зміни торкнулися не лише банківських установ, юридичних та фізичних осіб, резидентів та нерезидентів, а і переформували принципи роботи органів валютного контролю. Плюси та мінуси досить палко обговорюють фахівці та спеціалісти у галузі валютного регулювання. Основна маса авторів підтримує думку однозначного позитива від прийнятого документа. Так, Віталій Романчукевич, перший заступник Голови Правління, член Правління АКБ "Індустріалбанк", зазначає що прийняття Закону та скасування застарілого регулювання дозволило Україні:

- I. створити модель законодавства, що відповідає принципам ЄС;
- II. зняти неефективний адміністративний тиск на банки та їх клієнтів;
- III. зняти зайвий валютний контроль із дрібних операцій [4].

Дмитро Савчук, Асоційований Партнер ЮФ "Лавринович і Партнери", відмічає що новий Закон лібералізує рух українського капіталу (відкриття рахунків за кордоном та здійснення інвестицій) та спрощує валютний нагляд шляхом скасування індивідуального ліцензування та спеціальних обмежувальних санкцій[5].

Онищенко Віктор, кандидат економічних наук, наголошує на тому, що Закон про валюту дає наступні свободи (без необхідності жодних ліцензій): як юрособам, так і фізособам без обмежень інвестувати за кордон у цінні папери, нерухомість, майнові права тощо; як юрособам, так і фізособам розміщувати іноземну валюту на закордонних рахунках з походженням як з України, так і за її межами. Виходить, що кожний житель України зможе перерахувати чи отримати з-за кордону без обмежень іноземну валюту; юрособам надавати кредити нерезидентам, інвестувати за кордон для купівлі інших компаній, переказувати валюту для гарантійного забезпечення участі в тендерах[3].

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що прийняття Закону України «Про валюті і валютні операції», є дійсно важливим кроком на шляху до євроінтеграції. Базовий принцип Закону - дозволено те, що прямо не заборонено законодавством, який, тим не менш, корегується правом НБУ вводити тимчасові обмежувальні заходи у випадках нестійкості банківської системи, погіршення платіжного балансу та виникнення обставин, що загрожують банківській/фінансовій системам.

Бібліографічні посилання:

1. Декрет КМУ № 15-93 від 1993 року «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93>
2. Закон № 2473-VIII від 22.06.2018 року «Про валюті і валютні операції» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
3. Онищенко В. Валютне регулювання по-новому: революційний прорив чи лише косметична зміна обгортки. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7333-valyutne-regulyuvannya-po-novomu-revoluytsyniy-proriv-chi-lishe-kosmetichna-zmna-obgortki>
4. Романчукевич В. Новели Закону України «Про валюту і валютні операції». URL: http://practic.ligazakon.ua/news/news_detail/par/610
5. Савчук Д. Новели Закону України «Про валюту і валютні операції» URL: http://practic.ligazakon.ua/news/news_detail/par/610

Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри
державно-правових дисциплін
та адміністративного права,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

«ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ» ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Господарське право України – одна з фундаментальних галузей вітчизняної системи права, яка сьогодні перебуває у стані перманентного реформування. Це зумовлене особливостями сучасного етапу соціально-економічного розвитку нашої держави, інтеграцією у європейський правовий та економічний простір, і продовженням становлення ринкової економіки. У цьому контексті актуалізуються положення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», згідно з якою, Україна має стати державою з сильною економікою, що вимагає створення сприятливих умов для господарської діяльності і передбачає: дерегуляцію і розвиток підприємництва; реформи у галузі захисту економічної конкуренції, корпоративного права, фінансового сектору, державних закупівель, управління державною власністю; розробку програм розвитку українського експорту, залучення інвестицій тощо [3].

Дослідження практичних потреб суспільного господарського порядку та розроблення теоретико-методологічного підґрунтя вдосконалення відповідного правового регулювання та правозастосовчої практики, обґрунтування механізмів та вироблення рекомендацій є метою наукової діяльності вчених – фахівців у галузі господарського права. Їх напрацювання мають знайти своє відображення у змісті навчальної дисципліни «Господарське право України», стати основою для формування її змісту як сукупності теоретичних знань з господарського права та практичних умінь і навичок їх використовувати.

«Господарське право України» вивчається у закладах вищої освіти як одна з компонентів освітньо-професійної програми підготовки фахівців з права, економіки та інших галузей знань, у тому числі вчителів/викладачів правничих дисциплін. Навчання будь-якої дисципліни здійснюється у певній системі, складниками якої є: мета, зміст, організація/методика, контроль. Вони мають знайти своє закріплення у навчальній/робочій програмі з дисципліни. Відтак, для того, щоб характеризувати навчальну дисципліну, слід описати мету її вивчення, зміст, форми і методи, результати навчання та контрольні заходи.

За Г. Смолиним, думку якого поділяють О. Винник та ін., **господарське право як навчальна дисципліна – це сукупність знань та навичок правового регулювання господарської діяльності, а також використання відповідних правових норм у практиці господарювання при здійсненні професійної юридичної діяльності** [4, с. 51].

Мета дисципліни, за Г. Трегубенко, – ознайомлення студентів з цілісним комплексом знань про склад господарсько-правових відносин, які виникають в процесі здійснення господарської

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

діяльності суб'єктами господарювання, прищеплення студентам навичок використання законодавства в конкретних ситуаціях із практики діяльності окремих суб'єктів господарювання [2, с. 4].

О. Кульчій вбачає її у засвоєнні студентами основних положень правового регулювання господарської діяльності, з'ясуванні правового статусу суб'єктів господарювання, принципів організації підприємницької діяльності та управління нею, порядку укладання господарських договорів, правових основ зовнішньоекономічної діяльності й захисту прав та інтересів суб'єктів господарських правовідносин, захисту конкуренції, правового інституту банкрутства та інвестування; набуття студентами досвіду роботи з господарсько-правовими документами; формування правової культури здійснення господарської діяльності [1, с. 5]. Наразі у даному визначенні не стільки розкрито мету навчання, скільки окреслено коло питань, що підлягають засвоєнню студентами, тобто, використано підхід – формулювання мети навчання через його зміст. Автор також визначає основні завдання дисципліни: ознайомлення студентів із системою господарського законодавства, норми якого регулюють господарські відносини; вироблення навичок практичного застосування набутих знань у процесі вирішення конкретних життєвих ситуацій [1, с. 5]. Вважаємо, що у цьому полягає мета, натомість, завдання доцільно деталізувати. Проте, це зауваження втрачає сенс в умовах, за яких укладач навчальної/робочої програми, крім мети і завдань, має закріпити ще й перелік вимог до знань та умінь студента.

Цілевизначення дисципліни «Господарське право України» має проводитися у двох напрямках: 1) засвоєння студентами знань про: інститути господарського права; господарське законодавство, принципи правового регулювання, поняття, особливості, склад господарських правовідносин; правовий статус суб'єктів господарювання та правовий режим його об'єктів; порядок укладання і забезпечення виконання господарських договорів; правові основи захисту прав суб'єктів господарювання; 2) набуття студентами досвіду роботи з господарсько-правовими документами.

Завданнями навчальної дисципліни є: усвідомлення студентами місця, ролі і значення господарського права у системі права України; засвоєння знань про систему господарського права та законодавства; формування наукового категоріально-понятійного апарату господарського права; вироблення навичок практичного застосування набутих знань.

Щодо змісту, як справедливо зазначає Г. Трегубенко, навчальний курс передбачає вивчення теоретичних питань господарської діяльності в цілому та окремих його галузей, порядок створення окремих суб'єктів господарювання, укладання та забезпечення виконання господарських договорів, юридичної відповідальності за невиконання, порушення чи неналежне виконання зобов'язань суб'єктами господарських правовідносин, а також набуття практичних навичок роботи з нормативно-правовими актами [2, с. 4].

Деякі вчені визначають предмет даної навчальної дисципліни. Наразі Г. Смолин пропонує найбільш загальне, широке його розуміння, як суспільних економіко-правових відносин, в які вступають суб'єкти господарювання з метою здійснення господарської діяльності [4, с. 51]. У формулюванні Г. Трегубенко, це – основні положення законодавства і господарсько-правової доктрини, що визначають правові, організаційні засади здійснення господарської діяльності та керівництва нею [2, с. 4]. О. Кульчій визначив його як господарсько-правові відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, у тому числі господарсько-правові зобов'язання, порядок укладання господарських договорів, відповідальність у господарських правовідносинах, захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, правове регулювання окремих видів господарської діяльності [1, с. 4]. Вважаємо, що вище описується зміст навчальної дисципліни, тож, визначення предмета, як такого, не є доцільним.

За усталеним підходом, зміст навчальної дисципліни структурується так само, як і зміст галузі права, і поділяється на загальну та особливу частини. Загальна охоплює матеріал про засади правового регулювання господарської діяльності, особлива – про правове регулювання господарської діяльності в окремих галузях і сферах господарського життя. Існують й інші підходи. Так, О. Кульчій виокремлює у змісті навчальної дисципліни «Господарське право України» три частини: «Загальні засади здійснення господарської діяльності»; «Суб'єкти та об'єкти господарських правовідносин»; «Правове регулювання окремих видів господарської діяльності» [1, с. 4].

Слід акцентувати на міждисциплінарний характер змісту цієї навчальної дисципліни, його змістовні зв'язки з економікою, цивільним правом тощо.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент, відповідно, має засвоїти певний обсяг знань та умінь. Зокрема, знати: поняття, предмет і метод правового регулювання, поняття та складники системи господарського права; принципи, форми і засоби державного регулювання господарської діяльності; поняття, особливості, склад господарських правовідносин; організаційно-правові форми суб'єктів і види об'єктів господарської діяльності; майнову основу господарювання; поняття, особливості та склад господарського зобов'язання; особливості відповідальності за правопорушення у сфері господарювання та правового регулювання в окремих його сферах. Отримані знання студент повинен уміти використовувати в практичній діяльності, а саме: орієнтуватися в системі законодавства, яке регулює відносини у сфері господарювання; аналізувати і коментувати відповідні нормативні положення, визначати недоліки та прогалини, пропонувати способи їх усунення; логічно викладати матеріал та аргументовано доводити свою думку; використовувати положення нормативно-правових актів для юридичного аналізу ситуацій у сфері господарювання, вирішення правових задач тощо.

Організувати навчання слід у таких формах, як: навчальні заняття (лекції, семінари/практикуми), самостійна робота студентів, консультації. У межах самостійної роботи доцільно залучати студентів до виконання науково-дослідних завдань, зокрема: написання тез (статті) та участь у конференції; виконання індивідуально (або в парі чи малій групі) інформаційних проектів та презентація відповідних результатів тощо. Видами контролю якості знань студентів є: попередній, поточний, тематичний та підсумковий. Опитування слід проводити в усній та письмовій формах, як опитування, тестування тощо.

Таким чином, господарське право як навчальна дисципліна вивчається у закладах вищої освіти та є цілеспрямованою системою, що являє собою цілісну узгоджену сукупність таких елементів, як: знання про господарське право і законодавство та практичні уміння використовувати їх для розв'язання конкретних завдань у сфері господарювання; відповідні форми і методи навчання; результати і контроль навчальних досягнень студентів.

Бібліографічні посилання:

1. Господарське право: навч.-метод. посіб. / укл. О. О. Кульчій. Полтава, 2016. 284 с.
2. Конспект лекцій з дисципліни «Господарське право». / укл. Г. Трегубенко. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 82 с.
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 24.10.2018)
4. Смолин Г. В. Господарське право України. Загальна частина: навч. посіб. Львів, 2008. 460 с.

Чабаненко Микола Миколайович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ПРАВО НА ЗЕМЕЛЬНУ ЧАСТКУ (ПАЙ) ОСІБ, ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ ЯКИХ ПРИПИНЕНО

Земельне законодавство, встановлюючи обмеження земельної правосуб'єктності для фізичних осіб, які не є громадянами України – іноземців та осіб без громадянства, – містить суттєву прогалину, яка полягає в тому, що не визначені земельно-правові наслідки припинення громадянства України.

У практичній сфері це, зокрема, проявляється у відносинах, пов'язаних із земельними частками (паями). Особи, які, будучи громадянами України, отримали сертифікати на право на земельну частку (пай), а надалі припинили громадянство України, стикаються із труднощами щодо

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

подальшої реалізації посвідчуваного сертифікатом права, а саме щодо виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) та отримання державних актів на право власності на землю.

Такі труднощі зумовлені, передусім, чинними обмеженнями земельної правосуб'єктності для фізичних осіб, які не є громадянами України.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 22 ЗК України [1], «землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам». Відповідно до ч. 4 ст. 81 ЗК України [1], «землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню». Відповідно до п. «е» ч. 1 ст. 140 ЗК України, «невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених цим Кодексом» є «підставою припинення права власності на земельну ділянку».

Колишнім громадянам України відмовляють у реалізації посвідчуваного сертифікатом права на земельну частку (пай), обгрунтовуючи відмову саме положеннями ч. 5 ст. 22 ЗК України.

Судова практика з цих питань не є однорідною. Так, в одному з рішень суду висловлюється така позиція: «оскільки позивач на теперішній час не є громадянином України, тому втратила право на отримання у власність спірну земельну ділянку відповідно до сертифікату ... . Відтак, рішення відповідача про відмову в наданні дозволу на розробку технічної документації із землеустрою ... є обгрунтованим та таким, що ґрунтується на нормах чинного законодавства» [2]. Ця позиція була підтримана судом апеляційної інстанції [3].

Судами висловлюється і протилежна позиція: «...суд вважає що позивач ... набув право на земельну частку (пай) у встановленому законом порядку, а згідно ст. 126 Земельного кодексу України це право лише засвідчується державним актом, а не набувається. ... Тому відмова у виготовленні і отриманні такого документу, який засвідчує набуте право порушує права людини і таке порушене право підлягає захисту. ... Із аналізу діючого законодавства України випливає, що не передбачена відмова у виготовленні державного акту на право на земельну частку (пай) по підставі зміни громадянства, а тому суд вважає що відмова у видачі державного акту являється безпідставною і таку відмову слід визнати незаконною а позов задовольнити» [4].

На нашу думку, особи, які, будучи громадянами України, отримали сертифікати на право на земельну частку (пай), а надалі припинили громадянство України, не втрачають право на земельну частку (пай). Така позиція обгрунтовується наступним.

1. Земельне законодавство пов'язувало і пов'язує існування права на земельну частку (пай) передусім не із громадянством особи, а із членством у відповідних сільськогосподарських підприємствах. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» [5], «право на земельну частку (пай) мають колишні члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, у тому числі створених на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, які отримали сертифікати на право на земельну частку (пай) у встановленому законодавством порядку».

Відповідно до ч. 1, ч. 5 ст. 25 ЗК України [1], працівники державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, працівники державних та комунальних закладів освіти, культури, охорони здоров'я, розташованих на території відповідної ради, а також пенсіонери з їх числа «мають гарантоване право одержати свою земельну частку (пай), виділену в натурі (на місцевості)».

2. Відповідно до п. 17 Перехідних положень ЗК України [1], «Сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами, вважаються правовстановлюючими документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства. Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право власності на землю». Таким чином, громадянство має значення на момент отримання сертифікату на право на земельну частку (пай), а не на момент виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості); сертифікати та посвідчувані ним права можуть

вичерпати свою дійсність єдиним способом – виділенням земельної ділянки у натурі (на місцевості) та видачею державного акту.

3. Якщо законодавство передбачає можливість спадкового правонаступництва, в результаті якого іноземець або особа без громадянства успадковує земельну ділянку, то воно не може ігнорувати переходу (а точніше – збереження) прав на землю в особи, громадянство України якої припиняється, адже правовий зв'язок особи із самою собою в будь-якому разі є значно міцнішим та таким, що заслуговує на правові охорону та захист, аніж зв'язок спадкодавця і спадкоємця. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 145 ЗК України [1], «якщо до особи *переходить* право власності на земельну ділянку, яка за цим Кодексом не може перебувати в її власності, ця ділянка підлягає відчуженню її власником протягом року з моменту переходу такого права». Таким чином, надаються правова охорона та захист і іншим *набувачам* земельних ділянок, але права особи, громадянство якої припинено, знову ж таки, проігноровані.

У зв'язку із вищевикладеним вважаємо за доцільне розглянути питання про внесення змін і доповнень до земельного законодавства з тим, щоб встановити земельно-правові наслідки припинення громадянства України. Зокрема, пропонуються такі зміни до Земельного кодексу України від 25.10.2001 № 2768-III:

Чинна редакція	Пропонована редакція
<i>1</i>	<i>2</i>
<p>Частина 5 статті 25</p> <p>5. Особи, зазначені у частині першій цієї статті, мають гарантоване право одержати свою земельну частку (пай), виділену в натурі (на місцевості).</p>	<p>Частина 5 статті 25</p> <p>5. Особи, зазначені у частині першій цієї статті, мають гарантоване право одержати свою земельну частку (пай), виділену в натурі (на місцевості) – <i>незалежно від їх громадянства на момент виділення у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі державних актів на право власності на землю.</i></p>
<p>Частина 5 статті 81</p> <p><i>відсутня</i></p>	<p>Частина 5 статті 81</p> <p>5. Землі сільськогосподарського призначення, виділені іноземцям або особам без громадянства на підставі сертифікату на право на земельну частку (пай), протягом року підлягають відчуженню.</p>
<p>Перехідні положення</p> <p>16. <i>Громадянам</i> - власникам земельних часток (паїв) за їх бажанням виділяються в натурі (на місцевості) земельні ділянки з видачею державних актів на право власності на землю.</p>	<p>Перехідні положення</p> <p>16. <i>Фізичним особам</i> - власникам земельних часток (паїв) за їх бажанням виділяються в натурі (на місцевості) земельні ділянки з видачею державних актів на право власності на землю.</p>
<p>Перехідні положення</p> <p>17. Сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами, вважаються <i>правовстановлюючими</i> документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства.</p> <p>Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм</p>	<p>Перехідні положення</p> <p>17. Сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами (<i>в тому числі такими, громадянство яких було згодом припинено</i>), вважаються <i>правовстановлюючими</i> документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства.</p> <p>Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право власності на землю – <i>незалежно від громадянства власників на момент виділення у натурі (на місцевості)</i></p>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

<i>Чинна редакція</i>	<i>Пропонована редакція</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
державних актів на право власності на землю.	земельних ділянок та видачі державних актів на право власності на землю.

Бібліографічні посилання:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. ст. 27.
2. Постанова Донецького окружного адміністративного суду від 03 червня 2015 року у справі № 805/1248/15-а URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44788157>
3. Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 21 липня 2015 року у справі №805/1248/15-а URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47350211>
4. Рішення Підволочиського районного суду Тернопільської області від 13 грудня 2010 року у справі № 2-а-518/10 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13199687>
5. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 05.06.2003 № 899-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. ст. 314.

Собакарь Андрій Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
загально-правових дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ НА БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ПРАЦІ

Поза всяким сумнівом, вирішальну роль у реалізації та захисті суб'єктивних прав працівників, в тому числі на безпечні умови праці, відіграють конституційні гарантії, соціально-правове значення яких полягає в тому, що вони забезпечують працівникові реальну можливість користуватись певним соціальним благом, яке закріплено трудовим законодавством, безперешкодно реалізувати свої права. Образно говорячи, юридичні гарантії служать тим «надійним містком», який забезпечує необхідний перехід від можливості, яка проголошується в законі, до дійсності.

В сучасній енциклопедичній літературі під поняттям гарантії (від французького «garantie» – забезпечення, запорука) прав та свобод людини і громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи. Поняття «гарантії» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [1, с. 555].

Юридичні гарантії складають собою систему норм права, призначенням яких є забезпечити уповноваженим суб'єктам реалізацію їхніх прав.

Суттю гарантій права на працю є створення державою умов для здійснення громадянами права на працю, рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності. Змістом гарантій цього права є певна можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Вільне обрання праці та вільне погодження на неї означає виключне право особи самій розпоряджатися своїми здібностями до праці. Це положення є втіленням у національному законодавстві змісту статті 23 Загальної декларації прав людини [2, с. 88]. А також реалізовано вимоги статті 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, якою заборонено примусову працю в Україні, тим самим гарантується принципова можливість для громадян України обирати собі рід занять, роботу за здібностями, у місці і в час, зручні або прийнятні для них [2, с. 11]. Водночас, як зазначено у Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», у виключних випадках, пов'язаних з необхідністю проведення аварійно-рятувальних робіт, допускається залучення працездатного населення і транспортних засобів громадян до виконання аварійно-рятувальних робіт при умові обов'язкового забезпечення безпеки праці. Формою гарантій права на працю є передбачені Конституцією і законами правові та організаційні форми цих відносин

(трудові, договірні тощо). Стаття 43 Конституції України саме гарантує право кожного на працю.

Держава взяла на себе зобов'язання створити умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Законом України «Про зайнятість населення» визначені економічні, правові та організаційні основи зайнятості населення України, його захисту від безробіття, а також соціальні гарантії з боку держави в реалізації громадянами права на працю.

Кожний працівник має право на умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни праці і не є шкідливими для здоров'я. Це передбачено ч.4 ст. 43 Конституції України. Яка забороняє використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їх здоров'я роботах. Гарантують право на належні, здорові і безпечні умови праці ст.ст. 153-173¹, 174, 190, КЗпП [3], а також Закон України «Про охорону праці» [4].

Також слід відзначити, що основним нормативним документом, який регулює здійснення права на працю є Кодекс законів про працю України (КЗпП) [3]. Проте такі гарантії реалізації права на працю як: заборона безпідставної відмови у прийомі на роботу (ст. 22 КЗпП); обмежений перелік підстав звільнення за ініціативою власника або уповноваженого ним органу (ст. 40 КЗпП); їх обов'язок надати інше робоче місце при звільненні у разі змін в організації виробництва і праці (ст. 49² КЗпП); а також передбачені ст. 5¹ КЗпП України гарантії забезпечення права громадян на працю в сучасних умовах ринку праці, ще не ефективно виконують захисні функції [3].

Сприяють виконанню вимог трудового законодавства і добровільні об'єднання громадян – професійні спілки. Вони створюються з метою представництва, здійснення захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки.

Вітчизняне законодавство передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про працю і правил щодо охорони праці. Це відображено у ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст.ст. 172-173 Кримінального кодексу України, що свого роду є адміністративною і кримінальною гарантіями по забезпеченню права на працевлаштування та його охорону.

Окрім того, Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», на який робиться посилання у ст. 44 Конституції України, передбачено розділом III порядок здійснення права на страйк. Визначити страйк незаконним може тільки суд у випадках, визначених у статті 22 вказаного Закону (наприклад, якщо страйк оголошений з вимогами про зміну конституційного ладу тощо). Зазначений Закон визначає поняття, сторони, вимоги сторін колективного трудового спору, послідовність розгляду спору, відповідальність за порушення законодавства про колективні трудові спори та ін. Згідно статті 15 вищевказаного Закону. В Україні діє Національна служба посередництва і примирення. Її мета – поліпшення трудових відносин, запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів), їх прогнозування та сприяння своєчасному їх вирішенню [5].

У статті 44 Конституції України гарантується право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Сутністю гарантій права на страйк є умови, що створюються державою для захисту економічних і соціальних інтересів. Змістом гарантій права на страйк є система відносин по розв'язанню, врегулюванню трудових спорів, захист соціальних і економічних прав, інтересів, соціальних і економічних благ. Формою гарантій права на страйк є те, що його проведення можливе лише у встановленому законом порядку.

Отже, трудові гарантії є одним із видів юридичних гарантій, серед яких важливе місце займають гарантії прав працівників на безпечні умови праці, адже таке право визнано в Україні одним з конституційних прав людини і громадянина, його забезпечення здійснюється за допомогою системи правових соціально-економічних організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних лікувально-профілактичних заходів та засобів.

Права працівників на безпечні умови праці реалізуються за допомогою відповідних гарантій, вдосконалення яких бачиться за рахунок: приведення норм, які регламентують ці питання, у відповідність до вимог директив ЄС; звернення уваги регіональних служб з охорони праці й інспекції праці на відповідні суб'єкти недержавної форми власності по забезпеченню на них належного рівня охорони праці; приведення нормативної складової змісту розділів з охорони праці і здоров'я в колективних договорах та угодах до належного рівня, адже вони значною мірою декларативні, носять неконкретний характер і практично не містять додаткових прав та гарантій для

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

працівників у сфері охорони праці; забезпечення виконання працівниками лише тих робіт, які не протипоказані їм за станом здоров'я, що забезпечується встановленням законодавчих обмежень при укладенні трудових договорів і переведенні працівників на легшу роботу; заборони укладання трудових договорів з особами, яким за медичними висновками протипоказана запропонована робота за станом здоров'я; встановлення юридичної відповідальності за порушення приписів нормативно-правових актів про охорону праці та нестворення перешкод для діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, представників професійних спілок, найманих працівників; подальшого застосування заходів економічного впливу до юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб та працівників за порушення вимог про її охорону, адже персоніфіковані матеріальні санкції до порушників відображають вдосконалення правового регулювання охорони праці.

Бібліографічні посилання:

1. Юридична енциклопедія: В 6т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: «Укр. Енциклопедія», 1998. Т.1: А–Г. 672 с.
2. Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій / Упоряд. Т. Яблонська. Амстердам–Київ: Сфера, 1999. 342 с.
3. Кодекс законів про працю України. Кодекси України. 2002. № 6. К.: Преса. 139 с.
4. Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України* від 14.10.1992. № 49. Ст. 669.
5. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №34. Ст. 227.

Юнін Олександр Сергійович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОМІЧНИКА ДІЄЗДАТНОЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Однією із новел чинного Цивільного кодексу є передбачення у статті 78 можливості надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків. Таку допомогу покликаний надавати помічник, який перебуває у договірних відносинах із фізичною особою, що потребує допомоги. Запровадження такої норми у цивільному законодавстві зумовлене необхідністю захисту прав та охоронюваних законом інтересів повнолітніх дієздатних осіб, які за станом здоров'я (інвалідність, похилий вік тощо) не можуть самостійно реалізовувати права та обов'язки.

На відміну від опіки та піклування, головним призначенням яких є доповнення недостатньої дієздатності фізичних осіб, особа, яка потребує помічника, є повністю дієздатною, а необхідність надання їй допомоги зумовлена станом фізичного здоров'я цієї особи. Оскільки завданням помічника є лише надання допомоги дієздатній фізичній особі у здійсненні її прав та виконанні обов'язків, то можна зробити висновок про певну відмінність помічника від опікуна та піклувальника, метою яких є безпосередній захист прав та інтересів підопічної особи.

Н.А.Аблятіпова розглядає інститут «надання допомоги» або «інститут помічників» як особливий вид віносин у галузі опіки та піклування і вказує, що правила ст.78 Цивільного кодексу України є випадком рецепції положень римського приватного права [1, с.125-126].

В науковій літературі зазначається, що віносини надання допомоги дієздатній фізичній особі помічником засновані на волі особи, якій надається допомога і яка володіє дієздатністю у повному обсязі, а також на договірних відносинах між цією особою та її помічником [2, с.85].

Розглядаючи питання про те, які вимоги цивільне законодавство ставить до особи помічника, слід сказати, що ст. 78 ЦК України передбачає лише те, що помічником може бути

дієздатна фізична особа. Автори Науково-практичного коментаря Цивільного кодексу України вказують на можливість усунення цієї прогалини за допомогою аналогії закону, а саме статті 63 (чч.2-5) та 64 ЦК України [3, с.133]. Однак зважаючи на те, що вибір особи помічника є прерогативою особи, яка потребує допомоги, саме ця особа має право обрати помічника відповідно до своїх вимог та критеріїв.

Помічник надає дієздатній фізичній особі, яка за станом здоров'я не може самостійно у повному обсязі здійснювати свої права та виконувати обов'язки, регулярну допомогу, маючи при цьому право на вчинення необхідних дій: отримувати пенсію, заробітну плату, аліменти, кореспонденцію, належні особі, яка потребує допомоги; вчиняти дрібні побутові правочини в інтересах цієї особи; представляти особу, яка потребує допомоги, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. Однак представляти фізичну особу у суді помічник може лише на підставі довіреності. Конкретні повноваження помічника визначає фізична особа, якій він надає допомогу. Помічник може проживати як разом із особою, яка потребує допомоги, так і окремо від неї. Це питання вирішується за взаємною згодою цих осіб.

Аналізуючи статтю 78 ЦК України, можна помітити певну схожість помічника із повіреним за договором доручення. Проте на відміну від повіреного, помічник, хоча й обирається особою, яка потребує допомоги, однак його ім'я реєструється органом опіки та піклування у спеціальному журналі. На відміну від опікуна (піклувальника), призначення якого належить до виключної компетенції органу опіки та піклування, право вибору особи помічника законодавець надає фізичній особі, яка потребує допомоги. Це пов'язано з тим, що саме ця особа ініціює надання допомоги у реалізації її прав та обов'язків, що пов'язано із станом її фізичного здоров'я. Потреба у допомозі може бути викликана різними факторами: фізичними вадами, важкими хворобами, похилим віком, однак така фізична особа зберігає повний обсяг дієздатності, вона повністю усвідомлює свої дії та може ними керувати, а отже, може самостійно обрати особу, яка буде надавати їй необхідну допомогу. Крім того, ч.5 ст.78 ЦК України передбачає, що послуги помічника є оплатними, якщо інше не визначено за домовленістю сторін; і саме фізична особа, якій помічник надає допомогу у здійсненні прав та виконанні обов'язків, оплачує такі послуги.

Стаття 78 ЦК України не відповідає на питання про можливість здійснення нагляду органом опіки та піклування над наданням помічником допомоги дієздатній фізичній особі. Орган опіки та піклування лише реєструє ім'я цієї особи, тобто посвідчує, підтверджує відносини, що вже склалися. Звільнити помічника від виконання його обов'язків орган опіки та піклування теж не може, оскільки це видається нам правом фізичної особи, якій помічник надає допомогу, що підтверджується, зокрема і ч.6 ст.78 ЦК України. А отже, і можливість здійснення органом опіки та піклування наглядових функцій щодо помічника виглядає недоцільною. Хоча за заявою фізичної особи, яка потребує допомоги, орган опіки і піклування міг би здійснювати такі функції.

Таким чином, проаналізувавши норми Цивільного кодексу України про надання допомоги дієздатній фізичній особі її помічником, можна дійти висновку, що за допомогою цієї нової для українського законодавства правової конструкції створюється можливість забезпечення дієздатній фізичній особі, яка за станом свого здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, необхідної допомоги, догляду та турботи. Встановлення такої норми слід розглядати як реалізацію принципу диспозитивності в цивільному праві.

Бібліографічні посилання:

1. Аблятіпова Н.А. Надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків як вид піклування. *Актуальні проблеми держави і права*, 2007, Вип.33, С.121-126.
2. Ершова Н.М. Опіка и попечительство., М.:Юрид.лит.,1971.80 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1.832 с.
4. Салей Е. Патронаж над дееспособными гражданами // URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/42876/1/Salei_4.pdf

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Андрієнко Ірина Святославівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Активний процес євроінтеграції нашої держави, впровадження у національне законодавство міжнародних норм та стандартів зумовлює необхідність створення якісно-нової процесуальної бази здійснення правосуддя.

Судова статистика попередніх років свідчить про значну перевантаженість та неуккомплектованість судів цивільної юрисдикції, а як наслідок - неналежну якість цивільного судочинства. Зокрема, у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про стан здійснення правосуддя судами цивільної і кримінальної юрисдикції" зазначено, що у I півріччі 2017 року до місцевих загальних судів надійшло 1 млн 364 тис. справ і матеріалів, що на 2,3 % більше порівняно з I півріччям 2016 року, і як наслідок нерозглянутими залишились 24,4 % справ і матеріалів, що перебували у провадженні (412,1 тис.). На розгляді апеляційних судів у I півріччі 2017 року перебувало 194 тис. справ і матеріалів, з них протягом звітного періоду надійшло 170,5 тис., що на 16,7 % більше порівняно з I півріччям 2016 року, розглянуто 165,2 тис. справ і матеріалів. Залишились нерозглянутими 28,7 тис., або 14,8 % .

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово вказував на недосконалість судового захисту в Україні, звертаючи увагу на такі проблеми української судової системи, як недостатня правова визначеність, недотримання розумних строків розгляду справ, обмеження права доступу до суду, недостатнє дотримання принципів незалежності і безсторонності суду тощо.

Нова редакція Цивільного процесуального кодексу України (набула чинності з 15 грудня 2017 року), передбачила ряд новел, що покликані підвищити ефективність цивільного процесу шляхом спрощення порядку розгляду цивільних справ, забезпечення доступності та оперативності судового захисту, розширення способів судового захисту та засобів доказування, заборони зловживання процесуальними правами, можливості врегулювання спору за участі судді тощо.

Поряд з тим, окремі положення оновленого законодавства містять ряд спірних моментів, що потребують подальших досліджень та обґрунтувань. Зокрема, особливу увагу звертає на себе новела, що прийшла до нас з англосаксонської системи права, у вигляді врегулювання спору за участю судді (глава 4 ЦПК України). Дане положення набуває неабиякої актуальності в умовах пошуку дієвих альтернативних способів врегулювання правових спорів. Водночас залишається не вирішеним питання тотожності процедури врегулювання спору за участі судді з судовою медіацією.

Згідно статті 1 Типового закону Комісії ООН з міжнародного торгового права (2002 р.) щодо міжнародних комерційних арбітражних процедур, під медіацією слід розуміти процес за якого сторони залучають третю особу або осіб з метою надання ними допомоги у мирному врегулюванні спорів, що виникають із приводу контрактних чи інших правових відносин або пов'язані з ними. Мировий посередник не має права нав'язувати сторонам способи врегулювання спорів.

Відповідно до ст. 201 ЦПК України врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Про такі дії суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі. Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться у формі спільних закритих нарад або окремо з кожним учасником. Сторони також отримують право брати участь у таких нарадах і у режимі відеоконференції. Врегулювання спору за участю судді має бути проведено протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення відповідної. Також виключається можливість повторного проведення процедури.

Водночас, у літературі неодноразово виказувалась думка, що всі вище згадані положення потребують відповідей на численні питання як теорії цивільного процесуального права, так і практики його застосування. Якщо до моменту внесення змін до ЦПК України в межах цивільних процесуальних відносин передбачалась формальна можливість мирного врегулювання спору в межах судочинства (обов'язок суду сприяти примиренню сторін), то наразі це стає фактичною реальністю, яка потребує напрацювання механізму її впровадження на практиці [1].

Наразі в Україні з цього питання існує дві концепції. Концепція присудової (судової) медіації передбачає, що остання являється самостійною моделлю медіації та має стати елементом процесуальної процедури. Крім того, залежно від ролі судді в процедурі медіації, можна зустріти декілька підходів до розуміння присудової медіації. Відповідно до першого підходу, суддя безпосередньо повинен проводити процедуру посередництва за умов, передбачених національним процесуальним законодавством. Інший підхід до присудової медіації відносить процедури, які проводять відповідно до рекомендацій чи постанов судді після прийняття до свого провадження відповідної справи, а також як обов'язковий досудовий порядок в силу приписів закону [2].

Протилежна концепція стверджує, що врегулювання спору суддею взагалі не є медіацією та має багато недоліків. Фахівці визначають її як окрему процедуру, яка суттєво відмінна від класичної моделі медіації.

Про відмінність врегулювання спору за участі судді від медіації та за участі судді-медіатора вказує і те, що до повноважень судді належить можливість запропонувати сторонам шлях мирного врегулювання спору (ч. 4 ст. 203 ЦПК України); під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та/або її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору (ч. 5 ст. 203 ЦПК України); у разі укладення сторонами мирової угоди затвердити її (п. 4 ч. 1 ст. 204 ЦПК України); у разі недосягнення згоди сторонами справа передається на розгляд іншому судді (ч. 4 ст. 204 ЦПК України).

Прихильники даної концепції зазначають, що медіація в жодному випадку не може бути складовим елементом національного цивільного процесу хоча б тому, що принципи її організації та проведення не відповідають принципам цивільного процесуального права [3]. Так, цивільне судочинство підпорядковується вимогам процесуальної форми, яка характеризується імперативністю, чіткою визначеністю змісту та послідовністю процесуальних дій, що їх вчиняють учасники процесу, документальним оформленням майже кожної процесуальної дії тощо. Натомість медіація здійснюється на засадах абсолютної добровільності. Сторони медіації самостійно визначають порядок здійснення цієї процедури, медіатор тільки тоді може встановлювати процедуру медіації, коли відсутня домовленість між сторонами спору з цього приводу [7, ст. 6].

Під судовою медіацією розуміють процес, при якому сторони судового провадження зустрічаються конфіденційно у присутності судді та обговорюють шляхи вирішення спору без судового розгляду. Головна особливість судової медіації полягає у тому, що суддя-медіатор у подальшому не залучається до розгляду справи. Крім того, Директива ЄС 2008/52/ЄС з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах не виключає можливості здійснення медіації суддею, який не є призначеним суддею в будь-якому судовому провадженні стосовно конкретного спору.

Таким чином, процедура врегулювання спору за участю судді, визначена нормами ЦПК України, має ряд особливостей відмінних від ознак класичної медіаційної процедури та є мало узгодженою з правилами цивільного судочинства, водночас, може розглядатися як один із видів судової медіації.

Бібліографічні посилання:

1. Можайкіна О. Правовий аналіз врегулювання спору за участі судді/ О. Можайкіна. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. №2. с. 176.
2. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2016. 250 с.
3. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження медіації у судовий процес як складова наближення законодавства України до європейських стандартів /Бондаренко-Зелінська Н. Л. //Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація URL: http://www.univer.km.ua/statti/2.bondarenkozelska_n.l._vprovadzhennya_mediatsiyi_u_sudovyyu_protse...pdf.
4. Директива Європейського парламенту та Ради ЄС Директива 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року щодо окремих аспектів медіації в цивільних та комерційних справах URL: http://www.mediacia.by/uploaded/Directive_2008_rus.pdf.

Аніщенко Михайло Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри управління і економіки
фармації, медичного та фармацевтичного правознавства
Запорізького державного медичного університету,

ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ЗАГРОЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Питання врегулювання конфлікту інтересів є досить актуальним питанням для багатьох юридичних осіб публічного права, в тому числі для державних та комунальних закладів охорони здоров'я.

Зокрема, в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», визначено наступні поняття, що стосуються конфлікту інтересів:

потенційний конфлікт інтересів - наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

реальний конфлікт інтересів - суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

приватний інтерес - будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях [1].

Посадові особи державних та комунальних закладів охорони здоров'я належать до суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» відповідно до підпункту «а» пункту 2 частини 1 статті 3 цього Закону, а тому мають дотримуватись норм про запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Хоча спільна робота близьких осіб в одній установі не є забороненою за чинним законодавством, однак на практиці НАЗК такі дії кваліфікуються як конфлікт інтересів.

Відповідно до ч. 1 ст. 29 Закону України «Про запобігання корупції», зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів здійснюється шляхом:

- 1) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;
- 2) застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень;
- 3) обмеження доступу особи до певної інформації;
- 4) перегляду обсягу службових повноважень особи;
- 5) переведення особи на іншу посаду;
- 6) звільнення особи [1].

При цьому, національне агентство з питань запобігання корупції в своїх Методичних рекомендаціях щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (затверджені рішенням НАЗК від 29.09.2017 № 839) висловлює наступну позицію (розділ II пункт 2.6): «Стосовно врегулювання конфлікту інтересів у діяльності керівників підприємств, які мають у прямому підпорядкуванні близьких осіб, вважаємо, що інші способи врегулювання конфлікту інтересів, окрім переведення на іншу посаду та звільнення мають обмежене застосування.

Так, усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті можливе лише як тимчасовий захід, до вжиття заходів щодо усунення прямого підпорядкування. Обмеження доступу особи до певної інформації та перегляд обсягу службових повноважень також не вирішують глобальних суперечностей, пов'язаних з прямим підпорядкуванням, тому їх також варто застосовувати лише як тимчасовий захід, до переведення відповідних осіб чи близьких їм осіб або звільнення» [2].

У ст. 25-1 Кодексу законів про працю України (на яку є посилання у вищезазначених Методичних рекомендаціях) передбачено, що власник вправі запроваджувати обмеження щодо

спільної роботи на одному і тому ж підприємстві, в установі, організації осіб, які є близькими родичами чи свояками (батьки, подружжя, брати, сестри, діти, а також батьки, брати, сестри і діти подружжя), якщо у зв'язку з виконанням трудових обов'язків вони безпосередньо підпорядковані або підконтрольні один одному. На підприємствах, в установах, організаціях державної форми власності порядок запровадження таких обмежень встановлюється законодавством [3].

З цього приводу маємо декілька зауважень. По-перше, у вищевказаній статті КЗпП України відсутня пряма згадка про комунальні підприємства, на які теж поширюється Закон України «Про запобігання корупції». По-друге, дана стаття стосується лише відносин безпосереднього підпорядкування і не має стосуватися, наприклад ситуацій, коли керівник закладу має родича, який працює у цьому ж закладі рядовим лікарем (безпосередньо підпорядковується завідувачу відділення, підконтрольний заступникам головного лікаря). По-третє, і найголовніше, ст. 25-1 стосується лише обмежень спільної роботи родичів в одній установі, однак вона не передбачає ані звільнення з посади, ані примусового переведення.

Принагідно зазначити, що на конфлікт інтересів не поширено жодних виключень, однак щодо обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції», поширюється здебільшого на державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування) є певні виключення:

- 1) народних засідателів і присяжних;
- 2) близьких осіб, які прямо підпорядковані один одному у зв'язку з набуттям одним з них статусу виборної особи;
- 3) осіб, які працюють у сільських населених пунктах (крім тих, що є районними центрами), а також гірських населених пунктах [1].

Таким чином, норми про конфлікт інтересів є більш жорсткими нормами, аніж обмеження спільної роботи близьких осіб.

Нинішня інтерпретація НАЗ щодо врегулювання конфлікту інтересів, який пов'язаний зі спільною роботою родичів в одній установі жодним чином не відповідає чинному трудовому законодавству та є потенційною загрозою порушення трудових, в тому числі конституційних прав громадян на працю.

Виходячи із законодавчого визначення приватного інтересу, перебування керівника установи та його підлеглого в одній і тій самій профспілці є також потенційним конфліктом інтересів, оскільки профспілка є також громадською організацією.

Отже, інститут конфлікту інтересів потребує удосконалення з метою недопущення порушень трудових прав громадян, в тому числі працівників закладів охорони здоров'я.

Бібліографічні посилання:

1. Про запобігання корупції: Закон від 14.10.2014 № 1700-VII [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n359>.
2. Методичних рекомендаціях щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджені рішенням НАЗК від 29.09.2017 № 839. URL: <https://nazk.gov.ua/metodychni-rekomendaciyi>.
3. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n157>.

Воронова Ольга Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ДИСТАНЦІЙНИЙ ДОГОВІР РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЯК РІЗНОВИД ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Система цивільно-правових договорів надзвичайно багатогранна й невинно розвивається, що породжує нові види цивільно-правових договорів [1, с.55].

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У ЦК України виділено такі види договорів роздрібної купівлі-продажу товарів: договір з умовою про прийняття покупцем товару у зазначений строк (ст. 701 ЦК України); продаж товару за зразками (ст. 702 ЦК України); продаж товарів з використанням автоматів (ст. 703 ЦК України); договір з умовою про доставку товару покупцеві (ст. 704 ЦК України); договір найму-продажу (ст. 705 ЦК України) [2].

У доктрині права є праці, в яких проведено класифікацію договорів роздрібної купівлі-продажу товарів у інший спосіб, ніж це зроблено законодавцем у ЦК України. Однак доцільно доповнити доктринальну класифікацію договору роздрібної купівлі-продажу товарів із урахуванням наведених нижче пропозицій.

Перш ніж придбати товар, потенційний покупець прагне ознайомитися із ним. Відповідно до ст. 702 ЦК України сторони можуть укласти договір роздрібної купівлі-продажу товарів на підставі ознайомлення покупця зі зразком товару (за описом, каталогом тощо). Аналіз ст. 702 ЦК України дає підстави стверджувати, що законодавець ототожнює торгівлю за зразками з дистанційною. Дистанційна торгівля і торгівля за зразками подібні за своєю суттю, адже в обох випадках покупець має змогу ознайомитися зі зразком чи описом товару, а не з самим товаром. Проте існують суттєві відмінності між дистанційною торгівлею і торгівлею за зразками. Згідно з Рекомендаціями щодо організації продажу товарів за зразками, затвердженими наказом Мінекономіки України від 20.07.2000 року № 152, продаж товарів за зразками – це форма роздрібного продажу товарів, коли купівля здійснюється після ознайомлення покупця зі зразками товарів, запропонованими продавцем у торговій (демонстраційній) залі [3]. Тут покупець ознайомлюється з їх будовою і функціонуванням за допомогою консультанта, який демонструє властивості товару на зразку. Окрім цього, під час укладення договору роздрібної купівлі-продажу товарів за зразками немає просторової дистанції між покупцем і продавцем, адже їхнє спілкування щодо істотних умов договору відбувається «наживо», як і укладення договору.

Визначення поняття договору, укладеного на відстані, відображено у ст. 1 ЗУ «Про захист прав споживачів». Договором, укладеним на відстані, вважають договір, укладений продавцем з споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку. Були також спроби закріпити легальне визначення дистанційної торгівлі. Автори проекту закону «Про внутрішню торгівлю» під дистанційною торгівлею запропонували розуміти форму продажу товарів поза об'єктами торгівлі за допомогою засобів зв'язку, за якої вибір товару та його замовлення не збігаються в часі з безпосереднім його отриманням покупцем [4]. Запропонована дефініція дистанційної торгівлі зазнала значної критики, але все ж у ній чітко обумовлена важлива ознака, за якою її виокремлюють серед інших видів торгівлі, а саме те, що при дистанційній торгівлі «вибір товару та його замовлення не збігаються в часі з безпосереднім отриманням товару покупцем». Однак така ж ознака властива й торгівлі за зразками, де покупець, ознайомившись зі зразком товару й уклавши договір, теж очікує на виготовлення і доставку обраного товару.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про особливості дистанційного договору роздрібної купівлі-продажу товарів. При дистанційній торгівлі покупець знайомиться з товаром за допомогою його опису в каталогах, буклетах чи різноманітних засобах зв'язку (зокрема, телебачення, радіомовлення, розміщення інформації у мережі Інтернет). Така форма ознайомлення виключає можливість безпосереднього контактування сторін дистанційного договору роздрібної купівлі-продажу товарів як під час ознайомлення покупця із товаром, так і під час укладення договору, адже і для ознайомлення покупця із товаром, і для укладення договору задіюються різноманітні засоби обміну інформацією між сторонами, наприклад, листування з використанням електронних засобів, пристроїв для обміну листами. Окрім цього, при укладенні дистанційного договору роздрібної купівлі-продажу товарів покупець не може випробувати функціональні властивості ні зразка товару, ні товару, тобто він може зробити вибір лише за допомогою наданого продавцем опису [5].

Різним для цих договорів є і місце укладення. Позаяк при торгівлі за зразками продавець демонструє їх у торговій залі, де він перебуває, то відповідно договір роздрібної купівлі-продажу товарів укладають у місці знаходження продавця. Натомість дистанційний договір роздрібної купівлі-продажу товарів завжди укладається за межами місцезнаходження продавця.

Відтак у результаті проведеного аналізу дистанційний договір роздрібної купівлі-продажу товарів пропонуємо розуміти як різновид договору роздрібної купівлі-продажу товарів, який

укладають на підставі ознайомлення покупця з описом характеристик товару, які розміщені у буклеті, каталозі чи транслюються у мережах зв'язку або іншими способами, що унеможливають безпосереднє випробування покупцем функціональних властивостей товару чи його зразка перед укладенням договору, а власне процес укладення такого договору відбувається з використанням засобів дистанційного зв'язку (телефон, радіо, телебачення, «Інтернет» тощо) за наявності одночасної фізичної відсутності сторін у їх місцезнаходженнях один щодо одного. Натомість під договором роздрібної купівлі-продажу товарів за зразками пропонуємо розуміти різновид договору роздрібної купівлі-продажу, укладення якого можливе без використання засобів дистанційного зв'язку в спеціально виділеному приміщенні, де відбувається демонстрація зразків товару на підставі ознайомлення покупця зі зразком, що повністю відтворює функціональні властивості майбутнього товару.

Визначивши відмінності між торгівлею за зразками і дистанційною торгівлею, пропонуємо доповнити ст. 702 ЦК України даними про дистанційний договір роздрібної купівлі-продажу товарів.

Бібліографічні посилання:

1. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.03.2003 р. (у редакції від 02.08.2018 р.). // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Рекомендації щодо організації продажу товарів за зразками затверджені наказом Міністерства економіки України від 20.07.2000 р. (станом на 27.03.2007 р.) // Закони України. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart41/inx41574.html> (дата звернення: 05.11.2018 р.).
4. Проект Закону про внутрішню торгівлю: від 10.11.2011 р. № 9443 // Верховна Рада України / Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9443&skl=7 (дата звернення: 05.11.2018 р.).
5. Паєнок А.О. Поняття та класифікація договорів роздрібної купівлі-продажу товарів: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=899488>

Греков Євген Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
господарського та фінансового права
Полтавського юридичного інституту
НЮУ ім. Я. Мудрого

(НЕ)КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА АБО СУМІЖНИХ ПРАВ

У ході проведення реформи в сфері правових та організаційних засад колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні (далі – АП і СП), результатом якої стало ухвалення Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 року № 2415-VIII (далі – Закон № 2415-VIII), законодавець також приділив увагу вдосконаленню окремих аспектів нормативного забезпечення способів судового захисту АП і СП.

Зокрема, вищевказаним законом, переважна більшість положень якого набрала чинності з 22 липня 2018 року, було внесено зміни до підпункту «г» ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Внаслідок цього, положення стосовно можливості постановлення судом рішення про «виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу» було змінено на можливість застосування судом такого способу захисту як «виплату компенсації, що визначається судом як паушальна сума на базі таких елементів, як подвоєна, а у разі умисного порушення - як потроєна сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права або суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу».

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Безперечно, положення стосовно застосування компенсації як способу захисту АП і СП потребували змін. Майже за 25 років існування в Україні цього способу захисту він виступав певним «індикатором пріоритетності» захисту авторських прав для держави, що вказував будь-якій особі на можливість у спрощеному порядку, лише з доведенням у суді факту порушення прав у цій сфері і без обов'язку обґрунтування справжнього розміру збитків, притягнути або бути притягнутою до значної за розміром відповідальності. Так, за будь-яке порушення АП і СП, конкретні негативні наслідки вчинення якого зазвичай не міг визначити навіть сам правоволоділець, суд мав приймати рішення про стягнення з порушника компенсації у розмірі щонайменше 10 мінімальних заробітних плат (станом на 01.01.2018 – 37230 грн.) за кожне порушення. По суті, єдиним орієнтиром для суддів, згідно п. 42 Постанови пленуму ВСУ від 4 червня 2010 року № 5, мали виступати загальні засади цивільного законодавства, встановлені статтею 3 ЦК, зокрема справедливість, добросовісність та розумність. Але, навіть при цьому, розмір компенсації, що визначається судом виходячи з позовних вимог, не може бути меншим від 10 і не може перевищувати 50000 мінімальних заробітних плат, які встановлені законом на час ухвалення рішення у справі.

Таким чином, у подібних ситуаціях, в межах цивільно-правової відповідальності за порушення АП і СП не реалізовувалася її компенсаційна функція, а, у більшості випадків, йшлося про штрафний характер таких санкцій для порушника і набуття додаткової вигоди для правоволодільца. Зрозуміло, що це підвищувало ризики зловживання правами суб'єктами у цій сфері, і насправді, в кінцевому рахунку захист авторських прав через стягнення компенсації перетворився для окремих суб'єктів на доволі прибутковий бізнес, підтвердження чому легко знайти у реєстрі судових рішень, наприклад за запитом «добровільне врегулювання матеріально-правової претензії».

Що саме чинний закон натомість надає правоволодільцям і чого слід «побоюватися» порушникам?

Як зазначалося вище, наразі закон пропонує можливість постановлення судом рішення про:

1) виплату компенсації ... замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

У цілому, можна позитивно сприйняти послідовність законодавця у збереженні компенсації як самостійного способу захисту суб'єктів АП і СП. Це дозволяє подальше використання напрацювань доктрини і судової практики, зокрема, щодо правової природи компенсації, сфери та процесуальних вимог до її застосування.

2) (розмір компенсації – прим. авт.) паушальна сума на базі таких елементів, як ... сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського або суміжного права – це концептуально новий підхід законодавця у визначенні розміру компенсації.

По-перше, йдеться про паушальні платежі, які зазвичай є винагородою за право використання об'єкта права інтелектуальної власності, що сплачується до одержання прибутку (доходів) від його використання. Отже, суб'єкт АП і СП повинен мати базу для обрахунку таких платежів у вигляді одержаних винагород за використання об'єкта права інтелектуальної власності, права на які йому належать, або укладених договорів, або щонайменше затвердженої тарифної політики щодо власних нематеріальних активів (для юридичних осіб) тощо.

По-друге, якби й було уявне звернення, то його предметом мав би стати дозвіл на використання об'єкта АП і СП, а не «використання оспорюваного авторського або суміжного права». Згідно нормативних положень авторського права і суміжних прав до майнових прав суб'єктів у цій сфері належить саме право на використання твору як об'єкта авторського права або право на використання об'єкта суміжних прав, проте аж ніяк не використання права.

3) (розмір компенсації – прим. авт.) паушальна сума ... як подвоєна, а у разі умисного порушення - як потроєна сума ...

Використання у законі умислу в якості критерію визначення розміру компенсації видається спірним з огляду на довготривалу дискусію в цивільному праві стосовно доцільності/недоцільності використання категорії «вина» у суб'єктивному/об'єктивному розумінні та відсутності чіткого розуміння цивілістичних понять «умисел» та «необережність».

4) (розмір компенсації – прим. авт.) визначається судом.

Дане, цілком доречно у змісті норми, словосполучення у поєднанні з попередніми ознаками вказує на значне розширення дискреції суду у визначенні розміру компенсації і скасування

жорстких меж її розміру. Враховуючи застосування принципу змагальності сторін у судовому процесі, суд у переважній більшості випадків зможе знайти обґрунтування для зменшення компенсацій до мінімальних розмірів, аж до «нічого», а за умови надання сторонами відповідних доказів – дозволить встановити надзвичайний розмір стягнення. Тобто, умовно межі компенсації за порушення АП і СП на даний час становлять від 0 до ∞ .

5) застосування компенсації до порушень АП і СП, які відбулися до набрання чинності Законом № 2415-VIII?

Згідно п. 1 Прикінцевих та перехідних положень Закону № 2415-VIII «цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, і застосовується до правовідносин, які виникли після набрання ним чинності ...».

Формальний підхід у застосуванні цієї норми, у разі вчинення порушень до 22.07.2018, скеровує нас до попередньої редакції норми закону про компенсацію, що тягне за собою, у разі доведення факту порушення, щонайменше 10 мінімальних з/п **на час ухвалення рішення у справі**. Така сума компенсації може бути значно вищою за компенсацію, яка підлягала б стягненню за правилами чинної редакції пп. «г» ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права». При цьому, залишається шлях застосування чинної норми через посилання на ч. 2 ст. 5 Цивільного кодексу України щодо зворотної дії у часі актів цивільного законодавства коли вони пом'якшують або скасовують цивільну відповідальність особи. Однак, даний підхід вимагає від порушника доведення в суді факту пом'якшення його відповідальності за чинним законом в ситуації абсолютної незацікавленості та, більш за все, процесуальної протидії цьому зі сторони позивача.

Аналізуючи вищенаведені, основні акценти нормативного закріплення компенсації в АП і СП, зацікавленим особам надається можливість самостійно оцінити перспективи та ефективність застосування даного способу захисту на практиці. Однак, можна констатувати, що законодавчі зміни положень про компенсацію за порушення авторських та/або суміжних прав значною мірою вплинуть на зміну балансу прав учасників відносин у цій сфері при обранні даного способу судового захисту, і здебільшого не на користь суб'єктів авторського права.

Грекова Марина Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного
та трудового права
Полтавського юридичного інституту
НЮУ ім. Я. Мудрого

СПІВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАГЛЯДУ(КОНТРОЛЮ) ЗА ДОТРИМАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

В умовах економічної та фінансової кризи надзвичайно загострилися проблеми забезпечення надійного захисту трудових прав та законних інтересів працівників, як на етапі виникнення трудових правовідносин, так їх існування та припинення. Кількість порушень трудових прав не зменшується, зокрема фактичний допуск працівників до роботи без оформлення трудового договору, несвоєчасна виплата заробітної плати, недодержання порядку надання відпусток без збереження заробітної плати, вимог щодо охорони праці, оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час тощо. Найбільша частка цих порушень припадає на юридичні особи приватного права та фізичних осіб підприємців, а за видами діяльності – на підприємства оптової та роздрібною торгівлі, промислові підприємства, будівельні організації та громадського харчування, сільськогосподарські підприємства.

Саме тому за сучасних умов не втрачає актуальності розробка питань гарантованого захисту трудових прав працівників у відповідності до положень міжнародних трудових стандартів. Одним із напрямів державного регулювання щодо дотримання трудового законодавства та захисту трудових прав найманих працівників є посилення нагляду (контролю) та відповідальності роботодавця за допущені порушення. Саме інспекція праці в більшості країн світу виступає одним

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

з основних елементів системи управління трудовою діяльністю для забезпечення виконання політики у галузі праці. Так, у Конвенції МОП № 81 «Про інспекцію праці в промисловості і торгівлі» (1947 р.) (далі – *Конвенція МОП № 81*) закріплено, що інспекції на підприємствах проводяться так часто і так ретельно, як це необхідно для забезпечення ефективного застосування відповідних правових норм.

Однак зміна відносин по застосуванню найманої праці в нашій державі, поява нових структур зайнятості, все це супроводжувалося скороченням втручань держави у відносини між найманою працею та капіталом. Реалізація політики преференції бізнесу в 2014 році ґрунтувалась на імперативних вимогах законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання» та «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» й проводилась, головним чином, шляхом припинення, усупереч нормам міжнародних трудових стандартів, зокрема нормам ратифікованої Україною у 2004 році Конвенції МОП № 81 «Про інспекцію праці в промисловості і торгівлі» (1947 р.) та Конвенції № 129 «Про інспекцію праці у сільському господарстві» (1969 р.) державного нагляду та контролю за дотриманням вимог трудового законодавства та загальнообов'язкового державного соціального страхування, що призвело до масових порушень та «ґнізації» трудових і соціальних прав громадян.

В Україні основним нормативним актом, який визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, є Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. № 877 (далі – *Закон № 877-V*). Проте щодо перевірок дотримання трудового законодавства пріоритетного значення для інспекторів, на який вони посилаються, в окремих випадках невраховуючі імперативні норми Закону є підзаконний акт, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, а саме Порядок здійснення державного контролю та нагляду за додержанням законодавства про працю від 26 квітня 2017 р. № 295 (далі – *Порядок № 295*), який ґрунтується на положеннях та термінології Конвенції МОП № 81 «Про інспекцію праці в промисловості і торгівлі» (1947 р.).

Такий підхід законодавця зумовлює появу колізій між нормами національного законодавства та міжнародними трудовими стандартами, прояв прогалин у вітчизняному трудовому законодавстві, та, що на сьогодні найголовніше, неоднозначну судову практику.

Як наслідок, знову постає питання щодо співвідношення національного законодавства та міжнародних договорів, а також застосування окремих положень національного законодавства з урахуванням положень ратифікованих міжнародних договорів.

Як вірно зазначав С. О. Іванов, набуття характеру джерел трудового права конвенціями МОП, перш за все, означає, що під час розгляду трудового спору в суді як працівники, так і роботодавці (адміністрація підприємства), мають право посилатися на них для захисту свого права, а суд зобов'язаний прийняти їх до уваги. У свою чергу, суддя має право посилатися на конвенцію, якщо закон або інший нормативний акт їй не відповідає або якщо конвенційна норма більш точно визначена, ніж законодавство [1, с. 73].

Проте якщо питання не врегульовано положеннями ратифікованого міжнародного договору, то у цьому разі повинно застосовуватися норми національного законодавства. Наприклад, в ст. 12 *Конвенції МОП № 81* визначено повноваження інспекторів праці безперешкодно здійснювати перевірку, якщо вони забезпечені відповідними документами, що засвідчують їх повноваження. У свою чергу, в нормах міжнародного договору не визначено, які саме документи визначають повноваження на інспектування для представників держави.

Відповідно до *Порядку № 295* свої повноваження інспектори праці безперешкодно реалізують за наявності лише службового посвідчення. Між тим *Закон № 877-V* в ч. 3 ст. 6, закріплює, що суб'єкт господарювання повинен ознайомитися з підставою проведення позапланового заходу з наданням йому копії відповідного посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю). Крім того ч. 5 ст. 7 Закону визначено, що посадова особа органу державного нагляду (контролю) без посвідчення (направлення) на здійснення заходу та службового посвідчення не має права здійснювати державний нагляд (контроль) суб'єкта господарювання.

З метою захисту інтересів суб'єкта господарювання далі, в статті 10 Закону визначено право останнього не допускати посадових осіб органу державного нагляду (контролю) до здійснення державного нагляду (контролю), якщо ці особи не надали копії документів, передбачені цим Законом, або якщо надані документи не відповідають вимогам цього Закону.

За ієрархією норм законодавства, положення ратифікованої Конвенції мають найвищу юридичну силу, Закон же превалює над Порядком № 295. Тобто, стосовно положень в яких порядок відповідає та повторює норми Конвенції положення Закону № 877-V не застосовуються, проте якщо питання не вирішено на рівні міжнародного стандарту застосуванню підлягає норма Закону. Це забезпечує існування чіткого порядку прийняття рішень уповноваженим державним органом про проведення перевірки, їх оформлення та реалізації.

Кожна держава є вільною у виборі засобів щодо реалізації положень міжнародних договорів. Однак, будь-яка обрана державою процедура може розглядатися світовим співтовариством як задовільна лише за умов, коли норми ратифікованих угод будуть застосовуватися суддями та іншими посадовими особами у їх щоденній практиці, а також якщо фізичні особи без жодних перешкод будуть посилатися на положення міжнародних угод під час розгляду справ у судах усіх інстанцій [2, с. 39].

Саме тому, надзвичайно важливого значення у питанні яке досліджується має адекватна, єдина та стала судова практика. Одним із основних способів досягнення цього завдання є формулювання якісних правових позицій та прийняття у правозастосовній діяльності органів контролю обґрунтованих та законних постанов.

Однак, набула поширення у судовій практиці позиція, викладена у постанові Київського апеляційного адміністративного суду від 13.12.2017 у справі 697/2073/17 про те, що Конвенція МОП № 81 визначає безумовне дискреційне повноваження інспектора самостійно приймати рішення щодо необхідності проведення інспектування того чи іншого роботодавця для того, щоб переконатися у тому, що правові норми суворо дотримуються [3], яка нажаль була залишена без змін Верховним Судом [4].

Цей висновок апеляційним судом зроблено з посиланням на ст. 12, 16 Конвенції МОП № 81, де зокрема, як вже було зазначено, закріплено положення що інспекції на підприємствах проводяться так часто і так ретельно, як це необхідно для забезпечення ефективного застосування відповідних правових норм. Проте ми переконані, що інспектор, як посадова особа повинен діяти, не тільки із дотриманням положень Конвенції, а також з повним та всебічним додержанням інших актів законодавства України, що їй не суперечать. Тобто мають застосовуватися гарантійні норми Закону № 877-V щодо визначення та підтвердження контрольних повноважень інспектора.

Наступним прикладом неоднозначного застосування актів національного законодавства у взаємодії з Конвенцією є правова позиція висловлена Верховним Судом у п. 38 Постанови від 22.03.2018 р. по справі № 697/2073/17 щодо норм Закону № 877-V, де зазначено, що саме у частині 5 статті 2 цього Закону наведено *вичерпний перелік* норм даного Закону дотримання яких зобов'язані забезпечити Держпраці та її територіальні органи при здійсненні державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення [4].

На наше переконання Закон України № 877-V не містить положень, які б дозволяли органу державного нагляду (контролю), а саме Управлінню Держпраці, не дотримуватись його вимог, а навпаки, ч. 4 ст. 2 Закону України № 877 зобов'язує здійснювати заходи контролю органами державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення у встановленому цим Законом порядку з урахуванням особливостей, визначених законами у відповідних сферах та міжнародними договорами. Тобто, положення Закону повинні бути застосовані органами державного нагляду (контролю), але лише в тій частині, що не суперечать положенням інших законів і міжнародних договорів у відповідній сфері, за виключенням положень статті 1, статті 3, частин першої, четвертої, шостої - восьмої, абзацу другого частини десятої, частин тринадцятої та чотирнадцятої статті 4, частин першої - четвертої статті 5, частин третьої статті 6, частин першої - четвертої та шостої статті 7, статей 9, 10, 19, 20, 21, частини третьої статті 22 цього Закону, які застосовуються незалежно від змісту таких спеціальних законів і міжнародних договорів. Саме таким чином забезпечується дотримання в Україні принципу «мінімально гарантованого державою рівня охорони прав осіб» та принципу забезпечення «публічного порядку», що застосовується у міжнародному праві.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Цілком погоджуємося з думкою, що трудове право є однією з тих галузей, де правові позиції вищих судових інстанцій фактично направляють всю судову практику в єдине русло та забезпечують єдність розуміння та тлумачення правових норм. Низка положень постанов ВСУ, ВССУ, ВАСУ та ВС використовуються працівниками та роботодавцями не лише в судах для обґрунтування власних позицій, а й в поточній діяльності, що стосується питань ведення кадрової документації та забезпечення прав та гарантій працівників [5].

Водночас, наразі залишається нагальна необхідність приведення судової практики, зокрема прийняття Верховним Судом правових позицій щодо чіткого розуміння принципів взаємодії та співвідношення законів та ратифікованих міжнародних договорів, а також підзаконних нормативних актів, з метою уникнення та недопущення порушень, у сфері де інтереси найманої праці та капіталу не співпадають, а інколи мають протилежний характер.

Бібліографічні посилання:

1. Иванов С. А. Применение конвенций МОТ в России в переходной период: некоторые проблемы. *Государство и право*. 1994. № 8. С. 66–74
2. Щербинський Д. Міжнародне право та міжнародне співробітництво. Український правовий часопис. 1998. №1. С. 38–45.
3. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 13.12.2017 у справі 697/2073/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71073757>
4. Постанова Верховного суду від 23.03.2018 у справі № 697/2073/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72965403>
5. Правові позиції ВСУ та ВС щодо вирішення трудових спорів: аналіз та порівняння <http://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/pravovi-pozytsiyi-vsu-ta-vs-shchodovyrishennya-trudovykh-sporiv-analiz-ta-porivnyannya/>

Діденко Тетяна Іллівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІМПЕРАТИВІВ У ЗМІСТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Зараз проходить трансформація суспільних відносин, у процесі якої особливо важливим стає регулювання та забезпечення вимог охорони навколишнього природного середовища в усіх сферах суспільного життя. Таким способом охорона навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки та використання й охорона природних ресурсів досягається шляхом оптимального врегулювання цих відносин різними галузями національного законодавства. Виходячи із цього, в норми права, які регулюють екологічну сферу можна поділити на спеціальні, тобто власне еколого-правові, та екологічні норми інших галузей законодавства, тобто норми, які регулюють управлінську й підприємницьку діяльність, трудові та інші відносини, що виникають у процесі здійснення такої діяльності й містять екологічні вимоги. Таке правове явище отримало назву «екологізація».

Вихідним чинником екологізації сучасної системи національного законодавства став принцип, зазначений у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (п. «г» ст. 3), який встановлює екологізацію матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій. Сьогодні процес екологізації набирає темп. Він торкнувся майже всіх кодексів України, зокрема й Цивільного.

Сьогодні проблема екологізації законодавства набуває особливої актуальності. Розвиток сучасного екологічного законодавства відбувається в умовах дії нових чи вдосконалених головних законодавчих актів цієї та інших галузей національного законодавства, до яких належить і

Цивільний кодекс України. Найбільш складним у процесі екологізації цивільного законодавства є узгодження норм законодавчих актів різних за змістом, предметом, місцем тощо в єдиному правовому механізмі.

Залучаючи в сучасних ринкових умовах до сфери майнових відносин природні ресурси, все більше простежується зв'язок приватноправових методів правового регулювання (які виходять з юридичної рівності суб'єктів відносин) з публічно-правовими (які побудовані на відносинах субординації суб'єктів й засновані на власно-імперативних засадах) в екологічній галузі. На цьому етапі відбувається активний процес формування нового покоління законодавства про використання та охорону природних об'єктів. У зв'язку із цим виникають спірні питання про врегулювання проблем упорядкування сфери правового регулювання відносин власності на природні ресурси відповідно до цивільного чи природоресурсного законодавства.

Наукові дискусії щодо цієї проблеми точаться між представниками цивільного та екологічного права. Думки науковців розділилися. Так, щодо проблем власності на землі, цивілісти вказують, зокрема, на необхідність їх урегулювання як цивільним, так і земельним законодавством, надаючи при цьому пріоритет нормам цивільного права, адже розглядають землі як майно, а отже і як об'єкт цивільного права. Представники природоресурсового права висловлюють полярну ж точку зору. Вони наголошують на особливості та специфічності зазначених відносин, а тому й необхідності надання пріоритету природоресурсовому законодавству чи виключності врегулювання цих відносин цим законодавством.

Щодо цієї проблеми вважаємо слушною наукову думку про те, що лише в поєднанні приватноправового та публічноправового регулювання земельних відносин можна створити цілісну систему гарантій реалізації права власності на природні ресурси, оскільки науково-теоретичний поділ системи права на галузі є досить умовним і необхідним для пізнання суті такого явища, як право. А наявність такого міжгалузевого інституту, як право власності на природні ресурси, не означає їх переходу до сфери цивільного права та відповідного законодавства.

Гостра наукова дискусія щодо зазначеної проблеми, на нашу думку, може бути вирішена, крім іншого, за допомогою законодавчо визначеного поняття екологічного законодавства як комплексної інтегрованої галузі, до системи якого включаються й природоресурсні галузі, а відтак, при вирішенні колізій публічноправових та приватноправових норм у врегулюванні, наприклад, відносин власності на природні ресурси, пріоритетність публічноправової норми стає очевидною. Крім цього, спірне теоретичне питання щодо розмежування сфер правового регулювання цивільним та, зокрема, земельним законодавством було вирішено законодавчо. У Цивільному кодексі України в ст. 9 закріплено пріоритет норм земельного законодавства над нормами цивільного, де зазначено: «...положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, тільки якщо вони не врегульовані іншими (спеціальними) актами законодавства». Цивільний кодекс України є нормативно-правовим актом загального характеру щодо нормативно-правових актів природоресурсного законодавства, які мають характер спеціальних. Такий підхід дає можливість забезпечувати пріоритет екологічних інтересів суспільства над іншими, у тому числі економічних, а тому є правильним, особливо у світлі поглиблення екологічної кризи, у тому числі за рахунок того, що не враховується екологічний фактор у процесі використання природних ресурсів.

Аналізуючи норми Цивільного кодексу України, слід з прикрістю зазначити, що в ньому міститься тільки невелика кількість екологічно зорієнтованих норм щодо регулювання цивільно-правових відносин. Зокрема, в його нормах бракує екологізованих положень щодо інших природних ресурсів, крім земель, які знаходяться в суб'єктів на праві власності або на праві землекористування; не визначено чітких меж втручання держави щодо цих природних ресурсів, правомочностей власників та користувачів природних ресурсів; не встановлені межі здійснення повноважень самих власників чи користувачів з урахуванням інтересів інших природокористувачів, інтересів екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища та окремих природних об'єктів тощо.

Сьогодні в процесі здійснення економічних реформ стратегічними завданнями стали, зокрема: приватизація земель, демонополізація промисловості, залучення іноземних технологій та інвестицій тощо. У цьому процесі забезпечення екологічної безпеки, охорона навколишнього природного середовища та раціональне природокористування стає складовою управлінської,

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

господарської та іншої діяльності суб'єктів, незалежно від їх підзвітності та форм власності, а також громадян. Відповідні спеціальні норми з урегулювання цих проблем, повинні конкретизуватися в нормах інших галузей законодавства щодо конкретних стадій (планування, проектування, розміщення, будівництва, введення в експлуатацію, експлуатації об'єктів тощо); видів діяльності (фінансування, приватизації тощо); суб'єктів (юридичних осіб, фізичних тощо); місця (вільних економічних зон; територій, які особливо охороняються тощо); умов діяльності (при надзвичайних ситуаціях тощо). Тому, сьогодні дуже актуальним є процес насичення екологічними нормами всіх галузей національного законодавства без виключення.

Жернаков Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

ПРАВО НА ГІДНИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Дослідженню феномену гідності присвячено величезну кількість наукових праць із філософії, соціології, права та інших галузей знань, і метою цієї публікації не є навіть стислий аналіз основних підходів до її характеристики. Похідну від неї категорію права на гідний рівень життя теж маємо викладати у форматі тез.

1. У формуванні правового підходу до характеристики категорії гідності слід виходити із поширеного ставлення до гідності як морально-етичної категорії. Наприклад, П.М. Рабінович гідність вважає моральною рисою, яка відображає унікальну природу людини. З моменту народження кожної людини її гідність є однаковою, рівною з гідністю всіх інших людей. Усвідомлення цього кожною людиною приводить до формування у неї почуття власної гідності [1].

2. Такий підхід закладає підґрунтя до уявлення про гідність як морально-етичну та психологічну категорію. Між тим, гідність є й правовою категорією, де її носій – людина є не тільки особистістю, а й особою, якій притаманні властивості суб'єкта права. Об'єктивні складові гідності зумовлюють неможливість її обмеження вузьким полем дії, а тому вона не може замикатися у колі міжособистісних відносин, де суспільний елемент проявляється не з усією повнотою.

3. Крім того, гідність є уявленням про цінність людини як моральної особистості та особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства. Такий погляд зумовлює поділ суспільних відносин, що виникають із приводу реалізації права на гідність, на індивідуальні та «надіндивідуальні». У загальному вигляді цим групам відносин відповідають приватно-правові й публічно-правові сфери правового регулювання.

4. На моє переконання, у забезпеченні права людини на гідне ставлення до неї виникають різні групи суспільних відносин, і вони не обмежуються індивідуальним рівнем, де діють зв'язки «людина – людина» чи «людина – група людей». «Надіндивідуальний» рівень у цих відносинах полягає в існуванні механізму, який діє за участі таких суб'єктів, як суспільство, держава, органи влади та місцевого самоврядування тощо. Кожен з цих суб'єктів, як і багато не наведених тут, мають обов'язок не тільки поважати гідність людини, а створювати умови для її утвердження та реалізації права на гідність. У цьому механізмі можна виокремлювати політичні, економічні, організаційні, правові та інші складові.

5. Їх сутність полягає у формуванні державою та втіленні у діяльності її органів і контрагентів відповідної соціально-економічної політики; закріпленні на рівні конституції права особи на гідність та права на гідний рівень життя; у здійсненні координації діяльності різних суб'єктів соціально-економічної політики (у тому числі бізнесу, місцевих органів державної влади і самоврядування, профспілок та ін.) та контролю за цим процесом тощо.

6. Слід погодитись із тим, що природне право на людську гідність та інші вищі соціальні цінності офіційно має бути визнане провідним правом людини і закріплене у статті 1 нової редакції Конституції України, оскільки головною в суспільстві є людина, а не держава. Без такої зміни Конституції України втрачає сенс реформування її розділу II про права людини, оскільки без змін залишиться діючий механізм захисту цих прав [2].

7. Важливим для розуміння сутності механізму забезпечення права на гідний рівень життя є співвідношення ролі самої особи й інших суб'єктів цього процесу. У більшості наукових публікацій забезпечення гідного рівня життя цілком логічно пов'язане з реалізацією права на працю, на соціальне забезпечення та охорону здоров'я. Не слід забувати, що людина як соціальна одиниця не повинна розраховувати тільки на зусилля інших суб'єктів у створенні свого благополуччя. З цього приводу Концепція соціального забезпечення 1993 р. має чіткі приписи: в умовах ринкової економіки джерелом підвищення добробуту громадян є ефективна праця, трудова активність та підприємницька ініціатива; система соціального забезпечення не повинна породжувати зрівнялівки та утриманських настроїв. Не даремно конституції країн, у яких закріплено право на гідний рівень життя (Республіка Білорусь, Словацька Республіка, Республіка Хорватія), пов'язують його саме із працею та відповідним рівнем оплати праці, який має забезпечити гідне життя.

8. Але таке уявлення про джерела ресурсів для забезпечення гідного рівня життя не розкриває всього спектру факторів, що впливають на його формування. Яким би важливим у забезпеченні гідного рівня життя не був фактор власної ініціативи й відповідних зусиль особи, він не може існувати і розвиватися без зовнішніх факторів. Праця або господарська діяльність особи відбуваються у соціумі, де вони фактично неможливі без впливу економічних, організаційних та правових важелів.

9. У розумінні сутності категорії гідний рівень життя немаловажним аспектом є, так би мовити, його вимір. Можна погодитись із твердженням, що рівень життя — багатогранна і складна категорія, яка характеризує сукупність реальних соціально-економічних умов життєдіяльності людей, насамперед у сфері споживання, а тому є найважливішою характеристикою соціального процесу. Передумови для підвищення рівня життя населення країни створюються відповідним економічним розвитком, що є ресурсоутворюючим фактором для реалізації соціальних програм. У цьому виявляється тісний взаємозв'язок між економічним зростанням і соціальним прогресом [3].

10. Між тим, не слід забувати, що й рівні бувають різні, а підходи до формування їхнього змісту теж різняться. Так, у Загальній декларації прав людини 1948 р. цей рівень не має назви. У ст. 25 цього акту наголошується, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. Тобто, ці всі 5 елементів складають той мінімальний набір матеріальних благ, які у сукупності дають підстави для життя людини. Термін «достатній рівень» вперше застосовується у ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., а от до його складу вже входять тільки харчування, одяг і житло особи та членів її родини.

11. Змістовне наповнення категорій «достатній рівень» (очевидно, йдеться про мінімальний для фізичного існування рівень), «належний рівень» (має забезпечити не тільки існування, а й розвиток людини) та «гідний рівень» (дозволяє не тільки у повному обсязі реалізувати «ресурсну» складову, а й доповнює її морально-психологічною, де діють такі категорії, як гендерна рівність, особистісна та професійна честь і гідність та ін.) зумовлює й формування відповідних механізмів для забезпечення кожного з цих соціальних явищ.

12. У забезпеченні гідного рівня життя, крім власне ресурсної, особливої уваги потребує саме особистісна складова. Гідність особи має різні прояви, тому у реалізації цієї категорії виникають різноманітні суспільні відносини, що регулюються відповідними нормами — від цивільного й кримінального права до трудового права і права соціального забезпечення. Створення комфортного соціально-психологічного середовища як у суспільстві, так і у його осередках є обов'язком відповідних суб'єктів і метою певних норм права. Наприклад, засобами трудового права має забезпечуватися належний морально-психологічний клімат у трудових колективах. Уявляється, такі встановлені п. 11 Типових правил внутрішнього трудового розпорядку 1984 р. обов'язки працівників, як гідна поведінка, дотримання правил суспільного життя та утримання від дій, що заважають іншим працівникам виконувати їх роботу, не втратили своєї актуальності. Про це свідчать й поширені випадки проявів неповаги до працівників, утиску окремих працівників з боку керівників процесу праці. Та цих обов'язків ми фактично не побачимо у правилах внутрішнього трудового розпорядку конкретних підприємств.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бібліографічні посилання:

1. Рабінович П. М. Право людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Х. : Право, 1997. С. 21.
2. Вдовиченко С., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. №5/2012. С. 69.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я.Таций (голова редкол.), О.В.Петришин (відп. секретар), Ю.Г.Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. Наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. С.366.

Киян Володимир Якович,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора
з навчальної та навчально–методичної роботи
Інституту права ім. В. Сташиса
Класичного приватного університету

ЩОДО ПОНЯТТЯ ЧАСУ ВИМУШЕНОГО ПРОГУЛУ

Питання незаконного обмеження права на працю та притягнення роботодавця до відповідальності за заподіяну шкоду працівникові у вигляді втраченого заробітку до цього часу перебувають у центрі уваги як науковців так і держави. Адаптація вітчизняного законодавства до європейських стандартів сьогодні ставить на порядок денний питання вдосконалення трудового законодавства у цілому, і питання правового регулювання часу вимушеного прогулу, зокрема.

Незаконне обмеження права на працю є порушенням суб'єктивного права громадянина, яке він може оскаржити до суду. А ненадання роботи породжує вимушений прогул і втрату заробітку, чим порушує і конституційне право на своєчасне одержання винагороди за працю.

На жаль, у діючому законодавстві відсутнє єдине загальноприйняте визначення поняття «вимушений прогул». Окремі статті КЗпП України, зокрема 235, 236, 240-1 перелічують випадки, коли особа має право на заробітну плату, фактично не здійснюючи трудової діяльності. Ці обставини створюють підстави для стягнення на користь працівника заробітку за час вимушеного прогулу, а також для притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності. Так, особі виплачують заробітну плату за час вимушеного прогулу у разі незаконного звільнення, неправильного формулювання причини звільнення у трудовій книжці, що перешкоджало працевлаштуванню працівника, затримки видачі трудової книжки з вини роботодавця, незаконного відсторонення, незаконної відмови в прийнятті на роботу або несвоєчасного укладення трудового договору, затримки роботодавцем виконання рішення органу, який розглядав трудовий спір про поновлення на роботі незаконно звільненого працівника, тощо.

За правилами ч. 2 ст. 235 КЗпП України при винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

Разом з тим у ч. 1 ст. 235 зазначено, що орган, який розглядає трудовий спір, зобов'язаний поновити працівника на попередній роботі, якщо він звільнений без законної підстави або незаконно переведений на іншу роботу.

На наш погляд, словам «звільнення без законних підстав» надається більш широке розуміння, що передбачає порушення як процедурного так і процесуального порядку припинення трудових відносин. Оскільки саме у ст. 240¹ КЗпП передбачено поновлення працівника на попередній посаді саме за порушення встановленого порядку звільнення.

Так що ж означає словосполучення «вимушений прогул»?

Свого часу воно надавалося у юридичних довідниках для населення з метою закріплення юридичними засобами соціальних гарантій працівників, однак не у всіх випадках мало законодавче закріплення.

Так, вимушений прогул розглядався як час, протягом якого працівник з вини адміністрації не виконує трудову функцію, обумовлену трудовим договором, у результаті незаконного звільнення чи переведення на іншу роботу, а також невиконання рішення комісії з трудових спорів, профспілок чи суду [1, с. 82].

Там же, надавався термін «прогул» під яким розумілося нез'явлення на роботі без поважної причини протягом всього робочого часу, а також понад три години протягом робочого дня (безперервно чи сумарно) без поважних причин [1, с. 158].

У словнику української мови за ред. І.К. Білодіда зазначено, що прогул – неявка, невихід на роботу, у навчальний заклад і т. ін. без поважної причини [2, с. 163].

За цим словником, «вимушений» – пасивний дієприслівник минулого часу до вимусити; прикметник зі значенням «який здійснюється чи здійснений проти бажання, потреби, під тиском обставин»; прикметник зі значенням «здійснюваний через силу, роблений, нещирий» [2, с. 437];

Як вбачається з аналізу юридичних та термінологічних довідників, дане словосполучення охоплює у собі окремі дії сторін трудового договору, які направлені на вимушене призупинення роботи працівником, всупереч його бажання, але під тиском незалежних від нього обставин.

КЗпП України у п. 4 ст. 40 теж не дає визначення прогулу, а лише зазначає, що під ним слід розуміти і відсутність працівника на роботі більше трьох годин підряд.

З цього слідує, що вимушеним прогулом може бути відсутність працівника на роботі більше трьох годин з вини роботодавця. Оцінка поважності причин здійснюється судом під час розгляду спору. Однак, оцінка дій працівника для визначення ступеню його вини, являє істотну складність та потребує підтвердження. Відсутність поважності причин дає підстави роботодавцю застосувати процедуру звільнення працівника з дотриманням законних підстав її проведення.

Не доведення вини працівника і звільнення з роботи з ініціативи роботодавця дає підстави розуміти ці дії як звільнення без законних підстав.

Тому випадки, які перелічені у КЗпП, коли за відсутність на роботі працівнику передбачено нарахування заробітної плати, – це перелік поважних причин відсутності працівника з вини роботодавця. А тому прогулом вважатися на може.

На жаль, проект Трудового кодексу України [3] теж залишив питання вимушеного прогулу без термінологічного визначення, що на наш погляд продовжить процедурні та процесуальні порушення під час вирішення трудових спорів.

З урахуванням дослідженого вище вважаємо, що словосполучення «вимушений прогул», яке надається у чинному законодавстві доцільніше розглядати як час обмеження права на оплату праці.

Крім цього слід вдосконалити матеріальну відповідальність роботодавця за дії чи бездіяльності, які призвели до обмежень працівника його права на оплату праці.

Так, доцільним було б доповнити ст. 267 Проекту Трудового кодексу України «Наслідки порушення строків виплати заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівнику» у частині сплати роботодавцем працівнику пені (компенсацію) в розмірі та на умовах, визначених колективним договором, але не менше облікової ставки Національного банку України у розрахунку на рік за кожен день затримки, та виплатити всю суму заборгованості із заробітної плати з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення і на вимушений прогул. Це дасть змогу працівнику додатково отримати матеріальні гарантії.

Крім цього у перспективному трудовому законодавстві слід врахувати, що принцип свободи укладання договору, який визначений у ст. 627 Цивільного кодексу України повинен поширюватися і на трудовий договір, у частині застосування загальноприйнятих видів забезпечення виконання зобов'язання у разі його порушення.

Бібліографічні посилання:

1. Юридический справочник для населения. 2–е изд., с изм. и доп. М. юридическая литература. 1989 г. 622 с.
2. Словник української мови / за ред. І.К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970-1980. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/вимушений
3. Проект Трудового кодексу України від 27 грудня 2014 року № 1658 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

Лежнєва Тетяна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Університету імені Альфреда
Нобеля,

Черноп'ятов Станіслав Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Університету імені Альфреда
Нобеля

«НЕТРУДОВІ» ОBOB'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ OBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ)

Чинне законодавство України покладає на роботодавців низку обов'язків, пов'язаних із веденням військового обліку (далі – облік), чим фактично включає до порядку укладення трудового договору елементи контролю за виконанням громадянами обов'язків щодо військового обліку.

Метою цієї роботи є формально-юридичний (догматичний) та змістовний (доктринальний) аналіз цього явища.

Ведення обліку покладене на роботодавців пунктом 15 Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних [1] (далі – Порядок № 921). В цілому це узгоджується із положенням Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2] (далі – Закон № 2232-ХІІ), який передбачає, що «персональний облік... передбачає облік відомостей щодо призовників і військовозобов'язаних за місцем їх роботи ... та покладається на керівників підприємств, установ, організацій ... незалежно від підпорядкування і форм власності» (ч. 5 ст. 34). Хоча ч. 1 ст. 33 цього ж Закону не включає роботодавців до суб'єктів забезпечення функціонування системи військового обліку.

З метою ведення персонального обліку на роботодавців пунктом 37 Порядку № 921 покладається виконання, зокрема, таких заходів: 1) перевірка у громадян під час прийняття на роботу наявності військово-облікових документів. При цьому «приймання на роботу призовників і військовозобов'язаних здійснюється тільки після взяття їх на військовий облік у ... військових комісаріатах...»; 2) надсилання військових комісаріатів повідомлень про зміну облікових даних призовників і військовозобов'язаних, прийнятих на роботу чи звільнених з роботи; 3) оповіщення на вимогу військових комісаріатів призовників і військовозобов'язаних про їх виклик до військових комісаріатів і забезпечення їх своєчасного прибуття; 4) інші заходи щодо військового обліку, інформування військових комісаріатів, контролю за виконанням призовниками і військовозобов'язаними встановлених правил військового обліку тощо.

Із цих положень Порядку № 921 випливає необхідність (обов'язок?) працівника подавати, а роботодавця – вимагати військово-облікові документи при укладенні трудового договору. Власне трудове законодавство або інші нормативно-правові акти, в тому числі Закон № 2232-ХІІ, такого обов'язку не встановлюють.

Частина 2 ст. 24 КЗпП України [3] встановлює, що «При укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи». Хоча перелік є умовно відкритим, із поіменованих у статті «інших документів» можна зробити висновки, що такі документи мають прямо стосуватися здатності особи виконувати відповідну трудову функцію.

Стаття 25 КЗпП України забороняє «вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця проживання чи перебування та документи, подання яких не передбачено законодавством».

Щодо розуміння терміну «законодавство», вживаного у цитованих нормах статей 24 і 25 КЗпП України, то до нього навряд чи можна застосувати широке визначення «законодавства», пропонуване у рішенні Конституційного Суду України від 09.07.1998 № 12-рп/98 [4]: «закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України». На нашу думку, загальні передумови для реалізації одного

з найважливіших прав людини – права на працю – мають встановлюватися виключно законами України.

Таким чином, спостерігається певна формально-юридична неспроможність передбачених Порядком № 921 обов'язків роботодавця і працівника.

В літературі, на жаль, на цю проблему практично не звертають уваги. Відповідні обов'язки працівника і роботодавця, як правило, просто констатуються як даність. Подекуди пропонуються шляхи усунення формально-юридичних вад. Так, наприклад, М.І. Наньєва пропонує прямо закріпити вимогу щодо надання військово-облікових документів у проекті Трудового кодексу України [5, с. 86–87].

Однак, на нашу думку, проблема порушеного питання лежить значно глибше, аніж формально-юридична спроможність. Справа в тому, що в даному випадку трудо-правові норми та відповідні особливості правового регулювання трудових відносин виявляються спрямованими не на забезпечення трудового правопорядку, не на врегулювання власне трудових суспільних відносин, а фактично – на забезпечення існування та розвитку відносин, які не належать до предмета трудового права, на забезпечення зовнішньогалузевого по відношенню до трудового права правопорядку, реалізації правових норм, прав і обов'язків геть іншої галузевої належності (в розглянутому прикладі – адміністративно-правових норм у сфері військового обов'язку і військової служби). У зв'язку із цим виникає питання: до якої міри можуть використовуватися трудо-правове регулювання із такою зовнішньогалузевою метою.

Вважаємо, що таке використання має відбуватися з урахуванням наступного:

1) допустимим є надання додаткових прав, можливостей, переваг, пільг тощо окремим категоріям працівників в силу того, що вони є (були) суб'єктами правовідносин іншої галузевої належності (батько, мати дитини; особи, звільнені з військової служби; мобілізовані особи тощо). При цьому такі додаткові правові можливості мають бути розумно обумовлені метою їх встановлення, не створювати надмірного дисбалансу в правовому становищі працівників різних категорій, не повинні критично обмежувати трудову правосуб'єктність працівника та роботодавця; а фінансування таких додаткових правових можливостей має відбуватися за рахунок публічних фінансів або в розумній пропорції за рахунок публічних фінансів та коштів роботодавця державу;

2) допустимим є трудо-правове регулювання припинення трудових відносин з підстав їх несумісності із буттям суб'єкта-працівника суб'єктом інших правовідносин;

3) допустимим є трудо-правове регулювання, яке узгоджує одночасне буття суб'єкта-працівника суб'єктом інших правовідносин;

4) допустимим є забезпечення нормами трудового права виконання працівником грошових зобов'язань за рахунок заробітної плати;

5) недопустимим є будь-яке звуження трудових прав, утиск законних інтересів, інші обмеження правосуб'єктності учасників трудових правовідносин в якості гарантії або засобу забезпечення виконання ними обов'язків у інших сферах суспільних відносин. Така практика суперечить принципу свободи праці, принципу гуманізму трудового права, конституційному праву людини на працю, праву суб'єктів господарювання та інших осіб вільно використовувати найману працю.

Обмеження права людини на працю допустиме лише в якості санкції юридичної відповідальності, передбаченої законом і застосованої відповідно до нього у законному порядку. Неприпустимим є застосування до особи за межами відносин адміністративної або кримінальної відповідальності будь-яких обмежень її права на працю як покарання за невиконання обов'язків іншої галузевої належності або як стимулу до їх виконання.

Держава має забезпечувати публічний правопорядок своїми силами, за рахунок публічно-правових заходів, а не за рахунок перетворення приватно-правових галузей на «сторожових псів» публічного правопорядку. Використання подібної практики притаманне для держав із відмінними від демократичного правовими режимами, а тому недопустиме в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних: постанова Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 921. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. стор. 197. стаття 3230.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. ст. 385.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 09.07.1998 № 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. стор. 59. стаття 1209.
5. Наньєва М.І. Укладення трудового договору за законодавством України та окремих зарубіжних країн: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2017. 215 с. [+ 9с.]

Макаренко Анастасія Сергіївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права та процесу
Університету Державної фіскальної служби України

**ЩОДО ПРИРОДИ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ АВТОМОБІЛЬНИМ
ТРАНСПОРТОМ**

Правовідносини, в які вступають автотранспортні підприємства і організації, можуть носити різноманітний характер. Так, автотранспортні підприємства в процесі виробничої діяльності створюють виробничу базу, набувають автомобілі і інший рухомий склад, паливно-мастильні матеріали, запасні частини тощо. Для цього вони вступають у різні правовідносини із будівельними, торгівельними організаціями, промисловими та іншими підприємствами із будівництва, постачання та ін. В колективі автотранспортного підприємства виникають трудові правовідносини. Самі автотранспортні підприємства вступають у правовідносини із перевезень.

Із загальної маси таких відносин виділяється особлива група. Це правовідносини, пов'язані із виконанням автотранспортним підприємством транспортних функцій.

Ними є відносини із організації транспортного процесу (планування перевезень, погодження умов надання автомобілів і пред'явлення вантажу до перевезення тощо) і із безпосереднього здійснення транспортного процесу (перевезенню вантажу, пошти, виконанню пов'язаних із перевезенням транспортно-експедиційних і інших операцій).

Сферу господарських відносин, які виникають у процесі перевезення вантажів автомобільним транспортом, становлять господарсько-виробничі (виникають при укладенні та виконанні транспортних договорів), організаційно-господарські (наприклад, планування, ліцензування діяльності підприємств транспорту щодо здійснення перевезення вантажів) та внутрішньогосподарські відносини.

В юридичній літературі можна зустріти думку про те, що транспортні правовідносини є цивільно-правовими і врегульовані нормами цивільного права [1, с. 5-8; 2, с. 6-8]. Є автори, які вважають транспортне право окремою галуззю права і «відповідно транспортні правовідносини мають свої особливі ознаки» [3, с. 208]. Як вважається, транспортне право є комплексною галуззю права, предметом регулювання якої є відносини, що належать до різних галузей права. А саме, відносини, що складаються під час перевезень пасажирів та багажу – регулюються нормами цивільного права, відносини ж, що складаються під час перевезень вантажів, є предметом регулювання господарського права.

В межах цього дослідження не вважається доцільним розмежовувати безпосередньо суспільні відносини із перевезення вантажів і правовідносин, тому що це виходить за предмет дослідження.

Стосовно співвідношення господарських відносин і господарських правовідносин, можна лише відзначити, що на цей час в теорії держави та права склалося два основних напрямки.

Відповідно до першого з них, господарські правовідносини – це засновані виключно на нормах господарського права особливі самостійні відносини, які існують окремо від відносин, що регулюються нормами господарського права. Інакше кажучи, вони уявляють собою певні ланки між нормою права і тими відносинами, на які норма права діє [4, с. 86-87].

Відповідно до іншої точки зору, господарські правовідносини – це ті самі відносини, що складають предмет господарського права, але вони приймають правову форму в результаті їх урегульованості нормами права. Іншими словами, правове регулювання не тягне за собою утворення двох відносин – тих, що регулюються, і правових, оскільки в реальній дійсності існує лише одні правовідносини, які являють собою єдність форми та змісту.

Обидва напрямки займають протилежні позиції. Негативною рисою першої точки зору є те, що така позиція не дозволяє фактичним вольовим відносинам надати юридичний характер. Другий напрямок, виходячи з єдності форми та змісту відносин, що регулюються нормами господарського права, не враховує те, що самі правовідносини формою цих відносин не являються. Вони лише є формою фактичних вольових відносин, в яких втілюються економічні відносини.

В правовому регулюванні відносин із перевезення вантажів автомобільним транспортом необхідно досягти оптимального поєднання приватних та публічних інтересів. Це ще раз підтверджує вірність віднесення цих відносин саме до господарсько-правових, тому що поєднання приватного та публічного начал характерне для господарського права, тоді як у цивільному праві превалює приватні інтереси, а адміністративне право базується на публічних інтересах [5, с. 16].

Виходячи з аналізу правової природи господарської діяльності із перевезення вантажів автомобільним транспортом можна виокремити ознаки правових відносин із перевезення вантажів автомобільним транспортом:

1. Такі відносини є різновидом господарсько-правових.
2. Складаються у сфері господарської діяльності із надання послуг, що є діяльністю із виробництва на транспорті, результатом якого є доставка вантажу до споживача.
3. Базуються на нормах господарського права.
4. Особливий суб'єктний склад: автотранспортні перевізники, вантажовідправники, вантажоодержувачі, експедитори тощо.
5. Об'єктом правовідносин із перевезення вантажів автомобільним транспортом є господарська діяльність із надання транспортних послуг.
6. Змістом правовідносин із перевезення вантажів автомобільним транспортом, як і будь-яких інших правовідносин, є юридичні права та обов'язки їх учасників (суб'єктів).

Задля того, щоб ті або інші правовідносини вважалися правовідносинами із перевезення вантажів автомобільним транспортом, потрібна наявність всіх вищезгаданих ознак у сукупності.

В.Й. Развадовський виокремлює такі ознаки суспільних відносин в сфері надання послуг перевезення вантажів автомобільним транспортом:

- вони мають вольовий характер або «вольовий аспект»;
- вони можуть бути опосередковані за допомогою специфічних юридичних засобів;
- вони об'єктивно потребують правового регулювання;
- вони є найважливішими, торкаються інтересів цілого суспільства або його окремих верств [6, с. 28-29].

Таким чином, проаналізувавши поняття та ознаки правовідносин із перевезення вантажів автомобільним транспортом, автор вважає цілком обґрунтованим віднесення таких правовідносин до виду господарських правовідносин.

Бібліографічні посилання:

1. Егизаров В.А. Транспортное право: уч. пособие / В.А. Егизаров; ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве РФ. М.: Юрид. дом «Юстицинформ», 2002. 528 с.
2. Транспортное право : учебное пособие / [В. Г. Ермолаев, А. Е. Землянский, Ю. Б. Маковский, Д. О. Сиваков]. М.: Былина, 2002. 378 с.
3. Транспортне право України : навч. посіб. / [Е. Ф. Демський, В. К. Гіжевський, С. Е. Демський, А. В. Мілашевич] ; за заг. ред. В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
4. Советское гражданское право / В. Ф. Маслов [и др.]; под ред. В.Ф. Маслова. К.: Вища школа, 1988. 789 с.
5. Хозяйственное право: Учебник/ В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. Мамутова В. К. К.: ЮринкомИнтер, 2002. 912 с.
6. Развадовський В.Й. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у транспортній сфері України: монографія / Развадовський В.Й. Х.: Вид-во нац.ун-ту внутр.справ. 2004. 284 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Маковій Віктор Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ЧАСОВІ КАТЕГОРІЇ В УНІВЕРСАЛЬНИХ ПОЛОЖЕННЯХ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА

З огляду на будову книги п'ятої Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) та наявний підхід до цього у науці цивільного права [1, с. 396] універсальні загальні положення зобов'язального права, які розміщені у нормах глав 47-51 ЦК України, відображають узагальнені правила регулювання відповідних відносин незалежно від їх видової приналежності та специфіку прояву у цивільному обороті. Часові категорії у цивільному праві мають неабияке значення, оскільки забезпечують оперативність цивільного обороту, дисциплінують учасників суспільних взаємин, створюють передумови до компромісного вирішення питання конфлікту інтересів у різних площинах людського буття. У зв'язку з цим та з урахуванням динамічного характеру зобов'язальних відносин виникає потреба у дослідженні сутності темпоральних величин та правового механізму їх дії в рамках зобов'язальних відносин взагалі, що створить відповідний базис для подальших досліджень цього питання у розрізі нескінченного прояву зобов'язань як засобу до задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин.

У комплексних методологічних дослідженнях наведеного питання в більшості звертається увага на окремі аспекти дії часу у площині того чи іншого різновиду договірної чи позадоговірної зобов'язання без виокремлення універсальної риси, яка відображена у вказаній нормативній частині системи зобов'язального права, хоча наявна спроба групування загальних рис для темпоральних величин в межах забезпечувальних зобов'язань, а також поєднання правових наслідків прострочення виконання зобов'язання в інтегрованому підході до прострочення здійснення цивільного права та виконання цивільного обов'язку [2, с. 109-234; с. 266-299].

Безпосередньо мова про часові категорії у вказаній нормативній частині ЦК України йде у ст. 530 (встановлення поняття та змісту строку (терміну) виконання зобов'язання), ст. 531 (визначення сутності достроковості виконання зобов'язання), ст. 549 (диференціації пені як виду неустойки за порядком обчислення), ст. 559 (визначення підстави припинення поруки через сплив строку, встановленого у договорі поруки), ст. 561 (унормування сутності строку дії гарантії), ст. 568 (часове обмеження дії гарантії), ст. 584 (перелік істотних умов у змісті договору застави), ст. 585 (встановлення моменту виникнення права застави), ст. 592 (надання переліку передумов та підстав для дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою), ст. 600 (окреслення переліку умов для припинення зобов'язання переданням відступного), ст. 601 (визначення сутності припинення зобов'язання зарахуванням однорідних зустрічних вимог, строк виконання яких настав), ст. 602 (включення до переліку вимог, за якими не допускається зарахування зустрічних вимог, позовної давності), ст. 603 (з'ясування сутності зарахування зустрічних вимог у разі заміни кредитора в частині співвідношення моменту одержання боржником письмового повідомлення про заміну кредитора та строку вимоги або моменту її пред'явлення), ст. 612 (для встановлення змісту поняття прострочення боржника через невиконання ним зобов'язання у випадку, коли він не приступив до його виконання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом), ст. 613 (з метою окреслення сутності прострочення кредитора, а також надання боржнику строку відстрочення виконання зобов'язання за таких умов).

Разом з тим, дослідження решти нормативної частини вказаних положень ЦК України свідчить й про опосередковане відтворення часових величин в інших нормах. Зокрема, в межах глави 47 у ст. 510 при з'ясуванні змісту двостороннього зобов'язання, за ст. 514 визначається за допомогою терміну обсяг прав, що переходять до нового кредитора у зобов'язанні, при заміні такої сторони з огляду на положення ст. 512, при з'ясуванні змісту заперечень боржника проти вимог нового кредитора посередництвом моменту одержання письмового повідомлення про заміну кредитора, пред'явлення йому вимоги новим кредитором або моменту виконання обов'язку (ст. 518).

Подібне має місце при унормуванні правил виконання зобов'язання для визначення

еквіваленту валюти виконання грошового зобов'язання за умови виконання такого в іноземній валюті (ст. 533), при окресленні порядку зустрічного виконання зобов'язання сторонами (ст. 538), в межах визначення границь існування солідарного обов'язку (ст. 543), для з'ясування моменту виникнення у солідарного боржника права на зворотну вимогу (регрес) до решти солідарних боржників (ст. 544).

Відповідним чином правова регламентація забезпечення виконання зобов'язання опосередковано оперує часовими категоріями в разі встановлення моменту, з якого визначається недійсним правочин щодо забезпечення основного зобов'язання (ст. 548), а також при врегулюванні окремих способів забезпечення виконання зобов'язання:

1) порука: для з'ясування часу, з якого боржник отримує право висувати до поручителя заперечення, які він мав проти кредитора (ст. 555), шляхом встановлення часу, з якого до поручителя або поручителів (при множинності) переходять всі права кредитора за основним зобов'язанням (ст. 556), з метою визначення темпоральних меж виконання обов'язку боржника щодо повідомлення поручителя про виконання зобов'язання, забезпеченого порукою (ст. 557);

2) гарантія: для встановлення моменту, з якого гарант зобов'язаний сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії, а також визначення меж здійснення кредитором права на пред'явлення вимоги до гаранта (ст. 563), при з'ясуванні змісту обов'язку гаранта щодо повідомлення боржника про одержання вимоги кредитора за гарантією і передачі боржникові її копії разом з доданими до неї документами й позначення темпоральних меж розгляду гарантом наведеної вимоги з доданими документами (ст. 564), встановлення підстави здійснення права гаранта на відмову від задоволення вимоги кредитора, вказівки на строк, протягом якого гарант зобов'язаний повідомити кредитора про здійснення такого права, а також при ускладненні реалізації змісту таких взаємин обставиною недійсності основного зобов'язання або його припиненням (ст. 565), виконання гарантом обов'язку з приводу повідомлення боржника про припинення гарантії (ст. 568), здійснення права гаранта на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за гарантією кредиторів (ст. 569);

3) завдаток: виконання обов'язку кредитором щодо повернення завдатку боржникові за умов припинення зобов'язання до початку його виконання або внаслідок неможливості виконання (ст. 571);

4) застава: встановлення сутності майбутньої вимоги (ст. 573), визначення сутності предмета застави, що може виникнути в майбутньому (ст. 576), надання дефініції моменту реєстрації застави (ст. 577), встановлення часу, з яким пов'язується оцінка предмета застави за звичайними цінами (ст. 582), окреслення границь виконання обов'язку володільця щодо повідомлення другої сторони договору застави про виникнення загрози знищення або пошкодження предмета застави (ст. 587), визначення змісту вимоги заставодержателя, що задовольняється за рахунок предмета застави, в разі невиконання забезпеченого заставою зобов'язання (ст. 589), з'ясування моменту набуття заставодержателем права звернення стягнення на предмет застави (ст. 590), визначення темпоральних меж виконання обов'язку боржника щодо повернення заставодержателем, у володінні якого перебувало заставлене майно, заставодавцю такого майна у разі припинення права застави (ст. 593);

5) притримання: розмежування форм невиконання основного зобов'язання боржником як підстави реалізації права кредитора на притримання речі, яка правомірно знаходиться у володінні кредитора й підлягає передачі боржникові або вказаній ним особі, а також визначення обставин виникнення права притримання у випадку виникнення права на цю річ у третьої особи після передачі у володіння кредитора (ст. 594), встановлення обов'язку кредитора повідомити боржника про здійснення права притримання (ст. 595);

В нормативному матеріалі, що регулює питання припинення зобов'язання, положення ст. 599 опосередковано передбачаються використання часових величин при встановленні сутності припинення зобов'язання належним виконанням з урахуванням змісту належного строку виконання зобов'язання як одної із складових прояву принципу належного виконання зобов'язання у цивільному праві.

З огляду на унормування положень ЦК України щодо правових наслідків порушення зобов'язання та відповідальності за їх невиконання ст. 619 використовує правовий час для визначення меж реалізації змісту субсидіарної відповідальності, а ст. 623 з'ясовує порядок

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

встановлення розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання.

Викладене підводить до висновку щодо поширеного використання часу прямо або опосередковано саме як засобу до обмеження здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків учасників зобов'язальних відносин незалежно від їх різновиду у зв'язку з простеженням місця темпоральних величин у складі механізму правового регулювання суспільних відносин в рамках універсальних положень зобов'язального права [3].

Наведені міркування окреслюють значимість часових величин в ролі засобу до обмеження юридичного змісту зобов'язальних відносин та вказують на окремі відправні точки для подальших досліджень цього та суміжних питань.

Бібліографічні посилання:

1. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. К., Істина, 2007. 816 с.
2. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.
3. Маковій В.П. Місце часу серед правових інститутів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 98-102

Моїсєєнко Денис Миколайович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Інституту права ім. В. Сташиса
Класичного приватного університету

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ : ПРАВО НА КАСАЦІЮ

Однією з новел вітчизняного цивільного процесу, яку законодавець «подарував» нам у новій редакції ЦПК, є інститут малозначних справ, що розглядаються у спрощеному провадженні та судові рішення у яких за загальним правилом не підлягають касаційному перегляду. Вказаний інститут вперше був введений у ст. 131-2 Конституції України, якою вона була доповнена відповідно до Закону України № 1401-VIII від 02.06.2016, та отримав подальшу реалізацію у ст. ст. 19, 274 ЦПК. Доречи, слід зазначити, що Конституція України оперує поняттям «малозначний спір», яке є близьким, але не тотожним поняттю «малозначна справа».

Голова Касаційного цивільного суду Верховного Суду Б. Гулько вказує у своїй статті на «перенавантаженість» колишнього суду касаційної інстанції (ВСУ) та на необхідність «встановлення фільтрів» для касаційного перегляду справ. Одним з таких «фільтрів» він називає положення ч. 3 ст. 389 ЦПК про те, що не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах [1].

Безумовно, в цьому твердженні є сенс. Однак, необхідно звернути увагу на наступне. Відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК, «малозначними справами є:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб». Тобто, ця стаття встановлює достатньо однозначний та зрозумілий «ціновий критерій» віднесення справ до малозначних, а також, вказує на те, що інші справи можуть бути визнані малозначними судом. І... Все. Інших прямих критеріїв для визначення справ малозначними ЦПК не передбачено. Визначення поняття «малозначні справи» також відсутнє в ЦПК. Таким чином, виходячи з логіки законодавця, велика кількість спорів, предмет в яких не підлягає грошовій оцінці, або спорів, у яких ціна позову є меншою за п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб можуть бути визнані судом першої інстанції малозначними та учасники цих справ фактично позбавляються права на касаційний перегляд, якщо не доведуть, що: а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; б) особа, яка подала касаційну скаргу, позбавлена можливості спростувати преюдиційні для неї обставини при розгляді

іншої справи; в) справа становить суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; г) суд відніс справу до малозначних помилково.

Щодо п. п. «а» п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК про «фундаментальність значення для формування єдиної правозастосовної практики», не зовсім зрозуміло, яким чином буде формуватися ця єдина практика, якщо за загальним правилом малозначні справи не підлягають касаційному перегляду, а саме на касаційний суд покладено обов'язок її формування.

Щодо п. п. «в» п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК, по-перше, не зовсім зрозумілі критерії «наявності суспільного інтересу». Наприклад, чи буде вважатися резонанс у соціальних мережах «суспільним інтересом»? По-друге, «виняткове значення для учасника справи» має значна кількість судових справ, хоча б через те, що особа захищає свої «кровні» інтереси, витрачає на це час та кошти тощо. Тобто, це також, оціночне суб'єктивне поняття, яке достатньо складно обґрунтувати та підтвердити відповідними доказами.

Щодо п. п. «г» п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК, через відсутність інших критеріїв віднесення справ до категорії малозначних, ніж ціновий, стовідсотково довести, що суд відніс справу до категорії малозначних помилково, можна лише у випадках, коли ціна позову у справі є вищою за п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, або справа відноситься до категорії зі списку у ч. 4 ст. 274 ЦПК, тобто справи: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;

- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування;
- 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Підсумовуючи викладене, слід вказати, що право на касаційне оскарження судових рішень є достатньо важливим та дієвим інструментом усунення судових помилок. Не дуже хочеться нагнітати пафос, однак слід пам'ятати, що за кожною судовою помилкою стоять інтереси та життя людей. Тому, перед тим, як обмежити право на касаційне оскарження судових рішень для учасників більшості цивільних справ, що розглядаються судами, на нашу думку, слід більш уважно підходити до написання нормативних актів, і, зокрема, до формування критеріїв віднесення справ до категорії малозначних.

Бібліографічні посилання:

1. Гулько Б. Малозначні справи у практиці Верховного суду. [Електронний ресурс] *Судово-юридична газета*. 09.04.2018. № 12-14 (431-433). URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi-verkhovnoho-sudu-a6167e> (дата звернення: 06.08.2018).

Резникова Марія Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ЩОДО ДІЄВОСТІ ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ ПОДРУЖЖЯ У СІМЕЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Проголошена Конституцією України охорона сім'ї державою полягає, зокрема, в тому, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей. Із цією метою суди повинні уникати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно та всебічно з'ясувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів до примирення подружжя [2, с. 143].

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відповідно до ст. 111 СК України суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Це правило застосовується лише у тому випадку, коли розірвання шлюбу здійснюється в порядку позовного провадження [2, с. 143].

Цивільний процесуальний кодекс не містить приблизного переліку заходів до примирення подружжя, тому, в практичній площині все зводиться до постановлення судом ухвал про надання подружжю строку для примирення.

Необхідно відзначити, що законодавець при підготовці чинного Сімейного кодексу України не визначив строк в межах якого подружжю може надаватись термін для примирення. Тривалий час це питання регулюється Цивільним процесуальним кодексом України, а саме ч. 5 ст. 191 ЦПК (в редакції від 18 квітня 2004 р.), відповідно до якої «у справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати шести місяців (частина п'ята статті 191, із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010) [1, с. 461]. Тому, якщо суд дійшов висновку про надання строку для примирення, він вирішував питання про зупинення провадження у справі ([1, с. 485].

Відповідно до чинного ЦПК (в редакції від 3 жовтня 2017 року, закон № 2147- VIII), а саме ч. 7 ст. 240 «у справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати шести місяців. Вважається, що такий строк є цілком достатнім для подружжя, щоб зрештою з'ясувати, чи можливе між ними продовження шлюбно-сімейних відносин чи ні [6, с. 339-340].

При визначенні строку на примирення суд заслуховує думку сторін та враховує конкретні обставини справи. Залежно від конкретних обставин це може бути строк у місяць, два, чотири місяці. Однак, якщо ж обидві сторони погоджуються на розірвання шлюбу і суд встановлює, що сімейні відносини зруйновані остаточно, він може винести рішення про розірвання шлюбу і без відкладення розгляду справи і призначення строку для примирення. Ухвала суду про відкладення розгляду справи слуханням та надання сторонам строку на примирення не підлягає оскарженню в апеляційному та касаційному порядку.

Застосування примирення не повинно суперечити моральним засадам суспільства, тобто суд не може примушувати дружину та чоловіка проживати разом, цікавитися обставинами їх приватного життя, вимагати надання доказів порушення сімейних обов'язків особистого характеру, звертатися за місцем роботи, навчання, тощо з пропозицією сприяти примиренню подружжя. Такі дії суду будуть кваліфікуватись як порушення принципу змагальності та диспозитивності (ст.12, ч. 2 ст. 13 ЦПК), а також як порушення таємниці особистого життя і втручання у їхнє сімейне життя [2, 143-144].

Проаналізувавши судову практику постановлених судами ухвал про примирення, ми дійшли до висновку, що цей інститут сімейного права є майже неіснуючим, мертвим, оскільки знайти в Єдиному реєстрі судових рішень справу, в якій надавався термін для примирення і в подальшому подружжя примирилось і залишило позов без розгляду у зв'язку з цим – майже неможливо.

Як приклад, можна навести справу № 520/5161/18. Так, 27.07.2018 року Київським районним судом м. Одеси під час розгляду справи у відкритому судовому засіданні про розірвання шлюбу, після заслуховування пояснень сторін, суд дійшов до висновку про наявність підстав для зупинення розгляду справи, у передбаченому п. 4 ч.1 ст.251 ЦПК України порядку, та призначення подружжю строку для примирення з огляду на таке. Проголошена Конституцією України охорона сім'ї державою полягає, зокрема, в тому, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей.

Таким чином, суд, використовуючи надану законом можливість зупинення розгляду справи для примирення подружжя, особливо за наявності малолітньої дитини, при прийнятті даного рішення зауважує в цій ухвалі, що примирення подружжя не суперечитиме моральним засадам суспільства, враховує той факт, що подружжя має малолітню дитину, ОСОБА_3, за для охорони інтересів якої є бажаним проживання в повній родині, через що вбачаються підстави для надання подружжю строку для налагодження відносин та примирення.

Разом з тим, при визначенні строку на примирення подружжя суд вважає за необхідне зазначити, що бере до уваги фактичні взаємини подружжя, думку дружини, яка заперечує проти

надання строку на примирення, думку чоловіка, який просить надати строк для примирення, підстави поданого позивачем позову, а також конкретні обставини справи, у якій розглядається, зокрема, ставлення сторін один до одного.

Суд приходять до висновку, що один місяць буде обґрунтованим строком для визначення подружжя із доцільністю збереження шлюбу, примирення та доцільністю у зв'язку з цим продовження спільного життя.

Відповідно до ст. 111 Сімейного кодексу України, суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Згідно з п. 4 ч.1 ст. 251 ЦПК України суд зобов'язаний зупинити провадження по справі у разі надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення. Керуючись ст. 111 СК України, ст.251 ЦПК України, суд, ухвалив надати подружжю ОСОБА_1 та ОСОБА_2 строк для примирення один місяць.

Провадження по справі до закінчення строку для примирення, визначеного судом, -зупинити [4].

В подальшому, по цій же № 520/5161/18 було постановлено рішення 29.08.2018 року про задоволення позову про розірвання шлюбу.

«Розірвати шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, зареєстрований відділом державної реєстрації актів цивільного стану Ленінського районного управління юстиції у м.Донецьку, актовий запис № 361 від 14 жовтня 2000 року. Шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 вважати розірваним удень набрання чинності цим рішенням» [5]. Таких прикладів можна навести безліч.

Тому, на підставі проведеного аналізу судової практики щодо постановлення ухвал про надання подружжю строку для примирення ми пропонуємо виключити статтю 111 Сімейного кодексу України та ч. 7 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України, оскільки інститут примирення, нажаль, майже не призводить до збереження шлюбу, натомість лише затягує розгляд таких соціально значимих категорій справ – як розірвання шлюбу.

Бібліографічні посилання :

1. Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України. 2 – ге вид., перероб. і доп. Х.: Фактор, 2010. 800 с.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків [текст] Станом на 03.09.2014 р. / Булецька С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В., та ін. К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2014. 480 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків [текст] /С.М. Кавун, О.М. Ключев, А.А. Стародубцева, та ін.К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2017. 360 с.
4. Ухвала по справі № 520/5161/18 (Провадження № 2/520/4548/18). URL :
5. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75541120>
6. Рішення по справі № 520/5161/18 (Провадження № 2/520/4548/18). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76119356>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар/за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с.

Свистун Лариса Яківна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського та
екологічного права
Університету митної справи та фінансів

АЛІМЕНТИ НА ДІТЕЙ: ДЕЯКІ АКЦЕНТИ

Міжнародна Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікована Верховною Радою України 27 вересня 1991 року [1], визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства» [2], кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку.

Частиною другою ст. 51 Конституції України [3] та ст. 180 Сімейного кодексу України [4] (далі – СК України) визначено, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Але, не дивлячись на те, що права дитини на утримання та обов'язок батьків забезпечувати дитині відповідний рівень життя, харчування, виховання, встановлені у достатній кількості нормативно-правових актів, все це не завжди виконується належним чином у нашій країні.

Аліменти (від. лат. *alimentum* – харчування, утримання) – утримання, яке у визначених законом або договором випадках надається одним членом сім'ї іншому, якщо останній не має власних коштів для існування [5, с. 24]. Зазначене визначення не можна вважати цілком правильним через ототожнення в ньому понять «аліменти» та «утримання». Вважаємо, що аліменти, з одного боку, – це утримання, яке надається добровільно одним членом сім'ї іншому і котре може здійснюватись як шляхом надання їжі, забезпечення одягом, доглядом тощо, у натурі і в грошах, а з другого боку, аліменти – це кошти або майно, що надається аліментозобов'язаною особою примусово на утримання іншої особи [6, с. 113].

Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» [8] визначає усі види заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і за роботою за сумісництвом, з яких провадиться утримання аліментів. Нескладно визначити такі доходи, якщо відповідач працює в бюджетній сфері, отримує пенсію, стипендію, так звані «офіційні доходи» тощо. Однак в деяких випадках, зокрема, коли платник аліментів – підприємець, або взагалі не працює, дуже важко об'єктивно оцінити реальний рівень доходів громадян України, оскільки часто трапляються випадки, коли відомості про доходи ними приховуються, довідки про заробітну плату не відповідають дійсності.

Як зазначає Пергамент А. І., визначення розміру аліментних зобов'язань у частці від доходів поставило особу, уповноважену на отримання аліментів, у вкрай важке положення: часто буває складно виявити всі окремі доходи зобов'язаної особи, а у разі визначення розміру аліментного зобов'язання в частці на отримувача аліментів падає важкість виявлення усіх конкретних доходів відповідача. З іншого боку, таке положення полегшує для недобросовісного відповідача можливість приховати частину своїх доходів і тим самим зменшити частку, яка належить дитині за аліментним зобов'язанням [9, с. 63].

Саме тому, проєктанти СК України відійшли від правила, що мало місце у Кодексі про шлюб та сім'ю, який йому передував, щодо встановлення чітких відсоткових часток заробітку чи доходів платника аліментів (1/4 – на одну неповнолітню дитину, 2/3 – на двох неповнолітніх дітей, 1/2 – на трьох і більше). І згідно СК України частку заробітку (доходу) матері, батька, котру стягуватимуть як аліменти на дитину, суд визначає кожного разу індивідуально. В окремих випадках, передбачених ст. 184 СК України, суд може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі. Однак вказані зміни у сімейному законодавстві, якщо говорити відверто, мало змінили вказану ситуацію. По-перше, ведучи мову про судову практику щодо стягнення аліментів, неможливо не відзначити той факт, що зазвичай судді не використовують диспозитивність норм СК України щодо можливості встановлення розміру аліментів в кожному конкретному випадку індивідуально, а вважають за простіше йти уторованою колією та призначати аліменти у відсотках, які були встановлені ще Кодексом про шлюб і сім'ю. Хоча, наприклад, чому, якщо платник аліментів має високий дохід, не має інших утриманців, крім малолітньої дитини, не страждає на фізичні захворювання, він не може сплачувати на утримання своєї дитини, скажімо не 1/4, а 1/3 своїх доходів? [7, с. 34].

Розмір аліментів у кожному конкретному випадку визначає суд, він має брати до уваги всі обставини справи, досліджуючи джерела прибутку особи (батька чи матері), з якої будуть стягуватись аліменти на дитину, враховувати наявність нерухомого майна, транспортного засобу, земельних ділянок, а також, що дуже важливо, зміну його сімейного стану, хронологію появи дітей, тощо.

Однією з проблем щодо аліментних зобов'язань також є стягнення цих зобов'язань особою, яка тимчасово перебуває або має намір постійно проживати в іноземній державі. Проблематика полягає, насамперед, в істотних відмінностях в матеріально-правових та процесуальних нормах

сімейного права, що є причиною виникнення колізій при виконанні рішення іноземного суду. Зокрема, у випадках, коли дитина проживає на території однієї країни і судом цієї ж країни ухвалено рішення про стягнення аліментів на її користь, а боржник проживає на території іншої країни.

15 вересня 2017 р. Міністерстві юстиції України видало Наказ № 2904/5 «Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» [10]. Ця Інструкція визначає порядок виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, вчиненої 23 листопада 2007 року у м. Гаазі, що набрала чинності для України 01 листопада 2013 року.

Не менш важливим є порядок сплати аліментів у разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги. У такому разі аліменти стягуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203 «Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги» [11].

Отже, правове регулювання стягнення аліментів на дітей є достатньо розгалуженим. Порядок їх стягнення є складним процесом, що пов'язаний із декількома галузями права та потребує вдосконалення на кожній стадії – від призначення аліментів, зміни розміру за рішенням суду, до його виконання.

По-перше, залишається проблема визначення розміру аліментів на дітей через існування одержання прихованих доходів зобов'язаними особами.

По-друге, суди у більшості своїй, використовуючи судову практику своїх колег, визначають розміри аліментів, хоча можуть і повинні вийти за вказані встановлені рамки, і вирішувати справи, індивідуально підходячи до кожного конкретного випадку. Суд має брати до уваги всі обставини справи, досліджуючи джерела прибутку особи (батька чи матері), з якої будуть стягуватись аліменти на дитину, враховувати наявність нерухомого майна, транспортного засобу, земельних ділянок, а також, що дуже важливо, зміну її сімейного стану, хронологію появи дітей, витрати, які здійснює відповідач, тобто реальний рівень його життя.

По-третє, проблему здійснення аліментних зобов'язань особою, яка тимчасово перебуває або має намір постійно проживати в іноземній державі, може бути розв'язано тільки за допомогою наявної міжнародно-правової договірної бази. Можемо констатувати, що аліментні зобов'язання не припиняються автоматично внаслідок таких обставин, як зміна місця проживання чи громадянства одного з їх учасників, оскільки за таких обставин право на отримання аліментів може бути здійснено або через пред'явлення позову в країні, в якій проживає відповідач, або шляхом виконання у цій країні рішення, ухваленого за місцем проживання позивача.

По-четверте, у справах про стягнення аліментів на дітей, як і в усьому сімейному праві, велике значення має моральний аспект, почуття, особисті стосунки між батьками дитини, між батьками і дітьми, тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Міжнародна Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III/ *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Юридичний словник / За ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. К. : Гол. ред-ція української радянської енциклопедії, 1983. 1342 с.
6. Малайчук Т. В. Актуальні проблеми сплати аліментів дітям і можливі шляхи їх подолання. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. Вип. 2. С. 113-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2013_2_21.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

7. Вербіцька М. В. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право.* 2012. Вип. 20, ч. 1, т. 2. С. 32-36.
8. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 146 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/sho>
9. Пергамент А. И. Алиментные обязательства по советскому праву. М.: Госюриздат, 1951. 167 с.
10. Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання : Наказ Міністерстві юстиції України 15 вересня 2017 р. № 2904/5 URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1150-17>
11. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>

Середницька Інга Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ, ЯК ІНСТИТУТ СПАДКОВОГО ПРАВА

Процес переходу майна до спадкоємців за законом або за заповітом вважається реалізацією спадкових прав. Лише з моменту відкриття спадщини виникає спадкове правовідношення, юридичним змістом якого є право спадкоємців на прийняття спадщини та обов'язок всіх і кожного утримуватися від дій, що перешкоджають спадкоємцеві у здійсненні зазначеного права.

До інститутів спадкового права можна віднести: інститут спадкування за законом, інститут спадкування за заповітом, інститут виконання заповіту тощо.

На відміну від спадкування за законом, законодавець надає перевагу спадкуванню за заповітом, в якому особа може висловити свою волю щодо розпорядження належним їй майном на користь будь-якої іншої особи.

Дослідженню даної теми приділяли увагу багато вчених, а саме Т.Чепіга, А. Сторожук, В. Сребровський, Є. Фурса, М. Проніна, А. Немков, М.Гордон, М. Барщевська, П. Нікітюк, З. Ромовська, всі вище зазначені вчені, в цілому, дають характеристику заповіту як однієї із підстав успадкування.

Питання спадкування за заповітом є досить актуальним явищем, якому присвячена глава 85 VI книги Цивільного кодексу України. Посилаючись на Цивільний кодекс України, а передусім ст.1233, можна зазначити, що заповіт являється особистим розпорядженням фізичної особи на випадок її смерті, аналізуючи дане визначення можна дійти висновку, що воно не характеризує всю сутність цього поняття[1].

В різноманітних юридичних примірниках термін «заповіт» застосовується у двох значеннях: заповітом іменується документ, в котрому чітко зазначено волю заповідача, та акт вираження волі даного суб'єкта. У другому визначенні мова йдеться про те, що заповіт - це правочин, який має односторонній характер, чітко повинен відповідати безпосередньо вимогам Цивільного кодексу України, його сутність виражається у тому, щоб сформулювати порядок переходу загалом майна, прав і обов'язків до певних осіб[2].

В своїх дослідженнях сучасні вчені не дійшли до згуртованості відносно визначення заповіту.

Так, Л. Бурацький, зазначає, що заповіт являється одностороннім актом фізичної особи

стосовно розпорядження своїми майновими правами власника на випадок смерті[4].

Заповітом є правочин, котрий складається фізичною особою на випадок її смерті, здійснюється згідно до Цивільного кодексу України, має відповідати його нормам, обов'язково повинен містити у собі особу, яку призначено на роль спадкоємця, в окремих випадках заповіт може вміщувати усобиумови шляхом виконання яких особа успадкує майно, права та обов'язки.

Аналізуючи думку Е. Писарева стосовно визначення заповіту, можна зрозуміти, що заповіт визначається як індивідуальне розпорядження фізичної особи, здійснене згідно до чинного Цивільного законодавства, котре передбачає передачу після смерті заповідача відповідних їй майнових і немайнових прав та обов'язків іншим особам[5].

Звернувши увагу на визначення заповіту у зарубіжних країнах, зазначимо, що заповіт у американській системі складений як правовий механізм, з поміччю окремих формальностей, котрий визначає подальшу долю майна заповідача після його смерті. У країнах з романо-германською правовою системою, заповіт визначається як односторонній правочин, котрий за волею заповідача легалізує перехід його майна після смерті до спадкоємців[6,121].

Дослідивши дані визначення, можна побачити, що вони хоча і ґрунтуються на різних правових основах, сформульовані у різні історичні етапи та в умовах різних соціально-економічних умов, але в цілому всі вони віддзеркалюють правову природу заповіту та різняться тільки за певними рисами.

Цивільний кодекс України, а саме ст.1234 визначає право на складання заповіту[1]. Дане право має двояке значення, бо з однієї сторони, право є сукупністю юридичних норм, котрі надають конкретно визначеній особі змогу розпорядитися власним майном на випадок смерті, а з іншої сторони – це закріплена законом можливість певної особи складати заповіт.

Таким чином, складання заповіту являється особистим правом особи, але ніяк не конкретним обов'язком.

Існують певні вимоги до заповідача, тобто їм повинна бути особа з повною цивільною дієздатністю, яка досягла 18-річного віку, вступила до шлюбу та цей шлюб зареєстрований у законній формі[3,167].

Вищезазначені вимоги є доцільними, бо вони надають заповіту певної правильності та законного значення.

Посвідченням заповіту займається нотаріус, у тих місцях, де відсутній нотаріус, заповіт має бути посвідчений посадовою або уповноваженою на те, особою органу місцевого самоврядування, службовою особою стаціонарного закладу охорони здоров'я, капітаном судна, начальником експедиції, начальником військової частини, начальником слідчого ізолятора[7,89].

Дозвіл на посвідчення заповіту цими особами є дуже важливим, бо можуть скластися різні життєві ситуації, коли буде необхідно без допомоги нотаріуса посвідчити заповіт.

Провідне місце у формулюванні заповіту є зазначення його основоположних принципів. Центральним із яких є принцип таємниці заповіту, котрий визначає неможливість розголосу даних про подію складання заповіту, зміст заповіту, скасування чи зміну заповіту нотаріусом або іншою особою, яка посвідчувала заповіт, свідками або особою, що підписує заповіт замість заповідача[7,105].

Не менш важливим є принцип свободи заповіту, згідно до якого спадкодавець може вирішувати, хто мав би успадкувати його власність. Даний принцип є тим, на чому ґрунтується весь інститут спадкування.

Розгляд принципів дає можливість збагнути у загальних рисах характеристику заповіту, визначити його головну мету, а саме бажання щонайліпше забезпечити інтереси як заповідача, так і спадкоємця[2,56].

Слід зауважити, що Р. Достдар зазначає що, процес спадкування можливий лише за умови виконання таких основних принципів, як;

- принцип забезпечення права та інтересів обов'язкових спадкоємців з метою використання спадкового майна для забезпечення непрацездатних родичів і чоловіка (жінки) померлого. В межах цього принципу законодавством встановлено ряд положень, які спрямовані на захист так званих обов'язкових спадкоємців і мають пріоритет над правилами, встановленими самим спадкодавцем;

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

- принцип сімейно-родинного характеру спадкування, який враховує не тільки дійсну, а й припустиму волю спадкодавця і полягає у тому, що якщо спадкодавець не залишить заповіт, то закон встановлює коло спадкоємців і порядок спадкування з урахуванням припустимої волі законодавця – до спадкування закликають найближчих особі спадкодавця; [8;147]

Таким чином, можна охарактеризувати заповіт як особисте розпорядження особи майнового та немайнового характеру на випадок смерті, що набуває юридичної сили з моменту смерті заповідача.

Сутність спадкування полягає в тому, що кожному члену суспільства має бути гарантована можливість жити та працювати із свідомістю того, що після його смерті все надбане ним за життя (втілене у матеріальних благах й обтяжене боргами) майно перейде згідно з його волею, а якщо він її не виявить, то згідно з волею закону до близьких йому людей. Неухильне виконання цих положень забезпечує інтереси як самого спадкодавця, так і його спадкоємців, так і всіх третіх осіб (боржників та кредиторів спадкодавця, фіскальних органів тощо), для яких смерть спадкодавця може потягнути за собою ті чи інші правові наслідки [9;104].

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року : Офіц. текст. К.: Алерта, 2015. 320 с.2.
2. Калініченко О. Поняття й юридична природа заповіту : проблемні питання. *Підприємство, господарство і право*. 2012. №12. С.19-22.
3. Фурса С.Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні//Правова система України: історія, стан та перспективи :У 5 т. Т.3: Цивільно-правові науки : Приватне право/За ред. Н.С. Кузнецової. Х.,2008. 640 с.
4. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток. К., 2007. 288 с.
5. Заповіт як підстава виникнення спадкових відносин: деякі аспекти правового регулювання. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 3. С. 104-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2009_3_10
6. Кухарев О.Є. Виконання заповіту: проблеми теорії та практики. Х., 2009. 263 с.
7. Крисань Т.Є. Спадкування за заповітом у цивільному праві України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С.103-105.
8. Колодій А.М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 2008. 208 с.
9. Олійник С. Оформлення спадщини суттєво змінено. URL: <https://expres.online/archive/news/2017/03/08/231737-oformlennya-spadshchyny-suttyevo-zmineno>

Смесова Вікторія Леонідівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної
та прикладної економіки ДВНЗ
«Український державний
хіміко-технологічний університет»

**ПРОБЛЕМА ЗРОЩЕННЯ ВЛАДИ І ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВ ВЛАСНОСТІ І ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ**

Співвідношення і зв'язок влади і власності в Україні, що сформувалися на сучасному етапі, з одного боку, є наслідком інституційних форм взаємодії, які історично склалися і закріпилися у господарстві з часів командної економіки та централізованого управління, а, з іншого боку – є результатом трансформації економічної системи та впливу механізмів, які лежали в основі переходу до ринкових форм господарювання. Зміна орієнтирів вітчизняної економіки – від державної до приватної власності, від суспільних до індивідуальних інтересів в реальній дійсності виявилася у спотворених формах владно-власницьких відносин, кланово-олігархічному управлінні, нехтуванні правами та інтересами суб'єктів приватної власності, перетворенні держави в механізм реалізації інтересів певних монопольних груп і владних елементів, зрощенні влади і власності. Сьогодні проблема неформальної взаємодії влади і власності в Україні є неабиякою актуальною, що

виявляється у неефективності діяльності органів державної і місцевої влади, високому рівні корупції влади, відсутності механізмів притягнення до відповідальності влади за лобіювання інтересів обслуговуваних підприємств, недостатньо ефективній нормативно-правовій базі захисту прав власності та інтересів економічних суб'єктів. Підтверджує зроблений нами висновок порівняння ефективності дій уряду, його якості регулювання, рівня контролю корупції та верховенства права в Україні. Світові показники якості та ефективності державного управління WGI (The Worldwide Governance Indicators), які розраховуються Світовим банком, показують, що в Україні у 2016-2017 рр. наявна позитивна динаміка щодо усіх зазначених індикаторів, однак вони знаходяться на вкрай низькому рівні порівняно з розвиненими країнами та країнами з перехідною економікою (див. рис. 1). В Україні найнижчим із вказаних індикаторів є рівень контролю за корупцією (у 2012-2015 рр. був лише на рівні 11-15 п., у 2017 р. досяг 22 п.). Для порівняння – у Польщі у 2017 р. зазначений показник склав 76 п., у Грузії – 77 п., у Німеччині – 91 п.

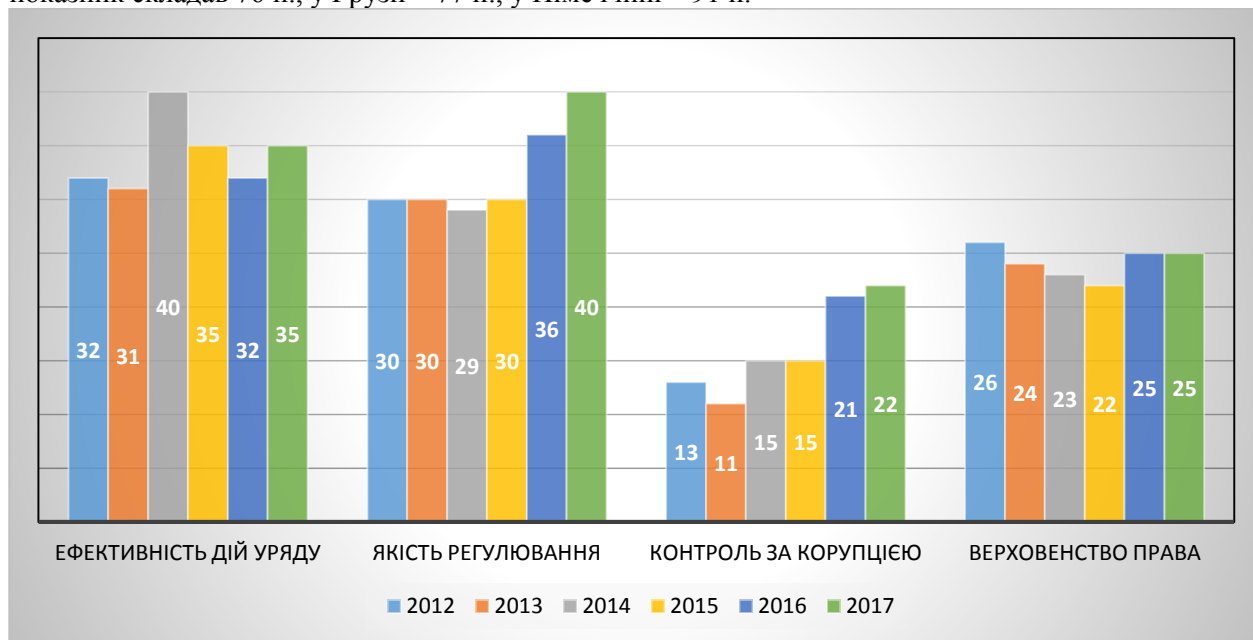

Рис. 1 Індикатори ефективності дій уряду України у 2012-2017 рр.*

*Побудовано автором за даними Світового банку [1]

Вкрай низькими є також індикатори верховенства права, що підтверджує незахищеність прав та інтересів суб'єктів щодо власності, неефективність судової і правової системи, а також показник ефективності дій уряду в напрямі реалізації суспільних економічних інтересів, розподілу і перерозподілу бюджетних коштів (більш, ніж в 2,5-3 рази нижче, ніж у зазначених країнах).

Неефективність дій влади, корумпованість чиновників, зрощення власності і влади в єдине ціле вилилися в безпрецедентну недовіру населення владі. За результатами опитування Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова в Україні станом на жовтень 2017 р. державним чиновникам не довіряють 80,7% опитуваних, а відповідно довіру можновладцям висловили тільки 11,2% респондентів. Аналогічні результати маємо щодо довіри до влади найвищої ланки. Відповідно Президенту України висловили недовіру 68,2% опитуваних, Уряду – 73,1%, Верховній Раді – відповідно 80,7% респондентів [2]. Тенденція до посилення недовіри владі простежується в Україні вже багато років. Передусім це зумовлено проникненням власності у владу, створенням і затвердженням економіки олігархічного типу. Дослідження «Барометр світової корупції 2016» ((Global Corruption Barometer), яке проводилося Transparency International, свідчить, що в Україні 86% опитуваних респондентів оцінили протидію уряду корупції як «погано» і «дуже погано» (у сумі 41% та 45% відповідно). 49% погодилися, що в Україні заможні впливають на уряд з метою реалізації своїх інтересів, тобто, що відбувається зрощення влади і власності, а 67% висловилися щодо повної заборони фінансування власністю влади [3].

Таким чином, існує необхідність у проведенні системної політики держави в сфері

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

подолання проблеми зрощення влади і власності, що в першу чергу припускає розширення повноважень НАЗК і НАБУ (забезпечення їх повного доступу до інформації щодо доходів, майна, економічної діяльності влади, державних реєстрів та інших інформаційних баз даних, залучення ними до співпраці вітчизняних експертів та експертів міжнародних організацій), формування Антикорупційного суду, затвердження Антикорупційної стратегії України на 2018-2020 рр. та інших нормативно-правових документів відповідно до вимог міжнародних договорів у зазначеній сфері.

Бібліографічні посилання:

1. The Worldwide Governance Indicators / Worldbank. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports>
2. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації / Центр Розумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiolohichni-doslidzhennia/stavlennia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-instytutiv-elektoralni-oriiientatsii-2>
3. Барометр світової корупції 2016 / Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/11/barometr-01.jpg>

Філатов Віктор Вікторович,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільного, господарського
та екологічного права
Університету митної справи та фінансів

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Цивільно-правовий та господарсько-правовий захист інформацій є достатньо комплексним та структурованим процесом, який вимагає взаємодії норм цивільного і господарського права з іншими сферами правового регулювання. У цьому сенсі слід зазначити, що захист інформації залежить не тільки від досконалості цивільно-правових та господарсько-правових механізмів, методів та форм, а й від розвиненості суміжних юридичних наук. Перш за все мова йде про теоретичні положення, які дозволяють конкретизувати предмет захисту, деталізувати його природу та зміст. В залежності від цього, візуалізується і обсяг прав і обов'язків сторін у відповідних правовідносинах.

Говорячи про захист права на інформацію слід підкреслити, що цей процес напряму пов'язаний з теорією інформаційних правовідносин, яка на сучасному етапі розвитку знаходиться на стадії становлення. В контексті захисту приватних прав, зокрема права на захист комерційної таємниці, персональних даних, авторських та суміжних прав, особливо цікавими, з наукової точки зору, вбачаються положення щодо об'єктного складу інформаційних правовідносин. Розуміння цивільно-правової та господарсько-правової сутності інформації дозволяє окреслити правове становище суб'єктів, які реалізуючи власні права та виконуючи обов'язки, надають правовідносинам певної динаміки.

Як зазначають О. М. Селезньова та Ж. П. Юсин, розвиток інформаційних правовідносин ґрунтується на принциповому розмежуванні їхніх типів. Мова йде про інформаційні правовідносини безпосередньо пов'язані з формуванням, створенням, перетворенням та використанням інформації, зберіганням інформації, її поширенням тощо [1, с. 22]. Варто зазначити, що цивільно-правовий захист інформації також враховує специфіку відомостей, правовий режим інформації та інші принципові аспекти. Це додатковий аргумент на користь взаємозалежності правових засобів захисту інформації.

Аналогічна ситуація спостерігається у сфері господарсько-правового захисту інформації. Так, у своїй роботі А. Ю. Нашинець-Наумова зазначає, що означена сфера може нормально функціонувати лише за наявності в ній певних зв'язків між об'єктом управління та управлінським об'єктом. Обов'язковою умовою для нормального функціонування системи є наявність зворотного зв'язку [2, с. 111]. На нашу думку, таким зворотнім зв'язком є зв'язок різних галузей права, у нашому

випадку, зв'язок господарського та цивільного права з теорією інформаційних правовідносин.

Залежність сфери захисту приватних прав та інтересів на інформацію з теорією інформаційних правовідносин візуалізується і на галузевому рівні. Зокрема, концепція інформаційних прав як приватноправового інституту ґрунтується на основних засадах приватного права [3, с. 187]. Інакше кажучи, розвиток теоретичного підґрунтя захисту приватних прав на інформацію безпосередньо залежить від одночасного еволюціонування різних галузей права, що у подальшому знаходить відображення на рівні окремих сфер правового регулювання.

В контексті теми дослідження також слід звернути увагу на проприетарну теорію, яка у сфері інформаційних відносин розглядає інформацію та інші об'єкти інформаційних прав з точки зору права власності на них [4, с. 132]. З огляду на це, взагалі постає питання про природу інформації, яка неодмінно впливає на засоби захисту. Таким чином розвиток теорії інформаційних правовідносин пов'язаний зі сферою захисту приватних прав та інтересів структуро-логічними, сутнісними та аксіологічними аспектами.

Бібліографічні посилання:

1. Селезньова О. М., Юсин Ж. П. Поняття «інформаційні правовідносини»: доктринально-правовий ракурс. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 46. С. 18–26.
2. Нашинець-Наумова А. Ю. Організація системи захисту інформації суб'єктів господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 110–116.
3. Кохановська О. В. Основні теорії у сфері інформаційних правовідносин: концепція інформаційних прав як приватноправового інституту і теорія інформаційного права як галузі права у сучасній правовій доктрині України. *Приватне право*. 2014. № 1. С. 186–200.
4. Кохановська О. В. Приватно-правове розуміння інформаційних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2012. № 22. С. 128–133.

Чорноус Олена Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового
та господарського права
факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБОВ'ЯЗКИ РОБОТОДАВЦЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ПРАЦІВНИКА НА РОБОТУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЇХ ПОРУШЕННЯ

Конституція України визнає, а Кодекс законів про працю України гарантує громадянам України право на працю. Гарантії забезпечення рівності прав громадян на працю передбачено статтями 21, 51, 22 Кодексу законів про працю України. Багато питань виникає у вже працюючих та майбутніх працівників, які щойно почали оформлення на роботу через недостатні знання трудового законодавства в частині порядку прийняття на роботу, через що у роботодавця, вже при прийнятті на роботу, виникає можливість порушення трудових прав майбутнього працівника. Правила прийняття на роботу та знання порядку такого оформлення необхідні з метою, щоб майбутній працівник мав можливість запобігти таким ситуаціям чи, потрапивши до них, знав як уникнути негативних наслідків та захистити свої права.

Як передбачено у ч. 3 ст. 24 Кодексу законів про працю України працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Отже, якщо працівник приймається на роботу за наказом, незалежно від наявності підписаного сторонами трудового договору у вигляді окремого документа, трудовий договір як угода між сторонами існує в будь-якому разі.

Водночас ч. 3 ст. 24 Кодексу законів про працю України не передбачає обов'язковості укладання трудового договору як окремого документа з усіма працівниками. Обов'язок щодо укладення письмових трудових договорів у вигляді окремого документа виникає в роботодавця лише у випадках, передбачених ч. 1 ст. 24 Кодексу законів про працю України. Про це неодноразово Міністерство соціальної політики зазначало в своїх листах протягом 2015 року та в своїх консультаціях. Слід зазначити, що вказаний перелік є невичерпним, так як колективним договором або чи іншими локальними актами кількість випадків обов'язкового укладання трудового договору у письмовій формі може бути збільшена.

Необхідно зазначити, що не існує типової форми чи шаблону письмового трудового договору. Тому кожен роботодавець може самостійно визначити форму трудового договору та розробити його. Для прикладу, можна використовувати форми трудових договорів, які були розроблені органами державної влади, наприклад, форма трудового договору між працівником і фізичною особою, яка використовує найману працю, затверджена наказом Мінпраці від 08.06.2001 № 260; типова форма контракту з керівником виконавчого органу відкритого акціонерного товариства, затверджена наказом Фонду державного майна України від 05.04.2004 № 662; типова форма контракту з керівником підприємства, що є у державній власності, затверджена постановою КМУ від 02.08.1995 № 597; типова форма трудового договору з працівником, діяльність якого пов'язана з державною таємницею, затверджена наказом Державного комітету України з питань державних секретів від 08.12.1994 № 44; типова форму контракту з працівником, затверджена наказом Мінпраці від 15.04.1994 № 23.

Договір про повну матеріальну відповідальність підписуємо за потреби, якщо посада новоприйнятого працівника або виконувані ним роботи передбачають настання повної матеріальної відповідальності, з ним про це підписується відповідна угода. Зі змісту ст. 135-1 Кодексу законів про працю України вбачається, що підписання такої угоди є обов'язковим для повнолітніх осіб, що перебувають на посадах або здійснюють роботи, які передбачають зберігання або продаж, перевезення, обробку переданих таким працівникам цінностей.

Наступним важливим кроком є дотримання норм ст.29 Кодексу законів про працю України. Роботодавець зобов'язаний поінформувати працівника про умови праці на підприємстві, режим та графік роботи, організації тощо., у разі їх наявності, про шкідливі умови праці, про режим та графік роботи організації тощо.

Статтею 29 Кодексу законів про працю України на роботодавця покладено обов'язок роз'яснити працівникові його права та обов'язки, ознайомити з внутрішніми нормативними актами (колективним договором, посадовою (робочою) інструкцією та ін.), надати інформацію про правила внутрішнього трудового розпорядку, забезпечити працівника робочим місцем та всіма необхідними для роботи засобами. Також працівнику повинні надати вичерпну інформацію щодо умов його праці. У процесі прийому на роботу, йому повинні роз'яснити про наявність будь-яких шкідливих факторів, а також про можливість їх негативного впливу на здоров'я. Перед початком роботи із працівником мають провести усі необхідні інструктажі (з пожежної безпеки, первинний з охорони праці тощо).

Допуск працівника до роботи можливий після того, як працівник ознайомиться з усіма локальними документами і з ним проведуть відповідні інструктажі, він може приступати до виконання своїх обов'язків. День початку роботи та зміна визначаються згідно із затвердженим графіком підприємства або окремого структурного підрозділу.

Після того, як між роботодавцем та працівником оформлено трудові відносини, останній повинен надати свою трудову книжку, яка має бути зареєстрована у Книзі обліку руху трудових книжок і вкладишів до них. Якщо для працівника це перше місце роботи, трудову книжку оформлюють у відділку кадрів, вносять усі необхідні записи, в тому числі і про прийняття на роботу. Працівник надає трудову в день оформлення відносин із роботодавцем. Однак, якщо він працевлаштовується не вперше, то оформляти трудову потрібно аж на шостий день роботи. Це передбачено в затвердженій наказом Мінпраці, Мін'юсту, Мінсоцзахисту Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників № 58 від 29.07.1993. Трапляються випадки, коли трудова

книжка у відповідних розділах повністю заповнена. Якщо не вистачає місця, до трудової додатково вшивають вкладиш. Він заповнюється і ведеться власником або уповноваженим ним органом за основним місцем роботи працівника згідно порядку аналогічному до ведення трудової книжки за п.3.1. Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників.

У разі порушення чинного трудового законодавства при прийнятті працівника на роботу Державна служба України з питань праці повідомляє, що з 1 січня 2018 року зі зміною мінімальної зарплати зміниться і розмір фінансових санкцій, які застосовуватимуться до порушників законодавства про працю. Так, наприклад, фактичний допуск одного працівника до роботи без трудового договору (наказу) може коштувати 128 690 грн.

Відповідно до ст.8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» мінімальна заробітна плата у 2018 році становить з 01.01.2018 р. у місячному розмірі – 3723 грн. та у погодинному розмірі – 22,41 грн. Трудові відносини роботодавця із працівником розпочинаються із укладання трудового договору, який оформляється наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення Державної фіскальної служби України про прийняття працівника на роботу. Повідомлення про прийняття працівника на роботу подається власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом (особою) чи фізичною особою до територіальних органів Державної фіскальної служби України за місцем обліку їх як платника Єдиного соціального внеску до початку роботи працівника за укладеним трудовим договором.

За порушення трудового законодавства юридичні та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть фінансову відповідальність у таких розмірах: - 30 мінімальних зарплат за кожного працівника, це 111 690 грн. (якщо мінімальна зарплата 3723 грн.) за такі види порушень як: а) фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору; б) оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час; в) виплату заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску тощо.

Юридичні особи, які використовують найману працю, повинні приділити дуже велику увагу щодо правильного оформлення наказів про прийняття працівників на роботу, оскільки за можливе визнання недійсного наказу підприємству загрожує штраф у розмірі 111 690 грн. Якщо наказ оформлений правильно, однак підприємство несвоєчасно повідомило фіскальну службу про прийняття працівника на роботу, то таке порушення коштуватиме підприємству 3 723 грн. Штрафи накладає Управління Державної служби України з питань праці на підставі винесених постанов у ході планової чи позапланової перевірки роботодавця. Виконання цих постанов покладається на Державну виконавчу службу. Крім того, статтею 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність на керівника підприємства від 8500 грн. до 17 000 грн. за фактичний допуск працівника без трудового договору.

Щербина Євген Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового

та господарського права

Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара

ПРАВОВА ОХОРОНА КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ЯК ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Сучасний світ неможливо уявити без гаджетів, різноманітних програм та інших новітніх винаходів. Проблема ж захисту авторського права, в даному випадку саме правової охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права, є однією з найпоширеніших проблем сьогодення, адже через високий рівень розвитку комп'ютерних технологій навіть не дуже освічені у цій сфері людині завдяки електронним конкретним операціям можна дістати будь-яку інформацію. Тому, ми вважаємо, що дана проблема є надзвичайно актуальною, і, як наслідок, вона має бути достатньо висвітлена в усіх аспектах задля кращого її подолання.

Завдяки плідній праці вчених та різноманітним підходам до даного питання, проблема

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

правової охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права вже має позитивні зрушення, а саме конкретні та дієві шляхи її вирішення.

Одним із найважливіших напрямків стратегії інтеграції України до Європейського Союзу та світового співтовариства в цілому є вдосконалення національної системи захисту прав інтелектуальної власності взагалі та авторських прав, зокрема. Особливо актуальними є питання правової охорони комп'ютерних програм та програмного забезпечення. Програмне забезпечення, яке в умовах стрімкого технологічного розвитку постійно удосконалюється відповідно до вимог сучасності, є тим об'єктом інтелектуальної власності, який зазнає найбільшого впливу від правопорушень, що, в свою чергу, обумовлені суттєвою різницею між витратами інтелектуальних ресурсів на створення комп'ютерних програм та витратами на їх незаконне копіювання та розповсюдження. Значно ускладнює ситуацію із незаконним розповсюдженням та використанням програмного забезпечення в Україні також суспільне ставлення до цієї проблеми [3].

Комп'ютерні програми займають особливе місце серед об'єктів авторського права, тому що в епоху інформаційних технологій вони є одним із головних стратегічних ресурсів як держави в цілому, так і окремих її складових. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах) [5].

Серед методів боротьби з плагіатом досить поширеними є різноманітні «дошки ганьби» в Інтернеті: на них «вивішуються» імена осіб, що вчинили плагіат, а також назви сфабрикованих та оригінальних творів. Захист на етапі до порушення: 1) обмежена функціональність – автори розповсюджують програми, які не здатні друкувати документи або зберігати їх у пам'яті комп'ютера; 2) «годинникова бомба» – автор розповсюджує повноцінний об'єкт авторського права, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим; 3) захист від копіювання, тобто автор встановлює кількість разів, коли файл може бути скопійований; 4) криптографічні конверти – твір зашифровано так, що доступ до нього можливий з використанням ключа до шрифту; 5) контракти-угоди «наскрізного клацання» укладені через Інтернет, це – дозволи автора на використання творів; 6) запобіжні заходи: попередня публікація матеріалу на традиційному матеріалі, підтвердження факту існування твору на певну дату, засвідчення в нотаріуса дати створення твору, запис на лазерному диску і поміщення в архів або веб-депозитарій; 7) клірингові центри – автор надає центру право ліцензувати свої права на твір, центр приймає плату від користувача і передає її володільцеві авторських прав. Захист на етапі після порушення: 1) агенти – це комп'ютерні програми, які автоматично виконують попередньо визначені команди, наприклад, пошук у мережі контрафактних примірників творів; 2) стенографія – процес приховування інформації у файлах, наприклад «водяного знаку» ав тору твору, що буде доказом авторства цієї особи щодо цього твору; 3) «маячок» – це особлива мітка, яка розміщується в творі і спрацьовує під час несанкціонованого використання, надаючи можливість знайти порушника авторських прав; 4) використання кодових слів [6].

Комп'ютерні програми є одними із тих предметів захисту, охоронюваних законом, які найчастіше зазнають негативного впливу з боку так званих інтернет-шахраїв.

Українське ж законодавство на сучасному етапі визначає комп'ютерні програми виключно як об'єкти авторського права. Так, в ч. 4 ст. 433 Цивільного кодексу України зазначається: «Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори» [7].

У ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» прямо не зазначено про патентоздатність комп'ютерних програм, що дає сподівання на певні можливості щодо часткового врегулювання цього питання нормами патентного права і в Україні [1].

Основна позитивна риса охорони за допомогою механізму авторського права полягає в презумпції авторства: тобто авторське право на комп'ютерну програму виникає при її створенні і для його реалізації не потрібно обов'язкової реєстрації програми. Реєстрація може бути проведена за бажанням автора, носити формальний характер і не вимагає багато часу. Є й негативні риси такої охорони. В першу чергу, це тривалий термін охорони. На відміну від літературних творів, текст комп'ютерної програми (вихідний чи об'єктний код) не має самостійної цінності без можливості її

застосування в комп'ютері. Отже, сприйняття комп'ютерної програми, тобто, власне кажучи, її тексту, відбувається не безпосередньо людиною, а опосередковано, за допомогою комп'ютера.

У зв'язку з цим у наукових дослідженнях обґрунтовується необхідність створення спеціального механізму правової охорони комп'ютерної програми, одним з основних ознак якого є комплексність сучасної комп'ютерної програми як об'єкта, яка дозволяє застосовувати норми авторського права і права промислової власності в процесі правової охорони окремих елементів комп'ютерної програми [2, с. 15].

Отже, як бачимо на практиці, питання правової охорони змісту комп'ютерної програми в Україні й досі залишається невирішеним та дискусійним. Ми підтримуємо позицію фахівців, що з метою захисту ІТ галузі, необхідно уряду ввести мораторій на вилучення обладнання, окрім випадків коли воно було фізично задіяне у злочині, дозволити проводити слідчі дії та знімати копії даних тільки окремому компетентному підрозділу, який спеціалізується на кібер-безпеці, регламентувати тривалість перевірок та обмежити період, який відводиться на експертизу обладнання при його вилученні, надсилати запит на надання необхідних даних та документів до отримання ордеру на обшук [4].

Аналізуючи актуальні проблеми у сфері охорони й захисту прав інтелектуальної власності, приходимо до висновку щодо необхідності, передусім, вдосконалення як внутрішньодержавного законодавства, так і міжнародного права у даній сфері. Перш за все потребують оновлення договори ВОІВ, що може бути реалізоване шляхом перегляду існуючих договорів, а також прийняття нових положень, які мають закрити існуючі на сьогодні прогалини. По-друге, потрібно провести належну імплементацію таких договорів усіма без винятку державами, що полегшить міжнародно-правове регулювання сфери охорони авторських і суміжних прав та сприятиме більш швидкому вирішенню існуючих в проблем даної сфери

Отже, як бачимо, питання правової охорони змісту комп'ютерної програми в Україні з'ясовується, але й досі залишається неповністю вирішеним. Ми стоїмо на порозі великих відкриттів, у тому числі в сфері інтернету, комп'ютерних технологій та штучного інтелекту. Але, надзвичайно важливо, у цьому новітньому світі, перш за все, пам'ятати про мораль, людські цінності та пам'ятати, що приватна власність в Україні є недоторканою, це абсолютне і непорушне право фізичної та юридичної особи, охоронюване законодавством.

Вважаємо, що задля ефективнішого подолання даної проблеми необхідно, по-перше, вдосконалити українське законодавство, а , по-друге, звертати увагу на міжнародні практику, адже лише об'єднавши сили, спільними зусиллями ми зможемо подолати цю неабияк важливу і гостру для українського суспільства проблему.

Бібліографічні посилання:

1. Дмитришин В. С. Набуття та передання прав на комп'ютерні програми : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2008. 21 с.
2. Жуванов Д. Какую форму охраны выбрать для компьютерной программы? / URL:: <http://www.inventa.ua/content.php?l=17&p=103>.
3. Пічкурова З. В. Проблеми охорони програмного забезпечення в Україні в контексті міжнародного досвіду. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_28/Statti/4PDF.pdf.
4. Право інтелектуальної власності : Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / [О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 61.
6. Фучеджі В.Д., Ганеліна К.І. Правові аспекти охорони і захисту авторських прав. *Теорія інтелектуальної власності*. № 9. 2011. С. 19–23.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

Якуніна Алла Олександрівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та історії України
Дніпровського державного технічного університету

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Проблема реалізації прав людини і громадянина має універсальний характер, вона є предметом дослідження як галузей суспільствознавства, так і правових наук. У різні часи проблема прав людини була політико-правовою, набувала філософського, релігійного, етичного значення.

За оцінками вітчизняних та зарубіжних експертів принцип верховенства права є одним із провідних у функціонуванні цивілізованих суспільств. Право розглядається як основа регулювання суспільного життя і взаємовідносин між його суб'єктами. Право визнається вищою цінністю суспільства, яку приймають, підтримують і на регулятивну силу якої покладаються громадяни, суспільні групи, держава. Цей принцип визначає взаємовідносини держави і громадянського суспільства, насамперед у сфері реалізації основних прав і свобод людини. Через право громадянське суспільство контролює державу, ставить її діяльність у чітко визначені конституційні межі. Водночас держава визнає права і свободи людини, гарантує і захищає їх, не допускає неправового втручання своїх представників у їхню діяльність. Принцип верховенства права виявляється у пріоритеті конституцій і законів країни перед іншими актами державних органів, громадяни мають змогу оскаржити в судовому порядку й скасувати незаконні рішення.

Міжнародні стандарти прав людини розуміють як закріплені в міжнародних нормах загальнознані положення, які встановлюють мінімальний обов'язковий «поріг» забезпечення прав людини у демократичному суспільстві та визнають їх нормативний зміст на рівні національного законодавства. Регламентуючи основи міжнародного співробітництва, стаття 9 Конституції України визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства, а укладення договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до неї. Відповідно до ст.19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Отже, конституційний принцип верховенства права гарантує реалізацію прав людини, однак на практиці порушення прав і свобод стало звичним явищем.

В умовах розвитку України і державі, і громадянському суспільству необхідно утверджувати верховенство права. На думку М.І.Михальченка цей принцип лише декларується та на заваді його реалізації постають клановість, олігархічність, що унеможливають життя за нормами закону і моралі. З огляду на це проблема взаємодії держави і громадянського суспільства в забезпеченні принципу верховенства права в Україні є надзвичайно актуальною і, мабуть, вічною [4, с. 88, 92].

За формально-юридичними ознаками текст нашого Основного Закону відповідає кращим збіркам сучасних європейських конституцій. Недаремно, даючи оцінку Конституції України, Європейська комісія «Демократія через право» (Венеціанська комісія) високо її оцінила власне як юридичний документ. При цьому Венеціанська комісія спеціально зазначила: «в тексті Основного Закону закладено належні основи для розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави, бажання забезпечити захист усіх прав, гарантованих Європейською Конвенцією з прав людини у повному обсязі та здійснити їхнє практичне втілення» [7, с.12].

В Україні на сьогодні досить актуальною є проблема ефективного використання потенціалу Конституції для державотворчого процесу, втілення її приписів у реальне життя, визначення чинників, які негативно впливають на реалізацію конституційних норм. Конституційні норми втілюються в Конституції України здебільшого у вигляді норм-засад і є нормами узагальненого порядку (право на працю, право на відпочинок, оплату праці тощо). Вони деталізуються у поточному галузевому законодавстві, саме це дає можливість створити ефективний механізм реалізації функцій держави, захисту відповідних прав людини і громадянина. Формальна визначеність засад Конституції України має суттєве значення для розкриття регулятивного потенціалу Основного Закону, адже вони загальнообов'язкові на всій території держави. На їхній основі приймаються всі інші підзаконні акти, які мають відповідати і не суперечити Конституції.

Регулювання конституційних засад на практиці не завжди відповідає сучасним умовам повсякденного життя, тому наукове розроблення проблем реалізації прав людини в галузях права не залишається незмінним, оскільки має динамічний характер, виробляючи нові наукові погляди та позиції на потребу регулювання певного кола суспільних відносин. На думку О.Стасів «проблему подолання прогалин у чинному законодавстві має бути вирішено шляхом узгодження перспективних поглядів вчених із сучасними концепціями розвитку окремих галузей права, спрямованих на врегулювання суспільних відносин в Україні» [6, с.174].

Особливого значення конституційні засади набувають при реалізації норм права, в першу чергу тоді, коли відсутня конкретна норма права і є потреба застосувати аналогію закону і навіть аналогію права.

Конституційні права і свободи людини і громадянина не є вичерпними (ст.22 Конституції України). Це виражається у zasadі «дозволено все, що не заборонено законом». При цьому під час прийняття нових нормативно-правових актів або внесенні змін та доповнень до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

У сучасній системі прав людини на перше місце виходить забезпечення так званих «прав другого покоління», ці права є менш розвиненими й гарантованими, аніж особисті та політичні, а відтак і менш захищені в судовому порядку. Політичні та особисті права часто називають негативними у тому розумінні, що держава тут, на відміну від забезпечення соціальних та економічних прав, не зобов'язана вживати позитивних дій для їх забезпечення, а повинна утримуватися від посягання на політичні права і свободи.

Процесу законотворчості обов'язково повинна передувати детальна розробка критеріїв, а саме слід визначитись у переліку правових засобів, що дадуть змогу реалізувати конституційні права: а) визначення об'єктів конституційного регулювання; б) розробку кола суб'єктів конституційних правовідносин; д) регулювання правових відносин повинно бути максимально зорієнтоване на попередження будь-якої шкоди здоров'ю та інтересам людини тощо; в) крім закріплення матеріальних норм, необхідно передбачити процедурні механізми їх опосередкування.

У ст.3 Конституції України проголошується «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Тому конституційні права та свободи не тільки визнаються державою, але й захищаються як необхідна умова її існування.

У теорії права превалює точка зору, що забезпечення прав людини більш широке поняття по відношенню до реалізації прав. «Під забезпеченням конституційних прав і свобод розуміється система їх гарантування, тобто система загальних умов і юридичних засобів, які забезпечують їх правомірну реалізацію», - зазначає М.В. Вітрук [1, с.195-196].

«Забезпечення прав і свобод людини – це створення умов для здійснення прав і свобод людини. Воно включає такі три елементи державної діяльності: сприяння для здійснення прав і свобод людини ...; охорона прав і свобод людини ...; захист прав і свобод людини (відновлення порушення правомірного стану, притягнення порушників до відповідальності)» [5, с. 45].

А.М. Колодій та А.Ю. Олійник вважають, що механізм реалізації суб'єктивних прав – це єдність правових засобів, за допомогою яких матеріалізуються права і свободи людей. У вузькому розумінні, він включає такі елементи, як юридично значуща діяльність суб'єктів, а також стадії реалізації суб'єктивного права [3, с.218].

У процесі діяльності державного органу питання забезпечення прав людини і громадянина посідає значне місце, оскільки є його головним конституційним обов'язком.

Так, у літературі виділяють основні напрямки розвитку компетенції органів внутрішніх справ, як частини юридичних гарантій реалізації конституційних екологічних прав та свобод:

- 1) створення умов для дійсної реалізації громадянами своїх прав та свобод (планування та координація дій);
- 2) забезпечення безпосередньої реалізації прав та свобод громадян (наприклад, забезпечення права на захист конституційних екологічних прав);
- 3) профілактики правопорушень, що посягають на екологічні права та свободи громадян;
- 4) охорону (захист) конституційних екологічних прав та свобод людини і громадянина;
- 5) відтворення порушених прав та свобод [2, с.218].

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Отже, верховенство права – це фундаментальний принцип сучасного правопорядку в світі, за твердженням видатного теоретика права Е.Томпсона, є «дієвим інструментом стримування влади і захисту громадян від посягань тієї ж влади і визнається загальним універсальним благом». Принцип визнається у ст.8 Конституції України, є визначальним як у законотворчій, так і у правозастосовчій практиці, має бути пріоритетним у національному праві та в усіх сферах праввідносин, реалізується завдяки відповідним механізмам на універсальному, регіональному та національному рівнях. Стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного та правового розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Бібліографічні посилання:

1. Витрук Н.В. Социально-правовой механизм реализации конституционных прав и свобод / Витрук Н.В. // Конституционный статус личности в СССР / под ред. Б.Н. Топорнина М.: Юрид.лит.-ра. 1980. С. 195-196.
2. Грицкевич С.Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: Автореф. дис. ... к.ю.н. / С.Г. Грицкевич К., 2002.
3. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: Навч.посібн. / А.М. Колодій, А.Ю.Олійник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
4. Рудич Ф.М. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібн. / Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан та ін. К.: Либідь, 2008. – 440 с.
5. Рабинович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П.М. Рабинович . Харків: Вид-во «Право», 1997. 154 с.
6. Стасів О. Сутність конституційних положень, що визначають основи регулювання праці в Україні / О. Стасів // Вісник Львівського університету. Серія юрид. 2009. Вип. 49. С. 172-178.
7. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу / П. Стецюк. Львів: Видавництво АСТРОЛЯБІЯ, 2004. 38 с.

Ярошевська Тетяна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії та історії України

Дніпровського державного технічного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ

Прагнення України до європейської інтеграції зумовлює врахування позитивного досвіду відповідних законодавчих актів ЄС при розробці нових вітчизняних законопроектів. Такий підхід встановлений на вимогу країн-членів ЄС. Таким чином, заходи, спрямовані на запровадження ефективних механізмів охорони об'єктів права промислової власності, визначаються курсом приєднання України до ЄС, а відтак необхідністю дотримання всіх його стандартів і норм щодо охорони даних об'єктів. У зв'язку з беззаперечною цінністю виключних прав на географічне зазначення, наразі постає комплекс проблемних питань щодо адаптації законодавства України в сфері охорони прав на географічні зазначення до європейських стандартів.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, укладеною з метою сприяння поступовому зближенню сторін, а також з метою запровадження умов для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, передбачено створення асоціації між Україною та ЄС. Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприяла стабілізації позицій сільськогосподарських продуктів і харчової продукції на ринках ЄС. Однак загострились проблемні питання гарантування безпечності та якості продукції, підвищення її конкурентоспроможності в «єдиному нормативному просторі» Україна – ЄС.

Вирішення цього питання вбачається у запровадженні державного ринкового нагляду та правового захисту географічного маркування української продукції згідно з європейською моделлю. Для першого напрямку практично сформована нормативно-правова база, яка поетапно впроваджується

на практиці. Другий напрям, на думку автора тез, має виключно національний формат і не відповідає європейським вимогам. Так, у п. 1 ст. 204 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначається обсяг охорони географічних зазначень. За національним законодавством, охорона прав на географічні зазначення врегульовується ч. 3 ст. 23 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Таким чином, можна зробити висновок, що загалом охорона прав на географічні зазначення за національним законодавством відповідає п. 1 ст. 204 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і про це йдеться у п. 1 ст. 202 даної Угоди. Особливої уваги заслуговує вирішення питання щодо охорони схожих (омонімічних) назв, і про це йдеться у п. п. 3, 4 ст. 204 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Це положення могло б відкрити дискусію щодо продовження використання кириличного варіанту багатьох назв продуктів, назви яких пов'язані із певним регіоном, але в Україні сприймаються більшою мірою як видові назви (наприклад, «Шампанське»).

Також відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, досить жорсткими є процедури щодо неправомірно маркованого товару, при чому коло можливих правопорушень значно розширюється, що практично унеможливує зловживання правами на географічні зазначення, і це доречно. Вилучення партій товару, неправомірно маркованих, імовірно стануть однією із перших ознак застосування даної Угоди в Україні.

Так, Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить близько 3 тисяч географічних зазначень, які охороняються відтепер і на території України. При цьому даною Угодою не встановлені обмеження щодо їх охорони виключено у двосторонніх правовідносинах Україна – ЄС. Підписуючи Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, Україна погодилась взагалі припинити неправомірне використання вказаних географічних зазначень. Слід відзначити, що для припинення неправомірного використання найбільш вживаних в Україні захищених географічних зазначень, ст. 208 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачено десятирічний перехідний період, протягом якого можна правомірно використовувати географічні зазначення для позначення та презентації визначених продуктів, що походять з України: а) Champagne, б) Cognac, в) Madera, г) Porto, д) Jerez/Xeres/Sherry, е) Calvados, ж) Grappa, з) Anis Portugues, и) Armagnac, я) Marsala, к) Malaga, л) Tokaj. Таким чином, в Україні доведеться змінити найменування більш ніж половини виноробної продукції, яка виробляється в Україні. Саме це і стало причиною запровадження 10-річного перехідного періоду. Семирічний перехідний період передбачається для використання географічних зазначень для позначення та презентації визначених продуктів, які походять з України: а) Parmigiano Reggiano, б) Roquefort, в) Feta. Відповідно до п. 1 ст. 208 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, продукція, яка була вже виготовлена до набрання чинності даної Угоди, може вільно продаватися доти, доки не закінчиться на складі.

Таким чином, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС встановлені досить лояльні строки для припинення використання найбільш вживаних в Україні географічних зазначень. Проте аналіз передумов формування української частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дозволяє ставити питання про неналежний рівень захисту інтересів національних товаровиробників, а підхід України до формування цієї частини Угоди є несистемним та непрофесійним. Зокрема, при формуванні тексту даної Угоди не було здійснено належної співпраці з асоціаціями тих товаровиробників, які найбільше використовують географічні зазначення: вина, сиру, мінеральних вод. Технічна частина документу, а саме, перелік географічних назв, що підлягають захисту у відповідності до даної Угоди, демонструє фатальну недосконалість нормотворчої техніки з української сторони.

Відсутність в Україні єдиної стратегії розвитку інституту географічних зазначень та навіть узагальненої інформації про наявні географічні зазначення і назви, що потенційно можуть стати ними, призвела до того, що, описуючи коло власних інтересів у цій сфері, Україна сформулювала абсолютно безсистемний перелік. У нинішньому вигляді Угода про асоціацію між Україною та ЄС стосовно інституту географічних зазначень означатиме однозначні втрати для українських товаровиробників через необхідність заміни відомих назв товарів на інші. Разом з тим, цією Угодою вщент знищується потенціал для формування тих географічних зазначень України, які дозволили б українським товаровиробникам отримати хоч будь-яку користь від існування економіко-правового інституту географічних зазначень.

З метою вдосконалення правової охорони географічних зазначень та захисту їх найменувань відповідно до європейських стандартів, автором тез запропоновано визначити наступний механізм:

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1) національну законодавчо-нормативну базу у сфері охорони прав на географічні зазначення необхідно гармонізувати із законодавством та практикою країн-членів ЄС у даній сфері. Угода про асоціацію між Україною та ЄС залишає шляхи до вдосконалення даної сфери через доопрацювання переліку охороноздатних географічних зазначень у межах спеціального підкомітету. Україні слід невідкладно сформулювати Підкомітет з географічних зазначень, як це передбачено даною Угодою, та приступити до вдосконалення та наповнення переліку тих географічних зазначень, які ще будуть виявлені;

2) виявити й проаналізувати місцеві назви традиційних регіональних продуктів та обрати найбільш прийнятні з них;

3) розробити специфікацію на продукцію, описати технологію та етапи виробництва, систематизувати основні характеристики, розкрити зв'язок між місцевими природними чинниками даної території та споживчими властивостями даної продукції з урахуванням європейського досвіду;

4) подати заявку на реєстрацію географічного зазначення походження продукції до Установи та забезпечити державну реєстрацію даного зазначення;

5) після національної процедури оформлення прав на об'єкт, оформити необхідні супровідні документи та подати заявку на реєстрацію продукту до Європейської комісії. Після отримання прав на географічне зазначення на єдиному просторі ЄС, активно просувати дану продукцію до споживачів за допомогою проведення рекламних компаній у країнах-членах ЄС, обґрунтовуючи особливість виробництва та унікальність споживчих властивостей даного об'єкта права.

Отже, на підставі сказаного можна зробити наступний висновок, по-перше, в цілому посилення охорони права на географічні зазначення матиме позитивні наслідки як для української, так і для європейської економіки. Це сприятиме росту довіри та визнання продуктів, назва яких містить географічні зазначення, дасть гарантії використання справжніх товарів та призведе до зниження кількості підробок. Втім, очевидно, що виробники, які без належної правової підстави виготовляють продукцію із використанням захищених географічних зазначень, нестимуть значні фінансові втрати, які намагатимуться компенсувати за рахунок підвищення цін на продукти зі зміненою назвою.

По-друге, у будь-якому випадку Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить умови щодо обов'язковості застосування досить суворих та непопулярних серед товаровиробників заходів, які можуть привести до фінансових витрат або скорочення обсягів виробництва. Але у перспективі такі дії спрямовані на поліпшення якості і безпеки продукції. Більше того, тривалий перехідний період сприятиме поступовій адаптації до нових умов.

Мойсак Сергій Мирославович,

кандидат юридичних наук,

адвокат

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ, ЯК НОВАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Важливим аспектом процесуальної діяльності в цивільному процесі виступає доказування. Лише за умови отримання фактичних даних, які становлять як юридичну так і фактичну основу для вирішення цивільної справи, можуть бути досягнуті завдання цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ та захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів права.

Інститут доказування є важливим структурним елементом судового провадження в цивільному процесуальному праві. Його дослідженням присвячено праці таких вчених, як: С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, О. Т. Боннер, К. Л. Брановицький, Л. А. Вансева, Є. В. Васьковський, О. П. Вершинін, С. П. Ворожбіт, А. Х. Гольмстен, М. В. Горелов, М. А. Гурвіч, П. П. Гурєєв, І. М. Зайцев, О. Ф. Клейнман, В. В. Комаров.

На наш погляд, потребує більш досконалого дослідження такий вид доказу як електронний документ.

Загалом, юридичну значущість електронного документа закріпили при прийнятті Цивільного кодексу України, а також у Законі України «Про електронні документи та електронний

документообіг» від 22.05.2003 №851-IV та Законі України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 №852-IV. Так, відповідно до ч.1 ст.5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронним вважається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [1].

Окрім того, 15 грудня 2017 року набули чинності зміни до норм Цивільного процесуального кодексу України, внесені на підставі Закону України № 2147а-19 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Згідно із ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), електронні докази це інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [2].

Як зазначає Кодола Б., виділяють наступні ознаки електронних доказів: існування в нематеріальному вигляді; необхідність використання певних технічних засобів для відтворення; можливість перенесення чи копіювання на різні пристрої без втрати характеристик; оригінал електронного доказу може існувати в багатьох місцях одночасно [3, с. 5].

Отже, можна відзначити, що вся інформація яка міститься на будь-якому цифровому носії може мати статус електронного доказу та використовуватися у суді для захисту власних прав та інтересів.

Так, новацією у вищезазначеному законі стало те, що електронні докази мають ту ж силу, що й письмові та речові докази, висновки експертів та показання свідків. Електронні докази повинні подаватися в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до закону №852-IV [4].

На нашу думку, зазначене нововведення є вкрай позитивним, адже саме за допомогою подання електронних доказів заощаджується багато часу для сторін справи, який вони втрачали б в чергах та при знятті копій з документів для всіх сторін справи, що, як наслідок, також економить матеріальні ресурси сторін. Окрім того, на електронному доказі ставиться електронний цифровий підпис особи, що також заощаджує час та призводить до більш швидкого розгляду справи.

Однак, вважаємо, що зазначені зміни, окрім позитивного впливу, мають певні недоопрацювання. Так, постає питання як надійно захистити надані докази у електронному вигляді, адже знищити його нескладно. Крім того, законодавець не конкретизує, як саме відрізнити справжній електронний доказ від підробки. Із сучасним рівнем розвитку інформаційних технологій не потребує великих зусиль не тільки «створити» потрібний доказ за допомогою спеціальних програм, але й «стерти» його з жорсткого диску назавжди, що, як наслідок, може повністю зупинити хід судової справи та завадити його справедливому розгляду.

Також, ще одним недоопрацюванням у даних нововведеннях вважаємо засвідчення електронних документів.

Так, Стеблевський А. вказує, що під час судового розгляду справ, в яких підлягає доказуванню інформація з Інтернету або на електронних носіях, виникає багато питань щодо її належного засвідчення та використання у судових справах. Участь у цьому могли б брати нотаріуси. Але відповідно до Закону України «Про нотаріат» та Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріуси вправі засвідчувати лише копії письмових документів. Можливість засвідчення електронних копій та інформації з Інтернету нотаріусами законодавством прямо не передбачена та у більшості випадків вони у здійсненні їх посвідчення відмовляють [5, с. 2].

Вважаємо за необхідне зазначити, що, на нашу думку, дана норма у майбутньому може стати прогалиною у праві, адже приймаючи зміни до чинного законодавства, законодавець, станом на даний час, не врегулював суперечності із іншими нормативно-правовими актами, які стосуються даної норми, що може стати причиною упередженого та несправедливого розгляду великої кількості справ, адже навіть коли Верховний суд України узагальнює практику щодо розгляду певних категорій справ, що є по своїй суті не рекомендацією, а саме вказівкою на застосування тієї чи іншої

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

норми права, більшість судів все одно вирішують справи не звертаючи уваги на зазначене узагальнення. Тому, звертаючи увагу на вітчизняне законодавство, слід чітко викладати положення у певній нормі права, задля уникнення зловживання процесуальними нормами сторонами.

Існує ще одна цікава новела цивільного процесу, яка полягає в можливості проведення огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх доставлення. Зокрема, відповідно до ч.7 ст. 85 Цивільного процесуального кодексу України, суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в Інтернеті з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду може залучатися спеціаліст.

Окрім того, суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних у мережі за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста.

Так, на думку Воронюка О., застосування вказаної процедури матиме сенс за умови, якщо електронний доказ не був вилучений (видалений) автором або іншою особою з місця збереження даних. Адже в такому разі суд не отримує доступу до оригіналу електронного доказу. А через відсутність чіткого визначення поняття «оригінал електронного доказу» можуть виникнути сумніви щодо допустимості останнього, який був скопійований на оптичний або інший носій. Адже такий доказ може бути розцінений як електронна копія, а не оригінал. Зважаючи на специфіку певних видів електронних доказів (відео-, звукозаписи, цифрове зображення тощо), їх копії повністю ідентичні оригіналу. Отже, такі електронні копії доцільно прирівняти до оригіналу [6, с. 3].

Отже, на нашу думку, зазначені новації у цивільному законодавстві загалом носять позитивний характер, хоча і потребують деяких вдосконалень.

Так, для того щоб сповна гарантувати учасникам судових справ право на подання електронних доказів, законодавцю варто в найстисліші строки регламентувати на рівні закону не тільки порядок засвідчення цифрових копій електронних доказів, у тому числі електронним цифровим підписом, та паперових копій, але й потурбуватися про безпеку збереження електронних доказів на сервері суду, врахувавши специфіку деяких видів електронних доказів.

Бібліографічні посилання:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 01 березня 2018 року URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/paran6652#n6652>
3. Кодола Б. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці URL: http://zib.com.ua/ua/131203elektronni_dokazi_regulyuvannya_yake_bude_skladno_zastosuvat.html
4. Про Електронний цифровий підпис: Закон України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
5. Стеблевський А. Електронні докази – новела до трьох процесуальних кодексів URL: <http://blog.liga.net/user/astebleskiy/article/27467>
6. Воронюк О. Електронні докази: що вважати оригіналом, а що — копією? URL: <http://blog.liga.net/user/astebleskiy/article/27467>

Резворович Кристина Русланівна,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ ПРИ СТВОРЕННІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Сучасний рівень розвитку ринкових відносин в країнах ЄС ознаменувався пошуком інструментів максимальної реалізації учасниками господарських відносин власних прав та інтересів. Корпоративізація бізнес-процесів та бізнес-моделей вимагає високого рівня гарантій з боку держави для всіх їх учасників. Основний трендовий мотив в таких гарантіях є захист права власності на капітал, навіть у тих власників, частка яких в сукупному капіталі корпорацій є незначною. Саме з цих позицій слід розглядати корпоративний договір, що поряд із установчими документами будь-якої юридичної особи із дольовою участю є важливим засадницьким документом, який регулює відносини між учасниками такої особи, а не стільки діяльність її самої. Саме такого регулювання вимагала вітчизняна практика відносин у сфері створення та функціонування господарських товариств. На сьогодні, корпоративний договір, є законодавчо закріпленою екзистенцією господарсько-правового регулювання відносин між засновниками юридичної особи. Але, розглядаючи його, як інструмент наближення вітчизняної практики ведення бізнесу до європейської, залишаються питання, що потребують додаткового дослідження та окремої уваги з боку держави.

Проблематика регулювання та практичної реалізації корпоративного договору в Україні є відносно новою, але вона вже стала центром уваги багатьох дослідників О. Гарагонич, В. Муравйов, Н. Мушак та інших. Основною нашою метою є розкриття низки ключових проблем укладання та функціонування корпоративного договору при створенні юридичної особи з акцентом на можливість їх вирішення в межах адаптації вітчизняного законодавства до європейського.

Основний тренд регулювання корпоративних відносин в ЄС, в контексті укладення та виконання корпоративного договору, полягає в тому, щоб максимально забезпечити права власників капіталу, а також унеможливити або мінімізувати тиск на міноритарних власників капіталу з боку мажоритарних учасників юридичної особи. Крім того, важливим елементом регулювання корпоративних відносин є збереження контролю за капіталом з боку власника та з боку держави, хоча остання контролює скоріше процеси капіталізації та розподілу прибутку, в тому числі в процесі адміністрування податкових надходжень. З цих позицій основними актами ЄС з означеної проблематики є:

– Перша Директива Ради ЄС № 68/151/ЄЕС від 09.03.1968 року (з доповненнями, внесеними Директивою № 2003/58), про узгодження гарантій, яких вимагають держави-члени від товариств з метою захисту інтересів учасників та третіх осіб [9];

– Друга Директива Ради ЄС № 77/91/ЄЕС від 13.12.1976 року (зі змінами та доповненнями, внесеними директивами № 92/101/ЄЕС та № 2006/68/ЄС), про узгодження гарантій захисту інтересів учасників та третіх осіб, з огляду на створення акціонерних товариств, збереження та зміни капіталу, з метою забезпечення рівності застосування таких гарантій [7];

– Директива Ради ЄС № 2004/25/ЄС від 21.04.2004 року, якою регулюються питання поглинання корпорацій [5];

– Директива Комісії № 2007/14/ЄС від 08.03.2007 р., якою закріплюються особливості розкриття інформації про власників капіталу, кінцевих бенефіціарів, емітентів цінних паперів тощо [2];

– Принципи ОЕСР щодо корпоративного управління від 28.04.1998 р., якими визначаються основні питання реалізації більшості з аспектів корпоративного управління в ЄС [14];

– Директива Ради ЄС № 2009/101/ЄС від 16.09.2009 року, про узгодження гарантій захисту інтересів учасників та третіх осіб в умовах їх рівності на території ЄС [6];

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

– Директива Комісії № 2010/43/ЄС від 01.07.2010 року якою встановлюються вимоги до організації корпоративного управління, порядку ведення бізнесу, вирішення суперечок та врегулювання конфлікту інтересів, запровадження системи управління ризиками в корпораціях тощо [3];

– Директива Ради ЄС № 2011/35/ЄС від 05.04.2011 року про злиття відкритих акціонерних товариств з обмеженою відповідальністю [4];

– Директива Ради ЄС та Європейського Парламенту № 2012/30/ЄС від 25.10.2012 року якою регулюється процес створення акціонерних товариств, збереження та зміни капіталу та забезпечуються рівні гарантії для всіх учасників таких товариств [13].

Предметом регулювання наведеного кола нормативно-правових актів ЄС, поряд з регулюванням основних аспектів функціонування копоррацій є захист прав всіх учасників корпорацій та третіх осіб на предмет забезпечення їх прав та інтересів від участі в корпоративних відносинах. Основна мета таких відносин, з точки зору сутнісного розуміння ринку, є отримання доданої вартості від капіталізації грошових коштів або майнових активів, а тому важливим є врегулювання питання з приводу коректного розподілу результатів такої капіталізації.

Для України питання корпоративного договору отримало ще ширше розуміння та значення, оскільки існувала потреба адаптувати вітчизняне законодавство до потреб ЄС та імплементувати низку інструментів підвищення рівня гарантій прав учасників товариств з боку держави. Останнє не могло бути забезпечене виключно на рівні законодавчого регулювання, оскільки з об'єктивно високим рівнем корупційної складової корпоративних відносин, ефективність державно-правового регулювання відносин у сфері господарської діяльності є нижчою за бажаний рівень. Через це держава вводить потужний інструмент, яким є корпоративний договір, укладення якого суттєво розширює можливості в захисті суб'єктами відносин своїх інтересів.

Крім того, імплементация законодавчого регулювання корпоративних відносин за допомогою корпоративного договору є прямим обов'язком України відповідно до ст. 387 Угоди про асоціацію з ЄС [12], якою за Україною закріплюються та визнаються зобов'язання у сфері розвитку корпоративного управління, яке ґрунтується на стандартах ЄС та міжнародного права з урахуванням національних особливостей, але з максимально широким спектром та інструментами захисту прав учасників таких відносин.

У цьому контексті слушною є позиція О. В. Гарагонича, який вказує на те, що «адаптація законодавства України до законодавства ЄС визнається пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС і має на меті досягнення відповідності правової системи України «*acquis communautaire*» з урахуванням критеріїв, що висувуються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього» [1, с. 58-59]. Тому прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23.03.2017 № 1984-VIII [10] є важливим кроком не лише до вдосконалення умов діяльності суб'єктів корпоративних відносин, але і кроком на шляху до європейської інтеграції України.

Найбільш практичними засобами врегулювання корпоративних відносин, які запроваджуються вказаним законом є наступні:

– по-перше, ЦК України доповнюється нормою, відповідно до якої «виконання зобов'язань, реалізація, зміна та припинення певних прав у договірному зобов'язанні можуть бути зумовлені вчиненням або утриманням від вчинення однією із сторін у зобов'язанні певних дій чи настанням інших обставин, передбачених договором, у тому числі обставин, які повністю залежать від волі однієї із сторін» [10];

– по-друге, в Закон України «Про господарські товариства» та в Закон України «Про акціонерні товариства» вводяться відповідно поняття «Договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю» та «Договір між акціонерами товариства», які за предметом свого правового регулювання та юридичною сутністю є корпоративними договорами;

– по-третє, вводиться нова правова категорія «безвідклична довіреність з корпоративних прав», яка є необхідним механізмом для надання корпоративним відносинам відповідної динаміки.

Але проблема нововведень, що мали місце після прийняття аналізованого закону полягали в тому, що, по-перше, вітчизняне законодавство так і не отримало опрацьованої та методологічно виваженої категорії «корпоративний договір». По-друге, не відбувається кардинальної зміни якості

відносин з приводу реалізації сторонами корпоративних відносин своїх прав, оскільки механізмів законодавчо закріплених та визнаних державою гарантій прав міноритарних учасників юридичної особи, відбулося закріплення «обов'язку голосувати у спосіб визначений договором». Щоправда, останнє є певним початковим етапом у процесі вирішення питань, які штучно гальмують розвиток корпоративного сектору в силу неврегульованості прав та інтересів міноритарних власників часток або акцій товариства.

Власне саме поняття «корпоративний договір» вводиться лише згодом Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII, відповідно до ст 7 якого корпоративний договір – це «договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним» [11]. Важливість законодавчого закріплення поняття «корпоративний договір» пояснюється тим, що засновники/учасники товариств, в тому числі і акціонери акціонерних товариств, отримують більше можливостей для захисту власних законних інтересів. Навіть не дивлячись на те, що само поняття «корпоративний договір» вводиться в законодавстві, що регулює відносини з приводу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, однак його предмет є застосовним і до відносин, що виникають між акціонерами товариства.

Таким чином, найбільш істотним здобутком імплементації корпоративного договору в практику господарських відносин є передбачення можливості регулювання ним умов чи порядку визначення умов в майбутньому, на яких учасники (акціонери або засновники) можуть, отримуючи право, або стають зобов'язаними придбати чи відчужувати частку у статутному капіталі товариства або частку акцій товариства, належних такому учаснику (акціонеру).

Ще одним елементом захисту права учасників або акціонерів щодо їх корпоративних інтересів є положення ч. 6 ст 7 Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», відповідно до якого «договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення» [11]. Це є надзвичайно потужним механізмом забезпечення прав всіх, без виключення, учасників товариства або його акціонерів, оскільки унеможливорює зловживання правами навіть мажоритарних учасників. До того ж корпоративний договір є конфіденційним, а тому його умови невідомі третім особам чи конкурентам, що також забезпечує певну стабільність та усталеність відносин учасників, а відтак і усталеність функціонування товариства.

Бібліографічні посилання:

1. Гарагонич О. В. Адаптація корпоративного законодавства України до права ЄС. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2015, № 2. С. 53-63
2. Директива Комісії № 2007/14/ЄС від 08.03.2007. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b26
3. Директива Комісії № 2010/43/ЄС від 01.07.2010. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45877
4. Директива Ради ЄС № 2011/35/ЄС від 05.04.2011. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>
5. Директива Ради ЄС № 2004/25/ЄС від 21.04. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>
6. Директива Ради ЄС № 2009/101/ЄС від 16.09. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>
7. Друга Директива Ради ЄС № 77/91/ЄЕС від 13.12. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>
8. Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Віче, 2013. № 8. С. 12-18
9. Перша директива 68/151/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_453
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03.2017 № 1984-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19
11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, підписана 27 червня 2014 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

13. Directive 2012/30/eu of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0030>
14. OECD Principles of Corporate. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=C2F00EA9AD4E1D7D63B780A5B48B8F77?id=36989>

Круглова Ольга Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Кризова ситуація, що властива сучасному етапу розвитку ринкової економіки в нашій країні, багатьма фахівцями-економістами розглядається як певна закономірність. Сучасна економічна криза в Україні набула суттєвого масштабу і вимагає відповідної правової реакції. Значна кількість суб'єктів господарювання в теперішній час зазнали фінансових труднощів у зв'язку з чим постає питання про їх банкрутство або припинення господарської діяльності. Від того наскільки належно в нашій країні буде врегульований та дотриманий в тому числі порядок припинення діяльності (чи реорганізації) таких суб'єктів залежатиме перспектива відновлення економіки України.

Банкрутство рідко буває несподіваним, особливо для досвідчених фінансистів та менеджерів, задача яких регулярно відслідковувати тенденції у розвитку власних підприємств і найбільш важливих контрагентів та конкурентів. Кризові ситуації на підприємстві, що виникають в результаті відсутності відповідних профілактичних заходів, можуть призвести до надмірної розбалансованості економіки підприємства і нездатності продовження фінансового забезпечення виробничого процесу, що кваліфікується як банкрутство підприємства. Банкрутство – складний процес, який є кінцевою стадією невдалого функціонування підприємства, що зазвичай, передують стадії нормальної ритмічної роботи і фінансових ускладнень.

Світова практика свідчить, що запобігання банкрутству потребує застосування в країні спеціальних профілактичних процедур. Цей процес є закономірним. Банкрутство значної частини фірм, особливо нових, зафіксовано в усіх країнах, де ведеться така статистика. Наприклад, англійські дослідники підкреслюють, що близько 70-80 % нових фірм припиняють свою діяльність в кінці другого року існування. З закономірностями ринкової економіки і пов'язаний характер життєвого циклу підприємства, який також характеризує виникнення кризових ситуацій і банкрутств. Для кожного підприємства існує межа зростання обсягів діяльності, причому одні й ті ж процеси можуть виступати і стимуляторами розвитку, і факторами, які стримують розвиток [1].

Ринкова економіка не може ефективно функціонувати за відсутності законодавства, яке охороняло б цивільний обіг від наслідків неефективної роботи юридичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, що виявляється в невиконанні прийнятих останніми на себе зобов'язань, коли таке невиконання набуває стійкого систематичного характеру. Виникає потреба офіційного визнання вказаного учасника неплатоспроможним боржником (банкрутом) і вжиття певних заходів, включаючи навіть ліквідацію.

На кожному етапі розвитку економіки України деякі підприємства не в змозі ефективно вести свій бізнес, що в більшості випадках призводить до банкрутства підприємств [2].

В Україні в умовах економічної нестабільності, ринкових перетворень, проблем неплатежів підприємств, що здійснюють господарську діяльність, часто виникає необхідність порушення справи про банкрутство, адже ринкова економіка висуває високі вимоги до діючих суб'єктів господарювання. В умовах ринкової економіки банкрутство підприємств є звичайним явищем. Інститут банкрутства забезпечує звільнення ринкової економіки від неефективних господарюючих

суб'єктів, які функціонують на засадах самофінансування (з метою отримання прибутку) і несуть самостійну відповідальність за власними зобов'язаннями [4].

Правову базу визнання суб'єктів господарювання банкрутами складає Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року, Цивільний кодекс України (далі ЦКУ), Господарський кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та інші нормативні акти.

Згідно ст. 2 ЦКУ, учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. А у відповідності до ст. 80 ЦКУ, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ст. 81 ЦКУ) [5].

Згідно чинного законодавства, банкрутство - це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Ліквідація через процедуру банкрутства припинення діяльності юридичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності, визнаної судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна. Суб'єкт банкрутства - боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена судом [6].

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному вказаним Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури; боржник - юридична особа - суб'єкт підприємницької діяльності або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено вказаним вище Законом [5].

Слід визнати негативний вплив на економіку країни наслідків банкрутства підприємств. Адже зменшується кількість підприємств, що призводить до зменшення пропозиції товарів, робіт чи послуг, зростає рівень безробіття і виплат безробітним, зменшуються податкові надходження до держбюджету. Інститут неспроможності об'єктивно виконує функцію інструмента структурної перебудови економіки, за допомогою якого здійснюється поліпшення якості підприємницького масиву, оздоровлюються канали циркуляції фінансових потоків та відбуваються прогресивні макроекономічні зрушення. Але в Україні ця функція не реалізується в повній мірі [2].

Варто підкреслити й позитивний наслідок банкрутства окремих суб'єктів господарювання, який полягає у тому, що підприємства, які оголошуються банкрутами й до яких застосовується механізм їх ліквідації, завершують свою неефективну виробничо-господарську діяльність, а замість них можуть бути створені такі підприємства, які будуть здійснювати свою діяльність ефективніше.

Своєчасне виявлення стану неплатоспроможності боржника та його всебічний аналіз дозволяють провести систему заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, яка спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів через реструктуризацію підприємства, боргів і активів та зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника [3].

Таким чином, банкрутство є одним з ключових елементів ринкової економіки й інститутів цивільного права. Це механізм, який дає можливість юридичній особі уникнути катастрофи та вигідно розпорядитися коштами.

Важливу роль у відродженні економіки України відіграє ефективне, дієве законодавство, яке забезпечує оздоровлення потенційно фінансово спроможних суб'єктів господарювання. У результаті законної процедури банкрутства, юридична особа у багатьох випадках залишається на ринку товарів та послуг, вона може розпочати свою діяльність спочатку з урахуванням всіх недоліків попередньої діяльності, розраховувшись з кредиторами, це законний шлях розпочати

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

бізнес «по-новому». Це належний спосіб державного регулювання сфери господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Доцільним було б державі, враховуючи стан сучасної економіки країни, також передбачати способи запобігання банкрутству в планах дій, та стратегіях розвитку країни.

Бібліографічні посилання:

1. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент. Житомир: ЖІТІ, 2001. URL: <http://buklib.net/books/28559/>
2. Коваленко О.В., Скляренко К.В. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки. Вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. URL: <http://www.zgia.zp.ua>
3. Мелех Л.В., Круць К.І. Санація боржника як судова процедура у справі про банкрутство. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. № 827. URL: <http://science.lp.edu.ua>
4. Пономаренко В.В., Первалова Л.В. Визнання підприємства банкрутом. // Студентські конференції. (Економічні та правові аспекти розвитку підприємств). Харків: НТУ «ХПІ». 2014. URL: <http://archive.kpi.kharkov.ua>
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України, зміни на 19.10.2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
6. Цивільне право: підручник: у 2 т. / За ред. В. І. Борисової, та інших. Х., 2012. Т. 1. 656 с.

Юніна Марина Петрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Яшан Юлія Борисівна,

адвокат, м. Кропивницький

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА КОМПЕНСАЦІЮ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Сьогодні в Україні триває процес формування ефективної системи судового захисту прав та свобод людини. До одного з основних елементів такої системи слід віднести надану ст. 55 Конституції України можливість громадянам звернутись за захистом своїх прав і свобод до міжнародних судових установ, зокрема, Європейського суду з прав людини.

Однак при цьому слід звернути увагу на те, що така можливість з'являється у громадянина, права або інтереси якого порушені, лише після використання всіх доступних національних засобів правового захисту. Вказане положення відповідає принципу міжнародного права щодо необхідності надання державі всіх можливостей для виправлення порушень своїх зобов'язань шляхом використання внутрішніх юридичних засобів до розгляду спору про право на міжнародному рівні [5, с.223].

23 лютого 2006 року був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який гарантував, що рішення Суду є обов'язковим для виконання Україною, офіційно визнавши тим самим рішення вказаного Суду джерелом національного права [3].

Рішення Європейського суду з прав людини приймаються на підставі норм Конвенції про захист прав та основних свобод людини, яка була прийнята в 1950 році та набрала чинності в 1953 році і яку Україна ратифікувала у 1997 році.

Європейська конвенція з прав людини стала першим міжнародним правозахисним документом, який був спрямований на захист широкого спектру громадянських та політичних прав людини [1].

Саме на захист та відновлення порушених прав, закріплених у Конвенції, і спрямовані рішення Європейського суду з прав людини.

Право на компенсацію моральної шкоди виникає, коли така шкода заподіяна порушенням будь-яких з прав, передбачених Конвенцією та протоколами до неї.

Аналіз рішень Європейського суду дає можливість зробити висновок про те, що найбільш часто присудження компенсації моральної шкоди відбувається при порушенні права на життя (ст. 2 Конвенції «Право на життя», ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканість», ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя»). Підтвердженням вказаного можуть біти наступні справи:

За рішенням у справі «Басюк проти України» (2016 р.) суд визначив, що відбулося порушення ст. 2 Конвенції у зв'язку із вчиненням ДТП, внаслідок якої загинула донька заявника, та присудив заявникові 6000 євро у якості компенсації за моральну шкоду. Подібні рішення також були винесені у справах «Мащенко проти України» (2015) та інших[4].

Також за рішенням у справі «Акопян проти України» (2014 р.) суд визначив, що відбулося порушення ст. 5 Конвенції у зв'язку із безпідставним примусовим поміщенням на лікування у психіатричну лікарню, та присудив заявниці 12000 євро у якості компенсації за моральну шкоду.

Подібні рішення також були винесені у справах «Захаркін проти України» (2010), «Руденко проти України» (2014) та інших [4].

За рішенням у справі «Мамчур проти України» (2015 р.) суд визначив, що відбулося порушення ст. 8 Конвенції з огляду на невиправдане встановлення опіки над дитиною заявника та позбавлення права спілкування з нею, та присудив заявникові 15000 євро у якості компенсації за моральну шкоду [4].

Подібні рішення також були винесені у справах «Белоусов проти України» (2014), «Дземюк проти України» (2014) та інших.

Однак у той же час Конвенція визначає ряд обмежень при здійсненні права людини на компенсацію моральної шкоди. Так, ст.ст.8,9 і 10 Конвенції в пункті першому гарантують певні права і свободи, а в пункті другому закріплюють загальні принципи та конкретні положення, на які може посилатись держава, як договірною стороною Конвенції, обмежуючи здійснення цих прав і свобод. Зокрема другі пункти вказаних статей визначають, що таке обмеження можливе лише у випадках, передбачених законом, коли воно необхідне в демократичному суспільстві для досягнення однієї із законних цілей. Такими цілями можуть бути: забезпечення національної безпеки; забезпечення територіальної цілісності, громадського спокою або економічного добробуту; охорона порядку і запобігання злочинам; охорона здоров'я чи моральності; захист репутації, прав і свобод інших осіб; запобігання розголошенню конфіденційно одержаної інформації; забезпечення авторитету і безсторонності суду [2, с.17].

Таким чином, зважаючи на проведений аналіз рішень Європейського суду з прав людини, можна зробити висновок про те, що право на компенсацію моральної шкоди виникає у випадках порушення будь-яких прав, передбачених Конвенцією про захист прав та основних свобод людини та протоколами до неї. У той же час право на компенсацію моральної шкоди не є необмеженим і можливе лише за наявності певних умов.

Бібліографічні посилання:

1. Ігнатенко Т.В. Природа Конвенції про захист прав і основних свобод людини. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-5.htm> (дата доступу 01.11.2018)
2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950). *Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999. №2 С.17.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23 лютого 2006р. № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата доступу 01.11.2018)
4. Рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9329(дата доступу 01.11.2018)
5. Судебная защита прав и свобод граждан. Научно-практическое пособие / Под ред. проф. В.П.Кашепова. М.: Норма, 1999. 255с.

Ярошенко Артем Сергійович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Костенко Оксана Миколаївна,
адвокат

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У ВИГЛЯДІ СПОТВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕНДЕРІВ

Проблеми публічних закупівель у господарсько-правовій сфері були досліджені у наукових здобутках таких вчених, як Н. Я. Борсук, Я. В. Горбатюк, Л. В. Катроша, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, А. О. Олефір, Я. В. Петруненко, Н. Б. Ткаченко та інші. Однак, питанням дослідження антиконкурентних узгоджених дій у формі спотворення результатів тендерів у розрізі діючого Закону України «Про публічні закупівлі» займалася лише Т. І Швидка, яка, здебільшого, розглядала теоретичні аспекти цього питання. З огляду на вищезазначене, питання визнання недійсними і скасування рішень Антимонопольного комітету України (надалі – АМКУ) та адміністративних колегій територіальних відділень АМКУ щодо порушень законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів тендерів у господарських судах залишається недослідженим та актуальним для наукових пошуків.

Метою даної роботи є системний аналіз основних позицій господарських судів у справах про визнання недійсними та скасування рішень АМКУ, адміністративних колегій територіальних відділень АМКУ щодо порушень законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів тендерів.

Так, під час участі у публічних закупівлях учасники закупівель допускають однотипні порушення законодавства про захист економічної конкуренції такі як: 1) схожість та ідентичність оформлення документів; 2) одночасне отримання необхідних для участі у торгах довідок; 3) надання учасниками підтверджувальних документів у складі документації закупівлі, якими засвідчено поставку товарів від одних і тих самих постачальників; 4) отримання однією фізичною особою довідки обох суб'єктів господарювання у певній установі; 5) однакове місцезнаходження юридичних осіб, які беруть участь у закупівлях; 6) наявність одних і тих самих осіб у керівних органах підприємств, які беруть участь у закупівлі.

Статтею 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (надалі – Закону) визначено перелік порушень законодавства про захист економічної конкуренції, до яких відноситься, зокрема, антиконкурентні узгоджені дії. Антиконкурентними узгодженими діями, зокрема, визнаються узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів тендерів (п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону). Відповідно до Закону за результатами розгляду справ за дані порушення органи АМКУ приймають рішення про накладення штрафу у розмірі до десяти відсотків доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф [1].

Згідно ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України (надалі – ГПК), господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності, зокрема, відповідно до п. 7 – справи у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції, в тому числі у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень АМКУ [2].

Пропонуємо почати дослідження даної проблематики з аналізу судової практики касаційної інстанції господарського суду. Так, проведений авторами аналіз судових рішень за допомогою Єдиного державного реєстру судових рішень вказує на варіативність судових рішень у справах про визнання недійсними та скасування рішень АМКУ та адміністративних колегій територіальних

відділень АМКУ у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів торгів.

Так, постановою Верховного Суду від 24.04.2018 року по справі № 914/1195/17 [3] залишено постанову Львівського апеляційного господарського суду від 02.11.2017 року [4] – без змін, в якій зазначалося, що антиконкурентна узгоджена поведінка підлягає встановленню; та сама лише наявність формальних зовнішніх ознак, таких як подібність в оформленні документів чи наявність господарських зв'язків між учасниками закупівлі без доведення у передбаченому законом порядку факту узгодження учасниками змісту поданих ними пропозицій для участі в закупівлі та спотворення внаслідок такого узгодження результатів торгів, не може бути підставою для кваліфікації дій як антиконкурентних узгоджених дій.

Аналогічна правова позиція викладена у п. 8.3 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 р. № 15 «Про деякі питання практики застосування конкурентного законодавства» в якій зазначається, що ознаки схожості в діях суб'єктів господарювання не є єдиним достатнім доказом наявності попередньої змови (антиконкурентних узгоджених дій); антиконкурентна узгоджена поведінка підлягає встановленню та доведенню із зазначенням відповідних доказів у рішенні органу АМКУ; при цьому схожість має бути саме результатом узгодженості конкурентної поведінки, а не виявлятися у простому співпадінні дій суб'єктів господарювання, зумовленим специфікою відповідного товарного ринку; при цьому саме орган АМКУ має довести безпідставність посилення заінтересованої особи на інші чинники, що можуть позначатися на поведінці суб'єкта господарювання [5].

Іншою, з цього питання, є думка суду, викладена у постанові Верховного Суду від 07.08.2018 р. по справі № 924/978/17. Так, у касаційній скарзі скаржник зазначає, що схожість документів мала місце через використання шаблонних зразків, а також, що одна консалтингова компанія консультувала учасників закупівлі, зокрема надавала послуги з підготовки документації для участі у процедурі відкритих торгів. Суд залишив касаційну скаргу без задоволення [6].

Даний спір виник через законодавчу неврегульованість та відсутність правового регулювання щодо дозволу або заборони на залучення однієї і тієї ж особи для підготовки документів конкурсних торгів різним суб'єктам господарювання.

Вважаємо за доцільне, в контексті даного дослідження, з'ясувати чи відноситься до порушень законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів тендерів однакове місцезнаходження юридичних осіб, які беруть участь у закупівлях; а також наявність одних і тих самих осіб або членів їх родини у керівних органах підприємств, які беруть участь у закупівлі.

Так, у постанові Верховного Суду від 24.04.2018 року по справі № 917/1357/17 вказується, що наявність одного місця розташування баз учасників закупівлі не є підтвердженням узгодженості дій, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції; перебування особи у фінансових та господарських відносинах з іншим учасником закупівлі не суперечить приписам чинного законодавства України та не є свідченням узгодженості дій між зазначеними особами [7].

Однак, участь у публічних закупівлях осіб пов'язаних між собою забороняється, що підтверджується п. 7 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про публічні закупівлі». Так, у постанові Верховного Суду від 24.04.2018 року по справі № 924/380/17 суд зазначає, що підставою для залишення касаційної скарги без задоволення стало те, що учасники закупівель є пов'язаними між собою та перебувають у родинних стосунках [8].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що така судова практика з досліджуваного питання сформувалася через деталізацію законодавцем питання порушення законодавства щодо захисту економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів торгів. На нашу думку, рішенням зазначеної проблеми могло б стати закріплення в Законі України «Про публічні закупівлі» чи підзаконному нормативно-правовому акті детальної регламентації щодо того, які правопорушення підпадають під визначення попередньої змови між учасниками. Дані зміни сприятимуть зменшенню кількості судових спорів про визнання недійсними та скасування рішень АМКУ щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді спотворення результатів тендерів.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бібліографічні посилання:

1. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. С. 64.
2. Господарський процесуальний кодекс України. Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. С.56.
3. Постанова Верховного Суду від 24.04.2018 року по справі № 914/1195/17р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73761327>.
4. Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 02.11.2017 р. № 914/1195/17 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015600-11>.
5. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011р. №15 «Про деякі питання практики застосування конкурентного законодавства». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73761327>.
6. Постанова Верховного Суду від 07.08.2018 р. по справі № 924/978/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75770340>
7. Постанова Верховного Суду від 24.04.2018 р. по справі № 917/1357/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73730455>.
8. Постанова Верховного Суду від 24.04.2018 р. по справі № 924/380/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73761401>.

Шурин Ігор Васильович,
викладач кафедри
цивільного права та процесу ФПФПКП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО
СТАНУ, ЯКІ ВІДБУЛИСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Відповідно до частини першої статі 49 Цивільного кодексу України актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків.

Актами цивільного стану є народження фізичної особи, встановлення її походження, набуття громадянства, вихід з громадянства та його втрата, досягнення відповідного віку, надання повної цивільної дієздатності, обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, зміна імені, інвалідність, смерть тощо [1, ч.2 ст.49].

Державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть [1, ч.3 ст.49].

Підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я документи, що підтверджують факт народження. За відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, що підтверджує факт народження, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження [3, ч.4 ст.13].

Державна реєстрація смерті проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану на підставі документа встановленої форми про смерть, виданого закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою, або рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час або про оголошення її померлою [3, ч.1 ст.17].

У зв'язку із тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим, міст Севастополя та окремих районів, міст, селищ та сіл Донецької та Луганської областей, громадяни України, які проживають на цій території, не в змозі отримати необхідні документи встановленого чинним законодавством України зразка, на підставі яких органами державної реєстрації актів цивільного стану було б проведено державну реєстрацію народження та смерті.

Натомість на підтвердження фактів народження та смерті, органами окупаційної влади видаються як медичні документи, так і документи про державну реєстрацію актів цивільного стану, які, відповідно до норм чинного законодавства України, не створюють юридичних наслідків, що в свою чергу унеможливує родичам та близьким особам новонародженого або померлого підтвердити факт, які ці документи засвідчують.

Актуальність порушеного питання полягає в тому, що на сьогоднішній день проблема захисту прав та свобод громадян, які проживають на тимчасово окупованій території України, потребує зі сторони держави постійного контролю та вдосконалення шляхів їх вирішення, враховуючи те, що межі окупованої території України та лінія зіткнення не є постійною. Для можливості підтвердження виникнення та припинення цивільної дієздатності фізичної особи [ст. 25, 1] постає необхідність в отриманні свідоцтв про народження та смерть відповідного зразка, які мають юридичну силу на території України та за її межами.

Із вказаних вище причин, Міністерством юстиції України за результатами вивчення практичних проблем, що виникають при державній реєстрації актів цивільного стану в громадян, які проживають на вказаній території, було розроблено Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України», який Верховною Радою України було прийнято 04.02.2016 (набув чинності 24.02.2016).

Вказаним Законом Цивільний процесуальний кодекс України доповнено статтею 257-1, яка визначає, що заяви про встановлення факту народження або смерті, які відбулися на визначеній Верховною Радою України тимчасово окупованій території, можуть бути подані родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника [2].

Із набранням чинності нової редакції Цивільного процесуального кодексу України наприкінці 2017 року, вказана стаття має номер 317.

Таким чином, вказаною нормою законодавства для здійснення державної реєстрації актів цивільного стану, які сталися на тимчасово окупованій території, було введено принцип екстериторіальності, який полягає в тому, що родичі особи, народження або смерті якої необхідно зареєструвати, подають відповідну заяву до суду на власний вибір за межами такої території, яку суддя розглядає невідкладно в порядку окремого провадження.

Протягом 2017 органами державної реєстрації актів цивільного стану України проведено державну реєстрацію на підставі постановлених рішень судів було зареєстровано 11125 народжень та 14998 смертей та видано відповідні свідоцтва. Протягом I півріччя 2018 року кількість проведених державних реєстрацій складає 5208 і 9586 народжень та смертей відповідно.

Міністерством юстиції України постійно оновлюється інформаційний порядок видачі таких свідоцтв: розроблено уніфіковану заяву, яку після заповнення можна подати безпосередньо до суду, а також розроблено пам'ятки для громадян із покроковою інструкцією щодо шляхів отримання відповідного документа.

Таким чином, аналіз вказаного питання показує, що на сьогоднішній момент органами державної влади та судами створено всіх необхідних умов для можливості громадян здійснити державну реєстрацію народження та смерті фактів, які сталися на тимчасово окупованій території, в органах державної реєстрації актів цивільного стану, які розташовані на підконтрольній території.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №235-IV.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618- IV.
3. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 № 2398- VI.
4. Правила Державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 № 52/5.

Межевська Лілія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
заступник декана
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМ НОРМАМ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Сучасні сімейні правовідносини не обмежуються територією однієї держави, вони можуть виникати, змінюватися або припинятися в різних державах. У сучасному українському суспільстві спостерігаються економічні зміни, міняються життєві цінності. Роль подружжя в побуті, а також права та обов'язки визначає матеріальна сторона сімейного життя. Суперечки через майно часто стають причинами розлучень. Прагнення України до повномасштабної участі в політичному, правовому, економічному житті Європи логічно зумовлює необхідність удосконалення вже існуючих та створення нових інститутів в законодавстві. Не є виключенням і необхідність існування інституту шлюбного договору в сімейному законодавстві, значення якого зросло з прийняттям Верховною Радою України 10 січня 2002 р. Сімейного кодексу України [1].

Питання правового регулювання майнових відносин подружжя розглядалися у роботах М. Антокольської [2], Є. Ворожейкіна [3], І. Жилінкової [4], З. Ромовської [5], А. Слепакової [6], О. Ульяненко [7], С. Фурси [8] та інших.

Правовими актами, що закріплюють норми інституту шлюбного договору, є Сімейний кодекс України [1] та Цивільний кодекс України [9]. Згідно ст.59 Закону України «Про міжнародне приватне право» шлюбний договір отримав колізійне правове забезпечення, тобто дозволені правила вибору правової норми права що застосовується до шлюбного договору [10].

На сучасному етапі розвитку України, як правової держави, безперечно необхідні подальші наукові дослідження і вдосконалення інституту шлюбного договору з метою розширення меж відносин, які могли б регулюватись цим договором, і тим самим, забезпечувати і захищати права громадян. Саме тому, ми вважаємо доцільним звернутися до досвіду країн, де практика укладання шлюбного договору існує вже тривалий час.

Так, відповідно до ст. 1394 Цивільного кодексу Франції, усі шлюбні договори оформляються нотаріальною угодою у присутності і з одночасної згоди усіх осіб, які є їх сторонами або повноважними представниками останніх [11, с. 436]. Можливість укладення шлюбного договору через представника за довіреністю, а також опікуном від імені недієздатного подружжя, а особою, дієздатність якої обмежена зі згоди піклувальника, передбачена також і параграфами 1410, 1411 Цивільного кодексу Німеччини [12, с. 356].

На відміну від Німеччини, законодавство України, в свою чергу, не обмежує реалізацію права на укладення шлюбного договору недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, спеціальних правил, а отже і не заперечує такої можливості.

Важливо звернути увагу на те, що емансипована особа, тобто та, яка набула повної цивільної дієздатності, будучи неповнолітньою (шляхом реєстрації шлюбу - ст. 34 ЦКУ та по досягненні 16 років, якщо неповнолітній працює за трудовим договором або бажає займатися підприємницькою діяльністю, а також неповнолітній, записаний матір'ю або батьком дитини -ст. 35 ЦКУ [2]), має право укладати шлюбний договір, як і будь-яка інша, самостійно без згоди батьків (усиновлювачів), піклувальників, хоча вирішення й цього питання деякі науковці вважають неоднозначним [13, с. 13].

Включення відомостей про шлюбні договори до реєстру майнових прав (1412 Цивільного кодексу ФРН) [12, с. 356] дає змогу оцінити рівень досконалості механізму реалізації права на укладання шлюбного договору.

У літературі висловлені пропозиції щодо створення Єдиного реєстру шлюбних договорів в Україні, який дасть змогу нотаріусам швидко перевіряти в наявність шлюбного договору та ознайомитися з його змістом у разі укладення правочинів. Єдиний реєстр подружніх договорів має містити інформацію про усі договори, укладені саме подружжям, наприклад, шлюбні, аліментні, про визначення порядку користування спільним майном, поділ майна, вирішення інших майнових питань. У цьому випадку буде реальна можливість перевірити також існування шлюбного договору

при безвісній відсутності одного з подружжя, оголошенні його померлим тощо та найголовнішим аргументом могло б бути визнання шлюбного договору як реального правового акта, а не своєрідних домовленостей про наміри сторін [14, с.107-108].

Отже, тенденція до підвищення ролі шлюбного договору характерна для сучасного приватного права і почала яскравіше виявлятися останнім часом у нашій державі. Застосування договірної форми майна подружжя може сприяти не лише впорядкуванню майнових відносин, а й поліпшенню взаємодовіри між ними.

Бібліографічні посилання:

1. Сімейний кодекс України : від 10.01.2002 р. *ВВР України*. 2002. № 21-22. С. 135.
2. Антокольская М. В. Лекции по семейному праву : учеб. пособие / Антокольская М. В. М. : Юрист, 1995. С. 144.
3. Семейное право : підручник/під ред. Гонгало Б. М., Крашенинников П. В., Михеева Л. Ю., Рузакова О. А. М. : Статут, 2008. С 302.
4. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України//Жилінкова//Вісник Акад. правових наук України. 2002. № 3. С. 124.
5. Ромовська З. В. Коментар до гл.10 шлюбний договір Сімейного кодексу України / З. В. Ромовська // Законодавство України. 2004. № 9. С. 3-13.
6. Слепакова А. В. Правоотношения собственности супругов. М.: Статут, 2005. С. 444 .
7. Ульяненко О. О. Шлюбний контракт - основа вільного вибору. *Підприємство господарство та право*. 2003. № 7. С. 259.
8. Фурса С. Шлюбний контракт в нотаріальному процесі. *Право України*. 2002. № 5. С. 55-62.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. С. 261.
10. Закон України «Про міжнародне приватне право» : від 23.05.2005 р., № 2709-ІУ. *ВВР України*. 2005. № 32. С. 422.
11. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Захватаев / Отв. ред. А. Довгерт. К. : Истина, 2006. С. 1008 .
12. Гражданское уложение Германии / науч. редакторы А. Л. Маковский и др., пер. с нем. –2-е изд., доп. М. : Волтерс Клувер, 2006. С. 816.
13. Дворецкий В. Р. Всё о брачном договоре / В. Р. Дворецкий. М. : ГроссМедиа; РОСБУХ, 2008. С. 96.
14. С. Лепех Проблеми реалізації прав на укладання-розірвання шлюбного договору // Львівський національний університет імені Івана Франка ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ VISNYK LVIV UNIV. Серія юридична. 2008. Вип. 47. С. 103–109.

Золотухіна Лілія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

«ПРЕЗУМПЦІЯ ПРАВОМІРНОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ, РІШЕННЯ ЧИ ДІЇ ПРАЦІВНИКА» ЗА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття 2 проекту Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 (доопрацьований 20.05.2015) [1] (далі – проект ТК України) закріплює перелік принципів правового регулювання трудових відносин, серед яких є досить цікаве положення – принцип «презумпції правомірності правової позиції, рішення чи дії працівника, якщо різні нормативно-правові акти припускають неоднозначне трактування його прав чи обов'язків» (п. 3 ст. 2 проекту ТК України).

Схоже положення міститься в ч. 2 ст. 17 проекту ТК України «Застосування актів законодавства однакової юридичної сили у разі їх неузгодженості», відповідно до якої «у разі якщо норма закону чи іншого акта законодавства, виданого на підставі закону, або норми різних законів чи різних актів законодавства припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків працівника і

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

роботодавця, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь і працівника, і роботодавця, рішення приймається на користь працівника».

Інтерес до вказаних положень зумовлений низкою обставин: 1) вони є першим прикладом формалізації правових презумпцій у кодифікованому акті трудового законодавства, та й в трудовому законодавстві взагалі; 2) вони суттєво змінюють баланс інтересів сторін трудових відносин. Більш-менш неповерховий аналіз цих положень покликає до життя і окремі питання проблемного забарвлення: 1) чи дійсно положення п. 3 ст. 2 проекту ТК України є «презумпцією», як його детермінує сам проект ТК України; 2) чи є положення п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту ТК України тотожними або принаймні частково синонімічними, як вони співвідносяться; 3) який дійсний зміст цих положень, чи відповідає він дійсним намірам законотворця.

У найзагальнішому вигляді під правовою презумпцією розуміють за замовчуванням істинне припущення про існування обставин, що мають юридичне значення [2, с. 8]. Слід погодитися із Я. В. Сімутіною в тому, що «презумпції у трудовому праві у взаємозв'язку з кореспондуючими їм правовими принципами виражають сутність правового регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, визначають спрямованість трудового права як галузі. У них, з одного боку, відображаються вихідні принципів засади трудового права, а з іншого, у них закладений механізм реалізації цих основних засад. Як системоутворюючі фактори галузі трудового права презумпції покликані встановлювати певні гарантії для працівників від неправомірних дій роботодавця, що зумовлене захисною функцією трудового права» [3, с. 441].

Таким чином, є достатньо підстав стверджувати, що положення п. 3 ст. 2 проекту ТК України є галузевою неспростовною правовою презумпцією, яка має двоелементну структуру (базовий факт («різні нормативно-правові акти припускають неоднозначне трактування прав чи обов'язків працівника») та презюмований факт («правомірність правової позиції, рішення чи дії працівника»)) і відображає спрямованість правового регулювання трудових відносин на переважну охорону та захист прав та інтересів працівників в умовах неоднозначності правового регулювання відповідних трудових відносин.

Встановивши правову природу положення п. 3 ст. 2 проекту ТК України, спробуємо з'ясувати його дійсний зміст. Почнемо з презюмованого факту: «правомірність правової позиції, рішення чи дії працівника». Слід насамперед зазначити, що правомірність є характеристикою особливого виду юридичних фактів – діянь – які можуть мати форму активну (дії) та пасивну (бездіяльність). «Рішення» в розумінні п. 3 ст. 2 проекту ТК України, скоріш за все, слід тлумачити як активні дії, спеціально спрямовані на настання правового наслідку. З іншого боку, звертає на себе увагу, що п. 3 ст. 2 проекту ТК України не згадує про правомірність бездіяльності працівника, що при буквальному тлумаченні унеможлиблює його застосування у спорах, пов'язаних із невиконанням трудових обов'язків.

Також потребує роз'яснення і поняття «правової позиції працівника». С. Є. Федик зазначає, що «правова позиція означає матеріально-правову і процесуально-правову обґрунтованість вимог» [4, с. 92].

Таким чином, «правовою позицією працівника» в розумінні п. 3 ст. 2 проекту ТК України слід розуміти комплекс формалізованих – як правило в ході розгляду та вирішення трудового спору та у відповідній процесуальній формі (позовна заява, заперечення на позовну заяву, пояснення тощо) – ідей та тверджень працівника про: наявність та характер трудових відносин, їх характеристику; наявність, характер та стан доведеності тих чи інших юридичних фактів, які мають значення для справи; наявність і дійсний зміст відповідних вказаним відносинам правових норм; вид та міру застосування вказаних норм до вказаних відносин; інші обставини, що мають значення для справи.

Формулювання «різні нормативно-правові акти припускають неоднозначне трактування прав чи обов'язків працівника» також не є досконалим. По-перше, виходить, що у випадку, коли норми одного і того самого нормативно-правового акту припускають неоднозначне трактування прав чи обов'язків працівника, розглядувана презумпція вже не може бути застосована. Видається, що це не відповідає дійсним намірам законотворця. По-друге, незрозуміло, для кого повинно мати місце «неоднозначність трактування прав та обов'язків» – для правозастосовчого органу чи для працівника. По-третє, незрозуміло, чи мається на увазі будь-яка неоднозначність, чи лише така, яка не може бути знята завдяки застосуванню різних способів тлумачення норм права.

Тепер розглянемо положення ч. 2 ст. 17 проекту ТК України. Відповідне положення видається

дуже близьким до положення п. 3 ст. 2 проекту ТК України, але формалізоване фактично у вигляді класичної правової норми, а не презумпції. Гіпотезою тут є «норма закону чи іншого акта законодавства, виданого на підставі закону, або норми різних законів чи різних актів законодавства припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків працівника і роботодавця, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь і працівника, і роботодавця»; диспозицією – «рішення приймається на користь працівника». Виходячи із назви ст. 17 проекту ТК України, у гіпотезі йдеться лише про випадки, коли відповідні норми мають однакову юридичну силу. Слід відзначити наявність достатнього зв'язку між гіпотезою та диспозицією: рішення приймається на користь працівника, якщо це ж рішення внаслідок неоднозначності правових норм могло б бути прийнято як на користь працівника, так і на користь роботодавця. Також позитивним у порівнянні із п. 3 ст. 2 проекту ТК України є те, що допускається можливість протиріч між нормами одного і того самого нормативно-правового акту.

Очевидним є дійсний намір законотворця при встановленні норм п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту ТК України: у всіх випадках, коли тлумачення та/або подолання колізій норм трудового права не дозволяє з'ясувати їх дійсного змісту, вважати за правильне таке тлумачення, який відповідає інтересам працівника. Для реалізації цього наміру, на нашу думку, необхідно: формально визначити у проекті ТК України не лише способи подолання колізій правових норм (ст. 17), але і способи та алгоритм тлумачення правових норм.

Крім того, положення п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту ТК України доцільно замінити єдиним приписом такого змісту: «у випадках, коли внаслідок тлумачення норм одного або кількох нормативно-правових актів неможливо однозначно встановити дійсний зміст цих норм, зокрема однозначно визначити права та обов'язки працівника і роботодавця, в інтересах вирішення справи відповідні норми тлумачаться (в межах можливих варіантів тлумачення) на користь працівника та однозначно вираженої ним правової позиції щодо існування відповідних правовідносин, їх кваліфікації, змісту, застосовуваних до них норм тощо».

Таке положення, очевидно, позбується рис презумпції, але видається набагато узгодженішим та однозначнішим, ніж п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту ТК України. Отже, пропоноване положення є скоріше правилом тлумачення норм права, аніж правовою презумпцією.

Бібліографічні посилання:

1. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 (доопрацьований 20.05.2015) URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53221&pf35401=322609>
2. Ляшенко Р.Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Р. Д. Ляшенко. К., 2011. 234 с.
3. Сімугіна Я. В. Правові презумпції та їх взаємозв'язок з принципами трудового права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 439–442.
4. Федик С. Є. Методико-прикладні аспекти до процесуальної діяльності адвоката у цивільних справах. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1(17). С. 91–95.

Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

БЕЗГОТІВКОВИЙ РАХУНОК ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ПЛАТЕЖІВ

В сьогоденному суспільстві існує безліч форм безготівкових рахунків, до яких можна віднести такі: платіжні доручення, чеки, акредитиви, векселі. У наш час, досить популярним є те, що безготівкові розрахунки, наприклад, за товари або послуги, можуть здійснюватися за допомогою банківських платіжних карток.

Суть безготівкових рахунків полягає у здійсненні платежів шляхом списання коштів із банківського рахунку платника на банківський рахунок одержувача, за допомогою проведення відповідних засобів на банківських рахунках учасників розрахунків. В Інструкції про безготівкові

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

розрахунки в Україні в національній валюті наведено більш детальне поняття безготівкових розрахунків, відповідно, вони являють собою перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також за дорученням фізичних осіб коштів та підприємств, перерахування банками, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів [1, с. 152].

Для країн з ринковою економікою характерне правове регулювання інституту безготівкових розрахунків, яке зумовлене фінансово-правовими нормами та природою безготівкових грошей, як елемента системи грошового обігу. Єдиний грошовий обіг становлять обидві сфери, які між собою взаємопов'язані й взаємозумовлені. У вигляді купівельних і платіжних засобів кількість грошей й визначає величину грошової маси в обігу.

До фінансово-кредитної системи країни належить банківська система України, де вона виконує свою специфічну функцію та здійснює взаємодію з іншими елементами. Основною функцією банківської системи є, організація безготівкового обігу. За допомогою фінансово-правового регулювання можна встановити правила обігу безготівкових грошових коштів, що відповідають потребам економіки й суспільства. Національним банком України емітуються безготівкові грошові кошти, що є результатом відображення готівкових грошових коштів [2, с. 59].

Сучасний безготівковий обіг в Україні організований відповідно до таких принципів:

- 1) підприємства всіх форм власності зобов'язані зберігати свої кошти на рахунках у банках;
- 2) основна частина безготівкових розрахунків повинна здійснюватися через банк;
- 3) вимога платежу повинна виставлятися або перед відвантаженням товарів (виконанням робіт, наданням послуг) або після цього [3, с. 42].

Те, що списання грошових коштів з рахунку здійснюється банком за розпорядженням уповноваженого підприємства є особливістю здійснення безготівкових розрахунків. Якщо відповідне розпорядження відсутнє, то в такому разі допускається розпорядження за рішенням суду, а також у випадках, встановлених законом та договором між банком та клієнтом. В економічній, юридичній літературі та практиці наводяться переваги безготівкових рахунків в порівнянні із готівковою формою. Це обумовлюється значенням, яке виконують безготівкові розрахунки в господарській діяльності. Повноту сплати податків та інших платежів, що позитивно впливає на бюджетну систему держави в цілому, забезпечує можливість перевірки обігу коштів на рахунках суб'єктів господарювання.

Метою безготівкових розрахунків є протидія розвитку тіньового сектору економіки та покращенні економічного стану суб'єктів господарювання [1, с. 153-154].

Щодо юридичної природи безготівкових грошей, то існує дві головні концепції – речово-правова, за якою такі гроші є об'єктами речових прав, [5, с. 136], та зобов'язально-правова, що заперечує їх правову природу [6, с. 19].

І.В. Спасибо-Фатєєва віддає перевагу змішаній – речово-зобов'язальній природі безготівкових грошей, спираючись на те, що право вимоги до банку про видачу грошей трансформується в майнове право з їх приводу як об'єкта права власності [7, с. 26].

Більшість вчених підтримують зобов'язально-правову природу безготівкових грошей, оскільки вважають, що клієнти мають право вимоги до банку, які і обертаються в цивільному обороті. Але з цього слідував би, помилковий висновок, про те, що майнові права є засобом платежу. Під сумнівом є суто речова природа безготівкових коштів, оскільки що до них не застосовуються властиві речам захисні засоби, в першу чергу віндикація [4, с. 48].

Таким чином, безготівкові розрахунки мають важливе значення у прискоренні обороту коштів, скороченні готівки, необхідної для обігу. Завдяки їм здійснюється концентрація грошових ресурсів в банках, а тимчасово вільні кошти є одним із джерел кредитування. Завдяки широкому застосуванню безготівкової форми дозволяє визначати розміри емісії та вилучення готівки із обігу.

Бібліографічні посилання:

1. Бехтер Л. А. Сутність та роль безготівкових розрахунків в господарській діяльності підприємства. *Економічний простір*. 2011. № 54 С. 151-155.
2. Єлезаров А. П. Безготівкові грошові кошти як об'єкт фінансово-правового регулювання/ А. П. Єлезаров // Серія: Право 2014. № 4 (46) С. 59-62.

3. Єлезаров А. П. Особливості здійснення безготівкових розрахунків за чинним законодавством України / А. П. Єлезаров // Серія: Право 2013. № 4 (42) С. 42.
4. Шимон С. І. Безготівкові гроші як об'єкти цивільних прав (замітки до наукової дискусії). *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 48
5. Потяркин Д.С. Безналичные деньги – имущество? *Научный журнал «Хозяйство и право»*. 1997. № 3. С. 136.
6. Трофимов К. О. Безналичные деньги. Есть ли они в природе? *Научный журнал «Хозяйство и право»*. 1997. № 3. С. 19-28.
7. Спасибо-Фатеева І. В. Правова природа майнових і корпоративних прав, їх оборотоздатність та деякі аспекти застави. *Юридичний радник : Журнал юристів України*. 2005. № 2 (4). С. 26-30.

Новосад Анастасія Сегіївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

юридичного факультету Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА

Інтереси України як самостійної незалежної демократичної держави вимагають створення чітко визначеної законодавчої бази, яка дасть можливість нашій державі інтегруватись у європейський та світовий простір.

На сучасному етапі розбудови української державності, проведення системних правових реформ, одним з головних завдань є така організація громадського життя, при якій усіляко полегшуються і розширюються можливості набуття, здійснення та захисту суб'єктивних прав і виконання обов'язків. Ефективним засобом такого розвитку суспільства є цивільно-правовий інститут представництва.

Значення цього інституту в суспільному житті зумовлено тим, що за допомогою інституту представництва створюються додаткові можливості для здійснення прав і виконання обов'язків учасниками цивільних правовідносин, забезпечується більш повний захист їхніх суб'єктивних прав.

Значення правового регулювання відносин, спрямованих на надання допомоги у вчиненні юридичних дій суттєво збільшується в умовах радикального реформування суспільства, де значної ваги набуває діяльність представників.

У будь-якому разі без інституту представництва обійтись практично не можуть ні фізичні, ні юридичні особи. Так, його без сумніву потребують ті, хто, зважаючи на вік чи психічний стан, належать до категорії осіб, за якими взагалі не визнається наявність юридично значущої волі. Усі вони можуть бути самостійними учасниками цивільного обороту лише тоді, коли певні особи будуть діяти за них. У підприємницькій сфері виникає аналогічна потреба скористатися допомогою інших. Це можливо при зверненні за послугами до банків, експедиторів, адвокатів, до аудиторських, ріелторських чи брокерських фірм тощо, а також для подальшого розширення територіальних можливостей своєї підприємницької діяльності. Представництво часто є необхідною умовою реалізації правосуб'єктності юридичної особи.

Сформувавшись у головних рисах ще у стародавні часи, представництво, у свою чергу, дало життя різним правовим інститутам. З розвитком суспільства сфера застосування представництва охопила широке коло майнових та немайнових відносин.

Іноді представництво вбачають там, де насправді воно відсутнє, один і той же термін часто використовується для позначення різних правових категорій. А точність термінології, яка потрібна в кожній науці, є особливо важливою, як загальноновизнано, в юриспруденції, оскільки визначення понять, розроблених правовою наукою, пізніше відтворюються законодавцем.

Відносини представництва є немайновими та організаційно-складними; складаються із внутрішніх відносин та зовнішніх. Внутрішні відносини представництва в силу своїх особливостей доцільно трактувати як організаційно-передумовні, зовнішні ж як організаційно-інформаційні. Відносини між особою, яку представляють, та третьою особою не можуть входити до складу правовідносин представництва; вони є лише результатом представництва, його кінцевою метою, так

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

як виникають в силу реалізації повноваження представника і наділяють особу, яку представник представляв, певними правами та обов'язками з вчинених представником дій.

Підставами виникнення представництва можна визначити: 1) укладання договору – договір доручення, договір про патронат, договір транспортного експедирування, трудовий договір; 2) народження дитини (усиновлення), посвідчене в установленому законом порядку; 3) адміністративний акт (призначення опікуном над малолітніми або недієздатними чи над майном, призначення помічником); 4) акт уповноваженого на те органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (при представництві інтересів держави).

Представництво поетапно може створювати відносини між трьома суб'єктами: особою, яку представляють (принципалом, довірительом), представником (повіреном) та третьою особою. В якості останніх не завжди може виступати будь-який суб'єкт цивільного права. Якщо це принципал (особа, яку представляють), то вимоги до обсягу його правосуб'єктності необхідно висувати залежно від виду представництва про яке йде мова (законне чи добровільне). Хоча, як висновок, в ролі особи, яку представляють може виступати як дієздатна так і недієздатна особа. Якщо це представники, то правосуб'єктність останніх можуть мати повністю дієздатні громадяни (незалежно від того чи набули вони дієздатність з досягненням необхідного віку чи шляхом емансипації) – в межах якої вони вважаються здатними до самостійного вчинення правочинів. Щодо обмежено дієздатних осіб, доцільно було б якби останнє мало собою припинення відносин представництва між обмежено дієздатним та його малолітніми дітьми в сфері майнових прав та обов'язків останніх незалежно від наявності іншого з батьків.

Отже, представництво є особливим правовим інститутом, який дає можливість особам, як юридичним так і фізичним, розширити сферу свого юридичного впливу та забезпечити здійснення суб'єктивних прав та обов'язків з допомогою інших осіб. Представництво є структурно-складним, тристороннім, таким, що поетапно розвивається правовідношенням, в силу якого одна особа (представник) має право виступати від імені іншої (яку представляє). Відносини представництва є немайновими та організаційно-складними; складаються із внутрішніх відносин та зовнішніх.

Бондар Олександр Сергійович,

кандидат юридичних наук,

старший викладач

кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

Дніпропетровського

державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Конституції України «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1].

Трудове право України – одна з провідних та важливих галузей у системі права нашої держави, оскільки воно відіграє основну роль у регулюванні відносин найманих працівників із роботодавцем незалежно від форм власності та організаційно-правових форм.

Відповідно до ст. 3 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) зазначено, що «законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами» [2].

Отже, можна сказати, що Трудове право України – це самостійна галузь права, яка становить систему правових норм, що регулює суспільні трудові та пов'язані з ними відносини між працівником та його роботодавцем. З приводу організації праці та реалізації кожного свого права на працю. Трудові відносини це по суті те на що спрямовані і що регулюють норми трудового права. Трудові відносини являють собою суспільні виробничі відносини, що складаються в процесі застосування праці, коли певний працівник приймається на підприємство, в установу, організацію

для виконання певної роботи (трудової функції) з підпорядкуванням установленому трудовому розпорядку [3, с. 12].

Правове регулювання трудових відносин в Україні вже досить тривалий час знаходиться в стані переходу від радянської до ринкової системи економіки. Досі ця сфера регулюється Кодексом законів про працю України (далі – КзпП) від 1971 р. За майже 50 років Кодекс зазнав близько 130-ти змін, найважливіші з яких були здійснені з часу здобуття Україною незалежності. Ринкові зміни, що продовжуються в нашій країні, об'єктивно потребують зміни чинного трудового законодавства. Україна, ставши на шлях побудови демократичної та правової держави, має здійснювати заходи щодо оновлення правової системи, яка б знаходилась у відповідності пріоритетам, пов'язаним із правами і свободами людини та громадянина. Тому сьогодні прозора видно, що чинний Кодекс законів про працю України не відповідає як сучасним вітчизняним реаліям, так і міжнародному досвіду регулювання відносин у сфері трудових відносин. Необхідність змін у регулюванні трудових відносин не просто очевидна, а є нагальною потребою сьогодення [4, с. 132].

Необхідність у прийнятті Трудового кодексу України після тривалого реформування економіки нашої держави є більш ніж очевидною. На даний час можна казати про реальність комплексного правового забезпечення більшості сфер трудових відносин на довгострокову перспективу, без внесення суттєвих змін у майбутньому. Сьогодні маємо напрацьований практичний досвід здійснення державної політики у сфері праці в умовах ринкової економіки, а отже і потреби в кардинальних змінах у регулюванні трудових відносин практично немає. Об'єм питань щодо проблем у сфері нормативно-правового регулювання праці звужується до удосконалення виконавчої техніки реалізації політики праці. Практично сформовано політику зайнятості та випробувано головні її інструменти. Відпрацьовано механізми регулювання у сфері захисту заробітної плати, нормування та охорони праці, вирішення трудових спорів, тощо.

Інакше кажучи сучасна та ефективна кодифікація трудового права цілком реальна і необхідна. Іншою істотною причиною новітньої кодифікації трудового права є необхідність його узгодження з міжнародним та європейським правом. Насамперед мається на увазі забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань, що випливають із ратифікованих конвенцій Міжнародної організації праці (далі – МОП), а також узгодженості трудового права України із Європейською соціальною хартією. Однією із головних проблем нашого суспільства є забезпечення балансу інтересів працівника і роботодавця. Створення ефективних національних та правових механізмів захисту трудових прав працівників показує рівень розвитку більшості країн на їх шляху до побудови правової держави. Новий Трудовий кодекс має стати наступним після Конституції України законодавчим актом, що регулює будь-які трудові відносини. Крім того, він повинен відігравати основну роль у соціально-трудої сфері як закон прямої дії. Це дозволить вимагати відповідності Трудовому кодексу всіх законів, що регулюють працю спеціальних суб'єктів (наприклад державних службовців) [5, с. 71].

Необхідно зазначити, що на даний момент проект Трудового кодексу України містить масу позитивних положень щодо регулювання трудових відносин. Зокрема, серед основних можна виділити:

- 1) втілення теоретичних підходів щодо розмежування трудових відносин на індивідуальні та колективні, визначення правових основ регулювання трудових відносин;
- 2) значне розширення змісту поняття дискримінації у трудових відносинах, визначення поняття примусової праці (статті 3, 4 Проекту);
- 3) детальна регламентація питань прав та обов'язків працівника та роботодавця (статті 20–25, 28–29);
- 4) закріплення вдосконаленого поняття трудового договору, його обов'язкових умов (ст. 31), поняття трудової функції (ст. 32);
- 5) закріплення досить актуального сьогодні інституту надомної праці (ст. 42), визначення особливостей трудових відносин між працівником та роботодавцем – фізичною особою (статті 306 – 313);
- 6) ґрунтовне врегулювання процедури розірвання трудових відносин;
- 7) закріплення поширення трудових відносин на державних службовців, прокурорів, суддів (ця норма «мовчазно» існувала, хоча й не була закріплена в трудовому законодавстві);
- 8) визначення меж застосування трудового законодавства (ст. 5);

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

9) встановлення презумпції тлумачення неоднозначних (таких, що діють на користь працівника і роботодавця одночасно) норм на користь працівника (ч. 2 ст. 16);

10) встановлення широкого комплексу загальних засад трудового права, що не тільки несуть у собі загальноправову ідейну цінність, а й можуть бути використані при врегулюванні трудових правовідносин за аналогією права (зокрема судом як додаткове джерело для прийняття справедливих рішень, спрямованих на захист трудових прав працівників);

11) збереження важливого правила, що міститься в ст. 9 КЗпП, згідно з яким умови трудових договорів, що погіршують становище працівників порівняно з рівнем прав та гарантій, встановлених трудовим законодавством, є автоматично недійсними (нікчемними);

12) більш детальне врегулювання порядку відсторонення працівника від роботи у разі його прибуття на роботу в стані сп'яніння;

13) закріплення новітньої позитивної норми, відповідно до якої звільненню повинно передувати надання можливості працівнику довести свій рівень трудової кваліфікації, додержання трудової дисципліни, правомірності власних дій чи бездіяльності;

14) закріплення новітнього інституту соціального діалогу [6].

Окрім позитивності та загальної цінності проекту, варто зазначити й на недоліки, які потребують усунення.

На жаль, у проекті Трудового кодексу вбачається тенденція до звуження змісту та обсягів існуючих прав і гарантій найманих працівників і, разом із тим, розширюються права роботодавця, що порушує принципи, визначені у статтях 22, 43 Конституції України. Також слід звернути увагу на певні новели проекту Трудового кодексу, які, можуть не призвести до позитивних наслідків. Так, проектом Трудового кодексу встановлюється право роботодавця на дострокове надання щорічної трудової відпустки працівникам за погодженням із виборним органом первинної профспілкової організації, що є новою нормою порівняно з чинним Кодексом законів про працю України та Законом України «Про відпустки». Крім того, при достроковому наданні відпусток роботодавця має право не надавати пільги категоріям працівників, які мають право на отримання відпусток у зручний для цих працівників час (неповнолітні працівники, працівники із сімейними обов'язками, які мають дітей віком до 15-ти років або дитину-інваліда, інваліди тощо).

Також варто сказати, що проект Трудового кодексу так само як і КЗпП не втілює та не дає визначення у своїх нормах саме механізму правового регулювання звільнення працівника у зв'язку з виявленням невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі. Відсутня правова регламентація саме процедури звільнення за такої підстави.

У цілому проект Трудового кодексу, маючи деякі прогресивні положення, не дає реальних гарантій соціального захисту найманих працівників, створює нерівні умови праці для працівників великих та малих підприємств, усуває реальний вплив профспілок на роботодавця за порушення багатьох прав робітників. Беручи до уваги особливий вплив Трудового кодексу України на суспільні відносини та його значення для кожної людини, необхідність створення сприятливих умов для праці, оптимального узгодження інтересів сторін трудових відносин, підвищення життєвого рівня та поліпшення соціальної забезпеченості населення та соціального добробуту населення, досягнення і підтримання якомога вищого і стабільного рівня зайнятості, захищати право працівника заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає, слід зробити висновок, що попри наявні у проекті Трудового кодексу прогресивні засади він потребує подальшого доопрацювання. Законотворці повинні віднайти баланс інтересів працівників та роботодавців та з огляду на це прийняти відповідні норми.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кодекс законів про працю Української РСР від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50. ст. 375.
3. Кисельова О. І. Трудове право України : навч. посіб. / О. І. Кисельова, Т. А. Кобзева. Суми : Сумський державний університет, 2017. 309 с.
4. Щотова Ю. М. Реформа трудового законодавства України: стан та перспективи розвитку / Ю. М. Щотова // Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення :

- тези доп. та наук. повідомл. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 7–8 жовт. 2011 р.) / за ред. В. В. Жернакова. Х. : Кроссрууд, 2011. С. 132–134.
5. Ярошенко О. М. Кодифікація національного законодавства про працю: сучасний стан і перспективи / Ярошенко О. М. // Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення : тези доп. та наук. повідомл. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 жовт. 2010 р.). Х. : Кроссрууд, 2010. С. 67–72.
6. Проект Трудового кодексу України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

Калініченко Зоя Дмитрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОВЖИВАННЯМИ З БОКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАЖОРИТАРНИХ УЧАСНИКІВ

В теорії корпоративного права похідний позов — це позов учасника (акціонера) компанії, який він подає від імені компанії до третьої особи (як правило, директора компанії). Похідний позов є засобом захисту інтересів компанії, а не її акціонера, і застосовується лише тоді, коли органи управління компанії ухиляються від подачі позову до особи, яка завдала компанії збитків.

Останнім часом законодавство України зазнає досить значних змін, які в тому числі пов'язані з частковим приведенням у відповідність до вимог європейського законодавства. Позитивна ініціатива щодо запровадження інституту похідних позовів містить і деякі неузгодженості з іншими законодавчими актами, що при практичній реалізації має наслідком різний підхід до вирішення судових спорів.

Стосовно корпоративних відносин в Україні діє Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» № 289-VIII, від 07 квітня 2015 року. Даним Законом передбачається підвищити рівень захисту прав інвесторів через введення в тому числі і такого інструменту захисту, як запровадження похідного позову (право міноритарного акціонера подати позов в інтересах товариства про відшкодування збитків). Серед інших інструментів затверджені:

- впровадження відповідальності посадових осіб господарських товариств у випадку завдання шкоди товариству їхніми неправомірними діями;
- встановлення порядку визнання правочину, вчиненого посадовою особою, недійсним та повернення прибутку, отриманого за правочином;
- надання права позивачу на отримання відшкодування від товариства своїх витрат у зв'язку з судовим розглядом справи за позовом до посадової особи товариства про відшкодування завданих товариству збитків – у межах фактично одержаних товариством сум;
- створення умов для переходу квазі-публічних акціонерних товариств у приватну форму;
- введення інституту «незалежних директорів», які будуть представляти інтереси міноритарних акціонерів у публічних акціонерних товариствах;
- встановлення детального регулювання угод із заінтересованістю, яке буде враховувати інтереси всіх акціонерів.

Суть інституту похідного позову механізму полягає в наданні права учасникам господарських товариств подавати позови в інтересах товариства для притягнення до відповідальності посадових осіб товариства за збитки, завдані незаконними діями або бездіяльністю посадових осіб.

Захист міноритарних учасників товариств вже протягом багатьох років практикується у Великій Британії, США, Чилі, Кореї, та багатьох країнах Євросоюзу. Виникнення інституту похідного позову пов'язане з тим, що дуже часто власники великих пакетів акцій та топ-менеджмент компаній зловживають своїми правами і діють не в інтересах компанії, а у своїх власних, при цьому

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

завдаючи шкоди компанії, або ж не враховуючи права та інтереси акціонерів із невеликими пакетами акцій (міноритарних акціонерів).

Так відповідно до діючого українського законодавства у сфері корпоративних відносин, для прийняття рішень з будь-яких питань діяльності господарського товариства в більшості випадків достатньо від 51% до 60% голосів від їх загальної кількості.

Світовий Банк зазначив, що запровадження інституту похідних позовів є ключовим напрямком регуляторної реформи, необхідним для забезпечення захисту інтересів інвесторів, в тому числі і в Україні [1].

Теоретично предмет похідного позову може бути будь-яким. Втім, законодавець не став наділяти учасника (акціонера) юридичної особи такими широкими повноваженнями, оскільки це надавало б законну можливість для надмірного втручання в дії виконавчого органу, що в свою чергу заважало б йому здійснювати поточну роботу. Такі зловживання зі сторони міноритарних учасників в світовій практиці мають назву так званих «*strikesuits*» - позовів учасників, які мають на меті «легальний шантаж» посадових осіб та мажоритарних учасників юридичної особи.

Законом № 289-VIII передбачена можливість подачі учасником (акціонером) цього товариства, якому сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства, позовної заяви про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою. Отже в Україні предметом похідного позову може бути лише відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою.

У світовій практиці, предметом похідного позову також може бути вимога до третіх осіб, винних юридичній особі, якщо вона не звертається з таким позовом в особі уповноважених посадових осіб. Також предметом похідного позову може бути вимога міноритарних учасників до мажоритарних учасників. У країнах континентального права предметом похідного позову може бути визнання правочину, вчиненого юридичною особою, недійсним.

Наступною ознакою, яка відрізняє похідні позови в різних країнах, є мінімальний розмір частки учасника (акціонера), яка надає йому право для звернення до суду з таким позовом.

В Чеській Республіці, Італії, Іспанії, Словаччині цей ценз становить 5%, а в Австрії, Болгарії, Угорщині, Словенії та Швеції - 10%. В Україні таким правом наділений учасник (акціонер) товариства, якому сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства. Можливість об'єднання акціонерів не передбачена. Хоча ще проектом Закону була встановлена межа в 5% і передбачалась можливість об'єднання зусиль. Прийнято правильне рішення про підняття межі, що надасть можливість, хоча би частково уникнути зловживань зі сторони міноритарних учасників.

Внаслідок його прийняття Україна значно покращила свою позицію за індикатором «Захист міноритарних інвесторів» в рейтингу «*DoingBusiness*», що в перспективі має підвищити інвестиційний клімат та стимулювати інвестування.

У багатьох країнах похідний позов служить ефективним механізмом боротьби зі зловживаннями з боку менеджменту та мажоритарних учасників, які діють усупереч інтересам юридичної особи.

Завдяки закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту прав інвесторів» з 1 травня 2016 року акціонери (учасники) українських компаній мають можливість звернутися до суду з вимогою про відшкодування збитків, завданих підприємству діями чи бездіяльністю посадових осіб, зокрема і після припинення їхніх повноважень.

Можливість порушити питання про притягнення посадової особи підприємства до відповідальності надається далеко не кожному учасникові господарського товариства. Для того щоб представляти інтереси юридичної особи у справі про відшкодування шкоди, завданої посадовою особою, учаснику сумарно має належати десять і більше відсотків статутного капіталу підприємства.

Нестандартна і можливість акціонера, який володіє десятьма і більше відсотками у статутному капіталі, набути статусу представника шляхом подання заяви в господарський суд, навіть якщо позов було подано іншим акціонером. Оскільки відмова від позову, апеляційного чи касаційного оскарження, зменшення розміру позовної вимоги чи укладення мирової угоди потребують письмової згоди всіх представників у справі про відшкодування шкоди, заподіяної підприємству його посадовою особою, таке правило може значно ускладнити переговори в разі

спроб досудового врегулювання спору.

Різними правовими системами передбачено різноманітні механізми запобігання таким зловживанням. Наприклад, у Японії акціонер, який подає похідний позов, має володіти часткою в компанії не менш як шість місяців, а в Німеччині акції має бути придбано до того, як учасник дізнався про порушення. Формулювання, запропоноване українським законодавцем, не передбачає жодних захисних механізмів, і інститут похідного позову можуть використовувати недобросовісно.

Завдяки змінам до ст. 53 закону України «Про акціонерні товариства» акціонери та члени наглядової ради, які є їхніми представниками, несуть солідарну відповідальність за відшкодування збитків, завданих акціонерному товариству таким членом наглядової ради. Цікаво, що для залучення акціонера до відповідальності немає необхідності доводити, що він схвалював або, як мінімум, знав про дії чи бездіяльність члена наглядової ради, що є його представником.

Оголошення, які стосуються справ про відшкодування збитків, завданих підприємству посадовими особами, має бути оприлюднено на офіційному веб-сайті Вишого господарського суду України протягом двох днів з моменту їхнього ухвалення. На цьому етапі немає механізму виведення публікацій на сайті ВГСУ, і його розроблення справляє враження сізифової праці, беручи до уваги належне функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень.

Тож доступність і ефективність української версії похідного позову як механізму захисту акціонерів залишається ще сумнівною і відкриває нові можливості для зловживань. В Україні — на відміну від загальнотеоретичної позиції — акціонер діє від власного імені, звертаючись з позовом не до директора товариства, а до самого товариства і третьої особи, з якою товариство уклало не вигідний для себе договір. Предметом похідного позову є визнання такого договору недійсним із наступною двосторонньою реституцією.

З набуттям чинності Закону України «Про акціонерні товариства» право на похідний позов повернулось до правового поля України в контексті регулювання правочинів з заінтересованістю. Автори українського закону орієнтувались на модель правового регулювання, запроваджену в Росії статтею 84 Федерального Закону «Про акціонерні товариства», яка надає право на позов про визнання недійсною угоди із заінтересованістю як товариству, так і будь-якому з його акціонерів. Втім, в Україні російський досвід не прижився, і у березні 2011 р. набув чинності закон, яким акціонери були позбавлені права на оскарження угод із зацікавленістю.

Вищий господарський суд при вирішенні конкретних справ вказує, що акціонер має право звертатись із позовом про визнання недійсною угоди, укладеної товариством із третьою особою, лише коли він уповноважений на це самим товариством, або якщо таке право надається йому статутом товариства.

У багатьох юрисдикціях, що не належать до англо-американської сім'ї права (наприклад, у Німеччині), баланс інтересів стабільності укладених товариством правочинів і дійсних інтересів великих зовнішніх акціонерів досягатиметься шляхом надання права на похідний позов лише портфельним акціонерам і іншим акціонерам, які володіють суттєвою кількістю акцій. Поріг встановлюється, як правило, на рівні 5 відсотків. В Англії такий поріг не встановлено і будь-який з акціонерів має право на похідний позов.

Немає механізму виведення публікацій на сайті ВГСУ, і його розроблення складне, беручи до уваги належне функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень.

Крім іншого, відкритим залишається питання про механізм захисту персональних даних учасників процесу при оприлюдненні таких публікацій, а також репутаційних ризиків підприємства, для бізнес-партнерів якого наявність таких судових розглядів може бути індикатором нестабільності внутрішнього управління.

Бібліографічні посилання:

1. Що змінилося в регулюванні діяльності та реєстрації ТОВ і ТДВ і навіщо//Юридична газета. Випуск 29 (1379) 16 квітня 2018р // <http://jur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/zakon>
2. Данішевська В.І. Суддям доведеться змінити уявлення про ТОВ, Тернопіль.: Джура, 2016.
3. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою. К.: Київ. держ. торг.-економ. ун-т, 2017. 371 с.

Поліщук Марина Геннадіївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-
правових дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МАЛОЗНАЧНІСТІ СПРАВ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

У 2017 році Цивільно процесуальний кодекс України зазнав певних змін, а саме законодавець запровадив поняття малозначні справи, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Розглядаючи правові аспекти малозначності справ у цивільному процесі виникає ряд питань:

- ЦПК України не містить визначення поняття «малозначні справи», «Використаний термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні» а саме, як з об'єктивного визнання взагалі оцінити, є справа малозначною чи ні.

-Чому в законодавстві, не передбачено оскарження малозначних справ в касаційному суді. Вирішення питань на власний розсуд судом, малозначності справи, та не можливість касаційного оскарження малозначних справ, є порушенням конституційного права громадян, щодо доступу до правосуддя.

Поняття малозначна справа відносно нове, але вже проблематика даних справ розглядалася Ізаровою І.О., Лесько А.О., Ткачуком О.С., Помазановим А.В. І їх дослідження не втратили актуальність.

Поняття малозначні спори вперше з'явилося в українському законодавстві у Конституції України з прийняттям у 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». В якому у ст. 131-2, зазначено гарантії надання професійної правничої допомоги адвокатурою і передбачає, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена[1].

Потім у 2017 році Верховною Радою України було прийнято Закон України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів України". Цим законом законодавець запровадив малозначні справи, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Вирішуючи питання, чи належить справа до категорії малозначних, суд у кожному конкретному випадку на підставі досліджених судом конкретних обставин у справі має оцінити наявність критеріїв, з яких слід виходити, та вирішити це питання відповідно до принципу верховенства права.

Згідно ЦПК законодавець зазначив, що малозначними справами є :

1.Справи у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних.

2.Справи незначної складності, визнані судом малозначними. Відмінність між загальним та спрощеним провадженням є те, що суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами. Також розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження проходить без проведення підготовчого засідання та не пізніше 30 днів з дня відкриття провадження[2].

Наразі немає чіткого критерію, за яким можливо віднести ту чи іншу справу до категорії малозначних справ, оскільки кожна людина оцінює значність справи по-своєму. Отже, це завдання покладається на суд. Цей факт є неоднозначним, що при вирішенні питання про малозначність справи, суд може використовувати суб'єктивні оцінювальні поняття та визнавати справу малозначною на свій розсуд. Тому в цьому питанні можна звернутись до Лесько А.О. яка зазначає що вирішення судом питань, пов'язаних з розглядом справи, за критерієм малозначності спору передбачає широкі дискреційні повноваження суду (судді), а тому є необхідність на практиці виробити критерії, відповідно до яких такий чинник як малозначність повинен бути оцінений об'єктивно[7].

Крім того, законодавець не передбачив оскарження малозначних справ в касаційному суді. Тому існує необхідність надалі врегулювання даної прогалини в цивільному законодавстві через те, що порушуються законні права людини на справедливий суд. Це стосується суми позовів які потрібно зменшити та встановлення винятку щодо неможливості віднесення до малозначних спорів, що виникають з трудових, сімейних відносин, стягнення аліментів, а також ті що стосуються захисту честі та гідності, ділової репутації, життя і здоров'я. Тому що справи з цих правовідносин не можуть бути малозначними і вони повинні повністю та детально розглянуті - це допомогло б збалансувати доступ до правосуддя, а саме захист своїх прав за допомогою оскарження рішень, а також покращити стан довіри до держави та судової системи.

Досліджуючи дане питання, можна зробити висновок, що зміни є недостатньо повними і є багато недоліків з якими ми зіткнулись при дослідженні даної теми. Враховуючи вище вказане, можна зазначити що законодавцем недостатньо вирішено питання про визначення справ малозначними. Це питання потребує подальшого вивчення. Насамперед стосується більш широкого доступу до захисту своїх прав за допомогою оскарження рішень в касаційному суді. Також формування об'єктивних критеріїв щодо оцінювання справи як малозначної, а саме - вироблення на практиці суддями власного досвіду. А за для подальшого розвитку малозначних справ можна винести всі положення про них в окрему статтю ЦПК. Тому потрібен подальший науковий розгляд у цій сфері. Тому запровадження у Конституції України та новому цивільному процесуальному законодавстві такої категорії як малозначні справи не варто було би розглядати так, що «законодавцем та державою в цілому взятий курс на обмеження доступу громадян до правосуддя», як було висловлено окремими авторами.

Нова процедура спрощеного провадження, зокрема й щодо розгляду малозначних спорів, потребує формування суддями та адвокатами власного досвіду забезпечення вирішення завдань цивільного судочинства - справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ за новими правилами.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс, Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 40-41, 42, ст. 492.
3. Ізарова І.О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017 / Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук.праць. К., 2017, С.18
4. Помазанов А.В. Малозначність справ у цивільному процесі України URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/1_2018/part_2/16.pdf (дата звернення: 18.10.2018).
5. Кодекс адміністративного судочинства України. Кодекс, Закон від 06 липня 2005 р. № 2747-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст.446.
6. Закон України Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 07 грудня 2017 р. № 2246-VIII IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради, 2018, № 3-4, ст.26.
7. Лесько А.О. Малозначність справ цивільної юрисдикції як критерій для їх розгляду у спрощеному позовному провадженні та відмови у відкритті касаційного провадження URL: http://www.vru.gov.ua/mass_media/998 (дата звернення: 18.10.2018).
8. Ткачук О.С. Спрощене провадження - новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура URL: http://minust.myapp.com.ua/storage/attachments/Ткачук_2017_Спрощене%20провадження%20-%20новела%20цивільного%20процесу_правова%20природа,%20ознаки,%20процедура.pdf (дата звернення: 18.10.2018).

Аксютіна Анастасія Володимирівна,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОБРЕ ВІДОМІ ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ: ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» знак для товарів чи послуг — це позначення, за якими товари або послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів чи послуг інших осіб [1]. У нормативно-правових актах стосовно зазначеного поняття використовуються терміни «торговельна марка» і «торговельний знак». В Цивільному Кодексі України поняття «торговельна марка» трактується як, позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів, що виробляються однією особою, від товарів, що виробляються іншими особами.

Якщо вести мову саме про охорону прав на добре відомі знаки для товарів і послуг, то умови охорони такого виду знаків передбачені в ст. 25 Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг". Щодо набуття права власності на добре відомий знак то незалежно від наявності чи відсутності реєстрації визнати знак добре відомим може суд або Апеляційна палата Державного департаменту інтелектуальної власності, рішення якої може бути оскаржене у судовому порядку[1].

При визначенні того, чи є марка добре відомою в Україні, можуть розглядатися, зокрема, такі фактори, якщо вони є доречними: ступінь відомості чи визнання марки у відповідному секторі суспільства; тривалість, обсяг та географічний район будь-якого використання марки чи її просування, включаючи рекламування чи оприлюднення та представлення на ярмарках чи виставках товарів чи послуг, щодо яких марка застосовується; тривалість та географічний район будь-яких реєстрацій чи заявок на реєстрацію марки за умови, що вона використовується чи є визнаною; свідчення успішного відстоювання прав на марку, зокрема територія, на якій марка визнана добре відомою компетентними органами; цінність, що асоціюється з маркою [2].

Значення добре відомих знаків полягає в тому, що вони охороняються навіть без реєстрації, використання їх на територіях, що охороняються, не є обов'язковим, у ряді країн їх правова охорона розповсюджується не тільки на товари, що зробили їх добре відомими, але і на всі товари і послуги [3].

Необхідно вказати що охорона прав на добре відомий торговельний знак регламентується не тільки національними правовими нормами, але і міжнародними, а саме Паризькою конвенцією про охорону промислової власності, Угодою про торгові аспекти прав інтелектуальної власності 1994 р. (Угода TRIPS), але в цих міжнародних актах також як і в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», не надається тлумачення поняття «добре відомого знаку». Міжнародна асоціація з охорони промислової власності запропонувала таке визначення досліджуваного поняття: «Загальновідомим товарним знаком є знак, відомий широкому колу зацікавлених осіб, які мають стосунок до виробництва, торгівлі чи використання позначеної цим знаком продукції, якщо цей знак сприймається ними як такий, що вказує на особливе джерело походження зазначеної продукції» [4, с.204].

Будь яке правове явище задля успішної і ефективної його реалізації потребує правової регламентації шляхом закріплення в нормативно-правових актах. Забезпечення захисту добре відомих товарних знаків є нагальною потребою, оскільки дані знаки визнаються майже у всіх країнах світу, а це набуває особливого значення особливо в умовах інтеграції України до ЄС. Добре відомий торговельний знак є об'єктом права інтелектуальної власності та важливим елементом у господарській діяльності. Також за допомогою добре відомого знаку товари чи послуги впізнають на ринку, які свідчать про високу якість даного товару, його надійність, гідну репутацію товаровиробника. Правова охорона прав на добре відомі знаки для товарів і послуг потребує вдосконалення та оновлення теоретичних та практичних підходів в галузі охорони права інтелектуальної власності, і таке оновлення передусім повинно розпочатися з законодавчого закріплення визначення добре відомого знаку. Пропонуємо доповнити частину 1 статті 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» таким чином: «Добре відомий знак в

Україні це знак який відомий широкому колу осіб і має добру репутацію, та сприймається як символ світової торгівельної системи».

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII URL: <http://rada.gov.ua/>
2. Байлема Т.М. Станіслав О.В., Поняття права на торговельні марки та їх цивільно-правовий захист URL: http://www.rusnauka.com/9_NND_2014/Pravo/3_163342.doc.htm
3. М. Дубинский / Общеизвестный товарный знак. // М. Дубинский/ URL: <http://logotipov.net/?id=1066>
4. Демченко Т.С. Правова охорона загальновідомих і знаменитих знаків у міжнародній практиці та в Україні. *Вісник господарського судочинства*. 2016. №3. с.204 -210

Карпенко Роман Валерійович,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЕВОЛЮЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ТА ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Згідно ст. 2 нового Закону України від 02.06.2016 р. «Про судоустрій і статус суддів» завданнями національних судів України є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Формування наднаціонального законодавства у цивільному процесі – Європейського цивільного процесу (European Civil Procedure, далі – ЕСР), має суттєвий вплив на гармонізацію цивільного судочинства України, створення ефективної системи судового захисту.

Брюссельську Конвенцію від 27 вересня 1968 р. вважають одним із перших кроків утворення ЕСР (про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах), яка забезпечила основу і принципи ЕСР. Регламент № 44/2001 від 22 грудня 2000 р., замінений Регламентом №1215/2012 від 12 грудня 2012 р. (набрав чинність 10 січня 2015 р.) є невід'ємною частиною системи ЕСР. За Регламентом запроваджується загальна процедура виконання судових рішень, єдиний підхід до виконання судових рішень судів держав – членів ЄС, що забезпечує комплексність загальноєвропейської системи ЕСР [1, с.140]. Окремого дослідження заслуговує досвід розвитку цивільного процесуального законодавства держав-членів ЄС, зокрема в касаційній інстанції, та його вплив на оптимізацію судочинства України.

Перегляд судових рішень у касаційній інстанції є останнім етапом судочинства України, спрямованим на перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, які набрали законної сили. Тому здійснення ефективності судового захисту у касаційному провадженні, як останнього гаранта реалізації порушених, невизнаних або оспорюваних прав, має особливе значення.

З точки зору застосування процесуальних фільтрів у касаційному провадженні цікавим є Цивільний процесуальний кодекс Польщі. Згідно з ЦПК Польщі касаційна скарга може бути подана на рішення судів другої інстанції; вона подається до Верховного Суду стороною, Генеральним Прокурором, Уповноваженим з Прав Людини або Уповноваженим з Прав Дитини. Випадки, коли касаційна скарга не може бути подана, залежать від категорій справ, ціни позову, а також виду провадження, – оскарження судових рішень у майнових справах із ціною позову менше 50000, 00 злотих (113360, 00 грн.); у справах, що виникають з трудових відносин і соціального страхування із ціною позову менше 10000, 00 злотих; справ про розлучення та виплату аліментів; справ, розглянутих у спрощеному провадженні та ін. (ст. 3982 ЦПКП). Касаційна скарга повинна містити посилання на рішення, яке оскаржується, із вказівкою про повне або часткове його скасування, підстави для подання касаційної скарги. Строк подання касаційної скарги – два місяці з дати

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

вручення рішення. Верховний Суд Польщі розглядає справу за касаційною скаргою у складі трьох суддів [2, с. 264]. Приклад Польщі, на нашу думку, може бути використаний у цивільному процесуальному законодавстві України з точки зору застосування процесуальних фільтрів у касаційному провадженні, – як критерії таких фільтрів доцільно застосовувати категорії конкретних справ, ціну позову, а також звертати увагу, у якому провадженні розглядалася справа (у спрощеному, чині). Слід зазначити, що строк подання касаційної скарги за ЦПК Польщі (протягом двох місяців з дня вручення рішення) більше гарантує право на судовий захист у порівнянні з ЦПК України (протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду). Радою з питань судової реформи України розроблені зміни до Цивільного процесуального кодексу України, зокрема, підготовлені пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері судоустрою та судочинства, з метою підпорядкування цивільного процесу завданню дійсно ефективного захисту прав та інтересів особи, яка звертається до суду, справедливого, неупередженого, своєчасного розгляду справ, забезпечення справжньої змагальності, добросовісної поведінки сторін та суду в процесі, його максимальна відкритість та прозорість.

Позитивним внеском законопроекту є збільшення строків апеляційного та касаційного оскарження, що підвищує ефективність реалізації права на судовий захист. Так, згідно з чинним ЦПК, у разі оскарження судового рішення апеляційна скарга подається протягом десяти днів з дня його проголошення (для осіб, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні під час проголошення судового рішення, - десять днів з дня отримання копії цього рішення); ухвала суду першої інстанції в апеляційному порядку може бути оскаржена протягом п'яти днів з дня її проголошення (з дня отримання копії ухвали, якщо ухвалу було постановлено без участі особи, яка її оскаржує) (ст. 294). Касаційна скарга подається протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду (ст. 325). У законопроекті суттєво збільшені строки апеляційного та касаційного оскарження – на рішення суду апеляційна скарга може бути подана протягом тридцяти днів, а на ухвалу – протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення (ч. 1 ст. 294); у касаційному порядку судові рішення може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його проголошення (ч. 1 ст. 325). Підкреслюючи позитивний внесок нової редакції ст. 325 законопроекту, потрібно звернути увагу на певні недоліки – із змісту законопроекту не зрозуміло, який строк касаційного оскарження ухвали суду, хоча у ст. 324 зазначено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі (якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки) мають право оскаржити у касаційному порядку ухвали суду першої інстанції та ухвали апеляційного суду. Крім того, у законопроекті строк апеляційного та касаційного оскарження судового рішення однакові. Така позиція законодавця є нелогічною, перешкоджає ефективному судовому захисту – строк подання касаційної скарги на судові рішення потрібно збільшити, на нашу думку, до шістдесяті днів, що дійсно сприяє реалізації права на судовий захист.

Привертають увагу особливості судоустрою та судочинства Австрії, зокрема Верховного Суду, який іменується «вищим судом», є останньою інстанцією для цивільних справ (ст. 92 Конституції), виконує функції правової визначеності, забезпечення однорідності правозастосовної практики. Крім того, Верховний Суд Австрії висловлює свої зауваження до проектів законів. На інтернет-ресурсах публікуються не тільки рішення Верховного Суду, а й правова позиція по справі, що сприяє правозастосуванню. Інформаційні технології сприяють швидкості вирішення судових спорів, усі сфери юриспруденції Австрії охоплюють ІТ-мережа та допоміжні програми (наприклад, адвокат має можливість безпосередньо зі свого робочого комп'ютера подати позов напряму в компетентний суд) [3,с.9]. Викликає науковий інтерес діяльність касаційного суду Франції, – з метою підвищення його ефективності були використані різні заходи, зокрема створення при кожній палаті спеціальних судових складів кількістю не менш як три судді. Такі судові склади зобов'язані повертати заявникам «вочевидь неприйнятних та необґрунтованих» скарг, а з 1981 р. також вносити касаційні постанови поряд із звичайним складом касаційного суду [4,с.141].

Підводячи підсумки вищевикладеного, запропоновано застосувати у цивільному судочинстві України досвід цивільного судочинства Австрії, зокрема для прискорення швидкості вирішення судових спорів розширити сферу дії інформаційних технологій – використовувати сучасні технології для взаємодії між собою судів, прокуратури, юридичних фірм (через обчислювальний центр). Верховному Суду України доцільно публікувати на інтернет-ресурсах не тільки рішення, а й окремо правову позицію по справі для зручності практиків при

правозастосуванні.

Бібліографічні посилання:

1. Ізарова І.О. Передумови становлення та розвитку European Civil Procedure. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 139-143.
2. Бутирський А.А. Особливості вирішення цивільних спорів у Польщі / А.А. Бутирський // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. пр. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 56. С. 261-266.
3. Ворошило М. Судоустрій та судочинство Австрії. *Юридичний вісник України*. 2016. № 27 (8-14 липня). С. 9.
4. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: [монографія] /В.В.Комаров, К.В.Гусаров, Н.Ю. Сакара та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2016. 848 с.

Косяченко Ксенія Едуардівна,
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ В
УКРАЇНІ**

Для того, щоб проаналізувати проблеми соціального захисту інвалідів в Україні потрібно з'ясувати, що являє собою «соціальний захист». Як зазначає В. Шайхатдинов, «соціальний захист» охоплює діяльність держави та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств по створенню сприятливого для людини навколишнього середовища, охороні здоров'я громадян, їх професійній підготовці, забезпеченню зайнятості населення, охорони праці, регулюванню заробітної плати і доходів населення, забезпеченню громадян житлом, регулюванню права власності громадян, матеріальному обслуговуванню і забезпеченню непрацевдатних й інших нужденних у соціальній підтримці громадян [1, с. 5].

Розгляд соціальної політики у відношенні інвалідів не можливо зробити без аналізу поняття «інвалід». Згідно зі ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті [2].

Таким чином, соціальний захист інвалідів - це система гарантованих державою соціальних, економічних та правових заходів, які спрямовані на створення інвалідам рівних можливостей участі у житті суспільства в порівнянні з іншими громадянами.

Для України проблема соціального захисту інвалідів є важливою, оскільки зростає чисельності осіб з фізичними та інтелектуальними вадами [3, с. 13].

На сьогоднішній день в Україні налічується 2,709 млн. осіб зі статусом інвалідності. Тобто кожен 18-й громадянин - інвалід, який потребує допомоги та підтримки від держави у вигляді грошового еквівалента, також допомоги в плануванні житла, облаштуванні під'їздів, громадського транспорту, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, сприяння у здобутті освіти, професійних знань, працевлаштування, медичних і культурних послуг [4].

Але, незважаючи на усі закріплені види соціальної підтримки в нормативно-правових актах, на сьогоднішній день інваліди належать до найбільш соціально незахищеної категорії населення - їх дохід нижче середнього, а потреби у медичному та соціальному обслуговуванні набагато вищі. У соціальнонезахищених верств населення менше можливості отримати освіту, займатися трудовою діяльністю. Більшість із них не бажає приймати участь у суспільному житті. Із цього видно, що інваліди у нашому суспільстві є меншістю, що потребує значно більшої участі в їх житті з боку держави. Тобто, інвалідність є проблемою не окремої людини, а всього суспільства.

В Україні відновлюються процеси переходу до ринкової економіки. Держава переживає кризові явища, які діють негативно не тільки на економіку, а в першу чергу - на соціальну сферу. В

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

цій ситуації велике значення має необхідність дослідження проблем соціального захисту інвалідів та інших незахищених верств населення.

Говорячи про невирішені проблеми осіб із функціональними обмеженнями, неможливо оминати проблему забезпечення працею інвалідів. Незважаючи на те, що інвалідність пов'язана з обмеженою здатністю до трудової діяльності, одним із основних напрямків соціальної політики держави у сфері соціального забезпечення є працевлаштування та організація праці інвалідів у громадському виробництві. Як закріплено в положеннях деяких нормативно-правових актів, інвалідам забезпечується право на працю. Це, як відомо, створює умови для інтеграції інвалідів у суспільство. Незважаючи на те, що згідно з законодавством відмова в укладенні трудового договору, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення на іншу роботу без згоди інваліда з підстави інвалідності не допускається. Відповідні органи щорічно визначають нормативи робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів (нормативи визначаються для всіх підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності та господарювання), у розмірі не менше 4% від загальної чисельності працюючих; якщо працює від 15 до 25 чоловік - встановлюється норматив у кількості одного робочого місця). Практика показує, що забезпечення інвалідів роботою пов'язане з певними проблемами та матеріальними затратами. Йдеться саме про необхідність створення спеціалізованих робочих місць, застосування нестандартних форм організації праці, застосування надомної праці. Відсутність у інваліда професійної підготовки або неадекватність її рівня потребам ринку праці зменшує його шанси на працевлаштування та на активну життєдіяльність.

Тому положення про забезпечення роботою важко здійснити, особливо в умовах масового безробіття, коли замість робочих місць для інвалідів існує лише відповідне законодавство, яке обіцяє їм право на труд, але належним чином його не гарантує.

Таким чином, соціальний захист інвалідів - це система гарантованих державою соціальних, економічних та правових заходів, які спрямовані на створення інвалідам рівних можливостей участі у житті суспільства в порівнянні з іншими громадянами.

Важливо передбачити постійний розвиток законодавства про соціальний захист інвалідів, щоб автоматично закріплювати зміни, що стосуються умов і норм соціального захисту інвалідів. Забезпечення працевлаштування інвалідів залишається не вирішеним. Зокрема через відсутність механізмів реалізації законодавчих норм та недосконалості нормативно-правових актів. Низька конкурентоспроможність інвалідів на ринку праці є наслідком недостатньої професійної підготовки.

Для здійснення права на отримання професійної освіти необхідна активна державна політика. Треба визначити в нормативно-правових актах України положення щодо необхідності врахування потреб осіб з особливими потребами. Держава повинна усвідомити пріоритетність міжнародних стандартів з інтеграції інвалідів у життя суспільства та взяти до уваги досвід розвинутих держав стосовно захисту прав інвалідів.

Бібліографічні посилання:

1. Шайхатдинов В. Право социального обеспечения России. / В. Шайхатдинов. Екатеринбург, 1996. Вып. 1. 332 с.
2. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні Закон України
3. Праця та зайнятість осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, держ. установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». К., 2009. 194 с.
4. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / С. Богданов, наук. ред. О. Палій. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 93 с.

Сухарєва Анна Олександрівна,

старший викладач кафедри

цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІДИ

Новелою цивільного кодексу України є укладення шлюбного договору між подружжям, як правочину, який забезпечує розподіл прав та обов'язків у шлюбі та у випадку його розірвання.

Досвід зарубіжних країн останніх років свідчить, що все більше і більше людей середнього статку, вступаючи в шлюб, укладають шлюбні договори. Можливо, одна з основних причин цього пов'язана з ростом числа розлучень і, відповідно, більшість людей прагнуть захистити себе якщо не від моральних, то хоча б від матеріальних втрат у разі, якщо шлюб виявиться невдалим.

Шлюбно-сімейні відносини завжди були й будуть цікаві для вивчення з боку провідних науковців-цивілістів. Дослідженням цієї теми займалися такі правознавці як: Римаренко І.В., Гофман Ю.В., Ніколенко Н.С., Ромовська З.В., Липець Л.В., Грічук О., Тімуш Н.С., Пономарьов А.С., Д'ячкова Н.А. тощо.

В Сімейному кодексі України закріплені основні правові положення щодо шлюбного контракту. Так шлюбним договором регулюються майнові права та обов'язки між подружжям. Також закон дозволяє більш детально визначати майнові відносини подружжя як батьків. Категорично забороняється прописувати у договорі положення які б регулювали як особисті немайнові права подружжя, так і особисті відносини між ними та дітьми. Логічною є заборона щодо зменшення обсягу прав дитини, встановлених СК України, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище [2].

Відносно форми шлюбного договору закон висуває такі вимоги: письмова форма й обов'язкове нотаріальне посвідчення. Саме працівники нотаріусу, як особи що володіють достатнім рівнем знань у галузі права, зможуть проконсультувати подружжя з приводу дозволу і заборон, щодо закріплення у шлюбному контракті. Законодавець демократично поставився відносно обов'язкових умов, які мають міститися у шлюбному договорі. Всі умови у шлюбному договорі мають диспозитивний характер, тобто визначаються на розсуд сторін.

Доцільно зробити порівняльний аналіз щодо порядку укладання шлюбного договору інших держав. У Німеччині обов'язково під час укладання договору повинні бути присутні обидві сторони, нотаріус посвідчує їх підписи. Законодавство Франції в деяких випадках дозволяє присутність уповноважених представників сторін. На відміну від вимог закону нашої країни, законодавець Аргентини, Бразилії, Іспанії передбачив, що спільним майном управляє чоловік. Законодавство Квебеку має деякі спільні та відмінні законодавчі риси з нашими нормами. Так у шлюбному договорі можуть бути передбачені будь-які умови щодо режиму майна подружжя, але вони не повинні суперечити імперативним нормам закону та моральним засадам суспільства. Подружжя до реєстрації шлюбу повинно встановити режим свого майна (закріпити його у договорі), якщо ж цього не відбулось майно, незалежно від того чи є воно чи чоловіка чи дружини, підпадає під режим спільного майна. З моменту реєстрації шлюбу майно вважається спільним. У державах, де відсутній легальний режим майна, подружжя обов'язково укладає шлюбний договір [3;197].

Укладання шлюбного контракту завжди був і є найбільш поширений у країнах Західної Європи, в Канаді та Америці. Основними причинами популярності, можемо вважати наступні: суспільство більш поінформовано про можливість мирного регулювання майнових відносин подружжя; більшість сімей є доволі забезпеченими, що спонукає їх до захисту свого цінного майна; в сучасному житті жінка все більше стає матеріально самостійною та має бажання на встановлення правового режиму власного майна у шлюбі.

Деталізуючи норми французького цивільного права, передбачається наявність правових норм, що спрямовані на регулювання майнових відносин між подружжям. У Франції прийнято, що договір між подружжям найчастіше укладається тільки до шлюбу. Правові наслідки виникають лише з часу його реєстрації. Аналізуючи законодавство Франції, можемо зупинитися на основних умовах шлюбного договору. Закон дозволяє прописувати режим спільного рухомого чи нерухомого майна, однак лише яке буде набуто подружжям в період шлюбу; у разі розлучення один із подружжя буде мати право отримати певну частку майна до його поділу; частки майна подружжя можуть бути не рівними [4].

На відміну від цивільного законодавства України, законодавство Франції виділяє чотири види шлюбних контрактів.

Перший вид шлюбного контракту «загальне володіння майном». Загальне майно це те майно, яке належало чоловіку та жінці до весілля, спільне нажите, або якщо хтось з подружжя отримав внаслідок дарування чи спадкування. Даний вид контракту передбачає загальність як майна, так і боргів подружжя. Внаслідок біологічної смерті одного з подружжя, той хто його пережив успадковує все майно (права та обов'язки). Цей вид контракту застосовується у практиці

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

шлюбно-сімейних відносин не часто, так як має незворотну дію.

Наступний вид шлюбного контракту «роздільне володіння майном». Суть даного виду полягає у тому, що кожне з подружжя володіє тільки тією часткою майна, яке придбала самостійно. Якщо перший вид передбачав загальність подружжя відносно боргів, то у другому навпаки, за борги кожний відповідає сам. Внаслідок смерті одного з подружжя, майно яке йому належало переходить у спадщину дітям. В іншому випадку, якщо спадкодавець оформив договір дарування на особу яка його пережила, майно успадковує остання.

Третій вид шлюбного контракту «загальне володіння спільно нажитим майном». Загальним вважається майно, яке було нажито під час шлюбу. Не має різниці чи воно було придбано особисто, або особа отримала його внаслідок дарування або спадкування. Даний вид шлюбного контракту укладається із французом відразу ж при реєстрації шлюбу. У випадку розлучення закон передбачає наступний поділ майна. Кожний з подружжя отримує свою частину майна, яка була нажити до шлюбу, а також ½ від спільного майна. Після біологічної смерті одного з подружжя усе майно, яке було набуто до шлюбу переходить виключно спадкоємцям, а не до того з подружжя хто пережив. Змінити цю ситуацію можливо шляхом укладання договору дарування.

Останній вид шлюбного контракту «участь у володінні спільно нажитим майном». Він характеризується тим, що кожен з подружжя володіє роздільним майном під час шлюбно-сімейних відносинах. Внаслідок розлучення та людина, оцінна вартість майна якої буде менше, має право на отримання додаткової вартості. Наприклад, якщо майно чоловіка буде оцінено вище, ніж жінки, то він буде зобов'язаний виплатити половину різниці оціненої вартості.

На підставі вищезазначеного можна зробити такі висновки:

- зарубіжний досвід визнає доцільність існування інституту шлюбно-договірних відносин в цивільному законодавстві. Кожна країна має свої особливості процедури та умови, однак мета одна – надати подружжю цивілізовані, мирні шляхи для регулювання своїх майнових відносин у шлюбі. Подружжя може регулювати свої майнові відносини відповідно до своїх індивідуальних потреб. Переважна більшість країн світу передбачила, що шлюбним договором регулюються виключно майнові права подружжя.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 01 вересня 2015 року:Офіц.текст. К.:Алерта, 2015. 320с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002, зі змінами та доповненнями: Офіц.текст. К: Алерта, 2015. 115с.
3. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник/ В.П.Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. Ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність,2008. с.197-198.
4. Французский гражданский кодекс 1804 г. (с позднейшими изменениями до 1939 г.). М. : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. 472 с.

Брус Ірина Іванівна,
головний науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності поза сферою
кримінальної юстиції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України

**МЕТА І ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ
ПРОЦЕСІ**

Введення в господарський процес України інституту підготовчого провадження є даниною часу та вдалим кроком у напрямку підвищення ефективності господарського судочинства. До внесення відповідних змін у ГПК України науковці підкреслювали, що «у господарському процесуальному праві України підготовка справи до розгляду є далекою від ідеалу». Основною причиною цього визначалась відсутність сталої концепції підготовки, яка б включала в себе

розуміння відповідного етапу в структурі процесу, виокремлення його структури цільових установок, встановлення балансу участі суду, сторін та інших суб'єктів тощо. «Одним із важливих елементів концепції підготовки справи до розгляду є відповідна процесуальна форма, яка сьогодні перебуває під впливом невизначеності змістовного наповнення і потребує переосмислення» [4; с.

Після прийняття господарським судом позовної заяви до провадження процес переходить на нову стадію – підготовче провадження, тобто стадію підготовки справи до судового розгляду. Як зазначає Луспеник Д.Д., стадіями процесу прийнято називати певні його частини, об'єднані сукупністю процесуальних дій, які здійснюють суд та учасники процесу, спрямованих на досягнення самостійної, найближчої цілі. Від рівня проведення цих дій залежать законність і обґрунтованість судових рішень, якість та ефективність правосуддя в цілому [3; с. 290].

Ще в 2014 році Є.А. Таликін наголошував на тому, що «запровадження попереднього судового засідання в господарський процес України має відбуватися з урахуванням того досвіду, що напрацьований у вітчизняному цивільному судочинстві, зарубіжному судочинстві в господарських спорах у максимально конкретизованій формі, що враховувала б обов'язковість його проведення (або підстави для застосування цієї процедури); правила повідомлення й участі осіб, що беруть участь у справі; регламентацію відкладення та перерви в проведенні попереднього судового засідання; підстави та порядок переходу до розгляду справи по суті; загальну послідовність дій суду й інших учасників; порядок реалізації розпорядчих прав сторін; фіксацію перебігу результатів тощо» [4; с. . Після прийняття Верховною Радою України 03.10.2017 р Закону №6232 було зроблено черговий крок у судовій реформі, а зазначені вище питання щодо впровадження стадії підготовчого провадження у господарський процес було вирішено.

Підготовка справи до розгляду є тією стадією судового процесу, в якій закладаються основи правильного та швидкого вирішення справи будь-якого виду судового провадження, а її недооцінка, помилки і прорахунки суддів від самого початку задають невірний напрям всього судового розгляду, призводять до численних порушень строків розгляду справи і нерідко є причинами скасування судових рішень. «Економія» на зазначених стадіях призводить до значно більших витрат на стадії судового розгляду і, що особливо небезпечно, до порушення прав осіб, які беруть участь у справі [2; с. 47-48].

Підготовка будь-якої справи до розгляду є обов'язковою і самостійною процедурою. При цьому саме в цій стадії формуються головні передумови для досягнення основних завдань господарського судочинства, до яких чинним законодавством віднесено справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави (ч. 1 ст. 2 ГПК України).

Підготовче провадження в господарському процесі починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання та є однією із важливих стадій, завдання якої визначено в ч. 1 ст. 177 ГПК України. Враховуючи як важливість проведення попередніх процедур, так і необхідність дотримання розумних строків подальшого розгляду справи по суті, законодавцем у ч. 3 ст. 177 ГПК України встановлено, що підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду.

Зокрема, до завдань підготовчого провадження у господарському процесі законодавцем віднесено:

- 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;
- 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;
- 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та збирання відповідних доказів;
- 4) вирішення відводів;
- 5) визначення порядку розгляду справи;
- 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кожному етапу судової діяльності мають бути притаманні певні цілі і завдання. Не є винятком і етап підготовки справи до судового розгляду у підготовчому провадженні. Основна мета підготовчого засідання (яке є окремим етапом підготовчого провадження) в загальному вигляді визначена у ч. 1 ст. 181 ГПК України. Так, підготовче засідання проводиться в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, для виконання завдання підготовчого провадження.

Метою підготовки суддею господарського суду справи до судового розгляду є створення належних умов щодо забезпечення правильного і своєчасного вирішення спору. Окрім того однією з цілей підготовчого провадження окремі автори називають примирення сторін. Під примиренням сторін у процесуальній літературі зазвичай розуміють укладення сторонами мирової угоди на будь-якій стадії судового процесу. Проте на думку Іванченко О.П., даному поняттю доцільно надати більш широкого трактування, і розуміти під ним не лише досягнення сторонами мирової угоди, але й такі форми примирення як відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем.

Це пов'язане з тим, що так само як і при укладенні власне мирової угоди, так і при відмові позивача від позову або визнанні позову відповідачем відбувається вичерпання правового конфлікту, сторони на власний розсуд, користуючись своїми диспозитивними правами в той чи інший спосіб вирішують врегулювати свій спір [1]. Разом з цим прокурор, який не набув статусу позивача у встановленому законом порядку, не уповноважений до укладання мирової угоди.

На думку Д.Д. Луспеніка, «застосування судами мирових функцій, тобто вжиття дійових заходів до примирення сторін та врегулювання спору до судового розгляду в більшості країн як англосаксонської, так і континентальної системи права, вважається головною й основною метою підготовки стадії справи до розгляду задля повернення сторін в ті соціальні відносини, які між ними існували до звернення позивача до суду» [3; с. 302].

Завершальним етапом підготовчого провадження є винесення судового рішення за результатами обставин, з'ясованих під час підготовчого засідання. Так, відповідно до ст. 185 ГПК України, за результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про: залишення позовної заяви без розгляду; закриття провадження у справі; закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті. В тому випадку, коли цілі підготовчого провадження досягнуті, і суд констатує необхідність розгляду справи по суті, він своєю ухвалою закриває підготовче провадження та призначає справу до судового розгляду.

Бібліографічні посилання:

1. Іванченко О.П. Примирення сторін як мета проведення попереднього судового засідання / О. П. Іванченко // Часопис Академії адвокатури України 2009. № 5. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/602/622>.
2. Луспенік Д. Д. Суддівська помилка при розгляді справи. Закон і бізнес. 2003. 29 листоп. № 47–48.
3. Позовне провадження : монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспенік, П. І. Радченко та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 552 с.
4. Таликін Є.А. Структура етапу підготовки справи до розгляду в господарському судочинстві. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 4. Том 1. 2014. С. 206-211.

Долгополова Яна Петрівна,
юрисконсульт Товариства з обмеженою
відповідальністю
«Джорджіан Алко Групп»

НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Агропромисловий комплекс України є однією із найбільших галузей економіки держави. Його діяльність не лише впливає на якість, кількість та ціни на продукти, які споживають громадяни, але й на економіку усїєї країни. Розвиток цього комплексу призведе до поліпшення економіки, підтримка дозволить отримати надійне джерело надходжень до бюджету, створить важливий ресурс для зовнішньоекономічної діяльності. Нажаль, аграрний сектор є найбільш схильним до впливу

негативних чинників нестабільності, що потребує його регулювання ті підтримки державою.

Вивченням проблемності державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників займалися такі вчені, як: В.І. Бойка, П.І. Гайдуцького, С.М. Кваші, Б.Є. Кваснюка, Ю.Я. Лузана, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Могильного та інші [1].

Що ж таке державна підтримка? Державна підтримка — це спосіб захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників, який розглядається не тільки як тактичний прийом, але і як стратегічний ресурс, направлений на вирішення пріоритетних, перспективних завдань розвитку сільського господарства [2].

На наш час основними напрямками державної підтримки визнанні виробничі дотації товаровиробникам (пряма бюджетна підтримка в розрізі рослинництва та тваринництва); субсидії на придбання ресурсів (компенсація частини здійснених інвестицій (у рамках цільових програм, зокрема, будівництва ферм та тепличних комплексів тощо); стимулювання технічного переоснащення господарств агропромислового сектору, зокрема машинобудівною продукцією на основі лізингу; здійснення цінового регулювання аграрного ринку; підтримка окремих форм господарювання на селі – фермерства, кредитної кооперації, дорадництва; фінансування заходів щодо розвитку соціальної сфери; кредитування витрат аграрного сектора тощо.

Якщо звернути увагу саме на фінансову підтримку державою, то головною її проблемою є те, що держава не займається прогнозами розвитку галузей, що допомогло б робити правильні розрахунки при розподілі бюджетних коштів на ту чи іншу конкретну галузь аграрного промислового сектору. Нажаль, видатки на розвиток аграрно-промислового сектору формуються лише за можливостями бюджету, і зовсім не пов'язані з реальними потребами галузей [3].

Що стосується такої підтримки як кредитування, то після становлення України як незалежної держави, кредитування державними банками закінчилося, і перейшло у руки до комерційних банків. А це, у свою чергу, призвело збільшення процентної ставки за кредитами аж до 65%. Потім майже кожного року щось змінювалось у системі кредитування агропромислового сектору, але всі ці зміни лише свідчили про нестабільність і неспроможність держави гарантувати надійність та вигідність цих банківських кредитів.

Також, в Україні немає ні одного аграрного банку, який би надавав кредити на вигідних умовах для аграрної сфери.

Нестабільність економіки, значне коливання курсу національної валюти призвело до підвищення вартості сільськогосподарських кредитів. Було б дуже добре, якщо б уряд створив такі умови, за яких сільськогосподарські підприємства змогли б залучати кредитні кошти на пільгових умовах [4].

Можна зробити висновок, що на даний час державна підтримка сільськогосподарських виробників не є ефективною. Політика державної підтримки, на жаль, не може похизуватися стабільністю та не показує тенденції до розвитку. Уряд постійно змінює напрямки розвитку та підтримки у сфері агропромисловості, що також не призводить до поліпшення стану сільськогосподарських підприємств, та і всієї системи співробітництва держави та аграріїв. Держава має бути більш уважною до цієї сфери економіки, яка за її допомогою може стати більш успішною, що тільки покращить загальне становище держави. Гроші, що зараз держава виділяє на аграрну сферу не сприяють стабілізації об'єктів, на які вони надаються. Розвиток аграрної промисловості принесе Україні більше, ніж вважає наш уряд на даний час. За агропромисловстю і криється майбутній добробут України.

Бібліографічні посилання:

1. П. Пуцентейло Напрями вдосконалення державної підтримки сільського господарства України URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?c21com=2&i21dbn=ujrn&p21dbn=ujrn&image_file_download=1&image_file_name=pdf/tiru_2013_36_30.pdf.
2. В.М. Бабко Державна підтримка сільськогосподарського виробництва як чинник забезпечення його конкурентоспроможності. *Механізми державного управління*. 2009 р. ст.79-81.
3. О.Д. Радченко Напрями державної фінансової підтримки сільського господарства України. Таврійський державний агротехнологічний університет 2012 р. ст.207-214.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

4. І.М. Маленька Кредитування як перспективний напрям державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників // - таврійський державний агротехнологічний університет 2014 р. ст.180-192.
5. Т.М. Мельник, О.С. Головачова Оцінка державної підтримки аграрного сектору України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013 р. вип.3 ст.164 – 184.

Дегтяренко Олег Віталійович,
страховий агент «Страхової групи ТАС»

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕФІНІЦІЙ «СТРАХОВИК» ТА «СТРАХОВА ОРГАНІЗАЦІЯ»

Історичний досвід розвитку інституту страхування засвідчує той факт, що людство завжди намагалося захистити себе від несприятливих подій та негараздів. Сьогодні страхування є невід'ємним атрибутом розвитку цивілізованого суспільства, не винятком є й Україна, де рівень страхових відносин перебуває на стадії розвитку. Необхідність підвищення ролі страховиків в економіці, як надавачів послуг страхового захисту, неможливе без належної правової регламентації та розуміння економічної сутності самої інституції страхової організації.

Відповідно до Закону України «Про страхування» Розділ I ст. 2, «страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є: фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності» [1]. Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. В той же час наголошується, що страховики, які здійснюють страхування життя, можуть надавати кредити страхувальникам, які уклали договори страхування життя. Порядок, умови видачі та розміри кредитів і порядок формування резерву для покриття можливих втрат встановлюються Уповноваженим органом за погодженням з НБУ Закон України «Про страхування» Розділ I ст. 2. [1]. У Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» Розділ I ст. 1 подано тлумачення терміну «фінансова установа» – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку». Варто зауважити, що серед переліку фінансових установ зазначено страхові компанії [2]. В окремих випадках страховиками визнаються державні організації, які створені і діють відповідно до Закону України «Про страхування». У цьому разі використання слів «державна», «національна» або похідних від них у назві страховика дозволяється лише за умови, що єдиним власником такого страховика є держава [1]. Термін «страховик» зустрічаємо у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3], у Повітряному кодексі України [4], у Кодексі торговельного мореплавства України [5] тощо. У Податковому кодексі України використовується зазвичай термін «страховик», проте саме у Розділі I ст. 14.1.116 з'являється термін «страхова організація». «Недержавне пенсійне забезпечення – пенсійне забезпечення, яке здійснюється недержавними пенсійними фондами, страховими організаціями та банками відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та/або страховими організаціями за договорами страхування довічної пенсії відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та/або страховиками за договорами страхування додаткової пенсії відповідно до підпункту. У Розділі I ст. 1 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначається, що страхова організація – страховик, який отримав ліцензію на страхування життя. Визначення, яке міститься у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» Розділ I ст. 1, розширює продуктову лінійку страховика, окрім страхування життя, ще й пенсійним страхуванням: «Страхова організація – страховик, який має ліцензію на здійснення страхування життя, а також ліцензію на здійснення страхування довічних пенсій та здійснює страхування і виплату довічних пенсій за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного

страхування» . Деякі науковці зауважують, що необґрунтовано замінюється термін «страховик» на «страхова організація». Вчені наполягають на тому, що термін «страхова організація» можливо використовувати лише відносно лайфових страховиків. Такі твердження вважаємо дискусійними, адже Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» на відміну від Закону України «Про страхування» не є базовими нормативно-правовими актами щодо регулювання діяльності страховиків. Вони містять нормативно-правові засади щодо регулювання у сфері пенсійного страхування, тому цілком логічним є визначення терміну «страхова організація» у контексті саме цього виду діяльності страховиків. В наведених законах відсутнє згадування про страховика, що займається іншими видами страховиння ніж страхування життя, адже в Україні, як й у країнах ЄС, заборонено ризиковим страховим компаніям займатися страхуванням життя, а тому їх згадування щодо пенсійного страхування не має ніякого сенсу. До того ж, відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» Розділ I ст. 1, «страховики – страхові організації, що мають право на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів...». Узагальнюючи наведене, робимо висновок про те, що законодавець використовує терміни «страховик» та «страхова організація» як синонімічні, адже страховиком називає страхову організацію зі страхування життя й страхову організацію з ризикових видів страхування. Проте можемо зустріти й варіанти, коли інститути, які стосуються механізму формування страхового фонду на рівні держави, теж носять назву «страховик». Зокрема, мова йде про Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у Розділі I, ст. 1 страховиком іменують Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонд соціального страхування України відповідно. З 01.01.2015 р. втратив чинність Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням», який теж містив норму «страховик – Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності». Доречно зауважити, що для фондів соціального страхування, які згідно з законами йменуються страховиками, чинним законодавством не передбачено отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності й Нацкомфінпослуг України не має повноважень щодо їх державного регулювання. Терміни «страховик», «страхова організація», на наш погляд, в науковому й практичному обігу прийнято використовувати як терміни-синоніми, хоча не заперечуємо, що вони можуть носити різне лексичне значення. Доказом цього є Розділ I ст. 2. Закону України «Про страхування», якою визначається, що слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності [1]. Можливість одночасного застосування синонімічних термінів «страховик» та «страхова організація» підтверджено також назвою найстарішого та найбільшого професійного об'єднання страховиків України – Ліги страхових організацій України. Провівши аналіз законодавчих актів щодо страхування Російської Федерації та Республіки Білорусь, встановлено, що терміни «страховик» та «страхова організація» використовується як тотожні. Так, у Законі «Про організацію страхової справи в Російській Федерації» Глава I. ст. 6, зазначено, що страховики – страхові організації та товариства взаємного страхування, які створені згідно з законодавством Російської Федерації для здійснення страхової діяльності, перестраховання, взаємного страхування, і які отримали ліцензії на здійснення відповідного виду страхової діяльності у встановленому законом порядку . Згідно з Законом Республіки Білорусь «Про страхування» Глава I. ст. 6 страховиками (страховими організаціями) можуть бути державні страхові організації, акціонерні страхові товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, які створені з метою здійснення страхової, а також іншої діяльності, визначеної даним законом . Відповідно до Закону Республіки Казахстан «Про страхову діяльність» Глава I. ст. 3, використовується виключно термін «страхова організація» як юридична особа, яка провадить діяльність щодо укладання та виконання договорів страхування згідно з ліцензією уповноваженого органу. Немає єдності у визначенні сутності термінів «страховик» і «страхова організація» і серед науковців та практиків страхового ринку. Одним з головних суб'єктів страхового ринку, який за певну ціну (страхові внески, премії) продає клієнтам страховий товар для захисту їх непротиправних майнових інтересів від випадкових

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

небезпек, – характеризує страховика В. Гомелля. Страховик (insurer, underwriter) – юридична особа, яка створена відповідно до законодавства для здійснення страхування, перестрахування, взаємного страхування й отримала ліцензію у встановленому порядку, – вважає Р. Юлдашев. Страховиком може виступати лише юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що має ліцензію на право надання страхових послуг. В. Базилевич та К. Базилевич визначають страховика як «юридичну особу (акціонерні, повні, командитні товариства або товариства з додатковою відповідальністю), що одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності» та як «суб'єкта, що бере на себе зобов'язання формувати фонди страхового захисту та використовувати їх для компенсації збитків застрахованим потерпілим».

Страховик – це юридична особа тієї чи іншої організаційно-правової форми, що створюється для здійснення страхової діяльності та яка отримала у встановленому порядку ліцензію на її проведення, наголошує В. Шахов. «Для проведення перестрахування та взаємного страхування», – доповнює Н. Кабанцева. Як узагальнює С. Мочерний, «страховик (страхувач) – юридична особа або страхова організація, яка здійснює страхування на підставі відповідної ліцензії і бере на себе зобов'язання відшкодувати страхувальнику або іншим особам, які беруть участь у страхуванні, збитки або виплатити страхову суму зі створеного ними страхового фонду». Страховик – це господарюючий суб'єкт, створений для здійснення страхової діяльності, який проводить страхування й відповідає за створення та витрачання страхового фонду. Страховиком визнається господарюючий суб'єкт будь-якої організаційно-правової форми, створений для здійснення страхової діяльності (страхова організація і товариство взаємного страхування), які отримали ліцензію на страхову діяльність.

Еволюція знань про інститут страхування сформувала в Україні та світі багатозначне трактування поняття «страховик», формування якого відбувалось протягом тисячоліть. Доведено, що термін «страховик» варто розглядати у вузькому та широкому значеннях. У вузькому – як комерційну страхову інституцію – «страхову компанію», «страхову організацію», «страхове товариство», а у широкому – окрім вищезазначених, ще й як «страховий кооператив», «товариство взаємного страхування», «фонд соціального страхування», «страхову установу». Уникнення тавтології обумовлює необхідність одночасного застосування в українській мові синонімічного ряду «страховик», «страхова організація», «страхова компанія», «страхове товариство».

Бібліографічні посилання:

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96- ВР, зі змін. і допов. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-111, зі змін. і допов. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XV ВР, зі змін. і допов. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Повітряний кодекс України : Кодекс від 19.05.2011 р. № 3393-VI-ВР, зі змін. і допов. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР, зі змін. і допов. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/law>

Іваненкова Наталія Миколаївна,
адвокат,
керівник Юридичної фірми «Інфорс»

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО, НАБУТЕ ПІД ЧАС ШЛЮБУ
АБО ПІД ЧАС ПРОЖИВАННЯ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА ОДНІЮ СІМ'ЄЮ БЕЗ
РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ**

Питання права власності наразі гостро стоїть перед суспільством. Тому кожен, хто є власником або вважає себе власником – намагається його захистити.

За визначенням ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається

сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Реєстрація у органі державної реєстрації актів цивільного стану сімейного союзу жінки та чоловіка є початком шлюбу (ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України).

Відповідно кінцевою датою існування шлюбу є складання актового запису про розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 114 Сімейного кодексу України) або після набрання рішенням про розірвання шлюбу законної сили (ч. 1 ст. 114 Сімейного кодексу України).

Відповідно до ст. 60 Сімейного кодексу України, вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). При цьому всі виключення з даного правила визначені у ст. 57 Сімейного кодексу України.

І якщо при офіційній реєстрації шлюбу органами реєстрації актів цивільного стану більш-менш все зрозуміло – можна чітко визначити період шлюбу, співвіднести із датою придбання майна та законодавством, що визначає випадки коли майно є особистою приватною власністю, то проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу створює необхідність додаткових дій для визнання набутого у такому шлюбі майна.

Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя – зазначено у ч. 2 ст. 21 Сімейного кодексу України.

При цьому, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними (ч. 1 ст. 74 Сімейного кодексу України).

А також на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 Сімейного кодексу України.

На папері записано добре проте у реальному житті необхідно встановити факт спільного проживання, а вже потім визнавати право власності на майно, що було придбано під час проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу.

Однак, на мій погляд, і для осіб, що перебувають у шлюбі і для осіб, що проживають спільно без реєстрації шлюбу існує три головні проблемні питання, які виникають при поділі майна.

По-перше. Придбання майна під час зареєстрованого шлюбу або під час проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу автоматично не означає, що майно ділиться навпіл.

Починаючи з 2015 року Верховний Суд України почав активно вказувати на те, що для визначення режиму спільної сумісної власності не достатньо наявності лише одного факту - моменту придбання даного майна в період шлюбу.

Так, згідно з правовою позицією, висловленою Верховним Судом України у справі № 6-612цс15 від 01 липня 2015 року, підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя (тобто перелік юридичних фактів, які є підставами виникнення права спільної власності на майно подружжя) визначені в статті 60 СК України.

За змістом цієї норми приналежність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його за час шлюбу, але і спільністю участі подружжя засобами або працею в придбанні майна.

Також хочу звернути увагу на п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 № 11 говорить, про те, що розглядаючи спори між подружжям про майно, яке діє в даний час, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час його придбання.

Таким чином, для визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, не достатньо лише наявності факту придбання такого майна під час зареєстрованого шлюбу або під час проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу. Також необхідно доводити те, що другий з

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

подружжя брав участь в придбанні такого майна грошима або своєю працею. І, звичайно, необхідно доводити мету такого придбання.

Друге проблемне питання – продаж рухомого майна, зокрема автомобілів.

Частиною 3 ст. 65 Сімейного кодексу України, передбачено, що для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

І якщо нотаріуси при укладанні договорів купівлі-продажу майна вимагають надання письмової згоди другим із подружжя, то при укладанні угод у регіональних сервісних центрах (колишніх МРЕО) такі згоди не вимагаються. Внаслідок чого другий з подружжя і гадки не має про те, що авто, яке придбавалось шляхом отримання, а потім і погашення кредиту – давно продано, ані грошей, ані автомобіля другий з подружжя при поділі майна не отримає.

При цьому, вважається, що при укладенні договорів одним із подружжя – він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового (ч. 2 ст. 65 Сімейного кодексу України).

Досить довгий час була поширеною практика визнання таких угод недійсними. Потім набула поширення практика стягнення половини вартості автомобіля. І на тепер висновком Верховного Суду у складі Об'єднаної палати у справі № 127/7027/15-ц вартість проданого автомобіля буде визначатись як ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи.

Тобто, навіть при відсутності згоди другого з подружжя, можливо буде стягнути більш-менш справедливу сатисфакцію за припинення права спільної сумісної власності.

Третє проблемне питання – це застосування позовної давності до вимог про поділ спільного сумісного майна.

Частиною 2 ст. 72 Сімейного кодексу України передбачено, що до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки.

При цьому, п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», початок позовної давності для вимоги про поділ спільного майна подружжя, шлюб якого розірвано, обчислюється не з дати постанови державного органу РАЦС (статті 106, 107 СК) чи з дати набрання рішенням суду законної сили (статті 109, 110 СК), а від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (ч. 2 ст. 72 СК).

Аналогічний відлік початку перебігу строків позовної давності визначений і ст. 71 Сімейного кодексу України.

Таким чином, постає питання: коли ж починає спливати строк позовної давності?

Касаційний цивільний суд Верховного Суду в постанові від 28.02.2018 року по справі № 647/1683/15-ц зазначає, що сам факт звернення до суду із позовом про розподіл майна подружжя не є підставою, з якою закон пов'язує (визначає) припинення права власності на спільну сумісну власність. У вказаній справі після розірвання шлюбу сторонами пройшло десь 4 роки.

Тобто, щоб довести, наприклад, сплив строку позовної давності треба мати такі докази, які суд прийме до уваги у разі вирішення застосувати строки позовної давності.

Таким чином, незважаючи на те чи офіційно оформлений шлюб, чи чоловік і дружина проживають однією сім'єю без шлюбу проблемні питання, що виникають при поділі спільно нажитого майна – майже ідентичні.

З метою зменшення кількості судових спорів при поділі спільно нажитого майна пропонується поширювати правову грамотність серед населення, зокрема, перед вступом у шлюб.

Іванова Оксана Миколіївна,
приватний адвокат

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО ПОРЯДКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання досудового порядку реалізації господарсько-правової відповідальності є досить актуальним, адже, вказане поняття є законодавчо невизначеним, а в теорії та на практиці характеризується неоднозначністю та складністю його реалізації. Дослідженням даної теми становили праці С. М. Братуся, Ю. А. Ведернікова, В. В. Копейчикова, О. Ф. Скакун, фахівців господарського права – М. С. Малєїна, О. О. Мельник, Р. Б. Шишки, В. С. Щербини, С. І. Юшиної. Статтею 222 Господарського кодексу України передбачено, що учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду. У разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа - учасник господарських відносин, чії права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів має право звернутися до нього з письмовою претензією, якщо інше не встановлено законом. Господарсько-правові санкції у своїй сутності є переважно, економічно-юридичними. Тому в законодавстві визначення «економічні» і «майнові» можуть вживатися як тотожні. Тому за змістом господарсько-правова відповідальність є економічною. Це негативний економічний вплив на правопорушника з метою стимулювання виконання ним зобов'язання. Взагалі заходи впливу (санкції) позначаються на економічних інтересах порушника. При цьому відмінними між собою є господарські та адміністративно-господарські санкції, на що вказує С. І. Юшина [1].

Вимоги до змісту й оформлення претензії зазначені законодавцем в частинах 3-5 вищезазначеної статті, а саме: повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та особи (осіб), якій претензія пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії; обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; вимоги заявника з посиланням на нормативні акти; сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії; перелік документів, що додаються до претензії. Документи, що підтверджують вимоги заявника, додаються в оригіналах чи належним чином засвідчених копіях. Документи, які є у другій сторони, можуть не додаватися до претензії. Для застосування правової відповідальності потрібне звернення до суду (позов) із вимогою застосувати до порушника примус у формі санкції та винесення за ним рішення про притягнення до неї. Інший варіант, коли таке рішення виносить третейський суд, але воно затверджується судом і може бути виконане у встановленому порядку. Тим воно набуває значення державного примусу і особа вважається підданою господарсько-правовій відповідальності в разі її реалізації Державною виконавчою службою [2].

Отже, під претензією слід розуміти правовий засіб забезпечення сторонами договору захисту своїх прав і законних інтересів. Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (Розділи 1-3)» внесено зміни, зокрема, до Господарського процесуального кодексу України, які набрали чинності 15.12.2017. У статті 19 нової редакції Господарського процесуального кодексу України коротко зазначено про те, що сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом. Особи, які порушили права і законні інтереси інших осіб, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії чи позову. В чинному господарському законодавстві розширюється сфера застосування адміністративно-господарських санкцій, хоч законодавча політика стосовно формулювання підстав їх встановлення, порядку застосування та оскарження тощо не завжди однакова і послідовна, що зумовлює потребу в розширенні наукових досліджень цієї проблематики з метою підготовки пропозицій законодавцю щодо уніфікації порядку застосування зазначених санкцій [3].

По-перше, виходячи з визначень, що наведені вище, та аналізу положень ГК України [4] необхідно вказати, що фактичною підставою господарсько-правової відповідальності є факт вчинення договірною правопорушення чи позадоговірною делікту, що відповідає ст. 19 ГК

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

України. У договірних відносинах правопорушення виникає із акцесорного зобов'язання. Але, якщо суб'єкти господарських відносин не перебувають у договірних відносинах, то виникає деліктна (позадовірна) відповідальність. По-друге, залежно від юридичної підстави розрізняються відповідальність, що випливає із акту законодавства, договору, адміністративного акту. По-третє, господарсько-правова відповідальність спрямована на особу чи майновий стан правопорушника, яким є суб'єкт господарських відносин (ст. 219 ГК України). Найчастіше господарсько-правова відповідальність спрямована на майновий стан порушника і лише в окремих випадках – на особу порушника. Таким чином, господарсько-правова відповідальність, виходячи з її ознак та процедури застосування, за формою є юридичною, у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства, і полягає у своєрідній реакції держави на правопорушення, що вчинені учасниками господарських відносин за порушення договірних та позадовірних зобов'язань, і за яке законом чи договором передбачено застосування санкцій у встановленому порядку за відповідною процедурою.

Бібліографічні посилання:

1. Юшина С. І. Адміністративно-господарські санкції та їх застосування в зовнішньоекономічній сфері. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 202- 205.
2. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності. *Юридичний інформаційний журнал «Правознавство та космічне право»*. К.: НАУ, 2015 р. № 1 (34). С. 130-133.
3. Заярний О.А. Відповідальність в організаційно-господарських відносинах: автореф. дис... канд. юрид. наук. К., 2011. 18 с.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Козар Андрій Васильович,
адвокат, старший партнер
Адвокатського об'єднання «КД-ГРУП»,
депутат Дніпропетровської обласної ради
VII скликання,
помічник-консультант
народного депутата України

**ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ВНАСЛІДОК ВІДСУТНОСТІ ЯКІСНОГО
МЕХАНІЗМУ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НОТАРІУСІВ**

Нотаріальний процес завжди характеризувався рядом обов'язків нотаріуса, які забезпечують виконання завдань нотаріату, являють собою найбільш загальні правові вимоги до вчинення нотаріальної діяльності, відбивають правовий характер нотаріального провадження та обов'язково знаходять своє закріплення у відповідних нормах права.

Одним із обов'язків нотаріуса, що найбільшою мірою відображає специфічну сутність нотаріальної діяльності, є обов'язок сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати їх права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду [1].

Станом на сьогодні права допомога населенню надається різноманітними юридичними фірмами, приватними юристами, адвокатами, нотаріусами. Однак при цьому між усіма суб'єктами, що здійснюють надання правової допомоги населення, є низка значних відмінностей. Зокрема, є істотні відмінності між змістом діяльності адвокатури та нотаріату.

Насамперед, як зазначає В.Г. Шишленко, діяльність адвоката і клієнта будується на основі договору доручення і має в цьому сенсі приватно-правовий характер. Адвокат є певною мірою «службою клієнта» і захищає його інтереси. Саме на цьому базується змагальний початок судочинства, коли адвокати кожної зі сторін представляють докази в обґрунтування правоти свого клієнта. Діяльність нотаріуса в силу його публічно-правового характеру відбувається в рамках нотаріального провадження і жорсткої пов'язаності рамками закону. Нотаріус забезпечує для всіх

учасників нотаріального провадження при здійсненні конкретної дії рівні правові умови, виконуючи обов'язок по забезпеченню дотримання закону стосовно всіх осіб, у тому числі і тих які не звернулися до нього, але права яких порушуються вчиненням нотаріальної дії. Слід також додати, що діяльність нотаріуса щодо охорони і захисту прав громадян є не менш важливою, ніж діяльність адвоката [2].

Цікаву думку висловлює С.Я. Фурса, згідно з якою специфіка професії нотаріуса робить її досить парадоксальною і полягає в об'єднанні в одній особі двох різних, навіть протилежних якостей: і посадової особи, якій держава делегувала офіційну функцію, і особи, що здійснює ці функції у рамках ліберального статусу. Статус вільної професії передбачає, що клієнти ставляться до нотаріуса не як до представника влади, а як до цілком незалежного відповідального радника [3].

У той же час, коли ми говоримо про цивільні права та обов'язки, які фіксуються в нотаріальному процесі по особливо важливим правовідносинам, то нотаріальна діяльність має бути спрямована не на охорону і захист державних інтересів, а на сприяння обом сторонам правочину в грамотному та законному їх оформленні, компенсації недостатньої обізнаності громадян в юридичних питаннях тощо. Існують країни, в яких нотаріальна діяльність зводиться до засвідчення дрібних юридичних фактів, а також такі, в яких нотаріальне посвідчення особливо важливих правовідносин не вимагається законодавством. У зв'язку з цим не можна нотаріат фетишизувати і вважати невіддільним «атрибутом» правової держави, а нотаріальну діяльність запорукою від можливих правопорушень. Для того, щоб досягти гармонійного розвитку нотаріату доцільно ставити акцент на найважливішому питанні, що мета нотаріальної діяльності полягає не стільки у суспільних (державних) інтересах, скільки в інтересах тих конкретних осіб, які звертаються до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії [4].

Однак, хоча обов'язок сприяти особам в реалізації їх прав шляхом надання їм відповідної правової інформації встановлено чинним законодавством, на практиці такий обов'язок не завжди виконується. Зокрема, у випадку наявності підстав для відмови у вчиненні нотаріальних дій, нотаріуси виносять рішення про таку відмову, зазначаючи лише формальну підставу відмови, однак в цілому мотивувальна частина в таких рішеннях майже відсутня.

Зокрема, нотаріуси не розкривають суті такої відмови, не надають інформації та роз'яснень негативних факторів, що призвели до відмови та можливих варіантів усунення таких факторів, що у випадку звернення конкретної особи, яка не має юридичної обізнаності, призводить до стану її розгубленості та відсутності розуміння, які дії їй необхідно вчинити, щоб захистити або реалізувати свої права.

Крім того, нотаріус в такому випадку виступає правозастовчим органом і своєю відмовою значно обмежує можливості особи стосовно захисту та реалізації своїх прав, залишаючи особі варіант вирішення її проблеми тільки у судовому порядку, що означає досить довгострокову та не завжди ефективну процедуру. До того ж, в такому випадку скоріше за все особі доведеться звертатися за допомогою до адвокатів, витрачаючи при цьому значні кошти, а у випадку належності до категорій осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу, витрачаючи додатковий час на здійснення відповідних дій щодо залучення адвоката, що здійснює безоплатну вторинну правову допомогу.

Більше того, в певних випадках особа має обмеження у виборі нотаріуса. Так, наприклад, для оформлення права власності на спадкове майно, і спадкоємці за законом, і спадкоємці за заповітом повинні звернутися до нотаріуса. Спадкоємці мають право звертатися до будь-якого нотаріуса, тобто як до державного, так і до приватного, проте обраний нотаріус повинен здійснювати свою діяльність за місцем відкриття спадщини. Особливо ця проблема гостро постає, коли в одному нотаріальному окрузі є лише декілька, або навіть тільки один нотаріус. В результаті якість наданої нотаріусом відповіді залежить від щасливого збігу обставин, що особа потрапить на нотаріуса, який дійсно є професійним та кваліфікованим фахівцем своєї справи. При цьому в зазначеній ситуації, особа, яка ще на початку звернення до нотаріуса розуміє, що якість наданої відповіді буде низькою внаслідок явної непрофесійності нотаріуса, позбавлена можливості обрати іншого нотаріуса.

Тобто більшість нотаріусів можуть цілком вдало складати вступну, описову та резолютивну частини своїх відповідей, оскільки це не потребує наявності значної кваліфікації в галузі права, а шаблони таких відповідей наявні у відкритих джерелах, зокрема в глобальній мережі Інтернет, які може використати будь-яка особа. Однак скласти якісну мотивувальну частину з повним

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

відображенням всієї інформації по суті звернення особи для більшості нотаріусів є проблемою у зв'язку з відсутністю достатньої кваліфікації для цього. У зв'язку з цим більшість відповідей нотаріусів набувають вигляду «відписки», де майже або взагалі відсутня інформація стосовно питання з яким звернулася особа. Особливо ця проблема стосується державних нотаріусів, до яких найчастіше звертаються малозабезпечені особи через брак коштів на приватних нотаріусів. У цьому випадку у державних нотаріусів взагалі відсутнє бажання витратити свій час на якісну відповідь особі, цілком розуміючи, що внаслідок браку коштів така особа не зможе вдало звернутися зі скаргами на таку відповідь.

Одним з можливих варіантів вирішення проблеми фактичної відсутності якісного роз'яснення нотаріусами особам, що до них звертаються, змісту правовідносин в які вступають такі особи та їх прав і обов'язків полягає у встановленні обов'язку нотаріуса надавати первинну правову допомогу. Зокрема, це значило б, що нотаріуси зобов'язані надавати правову інформацію, консультації та роз'яснень з правових питань, а також складати заяви, скарги та інші документи правового характеру (крім документів процесуального характеру) з наступним їх направленням до органів державної влади та місцевого самоврядування з метою отримання від них необхідної інформації та документів для вирішення ситуацій осіб, що звернулися до них.

Однак закріплення такого формального обов'язку без затвердження процедури здійснення такої діяльності та системи винагород за виконання та покарань за невиконання такого обов'язку, як показує практика в Україні, не вирішить проблему. В такому разі варто скористатися досвідом регулювання надання правової допомоги адвокатами. Таким чином, доцільно було б розробити спеціальний порядок надання нотаріусами первинної правової допомоги з обов'язковим зазначенням стандартів надання такої допомоги, оплати таких послуг та, зокрема, у випадку звернення осіб, що належать до категорій осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу з обов'язковою компенсацією такої оплати з Державного бюджету України.

До того ж, необхідно було б створити окремий реєстр нотаріусів з рейтинговою системою в залежності від якості наданих послуг та спеціальну комісію, яка слідкувала б за результатами надання правової допомоги нотаріусами та внесенням відповідних даних до такого реєстру. Особам слід було б надати право обирати будь-якого нотаріуса з цього реєстру незалежно від його територіальної юрисдикції, а нотаріусам, що внесені до цього реєстру здійснювати свою діяльність по всій території України.

В сукупності ці зміни дозволили б створити дійсно дійсний механізм отримання правової інформації, тим самим компенсувавши юридичну необізнаність конкретних осіб та сприяючи реалізації конституційного права кожного на правову допомогу, і внаслідок цього, забезпечивши належне виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, що особливо актуально в час всеохоплюючої інтеграції України до Європейського союзу.

Бібліографічні посилання:

1. Про нотаріат: Закон України № 3425-ХІІ / Верховна Рада України: станом на 28.08.2018.
2. Шишленко В.Г. Щодо реформування нотаріату України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 1091-1099.
3. Фурса С.Я. Проблеми термінології у правовій системі України і нотаріальній науці. *Підприємництво, господарство і право: Щоміс. науково-практ. госп.-прав. журн.* 2002. № 10. С. 8-12.
4. Фурса С.Я. Актуальні питання теорії і практики нотаріальних правовідносин. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Юридичні науки*. 2011. № 87. С. 7-12.

Мацюк Вікторія Володимирівна,
заступник голови районної ради
з питань діяльності виконавчих органів
Чечелівської районної у місті Дніпрі ради

ПРОБЛЕМИ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ. ПРИКЛАД ІТАЛІЇ

Правові спори та конфлікти у юридичній сфері є невід'ємною частиною життя суспільства. І завдання держави, в першу чергу, полягає у створенні умов для охорони законних інтересів.

Вітчизняний та міжнародний досвід свідчить, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових конфліктів та спорів. Одним із таких методів є медіація [1].

На сьогоднішній день медіація як технологія альтернативного врегулювання питань могла би стати ідеалом компромісного вирішення спорів, у якому медіатор працює не з протилежними позиціями, а інтересами сторін, які прагнуть порозуміння.

Проте в Україні процес впровадження медіації здійснюється надто повільно, на відміну від колишніх країн СРСР таких як: Росія, Білорусь, Грузія та країн Європейського союзу. Цьому заважає ряд наступних причин:

По-перше, низька правова культура населення. Без правової культури неможливе здійснення правової реформи, забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства, особистості. Саме завдяки вдосконаленню правової культури повинен відбуватися певний прогрес у суспільстві. Складовими цього прогресу є створення та охорона правових цінностей, що забезпечують безконфліктне існування суспільства. Тому в цьому аспекті важливим є розвиток інституту медіації. Однак сьогодні Україна характеризується далеко не високим рівнем правової культури, що суттєво заважає впровадженню нових прогресивних інститутів.

По-друге, низький рівень довіри до даної послуги. Неготовність широких верств населення сприймати медіацію як альтернативу державному судочинству викликана насамперед відсутністю об'єктивної інформації про можливості та переваги медіації. Однак ламання стереотипів є вкрай важливим для сприйняття нетрадиційних, нестандартних підходів до вирішення соціальних конфліктів. Вбачають, що така позиція є цілком слушною і щодо запровадження інституту медіації [2].

По-третє, позиції сторін, які не бажають іти на компроміс. Медіація, одним із базових принципів якої є добровільність виконання учасниками примирної угоди, розрахована на свідомих та добросовісних учасників врегулювання конфлікту, які психологічно готові до компромісу. Основними критеріями при цьому мають бути вміння особи домовлятися, налагоджувати взаємини з іншими особами, комунікабельність. На жаль, в Україні досі панує метод силового вирішення питань. Очевидно, що саме така позиція сформувалась завдяки менталітету наших громадян. Багато людей вважають, що сісти за стіл переговорів – значить показати свою слабкість, втратити обличчя перед партнером. Кожен думає тільки про переваги власної позиції або власного становища і про слабкості свого опонента.

По-четверте, відсутність спеціалізованого законодавства. Слід зазначити, що на даному етапі впровадження медіації в Україні відбувається процес створення спеціалізованого законодавства у сфері медіації. До цього процесу долучилися і представники громадського руху, який об'єднався у 2013 році у Національну асоціацію медіаторів. Громадські представники займаються правотворчою діяльністю, розробляючи та просуваючи у Верховну Раду України законопроекти з питань, які здійснюють правове регулювання медіації та стандартів етики у сфері медіації [3]. Так, у Верховній Раді України в останні роки було зареєстровано декілька проектів Закону про медіацію, наприклад, законопроект №3665 авторами якого є: Шкрум А. І., Сироїд О. І., Пташник В. Ю., Береза Б. Ю. У статті 3 цього законопроекту дається роз'яснення, у яких сферах правовідносин буде застосовуватись медіація, а саме: у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень.

На відміну від організації Українського законодавства про медіацію, законодавчий Декрет Італії про медіацію з питань цивільного та торгового характеру №28 був прийнятий 4 березня 2010 року. Таким чином було виконане доручення, делеговане уряду в силу ст. 60 Закону № 69 від 2009 р. і в Італії введена у дію директива ЄС № 52 від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації у цивільних і торгових спорах. Відповідно до Декрету, медіатор – це фізична особа (або декілька фізичних осіб), які індивідуально або колективно здійснюють процедуру медіації, але у будь-якому випадку позбавлені повноважень виносити рішення, які мають обов'язкову силу для сторін, яким медіатори надають свої послуги. Орган медіації підпорядкований Міністерству юстиції. Медіацію можуть здійснювати державні або приватні організації, занесені до реєстру Міністерства юстиції і надають послуги медіації відповідно до закону.

Законодавчий Декрет виділяє три види медіації. Медіація може бути факультативною (за

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

вибором сторін), проводиться за вимогою (на основі постанови) суду у відкритому судовому провадженні та обов'язкова (у цьому випадку сторони у змозі звернутися до суду, якщо спроба медіації була безуспішна). З 21 березня 2011 року обов'язкова медіація застосовується до усіх спорів пов'язаних з: речовим правом, поділ майна, спадкування, шлюбні угоди, договори оренди, безоплатне надання у користування, договорів страхування, банківських та фінансових договорів.

Медіація починається з моменту подачі простої заявки в організацію уповноважену проводити медіацію. У заявці повинні бути вказані найменування організації, найменування (ім'я) сторін, описаний предмет спору. Сторони вільні у виборі медіаційної організації. Після отримання організацією запиту про проведення медіації, назначається медіатор і визначається дата першої зустрічі між сторонами, але не пізніше п'ятнадцяти днів з моменту подачі запиту. Позивач інформує другу сторону про запит і дату проведення зустрічі. Медіатор шукає шляхи мирного вирішення спору. Якщо вдалося домовитися, медіатор складає протокол, який підписується сторонами і самим медіатором. Факт відсутності однієї із сторін в медіації без вагомих підстав може бути прийнятий до уваги суду у якості доказів у судовому процесі. На будь-якій стадії процесу медіатор може на вимогу однієї із сторін сформулювати пропозицію, націлену на примирення сторін.

Недоліки медіації в Італії полягають в тому, що Декретом прямо не передбачено обов'язкової присутності захисника у цій процедурі. Сторони можуть брати участь у медіації без присутності адвокатів, не отримуючи при цьому правової допомоги. Таким чином права особи обмежені, особливо при наявності дисбалансу сил між сторонами [4].

Аналізуючи викладене можна зробити наступні висновки. Медіація в Україні знаходиться на початковому етапі розвитку. Низький рівень правової свідомості, недовіра до медіації як процесу, здатного врегулювати спір, відсутність законодавчого закріплення самої медіації - усі ці чинники відстрочують появу такого інституту в Україні. Італійська медіація сформувалася як інститут і користується довірою суб'єктів правовідносин. Для впровадження національної медіації необхідно перейняти досвід країн ЄС, в тому числі і Італії.

Бібліографічні посилання:

1. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_11
2. Геселев О. Зміна пануючого право розуміння як обов'язкова умова впровадження відновного правосуддя в Україні (філософськоправовий аспект). *Право України*. 2010. № 3. С. 106–114.
3. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 55. С. 260-267.
4. Гайденок Шер Н.И. Обязательная медиация: опыт Италии. *Третейский суд*. № 1. С. 156-165

Мірошнікова Софія Геннадіївна,
провідний спеціаліст
відділу державної реєстрації актів
цивільного стану Управління
державної реєстрації Головного
територіального управління
юстиції у Дніпропетровській області

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ
ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОПРОЕКТУ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНУ
РЕЄСТРАЦІЮ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ»**

На сьогоднішній день діяльність органів державної реєстрації актів цивільного стану привертає все більше уваги, оскільки діяльність цих органів досить тісно взаємопов'язана з громадянами. У аспекті тісної взаємодії громадян з органами реєстрації актів цивільного стану важливим є забезпечення дотримання їх законних прав та свобод, що у свою чергу обумовлює

дотримання чинного законодавства та удосконалення та усунення прогалин у вже існуючих нормативних актах. Крім того, слід зауважити, що процедурна діяльність органів юстиції у сфері реєстрації актів цивільного стану наділена багатьма загальними ознаками, оскільки органічно пов'язана з великою кількістю існуючих адміністративних проваджень та перебуває в постійній взаємодії з ними.

Загальним питанням державної реєстрації актів цивільного стану, а також окремим його аспектам приділяли увагу: М.М. Агарков, С.С. Алексєєв, І.А. Бірюков, Д.В. Боброва, С.М. Братусь, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, Г.В.Єрьоменко, Ю.О. Заїка, О.С. Йоффе, Н.С. Кузнєцова, В.І. Курило, В.В. Луць, О.О. Лов'як, А.В. Омельченко, В.В. Орленко, О.Ю. Піддубний, В.І. Семчик, Є.І. Фурса, Я.М. Шевченко, С.І. Шимон, Ю.В. Ярмоленко та інші.

В даній статті здійснено аналіз положень Законів України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» - (далі Закон України) [1], законопроекту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану” та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та наближення до громадян адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Метою даної статті є обґрунтування необхідності внесення змін до законодавства щодо правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану.

Законопроектом Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану” висвітлено ряд новітніх норм, які спрямовані на покращення механізмів реалізації фізичними особами своїх прав та законних інтересів, доступності та належної якості надання адміністративних послуг шляхом оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами децентралізації.

У зв'язку з цим пропонується, зокрема, наділити виконавчі органи сільських, селищних та міських рад повноваженнями у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, а також спростити порядок державної реєстрації актів цивільного стану.

Законопроектом також визначено, що кошти від надання послуг спрямовуватимуться до місцевого бюджету для задоволення соціальних потреб місцевих громад.

Міністерством юстиції України пропонується запровадити принцип екстериторіальності з прийому заяву у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Також буде спрощено порядок державної реєстрації актів цивільного стану шляхом скорочення строків розгляду відповідних заяв і можливості їх подачі в електронній формі.

За територіальними органами Міністерства юстиції України пропонується залишити проведення державної реєстрації актів цивільного стану шляхом утворення в містах обласного значення відділів державної реєстрації актів цивільного стану, а також збереження архівного фонду органів державної реєстрації актів цивільного стану, забезпечення внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 32 СК України, ч. 4 ст. 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01 липня 2010 року № 2398-VI та п. 9 ч. 2 розд. 3 Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні, затверджених наказом Мін'юсту України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5, для державної реєстрації шлюбу передбачено місячний термін. За наявності поважної причини і з дозволу керівника органу державної реєстрації актів цивільного стану державна реєстрація шлюбу проводиться до закінчення зазначеного строку.[3,4]

Реалізація цих положень викликає на практиці певні труднощі. По-перше, не існує вичерпного переліку поважних причин для завчасної реєстрації шлюбу, що дає можливість керівнику органу державної реєстрації актів цивільного стану на власний розсуд вирішувати давати згоду чи відмовити парі у реєстрації шлюбу. По-друге, певні проблеми на практиці виникають щодо положення, відповідно до якого у разі вагітності нареченої, народження нею дитини, або якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого державна реєстрація шлюбу проводиться в день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за їх бажанням протягом одного місяця (ч. 2 ст. 32 СК) [4].

З метою апробації європейських стандартів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, спрямованих на створення сприятливих умов для отримання фізичними особами послуг у зазначеній сфері, та забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб, зокрема, для

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року № 502-р «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» та наказом Міністерства юстиції України від 22.07.2016 № 2247/5 «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» запроваджено пілотний проект щодо державної реєстрації шлюбу у скорочені строки за обраним заявниками місцем[5].

Новий законопроект передбачає ліквідацію норми обов'язкового очікування 30 днів для державної реєстрації шлюбу, тобто відповідно до ст.18 державна реєстрація шлюбу проводиться у строк, що не перевищує тридцяти календарних днів з дня реєстрації відповідної заяви в Державному реєстрі актів цивільного стану[2].

Відповідно до Закону України державна реєстрація розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей, проводиться відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем проживання подружжя або одного з них за їх заявою або за рішенням суду, якщо подружжя має спільних неповнолітніх дітей.

У законопроекті державна реєстрація розірвання шлюбу є можливим в адміністративному порядку, навіть, якщо подружжя має спільних дітей. Шлюб між подружжям, яке має дітей, розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану виключно за наявності нотаріально посвідченого договору про те, з ким із батьків будуть проживати діти. Також у договорі має бути визначено, яку участь у забезпеченні створення умов для їх життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо. Також має бути визначено питання про утримання дітей та розмір аліментів на дитину. Шлюб розривається у судовому порядку у разі існування спору щодо його розірвання.

З вищевикладеного, вбачається, що новий законопроект покликаний забезпечити доступність та належну якість надання адміністративних послуг шляхом оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами децентралізації.

Бібліографічні посилання:

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України прийнятий 01.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*, 2010, № 38, ст. 509 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2756 VI (275617) від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 23; ст.160 № 3736VI (373617) від 09.09.2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>.
2. Законопроект Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та наближення до громадян адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61255.
3. Правила державної реєстрації актів громадянського стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
4. Сімейний Кодекс України - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України 329 від 13 липня 2016 року № 502-р URL: [//zakon5.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80)

Новікова Лариса Володимирівна,
завідувач Першої Кам'янської
нотаріальної контори

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО РИМСЬКОГО ПРАВА

Лінія поділу на приватне і публічне право залежить від засад побудови суспільства, а отже, рухлива. Але особливої популярності набуло визначення приватного і публічного права, дане у

першому фрагменті книги I Дигестів Юстиніана, де воно наведене у вигляді сентенції відомого римського юриста Ульпіана. Останній зазначав, що вивчення права поділяється на дві частини — публічне та приватне право — і розрізняв їх залежно від того, чиєї користі право, насамперед, стосується: суспільної (державної) чи приватної (окремих осіб): «Публічне право — це те, що стосується становища римської держави, приватне — це те, що стосується користі окремих осіб; існує корисне у суспільному відношенні й корисне у приватному відношенні»

Доля цих двох галузей римського права склалася неоднаково. Римське публічне право не пережило Римської держави, від нього залишилися лише деякі терміни. І, — навпаки, римське приватне право, як уже було зазначено, пережило епоху свого створення і вийшло далеко за межі Риму. Воно відіграло значну роль у розвитку цивільного права в середні віки та в Новий час і лягло в основу законодавства багатьох західноєвропейських країн шляхом прямого запозичення або прийняття його принципів [1, с. 65].

Публічне право — це така правова сфера, в основі якої лежать державні інтереси, тобто сама побудова і діяльність держави як публічної влади, регламентація діяльності державного апарату, посадових осіб, державної служби, переслідування правопорушників, карна та адміністративна відповідальність тощо — інститути, що побудовані у вертикальній площині, на засадах влади і підпорядкування, на принципах субординації. Ось чому для публічного права характерним є специфічний юридичний порядок, порядок «влади — підпорядкування», відповідно до якого особи, що мають владу, мають право визначати поведінку інших осіб. Уся система владно-примусових установ силою примусу забезпечує повну і точну реалізацію приписів влади, а всі інші особи мають їм підкорятися. Звідси — і всі інші принципи публічного права: різниця правового статусу осіб; ієрархічність становища і різний обсяг владних повноважень урядовців; наявність спеціальної «відомчої» юрисдикції; відсутність орієнтації на вирішення спірних питань незалежним судом.

Приватне право можна визначити як сукупність правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремих осіб, які не є фігурантами держави, не перебувають у відносинах влади — підпорядкування щодо одне одного, рівноправно і вільно встановлюють собі права й обов'язки у відносинах, а також виникають з їх ініціативи.

Система римського приватного права складалася з трьох складових:

- цивільне право;
- право народів;
- преторське право.

Терміном *jus civile*, насамперед позначали споконвічне національне давньоримське право, яке поширювало свою дію тільки на римських громадян - квіритів. Тому це право називають ще квіритським правом. Зрозуміло, що воно не могло протягом довгого часу задовольняти потреби тогочасного суспільства, яке бурхливо розвивалося. *Jus civile* неспроможне було регулювати майнові відносини між римськими громадянами, з одного боку, та іноземцями (так званими *перегринами*), які приїжджали до Риму, - з іншого. А тим часом потреба в цьому зростала, оскільки римляни вели жваву торгівлю зі своїми сусідами [2, с. 127].

Проте надання прав *перегринам* досягалося не шляхом поширення на них норм, які споконвічно регламентували приватні права римських громадян. Відбувалося це шляхом створення нової системи права, яка регулювала відносини римлян і неримлян, так званого *jus gentium* - права народів. Велика заслуга в його створенні належить *перегринському претору*, який у своїй практичній діяльності спирався на місцеве право *перегринів*, тобто підкорених Римом сусідніх народів. Нерідко *jus gentium* перевершувало римське цивільне право і воно довело свою життєвість та придатність для регулювання обороту в нових умовах. Можна стверджувати, що *jus gentium* вміщувало все значне і прогресивне, що виробив стародавній світ у галузі правових інститутів, пов'язаних з торгівлею. І тому воно вигідно відрізнялося від *jus civile* більшою рухливістю, відсутністю обтяжливого формалізму та національної обмеженості, властивих римському цивільному праву. Сприймаючи все краще з правової культури сусідніх держав, право народів було прогресивнішим і доступнішим для простих людей, воно відповідало вимогам часу й чутливо реагувало на зміни в суспільстві [4, с. 67].

Названі дві системи (*jus civile* і *jus gentium*) існували й розвивалися паралельно, проникаючи одна в одну і взаємно збагачуючись. Однак поступово вони почали зближатися, а з часом і відставати від швидкого розвитку цивільного обороту. Виникла потреба в ефективніших засобах правового регулювання.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Так, поступово, поряд з цивільним правом і правом народів, виникає ще одна система правових норм, які регулювали майнові відносини, під назвою *jus praetorium* - преторського права.

Преторське право виникло в результаті практичної діяльності преторів та інших магістратів. Воно регулювало майнові відносини як між римськими громадянами, так і перегринами, але застосовувалося переважно в тих випадках, коли норми названих вище двох систем виявилися неспроможними врегулювати нові відносини [5, с. 57].

Таким чином, розподіл права на публічне і приватне є не просто класифікаційним розмежуванням, це — якісно різні сфери правового регулювання. З перших стадій (ступенів) розвитку цивілізації право так і розвивається у складі двох порівняно самостійних сфер — публічного і приватного права. При цьому якість права в цілому визначається розвитком кожної з них. Недоліки у цьому відношенні, й тим паче недооцінка якоїсь із сфер, призводять до деформації всієї правової системи, її однобічності.

Незважаючи на всі складнощі, поділ римського права на публічне і приватне виявився настільки вдалим, що навіть тепер він зберігся в багатьох країнах світу.

Бібліографічні посилання:

1. Галанза П.Н. Государство и право Древнего Рима. М., 1993. 124 с.
2. Дождев Д.В. Римское частное право: Учебник для вузов. М.: Издат. ИНФА. М. Норма, 1996. 704 с.
3. Косарев А.И. Римское право. М.: Юрид. Лит., 1986. 192 с.
4. Косарев А.И. Римское частное право: Учебник для вузов. М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 160 с.
5. Новицкий И.Б. Римское право. М.: Издат. "ТЕИС", 1996. 310 с.

Пришляк Олена Валеріївна,
головний бухгалтер
Товариства з обмеженою
відповідальністю
«Науково-виробничого
підприємства «Опті»

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У СУДАХ РІЗНИХ ІНСТАНЦІЙ ТА ПІДСУДНОСТЕЙ МЕШКАНЦЯМИ БУДИНКІВ, ЩО Є ОСББ/ЖБК/ОК

Законодавство України знаходиться у постійній трансформації. Так, якщо юридичні особи та фізичні особи-підприємці звикли до постійних змін, то пересічні громадяни зовсім не мають уявлення про специфіку нормативно-правової сфери, в якій вони живуть, крім побутового рівня: підвищення цін на певні комунальні послуги, встановлення мінімальної заробітної плати тощо. Мало-хто замислюється про наявні у них права як мешканців ОСББ/ЖБК/ОК чи багатоповерхових будинків, що знаходяться на обслуговуванні якоїсь компанії, хоча про обов'язки вчасно сплачувати за квитанціями не тільки з усіх сторін проголошується, також постійно посилюється на рівні законодавства відповідальність за наявність заборгованості. Таким чином, громадяни, які і так мають слабку правову активність, майже не проявляють ініціативи із захисту своїх цивільних прав як співвласники і споживачі послуг. Однак, не зважаючи на такий суспільний настрій, завжди є громадяни, які готові все ж таки відстоювати свої права і йти крізь моральні, законодавчі та судові перепони.

Активні зміни нормативно-правових актів супроводжуються проблемами, що перешкоджають ефективному їх впровадженню:

- Неузгодженість нормативних актів різного рівня та підпорядкування;
- Населення до кінця не усвідомлює специфіку змін, законодавчих можливостей, переваг реформування;

- Правозахисні органи фактично не можуть здійснити захист фізичних осіб, що опинилися в якості потерпілих від шахрайства;
- Судді певних інстанцій та підсудностей не володіють достатньою компетенцією у розумінні особливостей правовідносин у сферах ОСББ/ЖБК/ОК для прийняття справедливого рішення;
- Прослідковується упередженість суддів при прийнятті рішень про визнання житлово-комунальної заборгованості.

Крім того актуальними залишаються наступні проблеми:

- Низька обізнаність адвокатів з питань захисту прав громадян у вирішенні спорів з ОСББ/ЖБК/ОК;
- Пересічний громадянин не може собі дозволити представництво його інтересів через адвоката з одного боку, а з іншого законодавство наполягає на залученні адвоката;
- Судові збори також за розмірами є такими, що громадянин неодноразово зважить свої витрати, хоч вони і колись можливо і повернуться, перед тим як подавати якісь позовні заяви;
- Пересічний громадянин не висловлює впевненості, про те, що суд прийме справедливе законне рішення.

Дуже часто одна і та ж проблема, яка виникає у різних громадян вирішується по-різному, що є парадоксальним для судової системи, що у свою чергу породжує інші складності.

Показовим є випадки вирішення конфліктів громадян з правлінням одного ОК/ОСББ у м. Дніпрі (Рисунки 1-3).

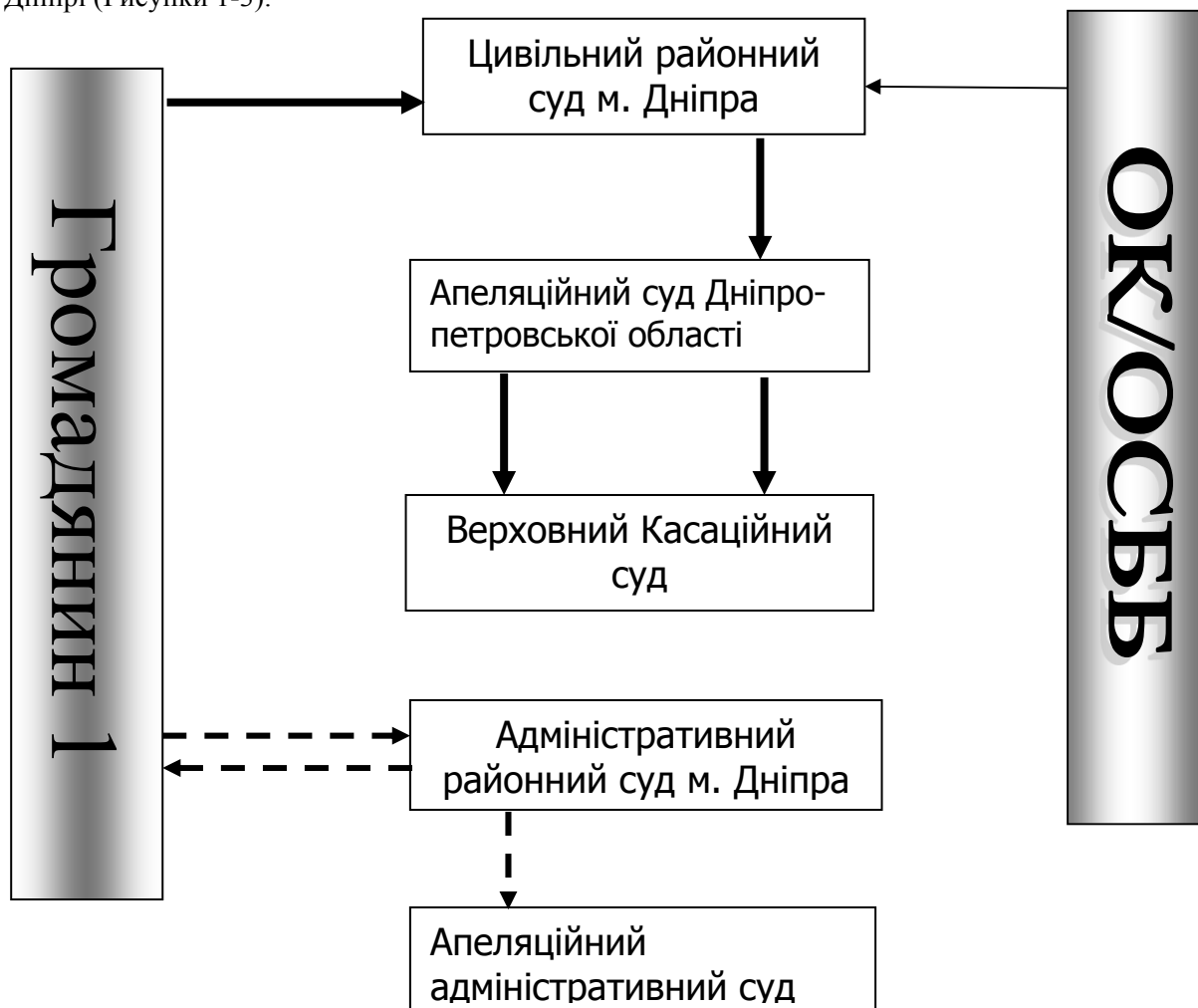

Рисунок 1. Розвиток вирішення конфлікту між громадянином 1 та ОК/ОСББ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Суть справи. В Обслуговуючому кооперативі (ОК) незаконно було самовибране правління та голова правління. Шестеро громадян усно, письмово запитували у правління та голови правління про документи, згідно яким вони були зареєстровані в Єдиному Державному реєстрі як посадові особи ОК. На що спочатку отримували відговорки накшталт, що все як треба, нічого показувати не будемо, потім ігнорування, а потім агресивні нападки на громадян з боку правління. Більшість мешканців будинку уникали запитань та з'ясування законності дій правління. Правління не виконували свої обов'язки з утримання будинку, не надавали документів, що зобов'язані надавати (довідки), про витрати раз на рік загалом повідомляли без конкретизації, переобрання правління не проводилося, а автоматично самопереобиралося, що суперечило Статуту ОК. Враховуючи все вищезазначене громадяни відмовлялися визнавати правління та сплачувати за послуги, що їм не надавалися та за агресивну поведінку.

Правління замість того, щоб надати протоколи, що підтверджують їх повноваження та якісь дані про витрати та завершити конфлікт, звернулося до суду з позовними заявами про стягнення заборгованості з даних громадян.

Все це призвело до ряду дій, у тому числі з перетворення ОК в ОСББ та продовження приховування документів. Інші мешканці будинку розуміють, що сплачують за невідомо що, однак не наважуються відстоювати свої права.

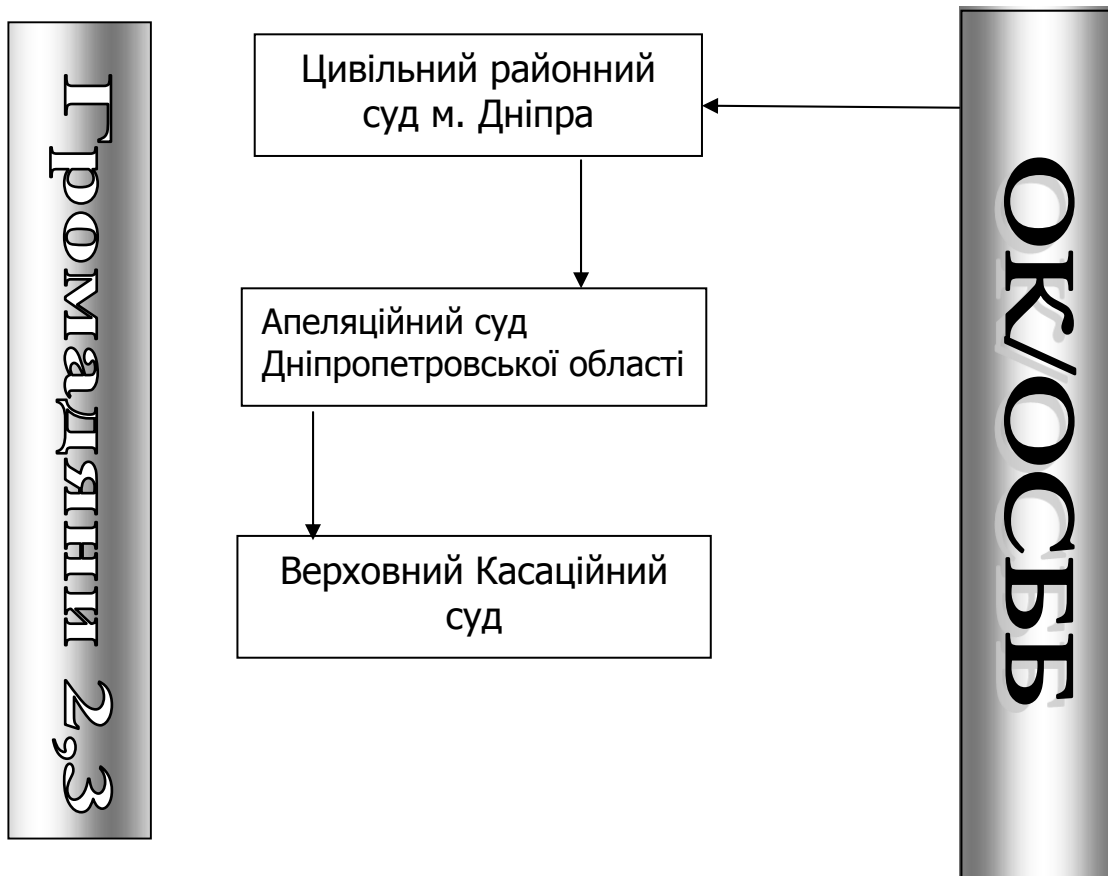

Рисунок 2. Розвиток вирішення конфлікту між громадянами 2, 3 та ОК/ОСББ

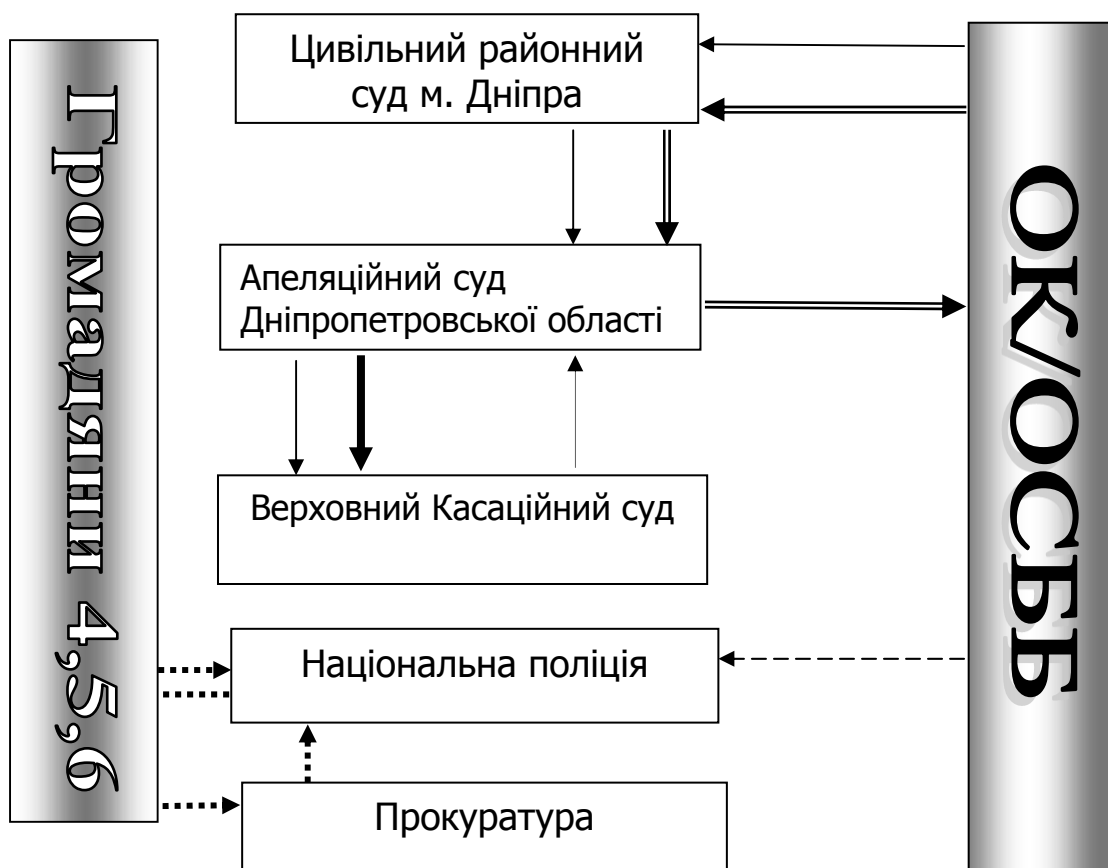

Рисунок 3. Розвиток вирішення конфлікту між громадянами 4, 5, 6 та ОК/ОСББ

Проблеми виявлені при вирішенні конфліктів громадян з правлінням одного і того ж ОК/ОСББ:

- за адміністративним судочинством на розсуд суддів залишається вирішення поважності причин, за яких строк розгляду справи може бути поновлено, а отже справедливність може бути не встановлена через суб'єктивні причини, наприклад, небажання судді цим займатися;
- судді, особливо другої (апеляційної) інстанції мають упереджений підхід до визначення боржника за житлово-комунальні послуги, тобто суд не зважаючи на нестачу доказів приймає сторону заявника проти заявленого боржника;
- судді не орієнтуються в ознаки і в чому різниця між кооперативними правовідносинами та правовідносинами в ОСББ, хто які має права та як їх захистити громадянину;
- якщо правління ОСББ займається шахрайством, а співвласники ОСББ не мають ніяких документів (протоколів загальних зборів чи якихось інших) – небайдужим співвласникам дуже важко притягнути до відповідальності таке правління;
- державні реєстратори є малокомпетентними у законодавстві про кооперативи та ОСББ та здійснюють незаконні реєстраційні дії;
- серед адвокатів дуже мало спеціалістів, компетентних з питань житлово-комунальних послуг та правовідносин у кооперативах та ОСББ;
- громадянам та слідчим важко притягнути до кримінальної відповідальності правління-шахраїв;
- при поверненні з касаційного суду до апеляційного для перегляду, апеляційний суд не звертає уваги на зауваження до перегляду;
- справа за кожною інстанцією розглядається близько року, іноді більше;
- судді з цивільного судочинства при розгляді доказів погано орієнтуються в бухгалтерських документах, їх призначенні та взаємозв'язку.

Прокопенко Андрій Вячеславович,
адвокат, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН ЗА УЧАСТЮ СУДДІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

На сьогоднішній день питання примирення сторін за участю судді є надзвичайно актуальним в першу чергу для суддів, оскільки надання їм права на примирення сторін за їх безпосередньою участю надає можливість вирішити спір без тривалого та трудомісткого розгляду справи, що значно розвантажить кількість справ. В свою чергу, громадянам надається можливість отримати професійну, кваліфіковану думку з приводу спору який виник, прийняти зважене рішення та вирішити спір без подальшого розгляду. Взавши курс на Євроінтеграцію це нововведення є актуальним та правильним, оскільки відповідає основоположним принципам права: законності, справедливості та гуманності, яких кожна демократична держава повинна дотримуватися для подальшого розвитку та покращення життя громадян.

Питання особливостей примирення сторін за участю судді в цивільному судочинстві активно досліджували у своїх працях: С. Калашникова, Н. Ковалко, О. Можайкіна, Ніколенко, Б. Поляков, С. Противень, В. Резнікова, К. Спиридонова, В. Устименко, Т. Цунова, В. Щербина, та ін.

В багатьох країнах сьогодні спостерігається відхід від звичних уявлень про суд. Сучасний суддя, крім свого основного обов'язку (здійснення правосуддя), виступає в ролі кейс-менеджера – фахівця з управління судовою справою. Під час розгляду позову, що надійшов до судді, за попередньої бесіди зі сторонами суддя не просто оцінює обґрунтованість позовних вимог чи заперечень з точки зору чинного законодавства, але насамперед визначає процедуру, яка найбільше відповідає вирішенню такого спору. Однією з таких можливих процедур може бути судова медіація, іншою – спрощена процедура вирішення спорів, третьою – звичайне позовне провадження. Суддя керує перебігом вирішення цивільної справи, залишаючи за собою право її розглянути та вирішити спір у звичному для себе, але аж ніяк не завжди в найбільш ефективному, порядку судочинства. Отже, запровадження інституту врегулювання спору за участю судді та його інтеграція в судовий процес у поєднанні з логікою вирішення спорів, що закладена в нові процесуальні кодекси, на наше переконання, є втіленням передових тенденцій розвитку процесуального законодавства європейських країн, що, безумовно, є позитивною складовою судової реформи в Україні [1].

Насамперед, примирення сприяє зближенню позицій сторін, виробленню взаємоприйняттого виходу із ситуації та, як правило, остаточній ліквідації спору. Як наслідок, зменшується ймовірність нового розгортання попереднього конфлікту [2].

Запровадження процедури врегулювання спору за участю судді, безперечно, є великим кроком уперед, оскільки дозволить зберегти договірні відносини між сторонами, зекономити час, кошти і в цілому зменшити кількість конфліктів і протиріч, яких і так нині забагато у нашому суспільстві. Однак аналіз нормативно-правового регулювання інституту врегулювання спору за участю судді виявив низку проблемних питань, які можуть стати на заваді ефективності функціонування даного альтернативного способу вирішення господарського спору. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне переглянути та вдосконалити відповідні норми права, що регламентують процедуру врегулювання спору за участю судді [3].

Трапляються випадки, коли суди відмовляють у задоволенні заяви про врегулювання спору за участю судді. Найчастіше причиною відмови є відсутність згоди іншої сторони на проведення медіації. Також причиною відмови може бути той факт, що заяву про врегулювання спору подано вже після того, як суд перейшов до розгляду справи по суті. Що стосується результативності медіації за участю судді, то нині вже відомі різні варіанти розвитку подій. У деяких справах процедура медіації пройшла успішно і закінчилася тим, що позивач скористався наданим йому правом і подав клопотання про залишення заяви без розгляду (у зв'язку з тим, що під час судової медіації було фактично вирішено спір). У той же час відомі й випадки, коли, на превеликий жаль, наради із суддею не дали бажаного результату. Якщо сторони не відвідували призначених засідань або на спільних нарадах не було досягнуто згоди на примирення, судді припиняють процедуру через те, що відведений законом строк закінчився, а сторони не досягли мирного врегулювання спору. Як бачимо, процедура вже починає проходити випробування практикою і поступово набирає обертів. Те, наскільки вона буде ефективною, залежатиме від навичок судді та бажання сторін знайти

взаємовигідний вихід із конфліктної ситуації. [4]

Позитивним прикладом вирішення спору за допомогою судді в цивільному судочинстві є ухвала суду по цивільній справі № 766/21494/17 Херсонського міського суду Херсонської області: «Враховуючи наявність згоди сторін на врегулювання спору за участю судді, беручи до уваги позицію сторін щодо пред'явленого позову, суд вважає за можливе призначити процедуру врегулювання спору за участю судді, шляхом проведення спільних нарад за участю сторін та їх представників. До припинення процедури врегулювання спору за участю судді провадження у справі слід зупинити. Ухвалив: клопотання сторін представника позивача та відповідача про врегулювання спору за участю судді задовольнити. Провести процедуру врегулювання спору за участю судді у справі про витребування майна із чужого незаконного володіння. Провадження у справі зупинити до припинення процедури врегулювання спору за участю судді. Призначити спільну нараду за участю сторін та судді.» [5]

Яскравим прикладом коли суди відмовляють у задоволенні заяви про врегулювання спору за участю судді є ухвала по цивільній справі № 520/358/18 Київського районного суду м. Одеси: «Спільні наради проводяться за участю всіх сторін, їх представників та судді. Представник позивача свою згоду на врегулювання спору за участю судді не надав. На підставі викладеного, враховуючи відсутність спільної згоди всіх сторін на врегулювання спору за участю судді, а отже, і відсутність підстав вважати, що дотримані інтереси всіх сторін при врегулюванні спору, суд вважає за необхідне відмовити у задоволенні клопотання про врегулювання спору за участю судді. Керуючись ст.ст.201-203 ЦПК України, суд ухвалив: В задоволенні клопотання відповідача про проведення процедури врегулювання спору за участю судді – відмовити [6].

Отже, примирення сторін за участю судді є досить перспективним введенням, яке повинно якісно функціонувати та приносити позитивний результат і ефективність, проте для цього необхідним є виключна компетенція суддів, їх професійність, вміння слухати та аналізувати, оскільки вони виконують головну роль у врегулюванні конфлікту. Окрім того, необхідним є бажання, безпосередньо, сторін спору вирішити цей спір у найкоротші строки, з мінімальними втратами для себе та з максимальним очікуваним результатом.

Зазначене нововведення повинно на практиці полегшити роботу суддів та бути корисним для сторін справи.

Бібліографічні посилання:

1. Примирення сторін vs вирішення справи. Нова роль суду у вирішенні конфліктів №03, 25 січня 2018 Сергій Противень, юрист Sayenko Kharenko Головна стаття Новий Цивільний процесуальний кодекс: коротко про головне.
2. С. Принципи побудови судової системи та їх вплив на доступність правосуддя [Текст] / А.С. Цибуляк-Кустевич. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць*. Вип. 385: Правознавство. Чернівці: Рута, 2007.
3. Ірина Бутирська, канд. юрид. наук, асистент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. - Врегулювання спору за участю судді: перспективи запровадження у господарський процес України. – 2017. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/18.pdf>
4. Вирішення спору за участю судді: основні процесуальні моменти та перша практика застосування. - 2018 Катерина Спиридонова. URL: http://zib.com.ua/ua/133169-virishennya_sporu_za_uchastyu_suddi_osnovni_procesualni_mome.html.
5. Витяг з Єдиного державного реєстру судових рішень по справі № 766/21494/17. 2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77275159>.
6. Витяг з Єдиного державного реєстру судових рішень по справі № 520/358/18. – 2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77487999>.

Резворович Владислав Олегович,
заступник голови Шевченківської районної
у місті Дніпрі ради
з питань діяльності виконавчих органів

ЩОДО АБСОЛЮТНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Як відомо, суспільні відносини власності – це відносини, що виникають між людьми з приводу привласнення речей. Право, як всезагальний регулятор суспільних відносин, що об'єктивно склалися між людьми, зазвичай санкціонує наявні суспільні відносини і, зокрема, відносини власності у вигляді закріплення їх фактичного стану в цивільному законодавстві, при якому за окремими членами суспільства визнаються абсолютні права на речі (майно).

У наслідок цього характерною рисою (ознакою) таких суспільних відносин виступає їх абсолютність, як результат визнання всієї повноти влади власника над належними йому речами і віддзеркаленою дією цього речового права на всіх інших учасників цивільних відносин. Варто відмітити, що подібний стан існуючого цивільного правопорядку здебільшого всіх влаштовує, ніким категорично не оспорується, однак у теорії цивільного права іноді сприймається неоднозначно.

Зокрема, мається на увазі, запропоноване дослідниками системи цивільних правовідносин, поняття абсолютного цивільного правовідношення, під яким слід розглядати такий його різновид, у яких праву уповноваженої особи протистоїть невизначене коло пасивно зобов'язаних осіб, на яких покладається обов'язок не чинити перешкод у здійсненні права абсолютно уповноваженої особи. Наукове становлення даної точки зору відбулося у низці наукових досліджень, що були проведені ще в середині минулого ХХ ст. (у 40-60 роки), переважно у радянській науці цивільного права, які присвячувалися проблемі виявлення юридичної сутності цивільних правовідносин. Першість постановки проблеми цивільного правовідношення належить німецькому цивілісту Савіньї. У наукових роботах присвячених даній проблематиці зустрічаються й інші визначення абсолютних цивільних правовідносин.

Як не складно помітити, це поняття побудоване на послідовному логічному припущенні, що абсолютному суб'єктивному праву, такому як право власності, має кореспондувати «всезагальний заборонний обов'язок» всіх і кожного не посягати на це речове право. За такого підходу можливим також стало твердження, що будь-якому праву особи завжди має кореспондувати обов'язок іншої особи. На наш погляд, у теоретичних роботах такий висновок є цілком прийнятним, однак у реальному житті все виглядає далеко не так складно, як хотілося б теоретикам.

По-перше, якщо пригадати історію появи цивільних прав, то ті вчені, які вважають можливим відстоювання поняття абсолютних цивільних правовідносин, у вище названому вигляді, випускають з поля зору те, що становлення речових прав відбулося завдяки процесуальним формам їх захисту в Римському приватному праві таким, як речові позови (*actio in rem*), з яких глосаторами і, пізніше, коментаторами виводилося відповідне речове право. Ця добре всім відома обставина, у даному випадку, цікава тим, що дає нам, сучасним юристам, певну уяву про те, як у ті часи регулювалися цивільні відносини власності у їх архаїчному вигляді. Потрібно відзначити, що з тих часів мало що змінилося.

Зазначені цивільні відносини Стародавнього Риму у звичному нам сьогодні позитивному вигляді не регулювалися, а захищалися від посягання з боку всіх інших осіб, якщо їх необхідно було врегулювати. У цьому полягає істотна відмінність правового регулювання приватних відносин Стародавнього Риму від сучасного – позитивного регулювання цивільних відносин. При цьому не важко помітити, що пред'явленням *actio in rem* зацікавленою особою захищалися й у такий спосіб регулювалися суспільні відносини з приводу права на річ між власником (або володільцем) та іншими членами суспільства.

Як відомо, під час розгляду подібних речових спорів доказувалося право на річ або факт його невизнання чи оспорування з боку інших осіб, тощо. Ні про яке невиконання всезагальних пасивних обов'язків, що нібито кореспондовані такому речовому праву не йшлося, оскільки вимога про невиконання обов'язку у Римському приватному праві могла бути пред'явлена тільки у разі його формального прийняття і наступного невиконання певною особою. Уявляється, що нехтування даною обставиною є слабким місцем міркувань всіх прихильників виділення в теорії цивільного правовідношення абсолютних правовідносин.

По-друге, якщо проаналізувати сучасне цивільне законодавство на предмет наявності в ньому абсолютних обов'язків «усіх і кожного» по відношенню до власника абсолютного права, такого як право власності, то можна без особливих зусиль помітити, що згадки про подібні обов'язки у ньому не міститься. На наш погляд, це відбувається не випадково, бо такими об'єктивно є суспільні відносини власності з приводу речей. А тому виглядає цілком послідовним, що правове регулювання суспільних відносин власності у чинному цивільному законодавстві України побудоване по моделі визнання і закріплення юридичного змісту суб'єктивного права власності (ст. 316 ЦК), а не по моделі абсолютного цивільного правовідношення, в якому визначено уповноважену особу та всіх інших пасивно-зобов'язаних осіб, що протистоять будь-якому власнику.

По-третє, сумнівним уявляється твердження, що суб'єктивному праву власності, має кореспондувати «всезагальний заборонний обов'язок» всіх і кожного не посягати на це речове право. Якщо право власності суб'єктивне, а воно у силу об'єктивних причин завжди суб'єктивне, то і кореспондований йому обов'язок також має бути суб'єктивним. Однак, при всьому бажанні виявити такий суб'єктивний обов'язок інших осіб у суспільних відносинах власності не можливо, оскільки власник не може перебувати у юридичних відносинах з усіма членами суспільства одночасно. Тому цілком правий був свого часу проф. Генкін, який критикував спроби виділення абсолютних цивільних правовідносин, стверджуючи, що «определение правоотношения как отношения управомоченного лица со всем населением земного шара выхолащивает всякое содержание права».

По-четверте, якщо бути послідовним та приймати до відома однакове значення та однаковий зміст юридичних понять у теорії цивільного права, то доведеться визнати, що «видове» поняття абсолютних пасивних обов'язків не відповідає «родовому» поняттю обов'язку відповідно до змісту ст. 509 ЦК. Відповідно до вказаної статті, обов'язок – це певна дія особи, яку вона має виконати або від якої вона має утриматися. Такий обов'язок завжди має бути чітко визначеним щодо його предмету – дії. Коло дій від яких має утримуватися пасивно зобов'язана особа є настільки широким, що їх неможливо чітко визначити для того щоб з'ясувати у чому полягає зміст такого обов'язку. Це і не дивно, бо право власності традиційно визначають, як найбільш повне речове право на річ, яке власник може здійснювати вільно, на власний розсуд, без втручання інших осіб. А отже, на фоні визначеності того, що собою представляє обов'язок у відносному зобов'язальному правовідношенні поняття пасивних абсолютних обов'язків виглядає юридично невизначеним.

Висновок із всього сказаного має бути зроблений наступний. Поняття абсолютного цивільного правовідношення потребує перегляду та вдосконалення у теорії цивільного права з урахуванням критичних зауважень, що були висловлені вище. Варто визнати, що цивільно правове регулювання суспільних відносин власності можливе переважно шляхом їх захисту від будь-яких порушень з боку всіх інших осіб. Такий захист носить абсолютний характер, оскільки власник має право захищати своє право власності від будь-якого посягання ззовні, за виключенням тих, які ґрунтуються на законі. Наукове твердження про існування «всезагальних» пасивних обов'язків, як структурного елементу абсолютного правовідношення власності, слід визнати недостатньо аргументованим, оскільки їх існування не підтверджується в реальних суспільних відносинах власності.

Бібліографічні посилання:

1. Райхер В.К. Абсолютные и относительные права. *Известия экономического факультета Ленинградского политического института*. 1928. Вып. 1. (XXV) С. 273-306.
2. Рыбалов, А. О. Абсолютные права и правоотношения. *Правоведение*. 2006. № 1. С. 129-142.
3. Киминчижи Е. Н. О существовании права собственности за пределами правоотношения. *Нотариус*. 2008. - № 6. С. 45-47.
4. Советское государство и право. 1949. № 11. С. 75-76.

Чубко Віталій Анатолійович,
головний науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності поза сферою
кримінальної юстиції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЇ BLOCKCHAIN ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ

Кримінологія, як наука покликана пізнати природні закони існування злочинності. Існує багато думок і концепції щодо подолання такого негативного явища як злочинність.

Подолати злочинність неможливо, тоді як вся протидія направлена на мінімізацію цього явища в суспільстві. Саме до такої думки схилиються більшість науковців кримінологів.

Окрім того технологічний розвиток людства є неминучим, як і не можливо позбавитись впливу розвитку технологій у сфері запобіганню злочинності.

Сфера земельних суспільних відносин не позбавлена від різного роду злочинних посягань під час веденню обліків, реєстрів, переоформленню прав користування, володіння земельними ділянками, зміни мети призначення земельних ділянок тощо.

Блокчейн, тобто ланцюжок блоків транзакцій (англ. Blockchain, Block chain від block — блок, chain — ланцюг) — розподілена база даних, яка підтримує перелік записів, так званих блоків, що постійно зростає. База захищена від підробки та переробки. Кожен блок містить часову мітку та посилання на попередній блок внесених даних.

Така розподілена база даних закладена в основу функціонування криптовалюти Bitcoin. Вона була описана 2008 та реалізована 2009 року, де слугує бухгалтерською книгою для всіх операцій. Таку базу називають Блокчейн.

Акцент в даній інформаційній технології варто зробити на тому, що дані поміщені до такої бази неможливо підробити, так як кожен новий запис здійснює підтвердження вже існуючих ланцюжків. Щоб підробити дані, потрібно змінювати інформацію в усіх інших блоках, що по суті технічно є неможливим. При цьому, так як розподілена система, актуальна інформація про записи в системі зберігається у всіх її учасників і автоматично оновлюється при внесенні будь-яких змін. Тобто, у системи блокчейн немає нікого, хто може, умовно "смикнути рубильник" і знищити базу даних і у всіх є остання версія. Розгалуженість і прозорість транзакцій – переваги блокчейна.

Прихильники даної технології заявляють про те, що блокчейн в подальшому зможе замінити, а по суті автоматизувати послуги нотаріусів, ріелторів, банків та інших посередників.

На сьогодні така технологія вже застосовується або тестується досить широко. Зокрема, це банківський сектор, енергетика, медицина, державний сектор і навіть платформи для мультимедійного контенту, і авіація тощо.

Пунктом четвертим Постанови Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 688 «Про деякі питання реалізації пілотного проекту із запровадження електронних земельних торгів і забезпечення зберігання та захисту даних під час їх проведення» надано згоду Міністерству аграрної політики та продовольства, Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру, Державному агентству з питань електронного урядування щодо здійснення заходів, спрямованих на запровадження використання системи зберігання та захисту даних Blockchain під час проведення електронних земельних торгів та у роботі Державного земельного кадастру.

Технологію на волонтерських засадах віддала державі компанія BitFuty (вона ж впроваджувала технологію в грузинському кадастрі).

Система заснована на блокчейні Exonum, це розробка Bitfury. Це вільне програмне забезпечення, яке не вимагає ліцензійних відрахувань. Кожна транзакція в кадастрі потрапляє в блокчейн. Він не публічний, чотири ноди знаходяться у Міністерства і одна нода аудитора – у Transparency International (вона дозволяє бачити зміни в системі).

Нода в технології блокчейн це електронний вузол. В даному випадку вузлом може бути будь-який активний електронний пристрій, включаючи комп'ютер, телефон або навіть принтер, якщо він підключений до Інтернету і має IP-адресу. Щоб запобігти злом всіх нод і спробу зміни даних,

інформація з блокчейна кешується (копіюється, чи поміщається) в блокчейн Bitcoin як найбільш надійне сховище даних.

Після повного введення технології в дію у громадян з'явиться можливість отримувати свої "ключі", без яких ніхто не зможе внести зміни до запису про їх ділянки.

Також дана система дозволить запобігти і уникнути актів рейдерства, пов'язаного з землями, захист даних державного кадастру громадян, з числа тих, хто є власниками землі. Технологія блокчейн у земельному кадастрі також унеможливить втручання земельних реєстраторів - операторів державного земельного кадастру - з корисливою метою. Втручання можна буде здійснити, але залишиться слід з інформацією хто, коли на підставі яких даних. При постійно буде здійснюватися контроль зовнішніх аудиторів.

В перспективі передбачено план подальшої інтеграції технології блокчейн до державного земельного кадастру. Після чого можна буде перейти до повного моніторингу в режимі онлайн всіх транзакцій, всіх операцій по земельному кадастру.

Відтак варто прийти до висновку, що після впровадження блокчейну Exonum, розробника Bitfury до здійснення операції у сфері земельних відносин, можливо мінімізувати, або і взагалі виключити участь людини в даному процесі, що з одного боку обов'язково вплине, на стан злочинності в даній сфері. Можливо спрогнозувати що певні кримінально карні діяння, пов'язані із внесення неправдивих даних до земельного кадастру, рейдерського переоформлення земельних ділянок зникнуть як такі.

Бібліографічні посилання:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2017-%D0%BF>.
2. Електронний ресурс URL: <https://economics.unian.ua/agro/2167966-zemelnyy-kadastr-pereveli-na-tehnologiyu-blokcheyn-yaka-unemojlivit-pidtasovuvannya-danih.html>.
3. Електронний ресурс URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/10/11/629979/>.

Вилко Тетяна Іванівна,

магістр юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Тимченко Лілія Михайлівна,

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РИЗИК ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Процеси державного будівництва та управління відбуваються в умовах активних соціально-економічних перетворень. Ситуація ускладнюється великою кількістю надзвичайних ситуацій політичного, екологічного, техногенного та інших характерів. Будь-які зміни тягнуть за собою різні наслідки, пов'язані з ризиками. Таким чином в сучасному українському суспільстві, відбуваються структурні та функціональні зміни, зростає кількість соціальних ризиків. Що, в свою чергу, й зумовлює актуальність даної теми [6, с.1]

Оскільки в науковій літературі поняття ризику, зокрема соціального, не має однорідного визначення, необхідно розглянути підходи до його змісту.

Так, Р.В. Пікус визначає ризик як ймовірність настання певної події, результатом якої можуть бути втрати очікуваної економічної (фінансової) користі або прямих збитків.

В.Д. Роїк під соціальними ризиками розуміє чинники порушення нормального соціального положення людей при ушкодженні здоров'я, втраті працездатності або за браком попиту на працю (безробіття), що супроводжуються настанням для зайнятого населення матеріальної незабезпеченості через втрату заробітку, додаткових витрат, пов'язаних з лікуванням, а для сімей — втратою джерела доходу у випадку втрати годувальника [9, с.94] .

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Російський науковець Е. Мачульська вважає, що соціальний ризик найбільшою мірою загрожує найменш забезпеченим та іншим близьким до них за матеріальним статусом групам населення. Вона зазначає: «Соціальний ризик - це настання матеріальної незабезпеченості через втрату заробітку, доходу від трудової діяльності з економічних (безробіття), фізіологічних (старість, інвалідність, материнство) або демографічних (багатодітність) причин [7].

Міжнародна Організація Праці, зазначає, що соціальний ризик — це втрата доходу, що спричиняє необхідність матеріальної підтримки громадян для задоволення мінімальних потреб незалежно від їх індивідуальних можливостей [9, с.94].

Доцільно наголосити, що дослідження соціальних ризиків в Україні переважно базуються на засадах реалістичного напрямку, поступово набуваючи галузевої природи.

Так, О. Новікова, У. Садова та Н. Романюк розглядають проблеми соціальних ризиків з позиції національної безпеки, вивчаючи їх як певні загрози людського і соціального розвитку, що переростають у небезпечні події.

У свою чергу, Л. Семів здебільшого концентрується на міграційних ризиках, які потенційно можуть призвести до втрати людських ресурсів у кількісному і якісному відношенні через зниження вартості робочої сили в національній економіці, спрощення візового режиму з іншими країнами тощо.

А результатом досліджень соціальних ризиків у трудовій сфері, здійснюваних В. Надрагою, стало виділення їх в окрему систему, оскільки саме цей вид ризиків, на думку автора, виступає іманентною властивістю економічної діяльності людини (включаючи періоди до початку та після продуктивної зайнятості). Автор визначає, що соціальні ризики в трудовій сфері можуть мати як позитивний, так і негативний характер прояву наслідків реалізації [5, с.4-5].

Виходячи з вище наведеного, вбачається, що соціальний ризик є поняттям багатоаспектним, що в свою чергу, дає можливість виокремити його ознаки.

Так, науковець то С. Синчук зазначає, що соціальні ризики містять наступні ознаки:

- ✓ мають виключно об'єктивний характер (настають незалежно від волі особи та не можуть бути усунені нею самостійно через зовнішні чинники, а не з будь-яких суб'єктивних причин);
- ✓ обмежують (чи порушують) життєдіяльність людини та зумовлюють її соціальну небезпечність;
- ✓ закріплені національним законодавством як обставини, внаслідок настання яких особа може потребувати допомоги держави чи суспільства;
- ✓ є потенційно закономірним для кожної людини (обов'язково або як правило трапляються чи можуть трапитись за певних обставин) [7].

Доцільно, зазначити і види соціальних ризиків, які мають юридичне значення. Це: непрацездатність, безробіття, малозабезпеченість та втрата годувальника.

Законодавче визначення непрацездатних громадян вперше було закріплено у Законі України «Про зайнятість населення», відповідно до положень якого непрацездатними громадянами визнаються особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку або визнані інвалідами, у тому числі діти-інваліди, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника [1].

Непрацездатність може бути наслідком різних юридичних фактів: загально соціальних; професійних; публічних [8].

Малозабезпеченість проявляється у відсутності в особи чи наявності в сім'ї достатнього матеріального забезпечення або прожиткового мінімуму. Є критерієм відмежування адресних допомог від універсальних, право на які виникає з настання інших соціальних ризиків, зокрема безробіття, часткового безробіття, інвалідності, тимчасової непрацездатності тощо [7]. Дане питання регулюється Законом України «Про межу малозабезпеченості» [2] та «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [3].

Щодо безробіття, то він як соціальний ризик присутній у будь-якій державі з ринковою економікою. Законодавством передбачено два види безробіття: повне та часткове.

Визначення ж безробіття як соціального ризику не надається ні в науковій літературі, ні в законодавстві [8]. Замість цього Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» легалізує інший термін - «втрата роботи з незалежних від застрахованих осіб обставин» [4]. Щоправда, у Законі України «Про зайнятість населення» надається визначення безробітних - особи віком від 15 до 70 років, які через відсутність роботи не

мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готові та здатні приступити до роботи [1].

Втрата годувальника як соціальний ризик характеризується необхідністю матеріальної підтримки непрацездатних членів сім'ї померлого. Члени сім'ї померлого вважаються такими, що були на його утриманні, якщо, вони перебували на його повному утриманні або одержували від нього допомогу, яка була для них постійним і основним джерелом засобів до існування, або ж мали на день його смерті право на одержання від нього такого утримання. Не вважаються такими, що перебували на утриманні, члени сім'ї, які мали самостійні джерела коштів до існування [8].

Отже, проаналізувавши та узагальнивши наукові праці вчених щодо соціальних ризиків, а також законодавче регулювання деяких його видів, можна дійти висновку, що дослідження в цій сфері мають тривалу історію, а їх система є розгалуженою та динамічною, яка змінюється з розвитком суспільства. Тому соціальні ризики потребують значної уваги та більш детального дослідження для нейтралізації їх ще на перших етапах виникнення.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про зайнятість населення»: Прийнятий Верховною Радою України від 05.07.2012 р. №5061-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
2. Закон України «Про межу малозабезпеченості»: Прийнятий Верховною Радою України від 04.10.1994 р. №190/94- ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/190/94-вр>
3. Закон України « Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»: Прийнятий Верховною Радою України від 01.06.2000 р. №1768-III.- URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»: Прийнятий Верховною Радою України від 02.03.2000 р. №1533 – III. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>
5. Бульба В.Г., Євтухов О.В. Соціальні ризики людського розвитку:сутність та місце в державному управлінні / В.Г. Бульба, О.В. Євтухов // Соціальна і гуманітарна політика. 2017. Вип. 2 (52). С.1-6
6. Дегтяр О. А. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком / О. А. Дегтяр, О. М. Непомнящий // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2017. Вип. 1. С. 1-9.
7. Рошканюк В. М. Соціальний ризик як елемент соціально- забезпечувальних правовідносин / В. М. Рошканюк // URL : http://www.pap.in.ua/2_2014/48.pdf
8. Стеценко Д.І. Сучасні соціальні ризики, їх сутність та види/ Д.І. Стеценко// URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/84593414.pdf>
9. Шимків С. А. Сутність соціальних ризиків та управління ними у контексті страхування від нещасних випадків на виробництві / С. А. Шимків // Економіка та держава. 2014. № 5. С. 93-96.

Іванова Марина Володимирівна,
магістр Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
начальник договірної відділу
ДП «Дніпровський інститут землеустрою»,
Чабаненко Микола Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ОТГ ЗА МЕЖАМИ НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

Процес «децентралізації» не може бути повним без передачі територіальним громадам повноважень з розпорядження землями на всій території громади, а не лише в межах населених пунктів.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відповідно до ч. 1 ст. 2, ч. 5 ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальні громади є самостійними суб'єктами права комунальної власності або від їх імені та в інтересах такого суб'єкта права здійснюють відповідні ради [4].

Відповідно до розпорядження КМУ від 31.01.2018 № 60-р «Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад» Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру та її територіальним органам доручено починаючи з 01.02.2018 забезпечити [6]:

- формування земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності в межах, визначених перспективним планом формування територій громад, шляхом проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення державної власності з подальшою передачею зазначених земельних ділянок у комунальну власність відповідних об'єднаних територіальних громад згідно із ст. 117 Земельного Кодексу України (далі -ЗК) [3];

- передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності, включених до переліку земельних ділянок державної власності, права на які виставлені на земельні торги, в комунальну власність ОТГ після оприлюднення результатів земельних торгів та укладення договорів оренди таких земельних ділянок;

- здійснення до передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність розпорядження землями сільськогосподарського призначення державної власності під час передачі в користування (виключно шляхом проведення аукціонів) або у власність за погодженням з ОТГ (шляхом прийняття відповідною радою рішення згідно зі ст. 26 Закону України від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні») [5].

Земельна ділянка — це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ч. 1 ст. 79 ЗК). Відповідно до норм, встановлених ст. 117 ЗК, передаватись із державної власності у комунальну і навпаки можуть виключно земельні ділянки як об'єкти цивільних прав [3].

Згідно з положеннями ч. 9 ст. 79¹ ЗК земельна ділянка може бути об'єктом цивільних прав виключно з моменту її формування (крім випадків суборенди, сервітуту щодо частин земельних ділянок) та державної реєстрації права власності на неї.

За приписами ч. 2 – 4 ст. 79¹ ЗК формування земельних ділянок здійснюється, зокрема, шляхом інвентаризації земель державної чи комунальної власності у випадках, передбачених законом.

Проведення інвентаризації земель в даному випадку полягає у необхідності формування земельних ділянок, тобто визначенні земельної ділянки як об'єкта цивільних прав, визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру.

Статтями 125, 126 ЗК передбачено, що право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав [3].

Розпорядження земельними ділянками сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів ОТГ після набуття права комунальної власності громадою стикається з багатьма практичними питаннями, які необхідно вирішувати:

- застосування Урядового механізму передачі земель у комунальну власність ОТГ у 2019 році та новостворені ОТГ;

- обов'язковість набуття земель державної власності за межами населених пунктів у комунальну власність для утворених ОТГ та правові наслідки відмови ради ОТГ від прийняття таких земельних ділянок у комунальну власність;

- як надавати членам ОТГ земельні ділянки у власність за процедурою безоплатної приватизації із земель, які були проінвентаризовані до моменту їх передачі у комунальну власність значно більшими земельними масивами шляхом їх формування відповідно до ст. 79¹ ЗК (робити їх поділ чи ні);

- проведення земельних торгів щодо набуття права оренди на земельні ділянки сільськогосподарського призначення комунальної власності, які землі комунальної власності можна продавати у власність фізичним та юридичним особам;

— створення ефективної системи перегляду розміру орендної плати за діючими договорами оренди землі, які були укладені державою в особі районних державних адміністрацій (до 31.12.2012) та головними управліннями Держгеокадастру в областях (з 01.01.2013): підписання орендарями запропонованої радою додаткової угоди про збільшення розміру орендної плати або щодо зміни інших умов договору оренди землі, договори оренди землі, строк дії яких закінчився (закінчується);

— земельні ділянки для ведення фермерського господарства, наданими громадянам в постійне користування до 01.01.2002, які були землями державної власності, а тепер є землями комунальної власності, «розпаювання» таких земель членам фермерських господарств;

— передача земельних ділянок державної власності, які знаходяться в постійному користуванні садових товариств в комунальну власність, якщо значна кількість земельних ділянок у складі таких товариств вже приватизована членами садових товариств;

— зміна цільового призначення земельних ділянок сільськогосподарського призначення, набутих у комунальну власність за процедурою ст. 117 ЗК, наприклад, для будівництва АЗС, промислових об'єктів, об'єктів торгівлі, влаштування кладовищ, полігонів ТПВ, зон відпочинку мешканців громади, для задоволення інших потреб громади, не пов'язаних із сільськогосподарським використанням;

— проведення ОТГ нормативно-грошової оцінки земель комунальної власності, набутих за процедурою ст. 117 ЗК [3];

— передача земель інших категорій (природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; оздоровчого призначення; рекреаційного призначення; історико-культурного призначення; лісгосподарського призначення; водного фонду; промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення).

Отже, зазначені питання потребують найскорішого вирішення у зв'язку з неможливістю розпорядження земельними ділянками сільськогосподарського призначення за межами населеного пункту ОТГ, що суперечить Земельному Кодексу України.

Бібліографічні посилання:

1. Даугуль В. Землі сільгосппризначення: передача від держави у власність ОТГ. Місцеве самоврядування. 2018. (№ 3). С. 25.
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
3. Конституція України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
5. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
6. Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад: Розпорядження КМУ від 31.01.2018 № 60-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pitannya-peredachi-1>
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Іванова Марина Іллівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Чальцев Владислав Ігорович

магістр другого курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА ТА КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

У наш час у правову сферу широко ввійшли такі поняття, як «корпоративне право» та «корпоративні права». Ці терміни вживаються в самих різних значеннях. Поява цих термінів, особливо у нормативних документах різної юридичної сили, призводить до важливих проблем, пов'язаних із неоднаковим тлумаченням цих термінів. Результатом цього є неадекватне регулювання правовідносин, що виникають.

Якщо звернутись до юридичної науки, то можна побачити, що з приводу питання про поняття корпоративного права також зустрічаються різні погляди. Ця проблема почала привертати все більше юридичних науковців, які, розглядаючи питання про поняття корпоративного права, у підході до цього питання мали власні критерії і точки зору, а звідси – і різноманіття поглядів. Також є й інша крайність – віднесення до корпоративних відносин питань регулювання правил трудового розпорядку, внутрішніх організаційних правил, преміювання тощо. Окрім цього, деякі науковці визначають, що корпоративне право являє собою систему внутрішньо організаційних правил певної організації, основою якої є членство та об'єднання капіталів [1]. Впливаючи з цього науковці вказують, що до предмета корпоративного права слід віднести майнові, немайнові та організаційні відносини, що складаються між суб'єктами приватного та/або публічного права при створенні корпорацій, у процесі їх діяльності та її припинення, а також із здійснення учасниками їх корпоративних прав [2].

Повертаючись до відносин у корпоративному праві можна побачити ще один вид – це відносини між органами товариства. Як відомо, органи юридичної особи не мають цивільної правосуб'єктності, що виключає їх можливість бути учасниками цивільних правовідносин. Однак за законом та установчими документами такі органи наділено певною компетенцією, а отже вони мають права і обов'язки щодо учасників, інших органів та третіх осіб. Присутність цих специфічних відносин, які не належать до предмета регулювання інших галузей права, вказує на самостійність корпоративного права. Інші відносини безпосередньо стосуються центральної категорії цієї галузі – юридичної особи, отже вони входять до корпоративного права. Однак їх регулювання здійснюється іншими галузями права. Впливаючи з цього можна зробити висновок, що корпоративне право – це комплекс норм інших галузей права, об'єднаних спільним предметом. Цей висновок підкріплює думка Кібенко О.Р., яка визначила поняття «корпоративне право» як «комплексний міжгалузевий правовий інститут, норми якого регулюють приватноправові і публічно-правові відносини, що складаються у зв'язку зі створенням, діяльністю та ліквідацією господарських товариств, у тому числі відносини внутрішньо фірмового характеру» [3].

Щодо інших науковців, то Глузь Н.С. вважає, що корпоративне право в об'єктивному значенні є «сукупністю правових норм, які регулюють і охороняють цивільні та інші відносини, що виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками чи акціонерами з приводу реалізації їх права власності на акцію чи права власності на частку в статутному капіталі корпорації» [4].

За висновком Вінник О.М., корпоративні відносини є різновидом господарських. Окрім цього вона визначає, що корпоративні відносини – «це відносини, які виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарської організації за участю широкого кола осіб (засновники, учасники, сама господарська організація, територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб» [5].

Кравчук В.М. зазначає, що корпоративне право – «це галузь права, що регулює суспільні відносини, які виникають між учасниками, юридичними особами та їх органами, у зв'язку зі створенням, управлінням та припиненням юридичних осіб». При цьому науковець зазначає, що корпоративне право має тісний зв'язок з іншими галузями права [6].

Як висновок, корпоративне право можна розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні. З об'єктивної точки зору – це система юридичних норм, що регулюють групу суспільних відносин, яка виникає у зв'язку зі створенням і функціонуванням комерційних юридичних осіб (підприємницьких товариств) у результаті реалізації суб'єктами цивільних правовідносин права бути їх засновниками (учасниками), які створюють такі юридичні особи (корпорації) з метою отримання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками.

У суб'єктивному розумінні – це право особи, яка вчиняє необхідні засновницькі дії та здійснює внесок до статутного (складеного) капіталу, набуває статусу учасника корпорації (підприємницького товариства або іншої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку для подальшого його розподілу між учасниками). Усі інші суб'єктивні права учасника, що впливають із його членства в тій чи іншій корпорації, є похідними і розкриваються через поняття змісту «корпоративні права».

Розглядаючи поняття корпоративного права в усіх його аспектах необхідно підкреслити, що в окремих наукових роботах та статтях указується на принципи, але не корпоративного права, а корпоративного управління. Дані поняття не є тотожними, однак мають тісний правовий зв'язок. Слід зазначити сутність даних принципів, оскільки вони притаманні корпоративному праву, як такому. Зокрема, Кравчук В.М. виокремлює, що до принципів корпоративного управління потрібно віднести [6]:

- 1) принцип законності;
- 2) принцип централізації поточного управління;
- 3) принцип колегіального прийняття рішення стратегічних питань;
- 4) принцип пріоритетності рішень вищих органів управління;
- 5) принцип плановості;
- 6) принцип підзвітності і підконтрольності;
- 7) принцип розподілу управлінських функцій;
- 8) принцип добросовісності;
- 9) принцип розумності;
- 10) принцип додержання інтересів товариства;
- 11) принцип персоналізації відповідальності.

Бібліографічні посилання:

1. Кравчук В.М. Корпоративне право: Науково-практ. коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. С. 11.
2. Спасибо-Фатєєва І.В. Корпоративне управління монографія / І.В. Спасибо-Фатєєва, О.Р. Кібенко, В.І. Борисова; І.В. Спасибо-Фатєєва (ред.) // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2007. С. 173.
3. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: учеб. Пособие. Харьков: Эспада, 2001. С. 36.
4. Глусь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: Автореф, дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Н.С. Глусь; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2000. 23 с. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis__64.exe
5. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., змін., доп. К.: Правова самість, 2008. С. 236-238.
6. Кравчук В.М. Корпоративне право: Науково-практ. коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. С. 322, 32

Кузніченко Оксана Валеріївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

Чуприна Вікторія Максимівна,

курсант факультету № 3

Одеського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Нещодавні реформи правоохоронної системи викликають жвавий інтерес громадськості, зокрема щодо професійності, чесності та гуманності працівників Нової поліції. Нові працівники є частиною ключової реформи за бій уряду по боротьбі з корупцією. «Нова поліція хоче зробити щось визначне для країни, натхненні революцією, вони хочуть жити гідним життям»: сказав фотограф з Нью-Йорку Михайло Фрідман [1].

В умовах розбудови діяльності правоохоронних органів нашої держави особливу увагу сьогодні привертають питання, що пов'язані зі здійсненням належної професійної підготовки їх особового складу.

Це викликано: по-перше, поступовим переходом діяльності вітчизняних силових структур, в тому числі й Національної поліції України, до Європейських стандартів навчання, по-друге, збройна агресія, що відбувається на сході нашої держави зумовлює перегляд змісту навчання працівників поліції, які виконують професійні обов'язки в зоні антитерористичної операції, по-третє, на сьогодні зростає кількість протиправних діянь, які вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї та вибухівки, сучасних інформаційних технологій, на ґрунті расової нетерпимості, ксенофобії тощо.

Усе вищезазначене потребує від усього особового складу Національної поліції володіння сучасними професійними знаннями та навичками щодо протидії злочинності, груповим порушенням публічної безпеки та порядку, виявлення та знешкодження організованих злочинних груп тощо [2, с. 86].

Особливості професійної діяльності працівників поліції істотно впливають на динаміку трансформаційної ціннісно-сислової сфери, як контекст, який ініціює особистісні зміни в залежності від соціокультурної реальності і перспектив самореалізації.

Модельне забезпечення психологічного супроводу і корекції особистісних трансформацій працівників поліції, орієнтоване на подолання ціннісно-сислових бар'єрів як індивідуальних труднощів в ситуації особистісного вибору, дозволяє підвищити рівень їх професійної самореалізації.

Для оптимізації цих явищ - багато дослідників зробили великий внесок в оновлення змісту і форм професійно-психологічної підготовки правоохоронних кадрів. В своїх роботах вони підкреслюють важливість психологічної підготовки, яка спрямована на підвищення рівня кваліфікації фахівців до вирішення завдань у важких, екстремальних умовах. Стосовно правоохоронної діяльності це зазначається в роботах В.І. Барка, В.О. Лефтерова, В.С. Медведєва, Л.І.Мороз, Г.В. Попова, С.І. Яковенко та ін., а також в роботах зарубіжних авторів (Р. Босклет, Я. Вест вуд, Г. Лангер і ін.).

Практичний досвід проведення психологічної підготовки працівників поліції є як в Україні, так і в правоохоронних органах США, Англії, ФРН та ряді інших країн. Повсюдно відзначаються позитивні результати, які дає її проведення. Так, наприклад, В. І. Барко зазначив, що при використанні елементів психологічної підготовки на інструктажі особового складу відділів Національної поліції, при надходженні сигналу про необхідність діяти, підвищується ефективність дій в особливо складних умовах [3, с. 76].

І.М. Мельничук у своїй роботі зазначила що, навчальні тренінги це найперспективніші шляхи вдосконалення підготовки майбутніх поліцейських, за яких відбувається реалізація умов розвитку особистісних психологічних якостей, які відповідають вимогам професії, а також формування вмінь взаємодії вести переговори, захищати інтереси громадян [4,с.4]

Відомо, що в результаті прослуховування лекцій здобувачами вищої освіти засвоюється лише 5% наданої інформації, після самостійного читання 10%, використання засобів унаочнення збільшує обсяг отриманої інформації до 20%, демонстрація зразків професійного поведіння є ще ефективнішою обсяг засвоєного матеріалу збільшується до 30%, робота у дискусійній групі збільшує обсяг засвоєння інформації до 50%, практичне опанування професійних дій в умовах наближених до реальних збільшує кількість засвоєного матеріалу до 75%. Саме за допомогою тренінгу поєднуються всі вище зазначені етапи навчання [5, с. 5]

В.О. Соболев дійшов висновку, що психологічна підготовка поліцейських в підрозділах формує у них моральні і психологічні якості, які гарантують ефективність та психологічну готовність до дій в складних, небезпечних для життя умовах.

В умовах відомчих навчальних закладів МВС України зі специфічними умовами навчання психологічна підготовка здобувачів вищої освіти знаходить все більш широке поширення на заняттях зі спеціальної та фізичної підготовки та у позанавчальних заходах [5, с. 78].

Проблема професійно-психологічної підготовки працівників поліції в надзвичайних ситуаціях є однією з провідних у психології та педагогіці правоохоронної системи. Разом з тим, психологічна підготовка працівників поліції розглядається більшістю авторів як необхідний результат, одержуваний в ході різних видів занять, що, на нашу думку, не завжди призводить до досягнення високого рівня психологічної підготовленості працівників до оперативно-службової діяльності, тому необхідно шукати й інші шляхи її вдосконалення.

На нашу думку, вдало було створено програму «Психологічні захисти у структурі професійної діяльності правоохоронця». Ця програма зробила би значний внесок для професійної діяльності працівників поліції, оскільки вона дає основи професійно-психологічних знань та формування психологічного професійного мислення.

Психологічна підготовка поліцейських в школах і навчальних закладах різних країн здійснюється не тільки в ході різного роду занять, а й в рамках спеціального курсу, що, на нашу думку, є перспективним напрямком удосконалення її і у відомчих закладах вищої освіти МВС України зі специфічними умовами навчання.

Наведений вище матеріал, а також додаткові дослідження шляхів вдосконалення професійної підготовки працівників поліції дозволяють розробити комплекс психолого-педагогічних заходів щодо подальшого вдосконалення її шляхів.

Бібліографічні посилання:

1. Hromadske international. Ukraine's New Police Through The Lens: URL: <http://ru.hromadske.ua/en/articles/show>
2. Барко В.І. Психологічна діагностика управлінських здібностей керівників органів внутрішніх справ. *Право і Безпека*. 2012. № 2 (44). 754 с.
3. Волков А.А. Профессиональная самореализация сотрудников милиции общественной безопасности. Монография. М.: Изд-во «Кредо», 2010. 235 с.
4. Мельничук І.М. Цільові аспекти використання тренінгів / І.М. Мельничук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини / гол. ред.: Н.С. Побірченко. Умань: УДПУ ім. П. Тичини, 2007. Вип. 19. С. 68–77.
5. Бандурка О.М. Психологія управління /Бандурка О.М., Бачарова С.П., Землянська О.В. Харків, 1998.
5. Москаленко А.П., Кобзін Д.О. Професійна адаптація працівників ОВС : Методичні рекомендації / за заг. ред. проф. Соболева В. О. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 670 с.

Іванова Марина Іллівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Єфременко Владислав Дмитрович,

магістр другого курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ДЖЕРЕЛА, СУЧАСНИЙ СТАН

Самостійного розвитку корпоративне право в Україні набуває з 1991 року, після розпаду СРСР. У цей період приймається ряд нормативних актів, які створюють для нього основні засади. Серед таких можна назвати: закони України «Про підприємництво», «Про власність», «Про підприємства в Україні», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про господарські товариства». А з прийняттям у 1992 році таких законів України, як «Про приватизацію державного майна» та «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», розпочинається приватизація, яка і стає постійним джерелом збільшення корпоративних прав. Разом із тим аналіз якісних факторів сучасної ринкової ситуації свідчить про те, що становлення корпорацій у нашій країні проходить у складних умовах збереження інвестиційного голоду. І це незважаючи на постійне вдосконалення механізмів регулювання корпоративних відносин. У цій ситуації існує об'єктивна потреба у створенні й упровадженні загальноєвропейських стандартів і правил. Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) спільно зі Світовим банком, Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними інституціями ініціювала в 1998 році глобальну програму зі створення універсальних стандартів та норм корпоративного управління, спрямовану на істотне поліпшення національних систем корпоративного управління. Ці міжнародні стандарти й повинні надалі (після прийняття їх урядами країн, міжнародними організаціями, діловими колами державного та приватного секторів економіки) стати частиною національного законодавства. Процес запозичення правового досвіду Європейського Союзу (ЄС) отримав в Україні форму адаптації законодавства. При цьому адаптація (лат. adaptation – пристосування) – це правотворчий процес застосування набутого міжнародного досвіду в будь-якій галузі права й впровадження його норм у національне законодавство.

Відповідно до легального визначення, наведеного у ст.167 ГК України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

В. М. Кравчук пропонує визначення корпоративних прав як сукупності правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою, або ж сукупність прав учасника юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою та установчими документами. Першу версію цього визначення у своїх роботах відтворює також Н. С. Бутрин. Також на це питання звертали уваги такі науковці як: Н. А. Сліпенчук, В. А. Васильєва, А. Ф. Вишневський, Н. Глузь, С. Артеменко та інші.

Корпоративне право, як і будь-яке інше, має свої форми вираження. Насамперед це нормативно-правові акти, сукупність яких становить корпоративне законодавство. Корпоративне законодавство носить комплексний характер, оскільки зв'язки між суб'єктами корпоративних відносин при реалізації ними корпоративних прав досить різноманітні – це цивільні, адміністративні, фінансові, податкові, сімейні відносини тощо. Тому корпоративне законодавство охоплює нормативно-правові акти, які містять норми і приватного, і публічного права, тобто різних його галузей.

Основним законодавчим актом України є Конституція України і вона має найвищу силу серед джерел внутрішнього законодавства України. Основним джерелом корпоративного законодавства є Цивільний кодекс України.

Цивільний кодекс (ЦК) та Господарський кодекс (ГК) України, сфери регулювання яких багато в чому збігаються, одночасно регулюють правове становище господарських товариств та, зокрема, відносин, що складаються в процесі їх створення, діяльності та припинення. У ЦК не використовується термінологія, пов'язана з поняттям корпорацій, а тому і немає окремого регулювання відносин, що складаються з їх участю (корпоративних відносин). У ГК використовується термінологія корпоративного права.

Окрім ЦК та ГК, корпоративне законодавство складають закони та підзаконні нормативно-правові акти: постанови Кабінету Міністрів України, а також акти, що приймаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України та іншими органами державної влади. До нормативно-правових актів, що регулюють правовий статус акціонерних товариств і порядок управління ним належать закони «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року та «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року, Рішення про Порядок реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, що створюються у процесі приватизації та корпоратизації від 26 лютого 2013 року та інші підзаконні нормативно-правові акти.

Своєрідним джерелом корпоративного права є Принципи корпоративного управління, затверджені Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку від 1 грудня 2003 р. № 571. У самих Принципах корпоративного управління зазначено, що вони є свого роду посібником, який дає відповіді на питання, як українським корпораціям подолати «кризу довіри» вітчизняних та іноземних інвесторів та як залучати фінансові ресурси на вітчизняному і на міжнародних фондових ринках, а також яким чином здійснювати належний контроль за їх ефективним використанням. Ці Принципи стосуються порядку здійснення органами управління акціонерних товариств своїх повноважень, систем контролю за їх фінансово-господарською діяльністю, розкриття інформації, додержання прав акціонерів, реалізацію ними своїх прав з відповідними механізмами дій органів акціонерних товариств тощо.

Сучасне корпоративне законодавство України є дуже суперечливим конгломератом правових норм, які безсистемно містяться у декількох основних джерелах, серед яких насамперед можна виокремити Цивільний кодекс України, ГК України, ЗУ «Про господарські товариства», ЗУ «Про акціонерні товариства», а також ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Погіршується становище ще й тим, що у разі ухвалення нових нормативних актів, чинні акти не приводяться у відповідність до них. Необхідною умовою успішності розвитку корпоративного законодавства України має стати комплексність регулювання та стратегічний підхід. Нині чимало інститутів вітчизняного корпоративного права потребують загального переосмислення для визначення доцільності їх існування. Із корпоративного права України мають бути виведені норми та правові конструкції, які є неефективними (тобто не досягли обраної мети регулювання) або неіснуючими (є штучними та нездатними до регулювання тих відносин, що є насправді).

Бібліографічні посилання:

1. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.] ; за заг. ред.. В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010.
2. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. К.: Істина, 2005
3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук: спец. 12.00.03 / В. М. Кравчук; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2010.
4. Цивільний кодекс України
5. Господарський кодекс України

Іванова Марина Іллівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Чанцева Тетяна Петрівна,

магістр другого курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

«ЗНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ВУАЛІ»: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Вперше доктрина «зняття корпоративної вуалі» була сформульована в англійських і американських судах в кінці XIX – початку XX століття. Суть її полягає в тому, що за певних умов відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи може покладатися на його учасників або інших контролюючих його осіб, незалежно від положень закону про обмеження їх відповідальності. Згодом даний інститут набув широкого поширення в країнах «загального права», адже саме common law дає найбільший обсяг можливостей для застосування правових конструкцій, які для юристів континентальної правової системи можуть здатися занадто «абстрактними». Використання судами даного принципу може зупинити шахрайські дії, маскування бізнесу або обхід закону юридичними особами, що створюють для обмеження своїх ризиків інші юридичні особи. Саме поняття «зняття (зривання) корпоративної вуалі» в загальному вигляді можна сформулювати наступним чином: це покладання судовим органом відповідальності на особу, яка дійсно прийняв рішення, що спричинило порушення прав або інтересів третіх осіб, незалежно від того, яка особа формально вчинила такі дії. Таким чином, в розрізі українських правових реалій відповідно до цього принципом суд має право покласти відповідальність за будь-які дії групи компаній, яка може складатися з декількох десятків різних ТОВ, на особу, яка в дійсності приймає рішення і контролює всю групу з таких «одноденок».

Вперше про доктрину «зняття корпоративної вуалі» на Україні заговорили після того, як Кабінет Міністрів оголосив про намір реорганізувати «Нафтогаз» відповідно до вимог Євросоюзу, виділивши з його складу основне видобувне підприємство «Укргазвидобування». Подібні ініціативи були неоднозначно сприйняті російською стороною щодо існуючих «газових» угод. Офіційний представник «Газпрому» заявив про перспективу судового розгляду в міжнародному арбітражі шляхом використання проти України концепції «зняття корпоративної вуалі», оскільки НАК «Нафтогаз» прийняв рішення про ліквідацію не самостійно, а є alter ego держави в даному правовідношенні, а саме це, на думку російської сторони, дозволить зобов'язати державу дотримуватися домовленостей. В цілому слід визнати, що хоча ідея «зняття корпоративної вуалі» склалася в прецедентному праві американських судів, з часом вона може стати важливим інструментом захисту інтересів кредиторів і в країнах «загального права». Оскільки правова система України – типowo континентальна, яка сповідує принцип, що майно і зобов'язання юридичної особи повністю автономні від засновників, доктрина «зняття корпоративної вуалі» в нашій країні може мати коригувальний ефект, давши можливість кредитору залучити фактичного «власника» компанії до відповідальності. Однак варто пам'ятати, що існує безліч прикладів, коли хороші ідеї приводили до негативних результатів, так як були реалізовані поза обліком системних змін законодавства, а також правової культури суспільства. Впровадження цивілізованих підходів, заснованих на міжнародному досвіді, в українських реаліях можливо тільки за умови забезпечення фундаментальних тектонічних зрушень не тільки в системі законодавства, а й у світі самого правозастосування. Доктрина «зняття (а точніше – протикання) корпоративної вуалі» (англ. – piercing the corporation veil) має на увазі можливість поширення зобов'язань і відповідальності юридичної особи на особу, прямо або побічно з ним афілійовану, наприклад на акціонерів. Іншими словами, вона дозволяє в деяких виняткових випадках ототожнювати для цілей конкретного позову компанію і контролює її осіб, позбавляючи тим самим компанію окремої правосуб'єктності. У подібних випадках мова йде про звернення стягнення на активи контролюючої особи за позовом до компанії або навпаки.

В Україні сьогодні немає однозначних правових підстав для застосування цієї доктрини, хоча прецеденти її застосування можна простежити в деяких судових рішеннях. Наприклад, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ своєю ухвалою (скасованою згодом Верховним Судом України) змінив правовий режим майна приватного підприємства на режим спільного сумісного майна подружжя-засновників, поклавши на них зобов'язання підприємства.

Ставлення до вищевказаної доктрини досить двояко: з одного боку, вона здатна в більшій мірі захистити права добросовісних кредиторів, з іншого - її застосування часто може бути не тільки не обгрунтовано по відношенню до контролюючих відповідача особам, а й може суперечити існуючим правовим принципам. Багато, в тому числі англійські, судді вважають, що подібна доктрина взагалі не потрібна, так як формулювати її в суворих правових термінах досить складно, а часом і зовсім неможливо. Практично всі справи можна вирішити іншими, більш прозорими правовими методами. Крім того, слід розуміти, що «зняття корпоративної вуалі» в судовій практиці країн системи загального права застосовується лише у випадках обходу закону, коли особа використовує компанію, щоб уникнути відповідальності за своїми зобов'язаннями, і це може бути застосовано тільки у випадках, якщо всі інші правові теорії безсилі. З позицій необхідності забезпечення ефективного захисту інтересів кредиторів від недобросовісних боржників доцільність запровадження у вітчизняну практику правозастосування доктрини «підняття корпоративної вуалі» сумнівів не викликає. Однак слід пам'ятати і про небезпеку, яка криється у правових реаліях нашої країни, сумно відомої високим рівнем корупції. Корупція, а інколи і непрофесіоналізм суддів можуть призвести до того, що в Україні шляхом необгрунтованого застосування цієї доктрини до відповідальності за зобов'язаннями іншої особи будуть притягатися особи, які не мають підстав нести таку відповідальність. Причому аргументами можуть стати лише суддівська «правосвідомість» та особливе розумінням «суспільної справедливості». В руках заангажованих суддів цей інструмент може використовуватись для того, щоб навіть за сприятливих обставин та правоти особи по суті, в неї забрати те, чим вона володіє на законних підставах. Чи готова судова система України до застосування такої доктрини в умовах відсутності законодавчого регулювання даного принципу – велике питання. Аби уникнути небезпеки легкого заперечення випробуваного віками інституту юридичної особи з її відокремленістю майна та обмеженою відповідальністю, а також для забезпечення обгрунтованого і виваженого, дійсно справедливого застосування доктрини «підняття корпоративної вуалі», зважаючи на рівень корупції в нашій країні та більшу прихильність до нормативістського підходу, ніж до загальних засад права та справедливості, доцільно на законодавчому рівні визначити правовідносини, в рамках яких може ставитися питання про застосування даної доктрини, підстави та умови її застосування, порядок та обсяги доказування зловживань тощо. На даний час українське законодавство передбачає окремі випадки залучення до субсидіарної відповідальності третіх щодо боржника осіб, зокрема: власника майна боржника, керівника боржника, голови ліквідаційної комісії (ліквідатора), які не звернулися до суду із заявою про порушення справи про банкрутство у разі виявлення недостатності майна для задоволення вимог всіх кредиторів (ч. 6 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»); всіх юридичних осіб, що утворилися в результаті поділу юридичної особи-боржника, за зобов'язаннями, які перейшли до однієї з юридичних осіб правонаступників (ч. 5 ст. 197 ЦК України, ч. 5 ст. 85 Закону України «Про акціонерні товариства»); всіх юридичних осіб, що утворилися в результаті виділу юридичної особи-боржника, а також самої юридичної особи, з якої здійснено виділ, за зобов'язаннями, які перейшли до однієї з юридичних осіб- правонаступників (ч. 3 ст. 109 ЦК України, ч. 2 ст. 82 Закону України «Про акціонерні товариства»); холдингової компанії, в результаті дій або бездіяльності якої корпоративне підприємство виявиться неплатоспроможним та визнається банкрутом (ч. 6 ст. 126 ГК України); (5) учасника (засновника) теплопостачальної або теплогенеруючої організації за її заборгованістю перед постачальниками енергоносіїв у разі прийняття рішення про її ліквідацію (ч. 5 ст. 22 Закону України «Про теплопостачання»). На даний час відомості про застосування згаданої доктрини чи про рішення, винесені українськими судами в дусі такої доктрини, відсутні.

Отже, доктрина «підняття корпоративної вуалі», напрацьована судами країн англосаксонського права, сприйнята судовою практикою, а в окремих правових системах – і законодавством країн континентального права. Заперечуючи, на перший погляд, обмежену

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

відповідальність юридичної особи за своїми зобов'язаннями, насправді вона може бути застосована виключно в рамках судових процедур як екстраординарний захід за наявності не лише відносин контролю, а й зловживань з боку осіб, що здійснюють такий контроль. Результатом застосування даної доктрини у судовій практиці України може стати ефективна протидія зловживанням статусом юридичної особи (корпоративною формою) і недобросовісним діловим практикам, забезпечення розвитку інституту соціальної відповідальності бізнесу.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20130118>
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 31, ст.440) ч. 2 ст. 82 Закону України «Про акціонерні товариства»; URL: 2343-12.
3. Закон України «Про теплопостачання». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 28, ст.373. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15>.
4. Карнаух Т. Доктрина «Підняття корпоративної вуалі»: сутність та перспективи застосування в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С.53

Калініченко Зоя Дмитрівна,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Кільдянкін Марина Дмитрівна,

здобувач Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВХОДЖЕННЯ В ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

На сьогоднішній день глобальні ланцюги доданої вартості стали ключовими елементами в світовій економіці, які наглядно демонструють тенденції глобалізації. Враховуючи те, що глобальні ланцюги мають великий вплив не тільки на окремі компанії, а й на країни в цілому, актуальним стає проаналізувати їх вплив на вітчизняну економіку та процеси її глобалізації.

Концепцію глобальних ланцюгів вартості (GVC, global value chain) ще в 1970-х роках почав розвивати Майкл Портер [1]. Пізніше в 2000-х роках вона трансформувалася в концепцію глобальних ланцюгів доданої вартості (GVCs, global value-added chains). Вклад в дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості найбільше внесли Гаррі Джереффі та Рафаель Каплинські [2]. Вчені досліджують теоретичні та практичні інструменти для аналізу глобальних ланцюгів доданої вартості та управління ними. В порівнянні з галузевим аналізом підхід з точки зору ланцюгів доданої вартості дозволяє досліджувати аспекти взаємодії між компаніями, їх конкурентоспроможність в межах ланцюга, визначити обмеження для входу в ланцюг та розробити рекомендації в сфері управління економікою.

Метою дослідження є дослідження впливу глобальних ланцюгів доданої вартості на українську економіку.

Завдання дослідження – це аналіз перспективності входження в глобальні ланцюги доданої вартості вітчизняними підприємствами.

Ланцюг створення доданої вартості включає всі бізнес-процеси, які повинні бути виконані від моменту отримання замовлення від споживача до постачання кінцевого продукту. Ланцюг створення доданої вартості функціонує не тільки в межах однієї компанії, а й поєднує десятки й сотні різних компаній в одну формалізовану структуру. Такий ланцюг є глобальним.

По даним Конференції ООН по торгівлі та розвитку (UNCTAD) в 2016 році повідомлялось,

що 80% доданої вартості у світі створюється у виробничих та торгових ланцюгах, які контролюються корпораціями. Від об'єму замовлень, розміщених ТНК в тій чи іншій країні, залежить швидкість розвитку економіки, об'єми зовнішньої торгівлі та місце в світовому розподілі праці [4]. Тому для країн важливо брати участь в глобальних ланцюгах створення доданої вартості.

Слід зазначити відмінність між ланцюгами, створеними виробниками та посередниками (частіше рітейлерами) [3]. Глобальні ланцюги, що створені виробниками, зазвичай, представлені в наукоємних та капіталоємних галузях, таких як, електронна, автомобільна, фармацевтична та інші. В цих ланцюгах виробник інвестує кошти в НДДКР (R&D), керує процесом дослідження та проектування і контролює ту частину виробництва, де створюється найбільша цінність або інноваційна складова. На противагу, глобальні ланцюги, які створені посередниками (власниками бренду) характеризуються створенням цінності в площині маркетингу, а виробництво віддається на аутсорсинг. Такі ланцюги притаманні для галузей легкої промисловості.

В цілому, концепція глобальних ланцюгів доданої вартості базується на:

1. Об'єднанні різних підприємств з різних країн в скоординовану мережу, де всі стадії, починаючи від маркетингу, виробництва, дистрибуції до сервісного обслуговування, побудовані в рамках ланцюга доданої вартості.

2. Діяльності глобальних корпорацій, як економічних суб'єктів, що створюють та координують активність в ланцюзі: виробничу мережу, дистрибуцію і центр досліджень та розробок.

3. Спеціалізації фірм та країн на процесах і функціях бізнесу, на виробництві певних товарів чи послуг.

Розвиток ланцюгів доданої вартості має безпосередній вплив на міжнародний розподіл праці та на торгівлю товарами і послугами. Кінцевий продукт може включати в себе декілька доданих вартостей, створених та добавлених в різних країнах, різними компаніями. При цьому послуги теж можуть бути надані різними компаніями в рамках ланцюга доданої вартості.

Зазначимо, що на першому етапі спеціалізація компаній чи країн на певних ланках виробничого процесу в рамках глобального ланцюга доданої вартості дає їм доступ до технологій і можливість розвивати власну галузь.

Для того щоб вітчизняні компанії могли включитися в ланцюги доданої вартості необхідно провести спрощення торгових процедур, включаючи митні, та покращення логістики. Узагальнюючи, виділимо наступні причини для входу в глобальні ланцюги доданої вартості для українського бізнесу:

- доступ до глобальних ринків та розширення збуту;
- модернізація технологій та якісні і кількісні зміни в людському капіталі за рахунок освоєння нових компетенцій;
- залучення прямих іноземних інвестицій.

Як показує практика країн, які стрімко увійшли в глобальні ланцюги доданої вартості, за підтримки держави (створення галузевих та регіональних кластерів, укладення договорів з зонами вільної торгівлі, підтримка наукоємних галузей тощо) локальні компанії мають можливість отримувати вигоди від інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості. Отже, без державної підтримки вітчизняні компанії і надалі будуть слабо інтегрованими в глобальні ланцюги доданої вартості.

Як модель, ланцюг доданої вартості описує послідовні операційні чи функціональні дії і процес руху продукту від постачальника до споживача через стадії, які додають цьому продукту вартість. Кожна ланка ланцюга може бути окремим підприємством. Тобто не завжди присутня вертикальна інтеграція в межах однієї корпорації. Виходячи з даної моделі, частини ланцюга не конкурують між собою, а тісно співпрацюють для досягнення загальної цілі. В результаті аналізу ланцюга доданої вартості можна виявити ключові процеси де варто підвищити ефективність.

Отже, додана вартість є різною на протязі всього ланцюга. Найбільша додана вартість, як правило, створюється в результаті діяльності в сфері послуг (R&D, дизайн, маркетинг, стандартизація, логістика, обслуговування). По даним UNCTAD близько 46% від експорту доданої вартості в світі приходить на третинний сектор (сфера послуг). Близько половини прямих іноземних інвестицій в світі, які вкладено в галузь послуг, пов'язана з виробничими ланцюгами ТНК [4]. Треба зазначити, що висока додана вартість може бути створена і при виробництві

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ключових компонентів, які містять в собі інноваційну складову.

Навіть якщо вітчизняні підприємства будуть входити в глобальні ланцюги вартості на низькому рівні ланцюга (там де мала додана вартість, але є доступ до технологій), це краще, ніж уникати такого співробітництва. Адже це дає старт до технологій, інвестицій та стандартизації і можливість переходу на вищий рівень в глобальних ланцюгах.

Наразі Україна включена в глобальні ланцюги як постачальник сировини. Цю ситуацію необхідно змінювати. Зазначимо, що саме інформаційні технології включають в себе і людський капітал, і науку, і інновації — ті фактори, які на сьогодні є ключовими та основою для подальшого розвитку інших галузей. Тим більше, що падіння цін на сировину та збільшення конкуренції на інвестиції в світі зумовлює зменшення доходу від експорту.

Зауважимо, що світовий ринок прямих інвестицій дуже монополізований. Лише 20 країн світу отримують близько 80% усіх інвестицій [3]. Ось чому держава повинна реалізувати економічні та політичні заходи (розвиток інфраструктури, науки, освіти, інституціональні зміни, доступ капіталу на вітчизняні ринки та інші) для входження в глобальні ланцюги вартості саме зі сторони технологічних, наукоємних та інноваційних галузей. В Україні необхідно створити певні економічні та інфраструктурні умови. Держава повинна підтримувати інноваційні сектори економіки. Додана вартість буде створюватися на межі між ІТ та традиційними галузями економіки.

Отже, щоб стимулювати розвиток ІТ-галузі необхідно:

- розвивати інфраструктуру (ІТ, транспортну, логістичну);
- створювати середовище з низькими ризиками та накладними затратами для інвесторів;
- інвестувати в освіту та науку, створювати умови для поповнення кадрового потенціалу в ІТ-галузі;
- укладати угоди з країнами чи регіонами з метою полегшення процесу взаємної інтеграції компаній.

Висновки. Сучасні глобальні тенденції тісно пов'язані з глобальними ланцюгами доданої вартості. Їх зростання не тільки змінило характер світової економіки, а й здійснило вплив на деякі країни. Враховуючи те, що Україна має високий експортний потенціал не тільки за рахунок сировинних галузей, необхідно створити всі умови для розвитку інноваційного сектору економіки.

Вимога до інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості є необхідною умовою для подальшого розвитку країни. Також пріоритетом економічної модернізації країни повинно стати використання інформаційних технологій для розвитку інших галузей економіки.

Бібліографічні посилання:

1. Портер, М. Конкуренція / М. Портер; англ. М.: Вільямс, 2005. – 608 с.
2. Джереффи Г. Международное хозяйство и экономическое развитие [Электрон.ресурс] // Москва:Экономическая социология, 2004]. Том 5. №5. URL: https://ecsoc.hse.ru/data/2011/12/08/1208204956/ecsoc_t5_n5.pdf#page35
3. Гайдуцький А. Не за крихти. Україні потрібна якісно нова стратегія залучення іноземного капіталу [Електр.ресурс] //“Дзеркало тижня. Україна”. [Київ: ZN,UA, 2016]. URL: <http://gazeta.dt.ua/finances/ne-za-krihti-ukrayini-potribna>
4. Индустрия инноваций и венчурного капитала в Израиле: итоги 2015 и прогнозы 2016 [Электр.ресурс] //Киев: InVenture Investment Group, 2015]. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/investments/industriya-innovacij-2016>

Калініченко Зоя Дмитрівна,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Трубіцин Едуард Сергійович,

здобувач Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПОЛІТИЧНИЙ АЖІОТАЖ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Упродовж усієї історії людства трудова міграція, або міграція робочої сили відіграла значну роль у суспільному розвитку. Однак сьогодні вона ввійшла в якісно новий етап свого становлення. Міжнародна міграція стала одним з головних чинників політичних і соціально-економічних трансформацій розвитку всіх регіонів. В зв'язку з цим виникає потреба у дослідженні особливостей та правових проблем трудової міграції в Україні.

Вагомий внесок у розробку теорії і практики міжнародної трудової міграції, нормативно-правових аспектів регулювання міграції зробили такі вітчизняні вчені: Гриневич С.С., Кравченко А.Л., Малиновська О.А., Реліна І.Є. та багато інших.

По мірі глобалізації світової економіки важливим чинником, що впливає на економічний, соціальний та демографічний розвиток багатьох країн, стає міжнародна міграція, особливо, трудова.

Міжнародна міграція робочої сили - це об'єктивний процес, властивий ринковій економіці. Активізація участі громадян України у міжнародній трудовій міграції, викликана як демократизацією суспільного життя, відносно відкритістю кордонів, так і низьким рівнем доходів значної частини населення, що змушує громадян шукати добре оплачувану роботу за кордоном. Так, за експертними оцінками МОП від 2,5 до 7 млн. українців працюють за кордоном [1]. Офіційних даних державної статистики щодо спрямування основних потоків міграції, чисельності трудових мігрантів, їхнього вікового, статевого, професійного складу, сфер діяльності, регіональних особливостей на даний час в Україні немає. Офіційна статистика фіксує лише декілька десятків тисяч осіб щорічно, тоді як за результатами досліджень постійно від'їжджає за кордон на заробітки до 10 відсотків, періодично поповнює свій бюджет у заробітчанських поїздках до 20 відсотків працездатного населення. Мають бажання працювати в інших країнах - 30-40 відсотків працездатних громадян України [2].

Міграція в правовому аспекті та як соціально-економічне явище виконує дві найважливіші функції. По-перше, соціальну, пов'язану з прагненням людей найбільш повно реалізувати власні потреби у сферах освіти, професійного зростання, охорони здоров'я і т.п. По-друге, економічну, в основі якої лежить різниця попиту та пропозицій на міжнародному та внутрішньому ринках праці.

Європейська Конвенція «Про правовий статус трудящих-мігрантів» визначає «трудящого-мігранта» як громадянина однієї країни, якому іншою країною дозволено проживати на її території для виконання оплачуваної роботи. А міжнародна міграція робочої сили може характеризуватися як процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу з метою працевлаштування фізичних осіб на більш вигідних умовах, ніж у країні походження або її постійного проживання[2].

Серйозною проблемою, вирішення якої носить комплексний характер - політичний, соціально-економічний та правовий, яка, до того ж, вимагає негайного вирішення, - є нелегальна міграція робочої сили. І міжнародно-правовими документами, і внутрішнім законодавством всіх країн цей процес віднесений до злочинів міжнародного характеру, що зазіхають на економічний і соціальний розвиток держав, а також на їх суверенітет. Нелегальна міграція - це незаконний в'їзд в чужу країну з метою влаштуватися в ній, в основному з економічних мотивів. Але є і друга сторона цієї проблеми - завдяки нелегальному статусу трудящі-мігранти опиняються у вразливому положенні: із-за характеру виконуваної роботи, умов праці та побуту; багато хто з них піддається дискримінації.

Хоча розробка законодавчих актів про статус іноземців та умов їх перебування відноситься до суверенного права держави, міжнародні договори з прав людини закликають дотримуватися міжнародних принципів прав людини при розробці нормативно-правової бази і стратегій, які

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

відображаються на добробуті мігрантів. В окремих країнах вже існують подібні програми для висококваліфікованих працівників. Наприклад, у Німеччині з 2000 року діє програма «зелена карта», затверджена федеральним урядом ФРН у сфері інформаційних і комунікаційних технологій. Мета програми - знизити дефіцит кадрів у галузях економіки за рахунок фахівців, які приїжджають з країн, що не входять в ЄС, та забезпечити їм гідні умови праці та побуту. Є досвід Російської Федерації, де щорічно визначається потреба в залученні іноземних працівників, в тому числі з пріоритетних професійно-кваліфікаційних груп, з урахуванням політичної, економічної, соціальної та демографічної ситуації, а також з метою оцінки ефективності використання іноземної робочої сили.

Країнам, які використовують працю мігрантів, необхідно закріпити в трудовому та соціальному законодавстві норми, що визначають особливості правового статусу, порядок і способи реалізації трудових прав даної категорії працівників, передбачити заходи й гарантії їх реального та ефективного захисту. Наразі є чинними угоди у сфері працевлаштування громадян України за кордоном, укладені Україною з Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, В'єтнамом, Латвією, Литвою, Молдовою, Польщею, Португальською Республікою, Словаччиною та Чехією.

Уряд продовжує роботу над розширенням міжнародної договірно-правової бази у сфері працевлаштування та соціального захисту з країнами, на території яких перебуває значна кількість громадян України. Міграційна політика є складовою частиною державної зовнішньої і внутрішньої політики України, і її реалізація повинна стати одним з пріоритетних завдань держави.

Слід вказати на заходи, що можуть допомогти з вирішенням проблем трудової міграції в Україні:

1. Забезпечення умов для поширення легального працевлаштування, насамперед в тих країнах, куди виїжджає найбільша кількість громадян України. З цією метою слід активізувати підписання відповідних міждержавних угод та удосконалення чинного законодавства в частині ліцензування фірм для проведення працевлаштування за кордоном.

2. Забезпечення прав та соціального захисту працівників-мігрантів.

3. Здійснення постійного аналізу масштабів нелегальної трудової міграції за межі України та проведення всіх можливих, в рамках законодавства, заходів для попередження цього явища і запобігання торгівлі людьми.

4. Усунення або мінімізація обставин, що призводять до дискримінаційного, безправного, становища громадян України на ринках праці закордонних країн;

5. Створення дійової альтернативи тим обставинам, що спонукають працездатних українців виїжджати до країн, де їх становище на ринках праці є дискримінаційним;

6. Сприяння проведенню в країнах зосередження української міграції моніторингових досліджень з метою отримання статистичних даних та інформації про динаміку трудової міграції у відповідній країні.

Отже, міграція робочої сили України є складним і масштабним явищем, яке охопило весь світ та викликає неоднозначні результати: ліквідуючи дефіцит робочої сили в деяких регіонах, вона загострює конкуренцію на ринку праці.

Бібліографічні посилання:

1. Гринкевич С.С. Міжнародна міграція робочої сили та її розвиток в Україні. Вісник ХНТУ 2009. №1. с.12-14.
2. Реліна І.Є. Масштаби, форми та напрямки сучасних міграційних процесів. Науковий вісник. 2009. №2. с. 14-17.
3. Статистичний щорічник України за 2016 рік. Держкомстат України К: Видавництво «Консультант», 2017. с. 156.

Кононець Віта Петрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Біденчук Тетяна Миколаївна,
курсант третього курсу ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ: ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ПРОДАЖУ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ ТА ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

На сьогоднішній день дуже актуальним питанням стала потреба у більшому посиленні сил, при боротьбі з незаконним обігом алкоголю та тютюнових виробів. Такий попит, викликаний не дуже втішними випадками. Майже половина всіх тютюнових виробів та алкогольних напоїв, які виробляються вітчизняними виробниками в нашій країні та навіть за її межами, як ви розумієте є незаконно виготовлені [3]. Тобто, такий товар реалізується без сплати податків, акцизного збору та інших платежів які є обов'язковими або є без отримання ліцензії. Звичайно, влада не могла залишити без уваги таку реалізацію незаконного товару і внесла деякі зміни до законодавства України, а саме було врегульовано наступні процедури: обіг технічного спирту та спирту, виготовленого з нехарчової сировини; орган, який уповноважений видати ліцензію; видача ліцензій для випуску коньяку; видача ліцензії для виробництва тютюнових виробів; визначення порядку здійснення митних процедур, що є передусім передумовою для потрапляння на ринок недоброякісної продукції тощо [1]. Основні засади державної політики щодо регулювання виробництва, оптової і роздрібною торгівлі алкогольними напоями, забезпечення їх високої якості та захисту здоров'я громадян визначають: – закони України: «Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту населення від впливу шуму», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання та продажу пива та слабоалкогольних напоїв»; – постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Правил роздрібною торгівлі алкогольними напоями» від 30 липня 1996 р. №854, «Про затвердження Порядку визначення виробників і покупців спирту та здійснення контролю за його обігом» від 29 серпня 2002 р. №1266, «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення» від 15 червня 2006 р. №833; – розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» від 30 листопада 2011 р. №1209-р., а також рішення органів місцевого самоврядування, якими встановлено місця, де обмежено роздрібну торгівлю алкогольною продукцією.

Через стрімкий розвиток зовнішньої економіки української держави, дуже цікавим і важливим питанням стало здійснення експортно-імпортних операцій з алкогольними напоями та тютюновими виробами [5], а саме: який буде порядок видачі ліцензії для здійснення даного виду діяльності; орган, в компетенції якого буде таке право; які вимоги будуть видвинуті до суб'єктів, що виявили бажання займатися цим видом господарської діяльності; який порядок декларування та митного оформлення; які документи подаються до митного органу тощо.

Мабуть голову роль слід віддати українським митним органам, які найперші запобігають потраплянню на ринок України неякісних та незаконних тютюнових виробів і спиртних напоїв. Вони здійснюють захист інтересів споживача не тільки нашої країни, але й інших, слугують поштов для розвитку конкуренції саме якісних товарів та звичайно, підтримують імідж вітчизняних товарів на арені іноземної торгівлі. Найважливіша їхня функція – постійний контроль за високою якістю продукцією, що перетинає український митний кордон [7].

Адміністративна відповідальність у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів делегується нормами Закону України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" [2].

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Слід підкреслити, що алкоголізм в Україні молодшає. За даними ВООЗ, Україна є абсолютним лідером серед 40 країн Європи за кількістю підлітків 11-15 років, які регулярно вживають алкоголь. В цілому близько 40 % українських підлітків у віці від 14 до 18 років вживають алкоголь, на другому місці Ізраїль – 28%. Росія знаходиться на 15 місці.

Водночас чинне законодавство не містить стратегічного документу, спрямованого на запобігання шкідливому вживанню алкоголю населенням України. У більшості популярних друкованих видань проявляється байдужість до стрімкого поширення алкогольної епідемії в Україні, замовчування фактів про шкідливість алкоголю. Українські видання справедливо не вважають своїм покликанням інформувати про проблеми охорони здоров'я, проте, коли йдеться про явища, які здатні суттєво вплинути на демографічну ситуацію, на економіку держави, варто такі явища брати до уваги [5].

Разом з тим, Національна комісія ще у 2014 році провела дослідження реклами алкогольних напоїв, що розповсюджувалася на телеканалах України та в друкованих засобах масової інформації. Результати дослідження були винесені на засідання Національної комісії у серпні 2015 року, за результатами розгляду якого прийнято рішення про звернення до Комітетів Верховної Ради України та органів державної влади з пропозицією внесення змін до законодавства про рекламу у частині заборони реклами алкогольних напоїв у засобах масової інформації [6]. На сьогоднішній день робота щодо вдосконалення чинного законодавства не завершена [1].

Відсутність в країні єдиної стратегії профілактичних дій, пов'язаних з вживанням алкоголю, недостатній рівень координації зусиль в даній сфері між державними інституціями та громадськими організаціями, недостатній рівень висвітлення у ЗМІ даної проблеми обумовили розробку. Я вважаю, що необхідно вжити заходи, які будуть сприяти вирішенню питання недопущення вживання дітьми та молоддю алкогольних напоїв та в цілому покращать здоров'я громадян України.

Бібліографічні посилання:

1. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту, етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр>
3. Деткова Л. А. Деякі питання державного регулювання виробництва та обігу алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні [Електронний ресурс] / Л. А. Деткова // Актуал. пробл. держави і права. 2005. С. 295–299. URL: <http://www.apdp.in.ua/v24/44.pdf>.
4. Голик В. Що робити з акцизом / В. Голик //Алкоголь і тютюн України. 2000. жовт.-листоп. С. 30–33.
5. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Д. В. Задихайло ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х., 2013. 38 с.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення регулювання виробництва та обігу пива, удосконалення окремих положень щодо продажу пива та інших алкогольних напоїв [Електронний ресурс] : законопроект від 17.06.2015 р. №2971-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webp_r0c4_1?pf3511=55618.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс] : Закон України від 28 грудня 2014 р. №71-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua.

Нагірна Яна Віталіївна,

студентка четвертого курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Тимченко Лілія Михайлівна,

старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У держав-членів ЄС правове регулювання процедур банкрутства загалом залишається у сфері національного права, а законодавство рівня ЄС (або так зване «наднаціональне») урегульовує лише окремі аспекти (наприклад, транскордонне банкрутство). У зв'язку з цим у кожній європейській державі можуть бути не тільки загальні правові норми (як правило, це спільні норми-принципи), а і власні характерні риси правових механізмів банкрутства, зумовлені особливостями розвитку конкретного суспільства та важливістю певних компаній для економіки таких країн.

Сучасне законодавство про неспроможність багатьох країн світу надає реальні переваги всім учасникам відносин майнового характеру у сфері бізнесу: неспроможний боржник реорганізовує свої справи під контролем суду, кредитори отримують можливість отримати задоволення із майна неспроможного боржника, а держава отримує надзвичайно ефективний механізм саморегуляції ринку.

Історія розвитку інституту банкрутства в Україні налічує три десятиріччя, протягом яких провідні вчені Б. М. Поляков, О. О. Терещенко, М. В. Телюкіна, Г. Б. Юн, І. А. Бланк розглядають банкрутство як одне з питань теорії і практики антикризового управління, уточнюють сутність та причини банкрутства, удосконалюють механізм державного регулювання фінансового оздоровлення боржників і ліквідації банкрутів. Результати їх пропозицій та удосконалень упроваджено у процес розвитку нормативної бази з питань банкрутства. У численних джерелах аналізується схожість і відмінність законодавства з питань банкрутства західних та пострадянських країн, а вчені-юристи В. В. Джуно, Бірюков О. М., В. В. Кулешов порушують проблеми адаптації національного законодавства в контексті євроінтеграції.

Норми процедури банкрутства не згадуються у ст. 51(2) Угоди про партнерство та співробітництво як предмет для негайної гармонізації з правом Європейського Союзу, хоча законодавство про банкрутство є важливим показником ринкових відносин, а також виступає певною мірою індикатором успішності здійснення реформ у сфері економіки і права [5].

Європейський Союз (далі - ЄС) приділяє особливу увагу законодавству про банкрутство як базі для створення фундаменту для чесної конкуренції в умовах ринку. Забезпечуючи справедливий режим регулювання у сфері банкрутства, країна-претендент на членство в ЄС демонструє свою готовність до створення рівних умов для всіх учасників ринку. Зразком такого належного правового регулювання можна назвати європейське законодавство, враховуючи цивілізовану практику банкрутств підприємств у європейських державах. Для України досвід та особливості правового регулювання країн Європейського Союзу є актуальними у контексті євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу, особливо враховуючи зобов'язання України про повне «узгодження галузевого та горизонтального законодавства України, інституцій та стандартів з галузевим і горизонтальним законодавством, інституціями та стандартами ЄС» відповідно до ч. 1 ст. 57 Угоди про асоціацію України з ЄС[5].

Однією з найважливіших цілей регулювання відносин банкрутства є забезпечення рівного захисту прав та законних інтересів кредиторів і боржника. Забезпечення у справах про банкрутство рівного відношення як до приватних, так і держаних підприємств визнається необхідним елементом національного законодавства про банкрутство країн - претендентів на членство в Євросоюзі [2, С.134].

Серед тих принципів і стандартів законодавства про банкрутство, що сьогодні відомі у світі, найважливішими є такі:

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

- законодавство про банкрутство повинно надавати кожному підприємцю відкриті та зрозумілі правові способи розв'язання проблем заборгованості;
- законодавство повинно виключати будь-які форми втручання держави у процедури банкрутства;
- рівне та недискримінаційне відношення повинно бути забезпечено усім підприємцям, які беруть участь у процедурах банкрутства як в якості боржника, так і кредиторів[1].

Серед спеціальних нормативних документів ЄС, що присвячені регулюванню певних аспектів відносин із банкрутства учасників торговельного обороту, є Директива Ради 80/987/ЄЕС від 20 жовтня 1980 р., що спрямована на захист прав працівників у разі неспроможності працедавця. Окремі питання, пов'язані з особливостями здійснення ліквідації страхових організацій та банківських установ, включаючи й шляхом застосування процедур банкрутства, регулюються Директивою 2001/17/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 19 березня 2001 р. про реорганізацію та ліквідацію страхових організацій та Директивою 2001/24/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 4 травня 2001 р. про реорганізацію та ліквідацію кредитних інститутів[2, С. 134].

Без реформування законодавства про банкрутство, з одного боку, Україна не зможе ефективно здійснювати ринкові перетворення, а з іншого - певні проблеми будуть виникати і за межами території країни при необхідності захисту своїх інтересів та майнових прав українських підприємців. Невипадково, що іноземні інвестори поки що не бачать при здійсненні інвестування в Україні переваг (успішних прикладів) від використання процедур банкрутства для розв'язання проблем заборгованості[3].

Отже, процедури банкрутства країн ЄС мають національні особливості, які завдяки своїм правовим засобам тяжіють або до захисту приватних інтересів суб'єктів господарювання, або збереження господарського порядку завдяки гарантуванню з боку держави виконання боржниками їх зобов'язань перед кредиторами навіть у випадках фінансових втрат із ознаками стану неоплатності. Також на основі проведеного аналізу законодавства про банкрутство країн ЄС встановлено, що спільним для законодавства європейських держав є послідовна реалізація принципу рівності усіх форм власності та рівного правового статусу усіх учасників ринку незалежно від форми власності.

Бібліографічні посилання:

1. Астраханцева Е. А. Финансовое оздоровление организации: проблемы учетно-аналитического обеспечения. Москва – Берлин: ДиректМедиа, 2014. 215 с.
2. Бірюков О. М. Банкрутство в контексті європейської інтеграції України. Наукові записки. Том 53. Юридичні науки. Київ: Вид. дім «Києво-Могилян.акад.», 2006. С. 135 – 138.
3. Законодательство Бельгии о банкротстве и конкурдате. URL: <http://pandia.ru/text/77/231/33422.php>.
4. Коммерческий кодекс Франции / предисл., пер. с фр., допол., словарьсправ.и комм. В. Н. Захватаева. Москва: Wolters Kluwer, 2008. 1272 с.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreee.

Мінченко Андрій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського та
екологічного права Університету митної справи та
фінансів

Візір Ольга Олександрівна,

студент Університету митної справи та фінансів

**ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ**

1. Конституція України, закони України та міжнародно-правові акти гарантують кожному

право на судовий захист своїх прав, свобод та інтересів, котрі порушені, невизнані або оспорені. Важливим завданням судочинства є забезпечення дотримання принципу верховенства права з урахуванням норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), які, відповідно до ч. 1 ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є частиною національного законодавства [1]. Конвенція і протоколи до неї за своєю юридичною природою є обов'язковим міжнародно-правовим договором, який впроваджує наднаціональний контроль за дотриманням прав людини всередині держави-учасниці Конвенції, а головна роль у забезпеченні такого контролю покладається на ЄСПЛ. Ефективний судовий захист цивільних прав людини впливає з п. 1 ст. 6 Конвенції, відповідно до якого кожному гарантується право на справедливий суд [2]. Ці норми імплементовані в національне законодавство, зокрема, в Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) у ст. ст. 2,4 та ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» у ст. ст. 2, 7 [4]. Слід зазначити, що згідно з п.1 ст.6 Конвенції та правовими позиціями ЄСПЛ право на суд є єдиним цілим із правом на доступ до нього, тобто – правом звертатися до суду з цивільними скаргами (§36 рішення по справі «Голдер проти Сполученого Королівства» від 21.02.1975 р.). Таке право не є абсолютним і може обмежуватися відповідним рішенням суду (§230 рішення по справі «Станев проти Болгарії» від 17.01.2012 р.). Між тим, відповідно до вказівок ЄСПЛ, обмеження не входить у сферу застосування п.1 ст.6, якщо не переслідує законну мету і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою (§57 рішення по справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» від 28.05.1985 р.).

2. Право на доступ до суду, за деяких обставин, може зазнавати правомірних обмежень, як: встановлені законом обмежені строки позовної давності (§51-52 рішення по справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства» від 22.10.1996 р.), забезпечення судових витрат (§62-67 рішення по справі «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» від 13.07.1995 р.) та вимоги щодо представництва (§63-67 рішення по справі «R.P та інші проти Сполученого Королівства» від 09.10.2012 р.).

Актуальним в цивільному судочинстві є регулювання забезпечення судових витрат та представництва в суді, в силу реформування судової системи України, запровадження адвокатської монополії та курсу на євроінтеграцію. Л. А. Островська зазначає, що процесуальний закон не містить визначення судових витрат, дане поняття осмислюється на теоретичному рівні у широкому сенсі – як витрати на утримання та забезпечення функціонування всієї судової системи та вузькому – як витрати, які несуть учасники процесу [5, с. 221]. Так, відповідно до ст. 133 ЦПК України судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи, до яких, у свою чергу, належать витрати на професійну правничу допомогу. Їх закріплення на законодавчому рівні має за мету відшкодування витрат, понесених державою на утримання судової системи та забезпечення належного здійснення її діяльності, а також покриття витрат на фінансування судів. За рахунок учасників процесу відшкодовується незначна частина таких витрат, але вже їх сплата може ускладнювати доступ до правосуддя або зробити його зовсім недоступним. Однак, у ст. 130 Конституції України закріплено, що держава забезпечує фінансування судів і в Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на їх утримання на поточний фінансовий рік. Вказаним нормам кореспондують ст. ст. 146, 148 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [4]. Також, відповідно до ст. 29 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» [7] фінансування здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету. Згідно з Рішенням КСУ № 6-рп/99 від 24.06.1999 р. видатки на утримання судової влади не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади нижче того рівня, який забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя [8]. Отже, з огляду на вказані приписи, можна сказати, що обов'язок забезпечення компенсаційної функції інституту судових витрат в Україні не повинен лягати на плечі учасників процесу, а має у більшій мірі компенсуватися державою. Постановою Пленуму ВССУ № 10 від 17.10.2014 р. встановлено, що при здійсненні правосуддя у цивільних справах суди повинні вирішувати питання, пов'язані з судовими витратами, (у тому числі щодо їх розстрочення та відстрочення, зменшення їх розміру або звільнення від їх сплати), забезпечуючи при цьому належний баланс між інтересами держави у стягненні судового збору за розгляд справ, з одного боку, та інтересами позивача (заявника) щодо можливості звернення до суду, з іншого [9]. Так, Рекомендацією R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

встановлено, що прийняття до судового провадження не повинно обумовлюватися сплатою стороною державі будь-якої грошової суми, розміри якої нерозумні стосовно даної справи. У тій мірі, в якій судові витрати є явною перешкодою до доступу до правосуддя, їх слід, по можливості, скоротити або анулювати [10]. З огляду на вищевказане, твердження стосовно того, що збільшуючі ставки судових витрат, держава ускладнює доступ громадян до правосуддя – є досить дискусійним, оскільки законодавством встановлений перелік суб'єктів, що користуються пільгами по сплаті судового збору та порядок розстрочення та відстрочення судових витрат, зменшення їх суми та звільнення від їх сплати. Між тим, в Україні запроваджені граничні розміри і порядок компенсації витрат за рахунок держави, що затверджується Постановою Кабінету Міністрів України № 590 від 27.04.2006 р. [11].

3. Інститут представництва є ще однією позицією, яка останнім часом прикутує до себе неабияку увагу з боку української юридичної спільноти. Так, згідно зі ст. 15 ЦПК представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом. До того ж, на конституційному рівні закріплено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура й виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді [6, ст.131-2]. Адвокатська монополія так чи інакше сприяє позбавленню широких верств населення доступу до правосуддя та спрямована на обмеження конституційного права людини на вільний вибір захисника своїх прав, на думку судді КСУ С. В. Сас [12]. Хоча, у Висновку КСУ від 20.01.2016 р. у справі № 1-15/2016, вказано, що запровадження адвокатської монополії не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод [13]. Можливо, таким чином впроваджується більша дієвість забезпечення безкоштовної правничої допомоги. Зокрема, п.1 ст.6 Конвенції іноді може зобов'язати державу надати правову допомогу, коли вона неминуча для ефективного доступу до суду (§ 26 рішення по справі «*Eйрі проти Ірландії*» від 09.10.1979 р.), враховуючи фінансовий стан сторони у справі і той факт, що людина не має достатньо коштів для того, аби самостійно покрити витрати на свого представника (§ 62 рішення по справі «*Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства*» від 15.02.2005 р.). Однак, слід сказати, що держава не несе відповідальності за дії офіційно призначеного представника. До того ж, як показує практика, призначення адвоката для представництва сторони у суді не гарантує ефективної допомоги (§110, 116 рішення по справі «*Сялковська проти Польщі*» від 22.03.2007 р.).

4. Отже, можемо дійти висновку, що в розумінні Конвенції, загальними вимогами до справедливого суду є: розгляд справи незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону; відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду; охоплення як доступу до суду, так і виконання рішення суду; обґрунтованість судового рішення; розгляд справи в розумні строки. Однак, державами вказане право може обмежуватися на законних підставах. Водночас окремі аспекти застосування нормативних положень про право на справедливий суд, зокрема, доступ до суду в цивільному судочинстві України залишаються спірними, що відкриває нове поле для пошуку вдосконалення практики застосування нововведень до національного законодавства разом зі сталими нормами міжнародної спільноти.

Бібліографічні посилання:

1. Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477–IV/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.12.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270.
3. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України №1402-VIII/ Верховна рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
5. Цивільний процес України : підручник / за заг. ред. Р. М. Мінченко. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 720 с.
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України № 3460-VI/ Верховна рада України. *Відомості Верховної Ради України*.2011. № 51. Ст. 577.

8. Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 р. № 6-рп/99 у справі № 1-31/99. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/v006p710-99>.
9. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: Постанова від 17.10.2014 р. № 10/ Пленум Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>.
10. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133.
11. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави: Постанова № 590 від 27 квітня 2006 р./ Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2006-%D0%BF>.
12. Адашис Л.І., Копійко Ю.С. Переваги та недоліки запровадження адвокатської монополії в Україні. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали 6 міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 12 листопада 2016 р.). Одеса, 2016. С. 18-20.
13. Висновок Конституційного Суду України від 20 січня 2016 р. у справі № 1-в/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-16>.

Резникова Марія Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
Деордієва Марія Олегівна,
студентка шостого курсу
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЗА СПІЛЬНОЮ ЗАЯВОЮ ПОДРУЖЖЯ, ЯКЕ МАЄ ДІТЕЙ

В залежності від того, чи досягло подружжя згоди щодо припинення шлюбу чи ні, в суді шлюб може бути розірвано в порядку позовного провадження, шляхом подачі позовної заяви або за правилами окремого провадження за спільною заявою подружжя, яке має дітей.

Проаналізувавши судову практику щодо розірвання шлюбу ми дійшли до висновку, що більша частина розірвання шлюбів відбувається за рішенням суду шляхом подання позовної заяви одним із подружжя.

У зв'язку з тим, що процедура розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, в порядку окремого провадження – є не розповсюдженою і не активно вживаною на практиці, виникає ряд не вирішених, колізійних, не достатньо врегульованих питань, як теоретичного так і практичного характеру, пов'язаних із процедурою припинення шлюбу шляхом його розірвання за спільною заявою подружжя.

Розуміючи дану проблему, Пленум Верховного Суду України 21 грудня 2007 року у своїй Постанові № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», намагався вирішити ряд цих проблемних питань. Так, у п. 8 даної Постанови Верховний суд України перелічує ті обставини, на які повинен звернути увагу суд першої інстанції при розгляді спільної заяви подружжя, яке має дітей. Такими обставинами є : 1) чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі дружини та чоловіка; 2) чи не будуть після розірвання шлюбу порушені їх особисті та майнові права, а також права їх дітей; 3) для захисту інтересів неповнолітніх дітей суд має перевірити зміст письмових договорів, які подружжя подає під час розгляду справи про розірвання шлюбу. Відповідно до ст. 109 СК подружжя має право подати письмовий договір, в якому передбачити: з ким з них будуть проживати діти; яку участь у забезпеченні умов їхнього життя

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

братиме той із батьків, хто буде проживати окремо; умови здійснення ним права на особисте виховання дітей; 4) подружжя подає до суду договір про розмір аліментів на дитину (дітей). Судам слід перевіряти дотримання нотаріального посвідчення такого договору. У ньому сторонни передбачають способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину тим з них, хто проживає окремо від дитини. Сторони передбачають у договорі також порядок, умови та форми (грошова і (або) натуральна) надання утримання одним з батьків [2].

Отже, Постанова Пленуму Верховного Суду України нічого нового не привнесла у вирішення даного питання, а лише продублювала ст. 109 СК України. Разом із тим ні Постанова Пленуму Верховного Суду України, ні СК України, ні нова редакція ЦПК України не дають відповіді на питання, яким чином повинно діяти подружжя і суд, коли подружжя, наприклад, має шлюбний договір. Крім того, виникає питання : для якої потреби подружжя повинно укладати нотаріально посвідчений договір про порядок і розмір сплати аліментів, оплачуючи посвідчення даного договору нотаріусу, а при його порушенні (не виконанні) знову платити за нотаріальний напис [7, с. 270].

Чи потрібно укладати письмовий договір про те, з ким з батьків будуть проживати діти, яким виповнилось 14 років? Оскільки, відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України, правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття; малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1].

Стаття 160 СК України встановлює, що місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце ж проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо (що цілком характерно для розірвання шлюбу), місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою [1].

Таким чином, на нашу думку, для усунення колізій в самому ж Сімейному кодексі України, доцільно викласти частину першу статті 109 в наступній редакції : «Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати малолітні діти (до 14 років), яку участь у забезпеченні умов життя малолітніх та неповнолітніх дітей братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей».

Держава є демократичною тоді, коли технологія вирішення кожного правового питання в ній є простою, прозорою та доступною для громадян. Таким чином, процедура звернення подружжя до суду із спільною заявою про розірвання шлюбу не повинна обумовлюватися ще й договорами, навіть якщо це і стосується аліментів чи інших питань [7, с. 270].

Також, на нашу думку, для стимулювання подружжя для звернення до нотаріуса з заявою про укладення договорів про аліментне утримання на дитину доцільно ввести пільгу, за якою батьки звільняються від сплати державного мита при посвідченні таких договорів в нотаріальному порядку (за аналогією до частини 1 пункту 3 статті 5 Закону України «Про судовий збір» «від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються : позивачі - у справах про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину... [3, 4]).

Також потребує уваги частина 4 статті 109 Сімейного кодексу України, як колізійна та така, що суперечить чинному цивільному процесуальному законодавству : «Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу» [1].

Оскільки частини четверта статті 109 Сімейного кодексу України зачіпає вже не норми матеріального, а процесуального права, точніше цивільного процесу, то необхідно проаналізувати та визначити, наскільки зазначена норма відповідає чинному цивільному процесуальному законодавству.

Кройтор В.А. визначає «цивільне судочинство (цивільний процес) – як врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження у цивільних справах, обумовлений системою взаємозалежних цивільних процесуальних прав і обов'язків учасників процесу, що реалізуються у відповідних цивільних процесуальних дія, спрямованих на здійснення правосуддя у цивільних справах [5, с. 6].

Цивільні процесуальні правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного процесуального права, які виникають, змінюються та припиняються між судом та

іншими учасниками процесу під час здійснення правосуддя у цивільних справах, а також з приводу захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних прав, свобод чи інтересів [7, с. 11].

З наведених визначень, можна зробити висновок, що такі процесуальні питання, як-то : строки розгляду сімейних справ, в тому числі і розірвання шлюбу, процесуальний порядок припинення провадження по справі та відзив заяви, тощо повинні відповідати нормам Цивільного процесуального кодексу України.

Відповідно до ст. 210 ЦПК України, яка встановлює строки розгляду справи по суті, суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку.

Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті [5].

У цілому ж, суд повинен розглянути справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті. Як бачимо, в сукупності ці строки розгляду справи по суті не можуть гарантувати особі, яка звернулася до суду за захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, оперативного розв'язання відповідної проблеми. Проте нормативно закріпленим залишається пріоритет швидкого вирішення справ лише для справ спрощеного позовного провадження (ч. 4 ст. 19 ЦПК України) [5, с. 308], жодних же пільг чи пріоритетів для швидкого вирішення справ про розірвання шлюбу чинним Цивільним процесуальним кодексом України - не передбачено.

Щодо відкликання заяви про розірвання шлюбу, то чинна редакція Цивільного процесуального кодексу передбачає, що до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі позивач (заявник) може подати заяву про відкликання позовної заяви (п. 3 ч. 4 ст. 185 ЦПК України), що є підставою для повернення позовної заяви (ч. 4 – 7 ст. 185 ЦПК). Після ж відкриття провадження у справі і до розгляду справи по суті (п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК) позивач може подати заяву про залишення позову без розгляду.

Для усунення колізій та не відповідності між нормами Сімейного кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України пропонуємо частину четверту статті 109 Сімейного кодексу України викласти в наступній редакції : «суд розглядає справу про розірвання шлюбу в межах строків розгляду справ, визначених законодавством (цивільним процесуальним кодексом України). До постановлення ухвали про відкриття провадження у справі дружина і чоловік мають право подати заяву про відкликання позовної заяви (п. 3 ч. 4 ст. 185 ЦПК України), що є підставою для повернення позовної заяви (ч. 4 – 7 ст. 185 ЦПК), після ж відкриття провадження у справі і до розгляду справи по суті (п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК) дружина і чоловік можуть подати заяву про залишення позову без розгляду».

Запропоновані зміни до законодавства, на нашу думку, уніфікують та усувають колізії та суперечки між нормами сімейного та цивільно-процесуального законодавства.

Бібліографічні посилання:

1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків [текст] /С.М. Кавун, О.М. Ключев, А.А. Стародубцева, та ін.К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2017. 360 с.
2. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007, № 11. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>
3. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 № 7-93 в редакції від 17.06.2018 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93>.
4. Про судовий збір : Закон України від 08.01.2011 № 3674-VI, в редакції від 28.08.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17/ed20180828>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар/за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

6. Цивільний процес України. Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальних вищих навчальних закладів / І.О. Ізарова, Р.Ю. Ханік-Посполітак. Київ : ВД «Дакор», 2018. 276 с.
7. Ясинок М.М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України (теоретико-правовий аспект) : Монографія. К.: Алерта, 2014. 352 с.

Резникова Марія Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
Полив'яна Аліна Валеріївна,
студентка шостого курсу
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

**ЩОДО НАЛЕЖНОСТІ СВІДЧЕНЬ СВІДКІВ ПРИ ДОКАЗУВАННІ УКЛАДЕННЯ
ДОГОВОРУ ПОЗИКИ**

Договір позики – досить давній правовий феномен. Перші позикодавці діяли ще до появи грошей як об'єктів правовідносин (наприклад, про них писав грецький поет Гесіод, що жив у VIII-VII ст. до н.е., тобто приблизно за 100-200 років до зародження перших монетних систем у Стародавній Греції), при цьому позики надавалися і поверталися в натуральній формі – зерном, борошном, худобою, іншою сільськогосподарською і ремісницькою продукцією. Згадка про позикові відносини міститься в таких якнайдавніших правових джерелах, як Закони царя Хаммурапі (XVIII ст. до н.е.), асирійські і хетські закони, Біблія і Коран. Активно досліджувалась проблема позикових відносин і лихварства у працях філософів і вчених Античності і Середньовіччя (Платон, Арістотель, Сенека, Цицерон, Нікола Оресм, тощо) [5, с. 9].

Починаючи з XVI ст. з творів Ж.Кальвіна, Дж. Локка, К. Мальмазія, А.Р.Ж. Тюрго, І. Бентама в науковій думці остаточно сформувалося уявлення про позикові відносини як невід'ємну частину фінансового й економічного життя суспільства і держави. Інститут позики, таким чином, стимулював формування і розвиток банківської системи сучасного типу [5, с. 10].

Договір позики є класичним прикладом реального договору. Згідно з ч. 1 ст. 1046 ЦК України договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Сприймавши передові європейські правові погляди на позикові відносини, вітчизняна цивілістична доктрина розглядає договір позики, як двосторонній правочин, а також як односторонній договір, оскільки після укладення цього договору всі обов'язки за договором позики, у тому числі повернення предмета позики або рівної кількості речей того ж роду та такої ж якості, несе позичальник, а позикодавець набуває за цим договором тільки права.

Відповідно до ст. 1046 за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості [1].

Щодо форми договору позики, то вона залежить від таких критеріїв : суб'єктний склад правочину та розмір позики. Аналізований договір може бути укладений в усній формі лише якщо він : а) укладається між фізичними особами та б) його сума не перевищує десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Як зазначає Соловійов О.М. : «ураховуючи надзвичайну поширеність позикових відносин, законодавець пропонує спрощений варіант їх оформлення. На підтвердження укладення договору позики та його умов дозволяється надавати розписку позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей. Недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність [5, с. 14].

Таким чином, постає логічне запитання як у практичній та теоретичній площині : чи може факт укладення договору позики та його умов, в тому числі передача позикодавцем грошей позичальнику доводитись (доказуватись) свідченнями свідків? Чи є свідчення свідків по боргових зобов'язаннях – допустимими доказами? Спробуємо надати відповідь на поставлене питання.

Відповідно до ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків.

Стаття 77 ЦПК України встановлює критерії належності доказів, якими є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Стаття 78 ЦПК України визначає правило допустимості доказів : так, суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування [6].

Таким чином свідчення свідків є одним із засобів доказування відповідно до цивільно-процесуального законодавства, однак чи є вони допустимими доказами по боргових зобов'язаннях?

Для відповіді на це питання проаналізуємо норми цивільного кодексу, роз'яснення Постанови Пленуму Верховного Суду України, практику вищестоящих судів.

Так, відповідно до ст. 218 Цивільного кодексу недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом. Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорування окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків [1].

Стаття 1051 Цивільного кодексу встановлює, що позичальник має право оспорити договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі насправді не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором. Якщо договір позики має бути укладений у письмовій формі, рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків для підтвердження того, що гроші або речі насправді не були одержані позичальником від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором. Це положення не застосовується до випадків, коли договір був укладений під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника позичальника з позикодавцем або під впливом тяжкої обставини [1].

Зазначена позиція щодо допустимості доказів по борговим зобов'язанням послідовно підтверджується і п. 27 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», яким чітко визначено, що виходячи зі змісту ст. 59 ЦПК та з урахуванням положень ч. 1 ст. 218 ЦК, не може стверджуватися показаннями свідків наявність правовідносин, що виникають з правочинів, для яких законом встановлено письмову форму [2].

Яку ж позицію займають суди з цього приводу?

Так, в своїй ухвалі від 21 липня 2016 року Апеляційний суд Дніпропетровської області по справі № 200/19915/15-ц, провадження № 22-ц/774/5931/16 зазначає : «...Посилання в апеляційній скарзі на те, що позика була частково повернута - не приймаються до уваги, оскільки згідно із ч.3 ст.1049 ЦК України позика вважається повернутою в момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок. У порушення ст.10, 60 ЦПК України належних і допустимих доказів на підтвердження повернення суми боргу відповідачем не надано, а пояснення свідків, на які він посилається в апеляційній скарзі не являються належним і допустимим доказом згідно із ч.2 ст. 218 ЦК України, ч.2 ст. 59 ЦПК України» [3].

Наступний приклад, в ухвалі від 17.06.2016 р. той же Апеляційний суд Дніпропетровської області по справі № 212/141/16-ц, провадження № 22-ц/774/1054/К/16 відзначає : «... не може погодитися колегія суддів й з доводами апеляційної скарги щодо ствердження або ж спростування наявності боргових правовідносин між сторонами показаннями свідків, оскільки це суперечить

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

роз'ясненням, наведеним Пленумом Верховного Суду України в п. 27 Постанови «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ» у суді першої інстанції від 12.06.2009 року № 2, відповідно до яких, не може стверджуватися показаннями свідків наявність правовідносин, що виникають з правочинів, до яких законом встановлено письмову форму.

Таким чином, оскільки ОСОБА_4 борг за договорами позики не повернула а отже, свої зобов'язання не виконала, що підтверджується не тільки встановленими обставинами та матеріалами справи, але й поясненнями представника відповідача в суді апеляційної інстанції, яка це не заперечувала, на думку колегії суддів, суд першої інстанції дійшов вірного висновку про наявність підстав для задоволення поданого ОСОБА_2 позову» [4].

Таким чином, проведений аналіз норм цивільно-процесуального та цивільного права, роз'яснень Постанов Пленуму Верховного Суду України, матеріалів судової практики надає можливість прийти до наступного висновку : недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлюється законом, не має наслідком його недійсність, але за наявності спору рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків. Тобто свідчення свідків по боргових зобов'язаннях є неналежними та недопустимими.

Бібліографічні посилання:

1. Короед С.О. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 1168 с.
2. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 2 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>
3. Ухвала від 21 липня 2016 року Апеляційного суду Дніпропетровської області по справі № 200/19915/15-ц, провадження № 22-ц/774/5931/16 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Page/>
4. Ухвала від 17.06.2016 р. Апеляційного суду Дніпропетровської області по справі № 212/141/16-ц, провадження № 22-ц/774/1054/К/16 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Page/>
5. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар : пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців. – Т. 10 : Кредитні та розрахункові зобов'язання. Договір комерційної концесії. Договір про спільну діяльність / І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, О.П. Печений та ін.; за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2015. 496 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар/за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с.

Тимченко Лілія Михайлівна,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Іхно Марина Олександрівна,
студентка четвертого курсу
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ШТРАФНІ САНКЦІЇ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ

Інтеграційний напрямок розвитку України до європейського співтовариства, бурхливий розвиток економіки та активна діяльність суб'єктів господарювання зумовлюють потребу постійного вдосконалення господарського законодавства у сфері дотримання договірної дисципліни. Юридична відповідальність, що передбачає накладення санкцій, виступає найбільш дієвим засобом впливу на правопорушника. Зважаючи на сучасні тенденції господарсько-правових відносин, проблеми, що виникають у правовому регулюванні та в процесі застосування господарських санкцій, є не суто теоретичними, а набувають практичного значення [4, с. 35].

Відповідно до ст. 230 Господарського кодексу України [1] штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. Аналіз фахової літератури показав, що стосовно правової природи неустойки, серед правників немає єдиної точки зору, хоча більшість вчених все-таки дотримується думки про подвійну правову природу неустойки: тобто, яка одночасно є способом забезпечення виконання зобов'язань й виступає мірою відповідальності. Так, з моменту підписання сторонами договору (який забезпечений неустойкою) і до моменту порушення зобов'язання - неустойка виступає способом забезпечення виконання зобов'язань. Отже основним її призначенням є стимулювання боржника до належного виконання. Після факту порушення зобов'язання, тобто в разі невиконання неустойкою забезпечувальної функції, вона втрачає своє забезпечувальне значення та перетворюється у міру відповідальності. Стягнення неустойки грає тим додатковим невігідним наслідком, який лягає на плечі несправного боржника. Слід зазначити, що з огляду загальної теорії цивільного права неустойка є способом захисту порушеного права. Застосування штрафних санкцій спрямовано на покарання за допущене правопорушення. Визначаючи однією з підстав застосування штрафних санкцій порушення учасником господарських відносин правил здійснення господарської діяльності (ч. 1 ст. 230 ГК України), законодавці не передбачили ту обставину, що порушення правил здійснення господарської діяльності – це самостійний вид господарського правопорушення, за який у відповідності ч. 1 ст. 238 ГК України до суб'єкта господарювання має застосування адміністративно-господарські санкції. Крім того, в інших статтях ГК, присвячених штрафним санкціям, про порушення правил здійснення господарської діяльності, як про підставу застосування штрафних санкцій, мова не йде [5, с. 207]. Слід звернути увагу на спосіб зазначення у ст. 230 ГК України грошової суми - неустойка, штраф, пеня. Таке зазначення не дозволяє зробити висновок про їх співвідношення. Є думка, що це є три окремі види штрафних санкцій [7, с. 473]. Проте на слушну думку О.О. Отраднової, власне неустойка, як форма неустойки, не має самостійного значення та при застосуванні у законах або договорах підпадає під ознаки інших форм неустойки [6, с. 14].

У Цивільному кодексі України [2] більш деталізовано поняття неустойки, штрафу та пені. Так, у ст. 549 ЦК України зазначається, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Штраф визначається як неустойка, яка обраховується у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. При цьому, пеня є неустойка, яка обраховується у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. З цього випливає, що у ЦК України штраф та пеня розглядаються як види неустойки; із формулювання ГК України такого висновку зробити не можна. Враховуючи те, що неустойка (штраф, пеня) є одним із видів забезпечення виконання зобов'язання, а ст. 199 ГК України, яка регулює забезпечення виконання господарських зобов'язань, вказує, що до відносин по забезпеченню виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення ЦК України, вважаємо, що формулювання, яке використовується у ГК України, є не зовсім вдалим, оскільки відповідно до наведеного положення термінологія, яка використовується для позначення цих понять, має бути уніфікована. Тому, на нашу думку, в ст. 230 ГК України слова “неустойка, штраф, пеня” мають бути замінені на “неустойка (штраф, пеня)”. В літературі відмічається, що ознаки, якими законодавець визначив штраф та пеню, є імперативними, і сторони не мають права їх змінювати. При цьому поза увагою залишились неустойки, що визначаються у твердій сумі або у кратному розмірі до суми невиконаного чи неналежно виконаного зобов'язання; триваючі неустойки за прострочення виконання негрошового зобов'язання; неустойки, що нараховуються не за кожен день, а за кожний тиждень, місяць прострочення тощо. Це не означає, що учасники договірних відносин не вправі забезпечувати свої зобов'язання неустойками. Однак при цьому для запобігання невідповідності положень договору нормативно-законодавчим актам слід відмовитися від використання термінів “штраф” та “пеня” [3, с. 514].

Отже, під штрафними санкціями визнає господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку суб'єкт господарювання зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності: невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бібліографічні посилання:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Богомолова Н. М. Відповідальність у сфері господарювання / Н. М. Богомолова // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв. : Іліон, 2016. С. 514-533.
4. Бучинська А., Машевська Д. Оперативно-господарські санкції як різновид господарських санкцій / А. Бучинська, Д. Машевська // Підприємство, господарство і право. 2018. №3. 35-39.
5. Голишевська А.Р. Підстави застосування окремих видів господарсько-правових санкцій / А.Р. Голишевська // Збірник тез круглого столу, присв. 68-й річч. прийн. Загальної декларації прав людини. К.: ДНДІ МВС України, 2016. С. 207-210.
6. Отраднова О.О. Неустойка в цивільному праві. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний університет імені Т. Шевченка К., 2002. 20 с.
7. Санахметова Н.О. Господарський кодекс України: Коментар. Х.:ТОВ “Одіссей”, 2004. 848 с.

Церковна Олена Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

Заболотна Ольга Миколаївна,

студент четвертого курсу
Одеського державного університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ
ОСОБОЮ**

Питання щодо відшкодування шкоди, заданої неповнолітньою особою, є доволі актуальним, оскільки в наш час неповнолітні особи все частіше стають самостійними учасниками правовідносин. Неповнолітні доволі часто укладають правочини, щодо набуття, користування та розпорядження відповідними майновими благами, вони самостійно приймають участь у трудових та інших правовідносин, раніше починають займати своє, відповідне місце в суспільстві і досягають певного рівня соціалізації та адаптації, а отже стають деліктоздатними особами, тобто можуть самостійно нести відповідальність за свої вчинки та завдану своїми вчинками шкоду. Проте, нечіткість деяких положень, щодо відшкодування шкоди, заданої неповнолітньою особою, викликає потребу їх аналізу.

Дослідженню проблемних питань щодо відповідальності неповнолітніх, приділяли увагу такі вчені – цивілісти, як: Л.А. Бічук, С.Є. Донцов, Ю.А. Дербакова, Л.Г. Кузнецова, О.Є. Казанцева, М.С. Малєїн, Н.В. Ортинська,, Н.В. Рабінович, В.К. Райхер, О.В. Смирнов, А.Є. Тарасова, Ю.К. Толстой.

Існують різні позиції, щодо вини батьків у заподіянні їх дітьми шкоди. Такі науковці, як Б.І. Гомберг, В.І. Серебровський, Г.М. Свердлов, В. Тадевосян, зазначали, що батьки (усиновлювачі) відповідають за шкоду заподіяну їх дітьми без вини. Тобто, така відповідальність настає у разі неналежного виховання. Сама ж, відповідальність неповнолітніх настає без вини батьків, і отримала назву – легальна відповідальність. Г.М. Свердлов зазначав, що обов’язки батьків по нагляду за своїми дітьми та відповідальність за їх порушення регулюється не цивільним, а сімейним правом – «діти не можуть відповідати матеріально за дії батьків, пов’язаних з виконанням батьками їх обов’язку по вихованню дітей, також батьки не відповідають матеріально перед дітьми за шкоду, яка пов’язана з неналежним виконанням батьками зазначених обов’язків» [6, с. 122].

Представники іншої позиції, такі як, М.М. Агарков та К.К. Яічков вважали, що без вини батьків у власних вчинках не можливе настання субсидіарної відповідальності, і відповідно, не

можливим є притягнення до відповідальності за дії неповнолітніх, батьків, як додаткових відповідачів [1, с. 74; 10, с.170].

Наприклад, М.С. Малєїн звертав увагу на те, що вина батьків в неналежному нагляді, не буде відображатися на майнових правах дитини, діти не повинні відповідати за вину своїх батьків як за «чужу вину». Батьки несуть матеріальну відповідальність за власну вину відповідно за загальними нормами цивільного законодавства [5, с. 18].

Також, Є.А. Флейшиц зазначала, що вина неповнолітніх і батьків, це вина різної протиправної поведінки: вина неповнолітнього в протиправному заподіянні шкоди, а вина батьків чи піклувальників характеризується протиправністю, оскільки не було здійснено запобігання заподіяння шкоди [8, с. 108].

І, все ж таки, батьки безпосередньо шкоди не завдають. Батьки пов'язані зі шкодою причинним зв'язком – батьки своєю бездіяльністю у вихованні сприяли виникненню протиправної поведінки неповнолітньої дитини, внаслідок чого було завдано шкоди. Кожна з вище зазначених осіб, відповідає за власне невиконання обов'язків: неповнолітні – за порушення меж здійснення цивільних прав, батьки – за неналежне виховання та неналежний нагляд за дітьми, за невиконання чи неналежне виконання батьківських обов'язків, закріплених сімейним законодавством.

За твердженням М.С. Малєїна, включення в зміст вини батьків за нездійснення виховання дітей і нагляду за ними «не дає певного критерію», і тому безмежно розширює можливості визнання батьків винними [5, с. 13].

Навіть на законодавчому рівні, в ст. 51 Конституції зазначено, що основним призначення сім'ї є належне виховання дітей.

Відповідно до ч. 1 ст. 150 Сімейного Кодексу України до обов'язків батьків входить виховування дитини в дусі поваги до прав та свобод інших людей.

Поряд з цим, Я.М. Шевченко, звертає увагу на те, що батьки не завжди зобов'язані приймати участь у відшкодуванні шкоди, завданої неповнолітнім. Участь батьків у відшкодуванні обмежується тими випадками, коли це відшкодування є «виразом їх відповідальності за поведінку неповнолітніх» [9, с. 98]. Дана позиція закріплена і на законодавчому рівні у ст. 1179 ЦКУ, де розділяються підстави для відшкодування шкоди неповнолітніми та їх батьками і пов'язується відповідальність батьків за шкоду, заподіяну неповнолітніми, з їх власною виною.

Цілком погоджуємося з позицією М.С. Малєїна відносно того, що «покладення обов'язку щодо відшкодування шкоди завданої неповнолітніми на їх батьків не означає, що батьки відповідають за «чужі» дії» [5, с. 18]. В даному аспекті потрібно звернути увагу на те, що причиною і передумовою протиправної поведінки неповнолітньої особи є, частіше за все, неналежне її виховання. Саме батьки чи особи, які на правових підставах здійснюють виховання дитини повинні здійснювати нагляд за нею, та її вихованням, адже неповнолітні особи вважаються недієздатними, вони ще не набули тієї фізичної та інтелектуальної зрілості, яка є необхідною для розуміння юридичної значимості своїх вчинків.

Отже, правопорушення батьків щодо їхніх неповнолітніх дітей, можна визначити як винне, протиправне невиконання обов'язків, які покладені на батьків та закріплені на законодавчому рівні, по вихованню та нагляду за дітьми перед третіми особами. А вина батьків, полягає в нездійсненні належного нагляду за дитиною або безвідповідальне ставлення до її виховання, внаслідок чого неповнолітня особа стає заподіювачем шкоди.

Бібліографічні посилання:

1. Агарков М.М. Вина потерпевшего в обязательствах из причинения вреда (Обзор практики Верховного суда СССР). *Советское государство и право*. М., 1940. № 3. С. 70-79.
2. Бічук Л. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми. *Юридический вестник*. 2000. № 4. С. 89-93.
3. Казанцева А.Е. Обязанности и права родителей (заменяющих их лиц) по воспитанию детей и ответственность за их нарушение. Томск: Изд-во Томского университета. 1987. 144 с.
4. Кузнецова Л.Г., Шевченко Я.Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. М.: Юрид. лит., 1968. 136 с.
5. Малєин Н.С. Возмещение вреда при повреждении здоровья несовершеннолетних. М., Госюриздат. 1962. 66 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

6. Свердлов Г.М. Охрана интересов детей в советском семейном и гражданском праве. М., 1955. 160 с.
7. Сімейний кодекс України від 10.02.2002 р. № 2947 – III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
8. Флейшиц Е.А. Обязательства из причинения вреда и из неосновательного обогащения. М., Госюриздат. 1951. 239 с.
9. Шевченко Я.Н. Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних. К.: Наукова думка, 1976. 177 с.
10. Яичков К. К. Система обязательств из причинения вреда в советском праве. *Вопросы гражданского права*. М.: Изд-во МГУ, 1957. С. 145-200.

Ярошенко Артем Сергійович,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Костенко Оксана Миколаївна,
адвокат

Бакало Вікторія Олександрівна,

курсант четвертого курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ОBOB'ЯЗКІВ
ГРОМАДЯН В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

В сучасних умовах реформування екологічного законодавства України особлива увага приділяється визначенню нормативно закріпленого місця і ролі людини в суспільстві та державі, задля формування та реалізації екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян. Ключовою концепцією екологічного законодавства є формування умов для раціонального використання природних ресурсів на основі принципу збереження і відновлення навколишнього природного середовища, дотримання балансу між негативним впливом антропогенної діяльності людини на об'єкти навколишнього природного середовища та їх здатністю до самозбереження та самовідновлення.

Незважаючи на певні успіхи, досягнуті в сфері охорони навколишнього середовища за останні роки, слід визнати, що функціонування даного механізму залишається далеким від ідеального. Звідси, постає комплексна проблема щодо вдосконалення чинного екологічного законодавства, обґрунтування необхідності імплементації низки міжнародних правових приписів в систему українського законодавства, подальшому розвитку системи гарантій реалізації екологічних прав і обов'язків людини і громадянина.

Окремі аспекти досліджуваного питання ставали предметом розгляду провідних вітчизняних вчених-правознавців, таких як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. Л. Гетьман, Л. М. Здоровко, В. В. Костицький, Н. Р. Малишева, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, П.Д. Біленчук, Г.В. Задорожня та ін. Разом з тим, у працях зазначених вчених вкрай мало уваги приділялося саме екологічним обов'язкам громадян на сучасному етапі суспільного розвитку, а відтак зазначена тема є актуальною та такою, що потребує подальшого вивчення.

Мета даної роботи полягає у детальному дослідженні та вдосконаленні загальної характеристики поняття і сутності екологічних обов'язків громадян в сучасному суспільстві.

На сьогоднішній день відбуваються системні зміни в екологічному законодавстві України, і

екологічні обов'язки громадян не стали виключенням. Першорядним завданням, яке перебуває на особливому контролі держави є охорона довкілля як складова частина загальної системи життєзабезпечення людини для збереження генофонду населення України.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на гарантування безпечного життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення навколишнього природного середовища, шляхом гармонійного використання і відтворення природних ресурсів [1].

В ст. 50 Конституції України закріплено права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права. В еколого-правовій літературі це право отримало назву «право громадян на екологічну безпеку» [2].

Конституцією України було проголошено принцип пріоритету прав і свобод людини порівняно з державними та іншими інтересами, наведено перелік прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, що містить значну кількість норм екологічного спрямування.

На сьогодні питання дослідження реалізації та захисту права особи на екологічно безпечне середовище набуває глобального характеру, адже сучасний стан екологічної безпеки навколишнього середовища є кризовим. Неefективне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища впливають на погіршення екологічної сфери.

Право на участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, є одним із важливих екологічних прав, спрямованих не лише на раціональне використання природних ресурсів та охорони довкілля, але й розглядається як важливий механізм побудови демократичного суспільства. Це право має комплексний характер і реалізується шляхом участі громадськості в обговоренні та внесенні пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь у прийнятті рішень з цих питань; участі в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; участі у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи тощо [2].

Загальні обов'язки громадян, передбачені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища»:

- берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства;
- здійснювати виробничу діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки, екологічних нормативів та лімітів природовикористання;
- не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів;
- вносити плату за спеціальне природокористування;
- сплачувати штрафи за екологічні порушення. Спеціальні зобов'язання громадян, передбачені системою екологічного законодавства, які впливають із умов права власності на природні ресурси, природокористування та реалізації громадянами екологічно небезпечної діяльності [3].

На відміну від загальних обов'язків екологічне законодавство України закріплює й так звані спеціальні обов'язки громадян, які впливають із умов права власності на природні ресурси, права природокористування та реалізації громадянами екологічно небезпечної діяльності, тобто підтверджують реалізацію особою її спеціального статусу. Такі обов'язки закріплюються у спеціальних законодавчих актах природно-ресурсного та природоохоронного характеру або впливають із норм права, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки.

Для того, щоб в подальшому визначити головні причини та напрямки законодавчого регулювання, та як показує практика вдосконалити заходи превентивного впливу для більш дієвого додержання громадянами еколого-правових норм.

Таким чином, екологічні права громадян невіддільні від їх екологічних обов'язків, а забезпеченню і гарантуванню екологічного статусу особистості відводиться вирішальна роль у правовій державі. В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що екологічні права і обов'язки визнаються або за кожною особою, що перебуває в межах відповідної держави, або тільки за громадянами відповідної держави. В той же час, законодавець більшості сучасних країн

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

прямо закріплює екологічні обов'язки не тільки індивіда, але і держави, що слід визнати прогресивним явищем. В контексті виконання екологічних обов'язків людини і громадянина велике значення має підвищення ефективності юридичної відповідальності за порушення еколого-правових норм. Під такою відповідальністю пропонуємо розуміти специфічну форму реагування держави, в особі уповноважених суб'єктів екологічних правовідносин, щодо дотримання і виконання еколого-правових норм, спрямованих на забезпечення екологічного правопорядку, а в разі їх порушення – застосування передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення.

Бібліографічні посилання:

1. Екологічні права і обов'язки громадян. URL: <https://www.br.com.ua/referats/Ecologiya/82764.htm>.
2. Ортинський В. Л. Основи права України: Навч. посіб. Львів : Оріяна-Нова, 2005. 368 с.
3. Баб'як О. С. Екологічне право України : Навч. посібник для вузів. Київ : Атіка, 2000. 216 с.

Сидор Маркіян Ярославович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 6 Львівського державного університету
внутрішніх справ

ДОГОВІР ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ

Сьогодення важко уявити без такого поняття як енергія. Вона постійна присутня у житті людини, необхідна як для комфортного проживання людей, так і для ведення діяльності. Звісно такий тісний зв'язок життя людини з енергією призводить до необхідності регулювання відносин, які складаються при використанні добути і звісно постачанні енергії, оскільки не кожна особа має здатність її самостійно видобувати. Таке регулювання здійснюється шляхом створення та використання нормативно-правових актів (далі – НПА). До основних НПА, які регулюють відносини пов'язані з енергопостачанням, відносяться Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) та Господарський кодекс України (далі – ГКУ). Також до НПА, що регулюють енергопостачання можна віднести такі НПА: закони України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про ринок електричної енергії», «Про житлово- комунальні послуги», численні підзаконні нормативні акти, зокрема, постанови Кабінету Міністрів України і акти Національної комісії регулювання електроенергетики України.

Як вже було сказано, основне регулювання енергопостачання припадає на ЦКУ та ГКУ, в тому числі і надання поняття договору енергопостачання. Ч. 1 ст. 714 ЦКУ надає нам таке визначення: за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання[1]. ГКУ надає таке визначення: за договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (далі - енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується[2].

Таким чином можна побачити, що ГКУ встановлює вичерпний перелік видів енергії, які надаються за договором енергопостачання, в той час як у ЦКУ цей перелік не обмежується лише енергоресурсами; до нього можна додати також постачання газу чи теплової енергії (опалення).

Ч. 2 ст. 714 ЦКУ встановлює, що до договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин сторін. Таким чином, ЦКУ відсилає нас до норм, які можна застосовувати для укладення договору енергопостачання і надає можливість конкретніше визначити умови договору, в той час як

положення ГКУ лише встановлюють лише загальні положення для договору і посилається лише на домовленість сторін.

Перейдемо до правової характеристики договору енергопостачання.

Сторонами договору енергопостачання, відповідно до ГКУ, є енергопостачальник та споживач. Однак ці назви є різними у різних НПА. Так, у ЦКУ сторонами є постачальник та споживач (абонент), а у законі України «Про житлово-комунальні послуги» - виробник житлово-комунальних послуг та споживач.

Як і будь який інший договір, договір енергопостачання має істотні умови. Так як цей договір регулюється ГКУ, то він відноситься до категорії господарських договорів. Відповідно до ч. 3 ст. 180 ГКУ, істотними умовами господарського договору є предмет, ціна та строк дії договору.

Предметом договору енергопостачання є окремі, чітко визначені види енергії - електрична енергія, пара, гаряча і перегріта вода, найменування яких передбачається в державних стандартах або технічних умовах. Такі види ресурсів, як нафта, газ, вода, не є об'єктом договору енергопостачання. Однак, вони можуть бути або об'єктом договору купівлі-продажу (поставки), або об'єктом договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, передбаченого ст. 714 ЦК[3].

Оскільки цей договір відноситься до господарських, то він звісно є оплатним. Згідно із ч. 6 ст. 272 ГК України розрахунки за договорами енергопостачання здійснюються на підставі цін (тарифів), встановлених відповідно до вимог закону. Ціни на енергію можуть встановлюватися вільно, за угодою сторін, а також державою залежно від категорії споживачів енергії[4].

Оплата енергії, що відпускається, здійснюється, як правило, у формі попередньої оплати. За погодженням сторін можуть застосовуватися планові платежі з наступним перерахунком або оплата, що провадиться за фактично відпущену енергію [4].

У ч. 3 ст. 180 ГКУ зазначено, що до істотних умов господарського договору відноситься строк дії договору, однак строк його дії не зазначається у жодному з перерахованих раніше НПА. Однак, оскільки потреба у енергії є постійною, то доцільно вважати договір енергопостачання безстроковим в апріорі. Однак не можна виключати можливості установаження строку дії договору за згодою сторін.

Таким чином, керуючись усім вищевикладеним можна стверджувати, що договори енергопостачання – це вид господарських договорів. Його предметом є чітко визначені види енергії, він є двостороннім, сторонами договору є енергопостачальник та споживач, оплатний та безстроковий.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. ст.356.
2. Господарський кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.
3. Щербина В. С. Господарське право: підручник. Київ.: Юрінком Інтер, 2013. С. 401-414.
4. Старцев О. В. Підприємницьке право: навчальний посібник. Київ.: Істина, 2006. URL:<http://www.ebk.net.ua/Book/PP/07-4.htm>.

Огородник Тетяна Вікторівна,

юрист, фахівець з питань трудового законодавства, начальник юридичного сектору державного підприємства «Придніпровський експертно-технічний центр Держпраці»

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН. ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Відповідно до звіту про здійснення правосуддя Верховним Судом за перше півріччя 2018 року у Верховному Суді перебувало на розгляді 3 276 справ з трудових правовідносин, з них 16 було передано на розгляд до Великої Палати Верховного Суду, для порівняння з питань відносин публічної служби на розгляді Верховного Суду було 5700 справ, але тільки 6 було направлено до

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Великої Палати Верховного Суду. До порівняння було обрано цю категорію, оскільки з аналізу судової практики можна зробити висновок, що розмежування видів судочинства цивільного чи адміністративного доволі часто було предметом дослідження Великої Палати Верховного Суду та має досить актуальний характер.

Так на розгляд суду, за різними справами ставилися такі питання:

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) має розглядатись спір щодо скасування наказу про притягнення до дисциплінарної відповідальності державного службовця та відшкодування моральної шкоди, завданої цим наказом. (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.02.18 року, справа № 686/13410/16-ц)[5].

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) має розглядатись справа за позовом судді до територіального управління ДСА України про стягнення несплаченої заробітної плати. (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.03.18 року, справа №226/1148/16-ц)[7].

- у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) має розглядатись справа за позовом фізичної особи (дільничного інспектора міліції) до обласного ГУ МВС України про стягнення грошової компенсації за невикористані щорічні відпустки, середньомісячного заробітку, 3% річних та інфляційних втрат як виплати заборгованості із заробітної плати особи, звільненій із публічної служби. (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.04.18 року, справа № 333/298/16-ц)[8].

• у порядку якого виду судочинства (цивільного чи адміністративного) має розглядатись спір про внесення змін до запису в трудовій книжці, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди, якщо між сторонами виник спір щодо звільнення позивача з публічної служби. (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.08.18 року, справа №724/1656/16-ц) [10].

У всіх зазначених випадках суд дійшов висновку про належність адміністративному судочинству вказаних спірних питань.

Цікавою є постанова Верховного Суду від 08.10.18 року по справі № 706/1637/16-ц, заявниця мала право на пільговий вихід на пенсію на підставі статті 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення», разом з тим не мала можливості отримати уточнюючу довідку для підтвердження спеціального стажу роботи, оскільки постановою господарського суду Черкаської області від 20 вересня 2011 року СВК «Зоря» визнано банкрутом, відкрито ліквідаційну процедуру та призначено ліквідатором підприємства арбітражного керуючого[11][3]. При визнанні банкрутом посадовими особами документи підприємства арбітражному керуючому - ліквідатору передані не були. В управлінні Пенсійного фонду України в Христинівському районі Черкаської області відмовляють у призначенні їй пенсії на пільгових умовах у зв'язку з відсутністю у неї документів, що підтверджують виконання встановлених норм обслуговування корів. За відсутності можливості отримати уточнюючу довідку для підтвердження спеціального стажу та з метою реалізації її права на отримання пенсії за пільговими умовами вона звернулася до суду з метою встановити встановити факт, що має юридичне значення. Верховний Суд дійшов висновку, що для встановлення факту на підтвердження періодів роботи, що зараховуються до трудового стажу для призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років для окремої категорії працівників у разі ліквідації підприємства, установи та організації без визначення правонаступника законом встановлено окремий порядок, з урахуванням якого для розгляду питання про підтвердження факту виконання норм обслуговування мала звернутися до спеціально створеної пенсійним фондом комісії та за результатами прийняття цієї комісією відповідного рішення не позбавлена можливості його оскаржити в Пенсійному фонді України або до суду. Не можуть бути встановлені в судовому порядку факти щодо трудового стажу (для призначення пенсій та допомоги по тимчасовій непрацездатності, нарахування надбавок та інших пільг). Враховуючи діючий порядок, отримавши відмову органу, який призначає пенсії, в разі незгоди з його рішенням на підставі статті 105 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4] та частини другої статті 124 Конституції України [1] особа має право звернутися за захистом свого права в суд, але не з заявою про встановлення факту трудових відносин, що дають право призначення пенсії на пільгових умовах, а зі скаргою на рішення органу Пенсійного фонду України за правилами адміністративного судочинства.

Від розмежування норм судочинства до норм матеріального права. Так Верховний Суд дійшов висновку у справі № Б8/180-10, що на оплату праці арбітражного керуючого не розповсюджуються норми трудового права, мова йде про статтю 117 Кодексу законів про працю України[6][2]. Обов'язковою умовою трудових відносин є наявність трудового договору між працівником та роботодавцем. У даному випадку арбітражний керуючий був призначений судом, є суб'єктом незалежної професійної діяльності, не є найнятим працівником, а тому трудовий договір між ним і підприємством відсутній. За таких обставин Верховний Суд дійшов висновку, що судом першої та апеляційної інстанцій вірно визначено відсутність трудових відносин арбітражного керуючого та боржника (постанова Верховного Суду від 13.03.18 року, справа № Б8/180-10)[6].

Цікавою за останній період було також постанова Верховного Суду від 11 липня 2018 року у справі № 821/761/17[9]. Позивач оскаржував наказ Генерального прокурора України від 10 квітня 2017 року про звільнення з посади керівника Херсонської місцевої прокуратури Херсонської області у зв'язку з поданням заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням. Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач посилався на те, що написав заяву про звільнення під психологічним тиском, тобто без наміру достроково припинити повноваження на адміністративній посаді. Колегія суддів зауважила, що факт подання позивачем заяви про звільнення з адміністративної посади до прокуратури Херсонської області 6 квітня 2017 року є сумнівним, оскільки наявна в матеріалах справи заява *не містить дати її написання, а факт її подання та волевиявлення про звільнення за власним бажанням позивач заперечує*. Тож Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції про наявність правових підстав для задоволення позовних вимог з огляду на те, що відповідач належними та допустимими доказами не довів факт подання позивачем 6 квітня 2017 року заяви про звільнення за власним бажанням і не спростував твердження скаргника про складання ним цієї заяви задовго до дня звільнення та відсутність наміру достроково припинити повноваження на адміністративній посаді[9].

Недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці тягне відповідальність у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення (ст. 265 КЗпП України). Але ототожнення гарантій, визначених галузевою угодою, та мінімальних державних гарантій є помилковим (Постанова Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 804/7745/16)[12]. Позивач звернувся до суду, оскаржуючи постанову про накладення штрафу, мотивувавши позов відсутністю порушення ним мінімальних державних гарантій норм і гарантій в оплаті праці, оскільки працівникам за роботу в нічний час здійснювалася виплата в розмірі 30% годинної тарифної ставки, яка не нижче визначеного статтею 108 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) 20% мінімуму. Встановлення факту порушення Територіальної галузевої угоди, не є порушенням встановлених законом мінімальних державних гарантій, та не тягне за собою відповідальності передбаченої статтею 265 КЗпП України.

Підсумовуючи, можна сказати, що наявність судової практики Верховного Суду, залучення до розгляду Великої Палати Верховного Суду свідчить про наявність у соціумі та судовій системі потреби у вирішенні питань, що стосуються трудових правовідносин. Тож незважаючи, що є усталена практика застосування Кодексу законів про працю, зміни у законодавстві, суспільстві ведуть до того, що є неоднозначне трактування і відповідно виникнення спорів у застосуванні чинного законодавства, що регулює трудові правовідносини.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс законів про працю України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України «Про пенсійне забезпечення». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.02.18 року, справа № 686/13410/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72074133>
6. Постанова Верховного Суду від 13.03.18 року, справа № Б8/180-10. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72882334>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.03.18 року, справа №226/1148/16-ц. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/72850784>
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.04.18 року, справа № 333/298/16-ц. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73500813>
9. Постанова Верховного Суду від 11.07.2018 року, справа № 821/761/17. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75253763>
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.08.18 року, справа №724/1656/16-ц. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76649276>
11. Постанова Верховного Суду від 08.10.18 року по справі № 706/1637/16-ц. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76580089>
12. Постанова Верховного Суду від 19.09. 2018 року у справі № 804/7745/16. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76580089>

Наукове видання

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО
ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 23 листопада 2018 р.)

У двох частинах

Частина 1. Погляди теоретиків та практиків

Упорядник –
кандидат юридичних наук М. П. Юніна

Видання друкується в авторській редакції

Відповідальний редактор *Біла К. О.*

Підп. до друку 20.11.18. Формат 60x84 ¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 17,2. Тираж 90 пр. Зам. № 1118-01/1.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111, оф. 2
+38 (099) 7805049; +38 (067) 2100256
www.impact.dp.ua e-mail: impact.dnepr@gmail.com

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток